ΔΙΑΤΟΠΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ LEADER/CLLD

«ΠΡΙΜΑΡΟΛΙΑ - ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ»

ΠΡΙΜΑΡΟΛΙΑ

Στους δρόμους της μαύρης σταφίδας

Προφορική ιστορία περί μαύρης σταφίδας

ΔΡΑΣΗ 1.2.3

Παράρτημα - Απομαγνητοφωνήσεις

Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος

Μάρτιος 2025

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Αχαΐα ____ 3
(01) ____ 3
(02) ____ 18
(03) ____ 37
(04) ____ 53
(05) ____ 71
Κεφαλονιά ____ 80
(06) ____ 80
(07) ____ 95
(08) ____ 113
Ζάκυνθος ____ 131
(09) ____ 131
(10) ____ 137
Κορινθία ____ 163
(12) ____ 163
(13) ____ 183
Ηλεία ____ 199
(14) ____ 199
Μεσσηνία ____ 211
(15) ____ 211

Αχαΐα

(01)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Κωνσταντίνος Σταθόπουλος (Κ.Σ.)

Διάρκεια συνέντευξης 52:21

(0:00 - 6:14)

Ι.Π. Καλησπέρα. Το όνομά μου είναι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος. Στο πλαίσιο της έρευνας για την ιστορία και τον πολιτισμό της μαύρης σταφίδας, θα θέλαμε να δούμε τη σχέση σου με αυτό το προϊόν. Θα ήθελα πρώτα να ξεκινήσουμε με κάποια στοιχεία για σένα. Πώς ονομάζεσαι, πού έχεις γεννηθεί, πότε έχεις γεννηθεί, λίγο… την οικογένειά σου, από πού ήταν, αν είχατε σχέση με τη σταφίδα;

Κ.Σ. Εγώ είμαι ο Κωνσταντίνος Σταθόπουλος. Είμαι πλέον 38 ετών. Έχω γεννηθεί το 1987. Έχω γεννηθεί στο Αίγιο. Έχω μεγαλώσει στο Αίγιο. Έχω κάνει τον κύκλο μου. Έχω τελειώσει τις σπουδές μου. Έχω επιστρέψει πλέον στο Αίγιο. Και έχω οικογένεια εδώ. Παντρεμένος με δύο τέκνα. Οι γονείς μου δεν ήταν κατ' επάγγελμα αγρότες. Είχαν άλλες δουλειές. Και αυτό το είχαν σαν την καλλιέργεια, επειδή υπήρχαν κάποια κτήματα από τον παππού και από τη γιαγιά, που ήταν κατά κύριο επάγγελμα αγρότες. Το είχαν σαν συμπληρωματικό εισόδημα ή σαν βοήθεια προς τους παππούδες.

Ι.Π. Είχαν μεγάλη έκταση;

Κ.Σ. Δεν είχαν πολύ μεγάλη. Είχαμε μία έκταση στην περιοχή Πετροβούνι που ανήκει στην κοινότητα της Κουνινάς. Γύρω στα 22 στρέμματα. Λίγες ελιές και τα υπόλοιπα μαύρη κορινθιακή σταφίδα. Εμείς είχαμε ερεθίσματα. Έχω άλλα δύο αδέλφια, δύο αδελφές, μεγαλύτερες. Είχαμε ερεθίσματα γιατί πάντα την περίοδο του τρύγου οι γονείς θα έπαιρναν άδεια για να βοηθήσουν στον τρύγο. Οπότε κι εμείς πηγαίναμε για σίγουρα 15-20 μέρες πριν αρχίσουν τα σχολεία. Και περνάγαμε το καλοκαίρι μας εκεί. Συνεισφέραμε όσο μπορούσαμε. Παράλληλα παίζαμε και απολαμβάναμε τη φύση. Και τα ερεθίσματα που παίρναμε από εκεί. Εγώ τελείωσα το σχολείο. Πέρασα στη σχολή που ήθελα. Έχω τελειώσει Εμπορία και Διαφήμιση στο ΤΕΙ Αθηνών. Τελείωσα λοιπόν. Ήθελα να φύγω από την πόλη. Ήθελα μια άλλη πόλη με περισσότερες επιλογές. Τελείωσα τις σπουδές μου. Δούλευα παράλληλα και δουλεύω ακόμα στην εστίαση για χρόνια. Από ένα σημείο και μετά, γύρω στο 2012, επέστρεψα στο Αίγιο. Τους χειμώνες κυρίως, για τα καλοκαίρια δούλευα στην εστίαση. Το 2013 έτυχε να αποβιώσει ο πατέρας μου. Ως συνταξιούχος τώρα είχε ασχοληθεί περισσότερο και με τα κτήματα. Είχαν αρχίσει να τα

ανανεώνουν έτσι για μια απασχόληση. Και εκεί στη συνέχεια ξεκίνησα για αρχή να τα συντηρώ. Και για συναισθηματικούς λόγους και γιατί δεν είχα σκοπό να τα παρατήσω. Παράλληλα με τη δουλειά μου. Στην ουσία άλλοι τα δούλευαν.

Πλήρωνα μεροκάματα. Και εξ αποστάσεως επικοινωνούσα και μου τα καλλιεργούσαν. Μέχρι να έρθω κι εγώ στη συγκομιδή και να συνεχίζω ό,τι δουλειές υπήρχαν.

Βέβαια, από τότε επειδή μου άρεσε όλο αυτό και είχα κάνει τον κύκλο και είχα μεγαλώσει κιόλας και με είχαν κουράσει άλλα πράγματα. Με είχε κουράσει Αθήνα. Με είχε κουράσει η σεζόν. Αποφάσισα να δημιουργήσω , να σκεφτώ ένα business plan και να ασχοληθώ με τη γη. Και είχα βάλει τότε τρεις όρους στο μυαλό μου.

Ότι θα ασχοληθώ με τη γη. Θα ασχοληθώ με την υπάρχουσα περιουσία. Αλλά για να έχει νόημα όλο αυτό, θα έπρεπε να δημιουργήσω μια επέκταση, μια εξέλιξη όσον αφορά την καλλιέργεια και να κάνω διάθεση στο προϊόν που θα παράγω μόνος μου.

Για να πάρω μια υπεραξία του προϊόντος. Γιατί δυστυχώς οι τιμές αλλάζουν. Και ξέρουμε και ειδικά σήμερα ότι όλα τα αγροτικά προϊόντα έχουν τεράστια έξοδα και σπάνια πληρώνονται ικανοποιητικά, για να μπορεί να τα αντεπεξέλθει ένας παραγωγός.

Ι.Π. Αυτό, για αυτή σου τη σκέψη, για αυτούς τους όρους που έβαλες, σε βοήθησαν και οι σπουδές σου; Το ότι είχες μια εμπειρία στην διαφήμιση και στην προώθηση των προϊόντων;

Κ.Σ. Σίγουρα, γιατί το marketing είναι ένα κομμάτι που πλέον υπάρχει παντού. Από το πιο απλό mini market μέχρι πολυεθνικές εταιρείες ή μεγάλους οργανισμούς. Οπότε, εννοείται ότι θα με βοήθαγε στο κομμάτι της προώθησης.

Επίσης, οι παραστάσεις. Γιατί ήμουν χρόνια στην εξυπηρέτηση πελατών. Και σε καλά σημεία, σε καλά μαγαζιά.

Και όλη η εκπαίδευση και η πειθαρχία που έχω πάρει από αυτά με βοήθησε επίσης στο να έχω περαιτέρω παραστάσεις. Ή πώς θα το κάνω ή επαφές. Ή είχε βελτιωθεί το επικοινωνιακό μου κομμάτι. Και πάντα μου άρεσε και η φύση.

Οπότε άρχισα να ξαναεκτιμώ στην ουσία, κάνοντας τον κύκλο, την πόλη όπου μεγάλωσα. Γιατί η αλήθεια είναι ότι 18 χρονών ήθελα να φύγω από εδώ, γιατί με είχε κουράσει. Ήθελα να δω άλλες παραστάσεις.

Αφού κάναμε τον κύκλο μας, ξαναεκτιμήσαμε την ποιοτική ζωή, πιο ήρεμους ρυθμούς. Οπότε, βάζοντας κάτω ένα business plan, ήξερα ότι μπορώ να δημιουργήσω κάτι, που και θα μου παρέχει ένα εισόδημα για να ικανοποιήσω τον εαυτό μου και μελλοντικά την οικογένειά μου, και παράλληλα να έχω μια ποιοτική ζωή και με πιο ήπιους ρυθμούς και με πιο… λιγότερες ανάγκες, στην πόλη στην οποία βρισκόμαστε.

(6:14 - 10:25)

Ι.Π. Το συναισθηματικό που είπες, πέρα από την περίοδο του τρύγου, είχε και άλλες περιόδους που ήσουν στη σταφίδα μικρός ή την είδες όταν ξεκίνησες ο ίδιος την καλλιέργεια;

Κ.Σ. Ανά διαστήματα και αυτό ήταν καλό, που είναι αυτά που μας δίνουν ερεθίσματα οι γονείς μας και τα βλέπουμε τα αποτελέσματα κάποια χρόνια μετά. Κάμποσες φορές θα πήγαινα να βοηθήσω τον πατέρα μου σε κάποιες εργασίες ή είχα ερεθίσματα πολύ πιο μικρός από τον παππού που ερχόταν σπίτι ή κάποιους άλλους θείους που κάνανε καθ' εαυτού αυτή την εργασία. Οπότε είχα λίγο στο μυαλό μου εικόνες, ορολογίες, εργασίες ή πώς γίνονται κάποιες εργασίες, κάποια εργαλεία.

Οπότε εκεί το κατάλαβα ότι όταν απεβίωσε ο πατέρας μου και αναγκάστηκα εγώ να τρέξω όλα αυτά είτε με εργάτες είτε το τι βρίσκεται πού και πώς γίνεται, βγήκα σαν να το έκανα ήδη χρόνια. Δηλαδή είχα αρκετά ερεθίσματα και εικόνα των εργασιών ή των δουλειών και τον τρόπο που έπρεπε να γίνουν, λες και το έκανα εντατικά. Οπότε εκεί κατάλαβα πόσο με είχε βοηθήσει αυτά … οι λίγες φορές που είχα επισκεφθεί ή είχα βοηθήσει στην καλλιέργεια τον πατέρα μου.

Ι.Π. Η περιοχή που έχετε σταφίδες στο Πετροβούνι είναι κατ' εξοχήν σταφιδοχώρι.

Κ.Σ. Είναι. Η Κουνινά είναι η μεγαλύτερη σταφιδοπεριοχή. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανθρώπων έχει μεγαλώσει, έχει συντηρηθεί, έχει χτίσει περιουσίες από τη σταφίδα. Είναι από τους μεγαλύτερους συνεταιρισμούς που πλέον έχουν υπαχθεί στην Παναιγιάλεια Ένωση.

Οπότε το συναισθηματικό κομμάτι ήταν και ακόμα το λέω και το πονάω, είναι και οι εικόνες που είχα από τον παππού. Και λέω και τονίζω και στους γύρω μου και μεγαλύτερους δηλαδή που λόγω ότι τώρα υπάρχει έτσι μια πτώση στο προϊόν και μια γκρίνια και μια απογοήτευση, γιατί δεν υπάρχουν τιμές, είναι ασύμφορη πιθανόν η καλλιέργεια. Πάντα εγώ λέω ότι πάντα υπάρχει ελπίδα, υπάρχουν τρόποι, υπάρχουν λύσεις και σέβομαι όλο αυτό και νομίζω ότι με αυτόν τον γνώμονα κινούμαι πάντα και έχω κάνει ό,τι έχω κάνει, ότι σέβομαι όλο αυτόν τον κόπο που χρονικά πάμε πολύ πιο πίσω, πάμε από το 1900 γιατί όταν ήρθε ο προπάππους, πήρε τα πρώτα κτήματα, μετά μπήκαν τα παιδιά του, δηλαδή ο παππούς μου, καλλιεργούσαν, έχτισαν, τότε χωρίς εργαλεία, με τεράστιο κόπο πηγαινοερχόντουσαν αυτή την απόσταση που είναι 6-7 χιλιόμετρα με τα πόδια καθημερινά, με γαϊδούρια, οπότε λέω έχουν κάνει τα πάντα, μας μεγάλωσαν, έχουν κοπιάσει και με αυτή τη μικρή περιουσία ήταν αρκετή για να κάνουν όλα αυτά. Οπότε κατευθείαν σέβομαι πολύ περισσότερο το προϊόν και τον τόπο, τον οποίο συνέχισα εγώ και καλλιέργησα ή συνεχίζω να δημιουργώ και να επεκτείνω σε αυτό το κομμάτι.

Ι.Π. Τότε ζούσαν οι οικογένειες από τη σταφίδα, ακόμα και με αυτή την έκταση που δεν ήταν και πολύ μεγάλη, υπήρχαν και μεγαλύτερες, αλλά ζούσαν. Μπορούσαν να κάνουν αποκλειστικά αυτό ή τέλος πάντων μαζί με τα λίγα που είχαν ακόμα που καλλιεργούσαν τα δικά τους;

Κ.Σ. Έχουν υπάρξει πολλά σκαμπανεβάσματα, σήμερα είναι πάρα πολύ δύσκολο. Δυστυχώς πρέπει να αυξήσεις... ή να έχεις πολλά στρέμματα για να πεις ότι μπορεί να μείνει κάτι. Και σε συνδυασμό πάντων ότι πρέπει να κάνεις την καλλιέργεια πιο εύκολη, να μειώσεις τα κόστη. Όλα αυτά θέλουν σίγουρα και την ιδέα και την όρεξη και να ψάξεις τρόπους να το κάνεις όλο αυτό και να επενδύσεις εννοείται.

(10:25 - 25:51)

Ι.Π. Η καλλιέργεια που κάνεις σήμερα δεν είναι συμβατική, είναι βιολογική.

Κ.Σ. Η καλλιέργεια είναι εξ αρχής… Το 2010 λοιπόν αποφάσισα να ακολουθήσω. Ήταν δική μου απόφαση. Από το 2013 μέχρι το 2016 γινόταν απλά για συντήρηση. Το 2016 έτρεξα ένα πρόγραμμα, του «νέου αγρότη» που γνωρίζουμε όλοι. Έβαλα το business plan σε λειτουργία.

Βγήκα νέος αγρότης, βγήκα κατά επάγγελμα αγρότης και το πρώτο πράγμα που έκανα… είπα βιολογική καλλιέργεια και ιδεολογικά και μόνο για σεβασμό προς το προϊόν και για τον καταναλωτή που είχα σκοπό να το φτάσω στο τραπέζι του καταναλωτή και να φύγει απ' τα χέρια μου και για όλη τη διάρκεια της καλλιέργειας το να μην έρχομαι σε επαφή με χημικά και όσον αφορά τον σεβασμό και την αγάπη προς τη φύση και λίγο σαν αντίδραση στη πλειοψηφία που όλοι δεν τα προσέχουν αυτά δεν ξέρουν καν τι χρησιμοποιούν, από σκευάσματα κ.λπ. Όλο αυτό είναι μια περιβαλλοντική καταστροφή αλλά και στον άνθρωπο είναι μια καταστροφή όταν φτάνει ένα τρόφιμο που μπορεί να έχει πολύ σοβαρές χημικές ουσίες μέσα.

Υπάρχει τεράστια άγνοια, δεν το συζητώ, δεν υπάρχει εκπαίδευση στην πλειοψηφία των παραγωγών, δεν υπάρχει ενημέρωση Ίσως ευθύνεται τώρα ότι πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους είναι και σε μεγάλη ηλικία και νέα παιδιά δεν μπαίνουν στο κομμάτι εύκολα ή και να μπουν δυστυχώς δεν το ψάχνουν τόσο και συνεχίζουν με τους ίδιους τρόπους που έχουν μάθει ή είναι στρατολογημένοι έμμεσα από τους γονείς τους. Αυτό είναι ένα μείον και γι' αυτό βλέπουμε ότι δεν μπορεί να γίνει και μια συλλογική δουλειά μεταξύ ανθρώπων, γιατί θα μπορούσε να γίνει μια πιο συλλογική δουλειά και να πετύχουμε πράγματα. Αλλά δυστυχώς δεν υπάρχει στην καθημερινότητά μας αυτό, ο ένας να βοηθήσει τον άλλον ή όλοι να πάρουν ένα μηχάνημα από κοινού ή να φτιάξουν λίγο τον κλήρο, γιατί έχουμε πολύ περίεργο κλήρο στο μοίρασμα της γης, δηλαδή είναι παντού μικρά κομμάτια. Οπότε όλο αυτό δυσκολεύει την κατάσταση, το να καλλιεργήσεις μηχανικά οπότε να μειώσεις ή να εκμηδενίσεις τα κόστη. Και το άλλο, έτσι, μότο που χρησιμοποιώ είναι ότι έχουμε και ένα προϊόν το οποίο είναι μοναδικό στον κόσμο.

Αποδεδειγμένα είναι μια διατροφική βόμβα με τεράστια διατροφική αξία και όπως και να το κάνουμε έχει το χαρακτηρισμό ΠΟΠ, είναι η ποιότητα την οποία παράγουμε εδώ και το έχουμε μέσα στα πόδια μας και το έχουν πάρα πολλά σπίτια στην πόλη που κατοικούμε. Είναι μοναδικό στον κόσμο, δηλαδή μόνο και μόνο από αυτό θα έπρεπε για μένα να είναι ένα δέλεαρ, έστω και παράλληλα ο καθένας, έχοντας μια γη πάντα, να το πρόσεχε λίγο παραπάνω από το να το

παρατήσει ή να το υποτιμήσει, γιατί πλέον το υποτιμάνε και το κοροϊδεύουνε και το κλωτσάνε. Εντάξει φταίνε πάρα πολλοί παράγοντες σε αυτό βέβαια, δεν υπάρχει ίσως η κατάλληλη βοήθεια από το κράτος, δεν υπάρχει η συλλογικότητα που είπαμε, δεν υπάρχει σωστή ενημέρωση και ο καθένας κοιτάζει να πάει κάπου να εργαστεί χωρίς να ασχοληθεί με το τι έχει μέσα στα πόδια του με συνέπεια να έχουν μειωθεί πάρα πολύ οι παραγωγές, οι ποσότητες τα κτήματα, τα αγροτεμάχια, έχουν αλλάξει καλλιέργειες οπότε σιγά σιγά όλο αυτό συρρικνώνεται και εκτός Αιγίου από τις άλλες περιοχές που παρήγαγαν πάντα σταφίδα αλλά και κυρίως από την δικιά μας περιοχή που είναι νούμερο ένα σταφιδοπεριοχή και το βλέπουμε και στα νούμερα και στα στατιστικά στοιχεία ότι έχουν μειωθεί πάρα πάρα πολύ.

Ι.Π. Με τους γείτονές σου, με τους ανθρώπους που καλλιεργούσαν μαζί με τον πατέρα σου, με τον παππού σου, έχετε συνεργασία, όχι δεν εννοώ αν μιλάτε το καθημερινό γεια, συνεργασία στο πώς τα καλλιεργήσετε, να μάθεις μυστικά ή να τους μεταφέρεις και εσύ τη γνώση που έχεις;

Κ.Σ. Σίγουρα με έχουν βοηθήσει και αυτοί έχοντας την εμπειρία και ως νεότερος εγώ και μη έχοντας τόσο εικόνα από το αντικείμενο, με έχουν βοηθήσει πάρα πολύ σε βασικές εργασίες, αλλά επειδή πάντα ήμουν λίγο περισσότερο δραστήριος και λίγο ανήσυχο πνεύμα, πάντα έψαχνα κάτι παραπέρα είτε με γεωπόνους, είτε με τεχνολογίες, είτε με μηχανήματα είτε με τι κάνουν αντίστοιχα σε άλλες χώρες, σε μια αντίστοιχη αμπελοκαλλιέργεια, γιατί στην οικογένεια των αμπελοειδών ανήκει η σταφίδα, οπότε έφερνα κι εγώ νέες ιδέες που κι αυτοί αποδεχόντουσαν ή κάνοντας ταξίδια, πηγαίνοντας σε άλλες περιοχές, για το πώς θα φυτέψουμε, για το πώς θα αλλάξουμε τις διαστάσεις φύτευσης, για το τι μηχάνημα πρέπει να παρθεί, τι μπορείς να κάνεις με έναν γεωργικό ελκυστήρα, να το κάνεις με τα χέρια ή με κάποιο παλιό σκαφτικό που όλοι ξέρουν, πώς μπορούν να πέσουν τα κόστη, τι σκευάσματα υπάρχουν, τι όφελος έχεις ή διαφορά τιμής το να το πουλήσεις μόνος σου ή να το έχεις βιολογικό, αντισυμβατικό, τι προγράμματα μπορούμε να κυνηγήσουμε, οπότε έμμεσα έχω δώσει και εγώ πολλή πληροφορία και την έχουν αρπάξει, γιατί ίσως είμαι τυχερός, γιατί ο γείτονας είναι δύσκολο θέμα, έχω δίπλα μου θεωρώ τρεις-τέσσερις ανθρώπους που ερχόμαστε σε αλληλεπίδραση και αλληλοβοηθιόμαστε και είτε κάπου κινούμαστε έτσι από κοινού και πιο στοχευμένα και πιο συλλογικά είτε ο ένας βοηθάει τον άλλον και μέχρι εκεί.

Ι.Π. Αυτοί ωστόσο διαθέτουν τη σταφίδα τους στην Ένωση σε κάποιον ιδιώτη ή έμπορο. Εσύ αποκλειστικά την πουλάς, την διαθέτεις μόνος σου.

Κ.Σ. Την διαθέτω μόνος μου. Έχω δημιουργήσει… έχω άδεια οικοτεχνίας σαν παραγωγός, οπότε μπορώ να επεξεργαστώ να συσκευάσω το προϊόν το οποίο παράγω μόνος μου. Έχω δημιουργήσει ένα label εμπορικό. Έχω δαπανήσει πάρα πολύ χρόνο στις νομοθεσίες, στους κανόνες υγειονομικού, στο τι επιτρέπεται, τι πρέπει να αναγραφεί πάνω στην ετικέτα, σε πιστοποιήσεις, σε σεμινάρια, σεμινάρια για εξαγωγές Τα κυνηγάω όλα αυτά και εννοείται με

έχουν βοηθήσει και είναι πολύ σημαντικό να πηγαίνω με αργούς ρυθμούς, αλλά τουλάχιστον θέλω να είμαι τυπικός και νόμιμος, για να μην κάνω κάποιο λάθος και με γυρίσει πάλι κάποια χρόνια πίσω, το πληρώσω δηλαδή ακριβά. Και μέσα από τη σταφίδα, επειδή έβλεπα ότι ένα προϊόν δεν αρκεί και όταν είχα αρχίσει να μπαίνω σε κάποια ράφια ή να δίνω από μόνος μου σε κάποιες εταιρείες ακόμα και πιο χοντρική με μεγαλοποσότητες έβλεπα ότι πρέπει να δημιουργήσω και άλλους κωδικούς με την κύρια πρώτη ύλη τη σταφίδα βέβαια, γιατί αυτό είχα σε ποσότητα και μέσω της σταφίδας έχω φτιάξει και παράγωγα, έχω δημιουργήσει παράγωγα, φτιάχνω πλέον πετιμέζι με τον παραδοσιακό τρόπο δηλαδή τον μούστο του σταφυλιού, πιστοποιημένο και αυτό, το εμφιαλώνω δηλαδή, χωρίς ζάχαρη, χωρίς συντηρητικά που και αυτό έχει μια υψηλή διατροφική αξία και ένα πρόσφατο έτσι προϊόν που έφτιαξα, που… όλα έχουν ξεκινήσει μαζί με την πεθερά μου που είναι παλιά και πιάνουν τα χέρια της και φτιάχνουν πάρα πολλά πράγματα από πρώτες ύλες που είχαν δίπλα τους γιατί έχουν περάσει και δύσκολα χρόνια, όλα τα δοκιμάζαμε στην κατσαρόλα του σπιτιού και μετά απλά άλλαζα δοσολογίες και καζάνια και μεγάλωνα τις ποσότητες για να μου φτάνουν για να μπορώ να συμπορευτώ. Έχω φτιάξει μια μαρμελάδα σταφίδας, που πάλι δεν χρησιμοποιώ ζάχαρη, γιατί η μαρμελάδα όπως ξέρουμε για να δέσει χρειάζεται ζάχαρη και εκεί παραξενεύονται όλοι και ενθουσιάζονται και έχω μπει εύκολα σε πολλές πόρτες και πλέον, μέσω άλλων, και σε κάποια σουπερμάρκετ και πάει μια χαρά το προϊόν. Βάζουμε το πετιμέζι στη θέση της ζάχαρης το οποίο είναι, όπως είπαμε, πιστοποιημένο και καθαρό, οπότε δημιουργεί αυτό το δέσιμο και σε μια αναλογία βγαίνει το τελικό προϊόν μαρμελάδα σταφίδας, που δεν υπάρχει γενικά στο εμπόριο και είναι κάτι ιδιαίτερο, συν ότι είναι μια υπερτροφή, οπότε πλέον βγαίνουμε στο ράφι με τρία παράγωγα της σταφίδας και μετά εντάξει… έχουμε το ελαιόλαδο…

Ι.Π. Στην εγχώρια αγορά ή κάνεις και εξαγωγές;

Κ.Σ. Και στην εγχώρια αλλά κυρίως επειδή θέλω να δώσω βάση στην μικρή συσκευασία στην τυποποιημένη, στο συσκευασμένο προϊόν και όχι τόσο στην μεγαλο-συσκευασία που κυρίως πάει σε μεγάλες εταιρίες και αυτοί τα μοιράζουν σε μικρότερα σακουλάκια. Θέλω να δώσω βάση στην μικρή συσκευασία και γι' αυτό έχει αυξηθεί αρκετά η εξαγωγή. Όχι τεράστιες ποσότητες αλλά ήδη εξάγουμε σε έξι χώρες αυτή τη στιγμή και όσοι τα έχουν δοκιμάσει, γιατί είναι και ξένο προϊόν -τυχαίνει πάντα να υπάρχει κάποιος Έλληνας από πίσω ή κάποιος φιλέλληνας- οπότε το έχει δοκιμάσει το προϊόν του αρέσει, έχει αρχίσει να υπάρχει ανταπόκριση έχει τις απαραίτητες πληροφορίες και το feedback από εμένα για να το προωθήσει σωστά μέχρι να γίνει πιο αναγνωρισμένο προϊόν και για τον ξένο καταναλωτή οπότε επί το πλείστον εξάγουμε το προϊόν μας και στην ουσία όλη η παραγωγή μου την διαθέτω μόνος μου και δεν χρειάζεται να δώσω σε κάποιο συνεταιρισμό.

Ι.Π. Ξέρεις αν υπάρχουν άλλα παραδείγματα σαν το δικό σου εδώ στην περιοχή ή στο Πετροβούνι ή σε κάποια άλλα σταφιδοχώρια; Δηλαδή νέοι άνθρωποι που να έχουν ξεκινήσει κάτι όπως και εσύ.

Κ.Σ. Επειδή τώρα λόγω ότι έχουμε ένα εργαλείο το οποίο είναι το ίντερνετ και τα social media και εύκολα μπορείς να αναδείξεις ή να διαφημίσεις ό,τι θες νομίζω ότι έχουν δει αντίστοιχα τα δική μου προσπάθεια κάποιοι άλλοι άνθρωποι και έχουν μπει και αυτοί στη διαδικασία να προσπαθήσουν ή να δοκιμαστούν Έχει πάρει το μάτι μου 2-3 προσπάθειες ακόμα και επίσης και εγώ πάντα είμαι ανοιχτός ότι έχοντας κάνει μια ήδη προσπάθεια από μόνος μου και έχοντας προσπεράσει διάφορα εμπόδια πάντα θα ερχόντουσαν να μου πούνε πώς το έκανες, τι γίνεται, τι γίνεται με αυτό και εγώ πολύ ευχαρίστως να βοηθήσω και να συνεισφέρω, δεν το βλέπω ανταγωνιστικά ίσα ίσα έχω πνεύμα συλλογικότητας και θέλω ένας να βοηθήσει τον άλλον είτε γιατί μπορεί να χρειαστώ μια παραπάνω ποσότητα είτε γιατί μπορεί να συγχωνεύσουμε με τις δυνάμεις μας και να γίνει μια πιο ολοκληρωμένη δουλειά και γιατί και εγώ μόνος μου δεν προλαβαίνω … χρειάζομαι ένα χέρι βοηθείας, οπότε είμαι βοηθητικός και δοτικός σε αυτό, στο να μεταλαμπαδεύσω τις παγίδες που έχω προσπεράσει ή έχω φάει ας πούμε, για να μην την πατήσει κάποιος άλλος. Νομίζω ότι κάτι υπάρχει, χωρίς να έχω πλήρη εικόνα ή σε τι βαθμό είναι.

Ι.Π. Έχεις φτάσει στο σημείο να σου ζητάνε περισσότερη σταφίδα από όση έχεις παραγάγει σε μια χρονιά;

Κ.Σ. Έχει χρειαστεί να πάρω από γείτονα παραγωγό ξέροντας αυστηρά βέβαια ότι έχει ένα καθαρό σωστό προϊόν και είναι ένας από αυτούς τους ανθρώπους που συνεργαζόμαστε καθημερινά ή έχουν το πνεύμα τού -εννοείται- να συνεισφέρω να βοηθήσω γιατί από να την πάω σε έναν συνεταιρισμό καλύτερα να τη δώσω σε εσένα αφού σου έλειψε, το ίδιο πράγμα είναι, οπότε ναι έχει χρειαστεί περίοδο που δεν είχα δηλαδή τις απαραίτητες ποσότητες να συμπληρώσω από άλλον παραγωγό ξέροντας ότι η πρώτη ύλη είναι σωστή. Τώρα έχουν αυξηθεί και οι δικές μου ποσότητες, έχει αυξηθεί και η ζήτηση. Συνήθως οριακά βγάζω τόσο όσο μου ζητάνε. Βέβαια αυτό οφείλεται σε ότι έχω κάνει και κάνω αργά βήματα και ειδάλλως πρέπει να το πάω λίγο πιο γρήγορα και να μπω πιο έντονα στην αγορά. Αν το έχω κάνει αυτό σίγουρα γιατί βλέπω ότι υπάρχει ζήτηση και υπάρχει ενδιαφέρον και υπάρχει ανταπόκριση και σεβασμός στο ότι βλέπουν ένα προϊόν που μπορεί να το έχουν πάρα πολλοί τριγύρω, ειδικά τη μαύρη σταφίδα, υπάρχουν πολλοί αντίστοιχοι, εταιρείες που μπορεί να εμπορεύονται το ίδιο πράγμα και δεν είναι και ένα προϊόν που είναι σαν το γάλα, σαν το τυρί που είναι σε καθημερινή πρώτη ανάγκη είναι τεράστιος ανταγωνισμός ειδικά εγχώρια, γιατί δυστυχώς δίνουν περισσότερο έμφαση στην τιμή παρά στην ποιότητα. Αλλά αυτό που έχω εισπράξει και το σέβομαι και μου αρέσει είναι ότι ακόμα και την ίδια τιμή να δώσεις ακόμα και πιο ακριβώς να είμαι σε μια πρόταση, σε μια προσφορά μου το ότι είμαι παραγωγός και νέος και βλέπουν ότι το προσπαθώ και ότι είναι καθαρά προϊόν που έχει περάσει από τα χέρια μου και ποιοτικά τελικό προϊόν πολύ καλό σε

σχέση με κάποιον έμπορο που απλά έχει μαζέψει ποσότητες ή τις έχει εμπορευτεί και τις έχει αγοράσει από αλλού, μου λένε ότι όχι, προτιμώ από σένα παρά να πάρω από τον άλλον και ας είναι και πιο ακριβό. Οπότε αυτό είναι έτσι ενθαρρυντικό και μου δίνει δύναμη να συνεχίσω.

Ι.Π. Οπότε είναι και η φιλοσοφία «το μικρό είναι πιο όμορφο», μικρή παραγωγή, προσεγμένη, βιολογική, με σεβασμό στο καταναλωτή.

Κ.Σ. Αυτό ακριβώς και το έχω αποδείξει αλήθεια, είναι πολλές φορές.

(25:51 - 32:48)

Ι.Π. Μου είπες πριν ότι η πεθερά σου ήξερε και σε βοήθησε στην ιδέα της μαρμελάδας. Είναι από οικογένεια που είχαν σταφίδα;

Κ.Σ. Να είναι από άλλη περιοχή, πάλι σταφιδοπεριοχή, εννοείται ότι έχει μεγαλώσει καθ' εαυτού μέσα στα χωράφια και μέσα στη σταφίδα όπως και η οικογένεια που δημιούργησε μετά ο άντρας της, δηλαδή είχαν σταφίδες και ήταν η κυρία της απασχόληση. Ξέρει ακριβώς για το προϊόν και τη διαδικασία.

Ι.Π. Φαντάζομαι και η σύζυγός σου θα έχετε μια εμπειρία. Τώρα ποια είναι η άποψή της για την επιχείρηση την οικογενειακή; Πρώτα απ' όλα συμμετέχει;

Κ.Σ. Συμμετέχει, το σέβεται, σέβεται όλη την προσπάθεια, σέβεται και το προϊόν, σέβεται και τη δουλειά μου, γιατί αυτή τη στιγμή είμαι κατ' επάγγελμα αγρότης και όλη την προσπάθεια γιατί πάλι κάτι που τονίζω και σε παλαιότερους παραγωγούς αλλά και σε νέους κάτι που δεν μπορούν να καταλάβουν, ειδικά έτσι όπως έχει έρθει η κατάσταση πλέον και φορολογικά και νομικά και οικονομικά είναι ότι όταν καταλάβουμε ότι δεν είμαστε παραγωγοί αλλά είσαι και έμπορος στην ουσία, γιατί καλώς ή κακώς είσαι έμπορος, τι το δώσεις στον συνεταιρισμό ή το δώσεις στο ράφι, έμπορος είσαι, εμπορεύεσαι αυτό που φτιάχνεις. Όταν το καταλάβουμε αυτό τότε ίσως θα καταλάβουμε ότι πρέπει να σεβαστούμε περισσότερο το προϊόν μας τώρα όλοι, η πλειοψηφία μάλλον δεν δείχνει να σέβεται αυτό που κάνει και τον κόπο, και κατευθείαν πηγαίνει ούτε προσέχει τόσο το προϊόν να το παράγει και να πάρει ένα αποτέλεσμα σωστό και θα κοιτάξει εύκολα να το ξεφορτωθεί για να πληρωθεί… μη έχοντας τιμή, μη έχοντας πάρει τη σωστή τιμή. Όλο αυτό έχει κάνει μεγάλη ζημιά στην αγορά και νομίζω είναι ο κύριος λόγος που έχει χάσει το νόημα για καλλιέργεια… μια μιζέρια…

Ι.Π. Είπες ότι δουλεύεις και στην εστίαση, προφανώς γιατί μέχρι τώρα αυτό το εισόδημα από τη σταφίδα δεν μπορούσε να σου δώσει ένα εισόδημα για να μπορέσεις να έχεις εσύ και την οικογένειά σου. Πιστεύεις ότι μπορεί να σου το δώσει τώρα που αυξάνεται η παραγωγή;

Κ.Σ.

Όλα αυτά τα χρόνια η παραγωγή μας, ειδικά την τελευταία πενταετία (είχα ορίσει έτσι μια καθαρή πενταετία επενδυτική στην ουσία) είμαστε στην διαδικασία της επένδυσης οπότε τα κεφάλαια και οι οικονομίες ήρθαν καθαρά από την άλλη δουλειά συν την παραγωγή, αλλά όλα τα έσοδα της παραγωγής ξανά έπεφταν μέσα στην επιχείρηση και στο κομμάτι της επένδυσης με σκοπό και κάνοντας πιο γρήγορα, έτσι, μεγάλα βήματα στόχος ήταν να φτάσω σε ένα … να αυξήσω τα αγροτεμάχια μου, να πάρω εργαλεία, να δημιουργήσω χώρους, υποδομές, να πληρώσω πιστοποίηση, σεμινάρια όλα αυτά, με σκοπό να φτάσω σε έναν όγκο ώστε ναι πλέον να ζω μόνο από αυτό. Νομίζω ότι από εδώ και πέρα σιγά σιγά έχει αρχίσει πλέον να μου δίνει σε μεγαλύτερο βαθμό και γι' αυτό με χρειάζεται και περισσότερο εδώ, και χρόνο με το χρόνο θα είναι πολύ καλύτερα.

Ι.Π. Στο εύχομαι! Θα συμβούλευες και άλλους νέους να ασχοληθούν με τη σταφίδα; Αφού έχουν βέβαια την αγάπη, τα βιώματα και το συναισθηματικό δέσιμο που είχες κι εσύ.

Κ.Σ. Ναι, είναι πολύ δύσκολο η αλήθεια είναι. Σίγουρα θα χρειάζεται οικονομική βοήθεια από αλλού, είτε να έχεις κεφάλαια πίσω, είτε να έχεις παράλληλη εργασία. Η αλήθεια είναι μια καλλιέργεια που σε θέλει αρκετούς μήνες, αλλά δεν σε θέλει και κάθε μέρα.

Οπότε χρειάζεται και πολύ καλή οργάνωση. Οπότε δεν είναι απαγορευτικό να έχεις και μια παράλληλη εργασία, αν θες να είσαι λίγο πιο ασφαλής στο ότι θα βγουν οι υποχρεώσεις σου πέρα και θα μπορείς να αντεπεξέλθεις. Εμένα θα μου άρεσε και επειδή ξέρουμε ότι η κρίση φέρνει πάντα ευκαιρίες, τώρα είναι άλλη μια κρίση που περνάει η σταφίδα.

Περάσαμε για την πόλη μας μια τριετία πολύ κακή, όταν το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών, των κατοίκων είναι στην ουσία αγρότες. Όταν δεν πάει καλά το νούμερο ένα προϊόν οικονομικά και όταν, επειδή είναι αλυσίδα όλο αυτό, δεν υπάρχει το κατάλληλο εισόδημα στην κάθε οικογένεια, όλο αυτό είναι σαν να λέμε ότι λείπει ένα τεράστιο κεφάλαιο από την πόλη. Οπότε δεν θα έχει ο άλλος να πάει ούτε στο μινι μάρκετ, ούτε στα ρούχα, ούτε στο σούπερ μάρκετ, οπότε μειώνονται θέσεις εργασίας, δεν υπάρχει… δεν κινείται όλο αυτό το νήμα.

Αλλά, με όλα αυτά που έχουν γίνει, καλώς ή κακώς, το ότι έχουν παρατήσει πολλοί άνθρωποι τις περιουσίες τους, το ότι έχουν αλλάξει καλλιέργεια, το ότι έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό η προσφορά του προϊόντος και η ζήτηση, επειδή έχεις να κάνεις με μια παγκόσμια αγορά και γενικά η ζήτηση στατιστικά είναι τεράστια και υπό φυσιολογικές συνθήκες και με μεγαλύτερες ποσότητες το ποσοστό που κάλυπτε η Ελλάδα, όχι η περιοχή μας, η Ελλάδα ήτανε μηδαμινό για την παγκόσμια ζήτηση, απλά εκεί κάπου έχει χαθεί η σωστή διαχείριση, το τι θα μπορούσαμε να έχουμε και το τι έχουμε. Αλλά να μην μπούμε σε αυτή τη κουβέντα… πλέον όταν έχουνε λιγοστέψει και άλλο, σημαίνει ότι πλέον το προϊόν μάλλον θα αρχίσει να παίρνει μια καλύτερη τιμή, γιατί απλά έχει μειωθεί η προσφορά του.

Η ζήτηση παραμένει μεγάλη και οπότε τώρα πραγματικά κάποιος το δει πονηρά και το δει σαν ευκαιρία και συνεχίσει να καλλιεργεί, να επεκτείνεται, να αυξάνει τις ποσότητές του, νομίζω ότι θα ανταμειφθεί.

(32:48 - 48:32)

Ι.Π. Να πάμε λίγο στις μνήμες, επειδή είπες ότι το «αμπέλι σε θέλει… η σταφίδα όλο το χρόνο σχεδόν», αλλά νομίζω ότι η περίοδος που περισσότερο, όπως το λέει και η παροιμία «Θέρος, τρύγος, πόλεμος», είναι η περίοδος του τρύγου. Θυμάσαι έτσι, έχεις μνήμες από την παιδική σου ηλικία, από τον τρύγο και αν μπορείς να τις συγκρίνεις και με μνήμες που έχεις σήμερα από τον τρύγο, δηλαδή πώς πήγαινες εσύ σαν παιδί και τι γίνεται σήμερα, αν έρχονται και τα δικά σου τα παιδιά που είναι μικρά, αν τους μαθαίνεις για τη σταφίδα, αν βλέπεις να έχουν και αυτά κάποια βιώματα όπως αντίστοιχα είχες εσύ ως παιδί;

Κ.Σ. Ένας κύριος στόχος μου και όραμα, όνειρο και πρόγραμμα που έχω βάλει στο μυαλό μου, γιατί μέχρι τώρα είπαμε, κάναμε την επένδυση, συνεχίζουμε να επενδύουμε στον πρωτογενή τομέα. Το δεύτερο συμπληρωματικό κομμάτι που θα ήθελα να πετύχω, όσον αφορά την ποιοτική ζωή και που ακολουθεί και της αρέσει και της οικογένειάς μου, και μου αρέσει και εμένα να ξαναδημιουργήσω γιατί η αλήθεια είναι ότι έχει εξαλειφθεί αυτό, είναι να δημιουργήσω χώρο και χρόνο να μένουμε ξανά στο χωριό για πολύ περισσότερο καιρό, από Σαββατοκύριακα μέχρι και μεγαλύτερες περιόδους, π.χ. την περίοδο του τρύγου που μπορεί να μείνεις και ένα μήνα, χρειάζεται να μείνεις και ένα μήνα, και να ξαναμαζευτούν οι οικογένειες που μένανε για τόσο καιρό, για ένα-δύο μήνες στα ληνά τους, οπότε η περιοχή αποκτούσε ζωή. Είναι πάρα πολύ σημαντικό, ειδικά τώρα, τα παιδιά, να τους ξαναδημιουργήσουμε τέτοια ερεθίσματα, γιατί δυστυχώς έχει καταντήσει πολύ μεγάλο πρόβλημα το θέμα με τις οθόνες, κινητά, βιντεοπαιχνίδια, υπάρχει πλήρης αποβλάκωση. Είμαστε μια οικογένεια που νομίζω είμαστε η εξαίρεση του κανόνα, το ότι έχουμε απειροελάχιστα οθόνες στο σπίτι και παλεύουμε με νύχια και με δόντια για αυτό, ώστε τα παιδιά μας να μην είναι με οθόνες στο χέρι, και αρέσει και στα παιδιά μας. Και πηγαίνοντας σαββατοκύριακα στο χωριό, στο κτήμα, θέλουμε να φτιάξουμε μια φάρμα, δηλαδή έχουμε αρχίσει με κάποια πρώτα ζώα, τους αρέσει πάρα πολύ και φαίνεται ότι αυτή είναι πραγματικά μια ωραία ζωή.

Και το βλέπεις στο χαμόγελό τους, στην ελευθερία, στο μεγαλώνοντας, ότι σίγουρα θα είναι πιο σκληραγωγημένα, άμα κρίνουμε και από εμάς. Οπότε ναι, τώρα υπάρχει ένα κενό ανάμεσα στις αναμνήσεις τις δικές μας, σαν παιδιά που πηγαίναμε τότε, μεσολάβησε ένα τεράστιο κενό στα δικά μου μάτια, γιατί λείπαμε και απείχαμε από όλο αυτό. Υπάρχει ένα κενό τριγύρω, γιατί βλέπουμε ότι και σε άλλες οικογένειες έχουνε ερημώσει σπίτια, έχουνε φύγει παιδιά, έχουν εγκαταλείψει ακόμα και μεγάλης καλλιέργειες, ή έχουνε πουληθεί ή έχουν εγκαταλειφθεί.

Και τώρα είναι σαν… μέσα τουλάχιστον από το δικό μου παράδειγμα, για την δικιά μου οικογένεια και «μπριζώνοντας», ας πούμε, δίνοντας αφορμές και συμβουλές και σε άλλες οικογένειες ή φέρνοντας φίλους ή άλλες οικογένειες σαν επισκέπτες, βλέπω ότι θα ήθελα και

θέλω να πετύχω το να ξαναδημιουργηθεί όλο αυτό και όταν γίνεται αυτό και βλέπω στα παιδιά μου τη χαρά, το γέλιο, την ελευθερία κινήσεων, την αυτοσχέδια κατασκευή ή την ορειβασία, τον περίπατο, τη βόλτα με το άλογο ή με το ποδήλατο, όλα αυτά μου φέρνουνε αναμνήσεις του τότε, τις ξαναβλέπω μπροστά μου.

Ι.Π. Οπότε και για σένα ήταν ευχάριστες οι αναμνήσεις αυτές ως μικρό παιδί. Δύσκολες καταστάσεις υπήρχαν, δηλαδή θυμάσαι να σε έχουν πει οι γονείς σου ή να έχεις ακούσει από τον παππού σου; Δεν ήταν όλα ευχάριστα φαντάζομαι και δεν εννοώ τις δυσκολίες καλλιέργειας, εννοώ άλλα, να καταστραφεί μια χρονιά η σοδειά για παράδειγμα, ο φόβος της βροχής.

Κ.Σ. Σίγουρα, αυτός είναι ένας παράγοντας που είσαι ένα ανοιχτό μαγαζί, έχεις να κάνεις καθαρά με τον καιρό και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους με τον καιρό, γιατί δεν είναι μόνο μια βροχή ή ένα χαλάζι που μπορεί να τύχει ακόμα και για μισή ώρα πριν τη συγκομιδή και να σου καταστρέψει όλο τον κόπο. Σίγουρα το έχουνε ζήσει αυτό οι παλαιοί σε μεγάλο βαθμό και εγώ το έχω ζήσει με πάγο και μου κατέστρεψε όχι μόνο την παραγωγική χρονιά που ερχόταν αλλά και κάμποσα έτη μετά, γιατί έπαθε μεγάλη ζημιά το νέο φυτό, το 2017 που είχε υπάρξει ένας πάγος. Είναι ξεσκέπαστο μαγαζί, είναι ο πραγματικά νούμερο ένα αντίπαλός σου ο καιρός, πας να πάρεις όσα μέτρα μπορείς… και έχω ακούσει και θυμάμαι και έχω ζήσει και σαν αναμνήσεις και σαν παραδείγματα παλαιότερων μέσω συζητήσεων αλλά και σαν… πλέον σε δικές μου καλλιέργειες.

Ναι, έχουν περάσει δύσκολες χρονιές, έχουν περάσει δύσκολες καιρικές συνθήκες που έχουν να κάνει με όλο το έτος γιατί η ανομβρία που ζήσαμε φέτος, η αλλαγή θερμοκρασίας, όλη αυτή η κλιματική αλλαγή, είναι παράγοντες στο να μειωθεί… να μην είναι τόσο παραγωγικά τα κτήματα γιατί όταν δεν έχει ζήσει χειμώνα επηρεάζει στην παραγωγικότητα και στην γονιμότητα του φυτού. Η ανομβρία είναι τεράστιο πρόβλημα και θα το δούμε και μελλοντικά θεωρώ και θα το έχουμε σαν πρόβλημα και μελλοντικά και μια φυσική καταστροφή που μπορεί να γίνει για λίγα λεπτά και να είσαι σε ένα στάδιο πριν τη συγκομιδή ή να έχεις κάνει συγκομιδή και να σου βρέξει και να μην προλάβεις να προστατεύσεις το καρπό σου και να το χάσεις ακόμα και εκείνη τη στιγμή που έχεις φάει. Περάσει όλο το στάδιο, όλο τον κόμπο της καλλιέργειας, τα έξοδα, το ρίσκο και να το χάσεις ακόμα και εκείνη τη στιγμή.

Αυτό ναι είναι ένας παράγοντας αλλά νομίζω ότι όλες οι δουλειές έχουν το ρίσκο τους, έχουν τους κινδύνους τους, έχουν τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα.

Ι.Π. Θα ήθελα να μου πεις λίγο, επειδή εσύ είπες ότι το προϊόν το διαθέτεις όλο μόνος σου, δηλαδή δεν το πας σε κάποιον έμπορο, σε κάποιο συσκευαστήριο για να το συσκευάσεις και να το προωθήσεις στην αγορά. Άρα μετά τον τρύγο και την αποξήρανση της σταφίδας, πώς καθαρίζεις το προϊόν από τον μίσχο, δεν ξέρω πώς είναι η διαδικασία για να συσκευαστεί;

Κ.Σ. Για αρχή γίνεται μια πρώτη διαλογή με τις παλιές μάκινες, τώρα είμαι στην αγορά μιας πιο σύγχρονης και πιο μεγάλης μάκινας, όχι αυτή την παλιά που ξέρουμε που μπορούσες να επεξεργαστείς, δηλαδή να διώξεις τον κούφιο καρπό ή τα τσίγκανα, να καθαριστούν από άλλα ξένα σώματα ή να κάνεις διαλογή χοντρής και ψιλής ρόγας. Κάνουμε και εις διπλούν πολλές φορές γιατί θέλω την ποιότητα, κάνουμε διπλή διαλογή στην ουσία, μετά γίνεται αποθήκευση και μετά σε συνεργασία με εργοστάσιο που τηρεί όλες τις προδιαγραφές, κάνω την επεξεργασία της σταφίδας σε στυλ φασόν, δηλαδή πληρώνω για την υπηρεσία για να πάρω το προϊόν που θέλω σε μεγαλο-συσκευασία και μετά να το συσκευάσω μόνος μου έχοντας την άδεια οικοτεχνίας.

Ι.Π. Αυτό θα μπορούσε να το κάνεις μόνος σου δηλαδή, ή μάλλον να γίνει μια μικρή ομάδα παραγωγών που να έχουν ένα μικρό τέτοιο… να μην πηγαίνει σε κάποιο συσκευαστήριο, σε κάποιο εργοστάσιο;

Κ.Σ. Ναι, μπορεί να γίνει, εντάξει, μιλάμε για μια έξτρα επένδυση, είναι κάτι που έχω στα πλάνα μου, είτε για μεταχειρισμένα μηχανήματα, είτε για μικρότερη γραμμή, είτε για πιο οργανωμένη κίνηση, αλλά με περισσότερους ανθρώπους, με μια ομάδα παραγωγών. Μπορεί να γίνει και αξίζει να γίνει και να είναι εξ ολοκλήρου δικός σου ο έλεγχος και όσον αφορά τους χρόνους και όσον αφορά την ποιότητα της δουλειάς, να ξέρεις ακριβώς τι έχεις κάνει και να ευθύνεσαι εσύ γι' αυτό.

Ι.Π. Να σε ρωτήσω κάτι άλλο τώρα, σε σχέση με την εστίαση. Πηγαίνω πολλές φορές από το ένα θέμα στο άλλο, αλλά νομίζω ότι σου αρέσει να μιλάς για τη σταφίδα, την αγαπάς πάρα πολύ, δεν ξέρω τι θα έλεγες ότι είναι η σταφίδα για σένα;

Κ.Σ. Είναι ένα δέλεαρ, είναι ένα προϊόν που μου αρέσει, το σέβομαι, το πονάω. Στην ουσία είναι ένα ζωντανός οργανισμός και σαν πρέμνο και σαν κλήμα αλλά και σαν καρπός, γιατί ο καρπός και μετά την αποξήρανση είναι ένα ζωντανός οργανισμός. Δηλαδή παίζει πολύ σημαντικό ρόλο πού θα συντηρηθεί σε τι θερμοκρασίες, δημιουργούνται μικροοργανισμοί μέσα.

Παραμένει… είναι ένα αποξηραμένο φρούτο, παραμένει ζωντανός ο οργανισμός. Και επειδή το παίρνεις από μικρό, το μεγαλώνεις, φτιάχνεις όλη την υποδομή, ειδικά σε καινούρια κτήματα, το βλέπεις σε χειμερινή νάρκη, ας πούμε το χειμώνα, και σιγά σιγά να πετάει τα πρώτα του βλαστάρια μέχρι να φτάσεις να κάνεις τη συγκομιδή, είναι μια ωραία κατάσταση. Και όταν είναι και παραγωγικό και βλέπεις ότι ο κόπος σου και οι κινήσεις που έχεις κάνει ή ο τρόπος καλλιέργειας που έχεις επιλέξει ή η λίπανση, το πότισμα, πόσο καθαρό έχεις το αγροτεμάχιό σου, είναι έμμεσα και θετική ικανοποίηση, γιατί το βλέπεις, το χαίρεσαι και παίρνεις δύναμη μέσα από αυτό.

Οπότε δεν είναι κάτι ξερό, είναι κάτι ζωντανό που βλέπεις και τις εναλλαγές και τα στάδια μέχρι να πάρεις το τελικό προϊόν που είναι ωραίο και ενδιαφέρον αυτό. Και χρονιά με χρονιά είναι διαφορετική, οπότε και εκεί υπάρχει έτσι ένα ενδιαφέρον.

Ι.Π. Από την εμπειρία σου στην εστίαση, χρησιμοποιείται η σταφίδα, δηλαδή την είχες δει να χρησιμοποιείται ή εσύ την έβαλες ποτέ; Δηλαδή συμβούλεψες κάποιον ή συζήτησες να βάλουμε και σταφίδα σε σαλάτα, στο πρωινό, στο… δεν ξέρω πού...

Κ.Σ. Τουλάχιστον τοπικά, και έχω κάνει ενέργειες και προτάσεις για αυτό, τουλάχιστον τοπικά βλέπω ότι έχει αρχίσει και μπαίνει σε αρκετά πιάτα στα εστιατόρια της περιοχής. Και γενικά είμαστε… είναι όχι μόνο εγώ, νομίζω ότι αρκετός κόσμος είναι υπέρ στην ανάδειξη τοπικών προϊόντων και έτσι πρέπει να είναι. Γιατί και αυτό είναι ένα κομμάτι του marketing που και σαν λαός στερούμαστε, δεν το κάνουμε τόσο σωστά όπως άλλες χώρες.

Το να προωθήσουμε τα προϊόντα μας είτε μέσα από την κουζίνα μας, είτε μέσα από τον τουρισμό μας, είτε μέσα από πιο οργανωμένες κινήσεις. Δυστυχώς όμως, έχω παρατηρήσει έχοντας εργαστεί και σε άλλες πόλεις και νησιά, βλέπω ότι σε πόλεις που είναι πολύ δίπλα μας, δηλαδή έχω οργανώσει μαγαζιά στο Μεσολόγγι π.χ., που είναι πολύ κοντά μας, λες ότι καλλιεργώ μαύρη σταφίδα και δεν ξέρουν καν τι είναι. Δηλαδή αυτό είναι τραγικό.

Ι.Π. Ενώ κάποτε το Μεσολόγγι έβγαζε πολύ παλιά, μικρές ποσότητες, δηλαδή έφευγαν σταφίδες από εκεί. Μεσολόγγι, Αιτωλικό..

Κ.Σ. Ναι; Δεν το ήξερα αυτό. Τους λες σταφίδα και νομίζουν ότι μιλάς για σταφύλι.

Τους λες όχι το σταφύλι, το οινοποιήσιμο, με μεγάλη ρόγα, είναι αποξηραμένο φρούτο, αυτό το μαύρο. Σου λένε, α, ίσως έχω φάει στο στρατό που μας δίνανε για το κρύο. Δηλαδή η μόνη πληροφορία που έχουν είναι αυτή.

Οπότε πόσο απέχει αυτό από την πραγματικότητα και από το ότι δεν ξέρουν καν το προϊόν, και μιλάμε για εγχώρια, πόσο λάθος ενημέρωση έχουν για το πόσο σημαντική διατροφική αξία έχει το συγκεκριμένο προϊόν. Και τι χάνουν, ας πούμε. Ναι, αυτό είναι λίγο κρίμα.

Εκεί υπάρχει μια απογοήτευση όταν βλέπεις ότι λίγα χιλιόμετρα δίπλα σου, σε μια μεγάλη σταθερή περιοχή, δεν ξέρουν καν το τι προϊόν είναι αυτό. [Άρα χρειάζεται να γίνει δουλειά ενημέρωσης και προώθησης της διατροφικής αξίας της σταφίδας;] Ναι, λείπει αυτό.

Και πόσο και σε άλλες χώρες, πιο ψηλά, ας πούμε, από Άρτα, Γιάννενα, Θεσσαλονίκη μέχρι Έβρο, που είναι και περιοχές με κρύα και μη παραγωγικές περιοχές για τέτοια προϊόντα, πολλά από αυτά που παράγουμε, ελαιόλαδο, λεμόνι, σταφίδα που δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν εκεί πέρα, που πάλι έχουν τεράστια ανάγκη και αυτοί μπορεί να τα ξέρουν, να τα ψάχνουν και απλά να μην φτάνουν μέχρι αυτούς, γιατί δεν υπάρχουν στο εμπόριο, ξέρω εγώ, γιατί δεν είναι τόσο εμπορικός κωδικός σαν προϊόν, τόσο εμπορικό προϊόν. Και κυρίως σε χώρες του εξωτερικού,

που σίγουρα θα ήταν έμμεσοι πελάτες και θα μπορούσαμε να έχουμε κάνει μια πιο οργανωμένη κίνηση και εξαγωγή.

Αλλά νομίζω ότι όλο αυτό χάνονται όλοι στη μετάφραση και αφού δεν υπάρχει συλλογικότητα ή μεμονωμένες κινήσεις από τον καθένα παραγωγό, όπως γίνεται σε άλλα προϊόντα ίσως, έχουμε επάνω από αυτοί, μόνο από τους πέντε μεγαλοεμπόρους ξέρω εγώ πανελλαδικά, και από τα παιχνίδια ή τα σκαμπανεβάσματα που γίνονται στο εμπόριο και στις αλλαγές και στις πτώσεις τιμών ή τη μη σωστή διαχείριση ή προώθηση του προϊόντος. Και την διαφήμιση που πραγματικά δεν υπάρχει.

Γιατί να βλέπουμε άλλες κατανομασμένα superfoods ξένα, που ξαφνικά έχουν κάνει ένα μπαμ και δουλεύουν και υπάρχουν και είναι πενταπλάσια τιμή, και μπορεί να υπάρχουν σε όλα τα σπίτια ή τουλάχιστον το έχουν ακούσει, και τη σταφίδα που κάποτε ήταν συνάλλαγμα και έχει μια τεράστια ιστορία, ειδικά για την Ελλάδα, και έχει την ίδια και ανώτερη διατροφική αξία σε σχέση με άλλες υπερτροφές που έχουν πάρει τη στάμπα υπερτροφή, να μην την ξέρουνε καν. Ναι, αυτό είναι κρίμα, αλλά νομίζω ευθύνεται ξεκάθαρα το θέμα προώθηση προϊόντος… και ενημέρωση καταναλωτή.

(48:32 - 52:21)

Ι.Π. Μάλιστα. Δεν ξέρω αν θα σκεφτόσουν κάτι άλλο σε σχέση με τις μνήμες από τον παππού σου, από τους γονείς σου, από τη ζωή στο χωράφι και από την καλλιέργεια και την προώθηση της σταφίδας, που θα ήθελες να μοιραστείς μαζί μας.

Κ.Σ. Εμένα μου αρέσει όλο αυτό, αυτό που λέμε και συζητάμε εδώ, που έχει να κάνει από το συναίσθημα και το ερέθισμα μέχρι τα βιώματα, την καλλιέργεια και πιο επαγγελματικά, ας πούμε, την καλλιέργεια μέχρι και την διάθεση του προϊόντος στον επόμενο καταναλωτή, ας πούμε, ή στον συνάνθρωπό μας. Όλο αυτό, σαν συνέχεια, σαν ιστορία, μου αρέσει πάρα πολύ και θέλω να το ζω και να το έχω ζεστό και να το διορθώνω καθημερινά. Θέλω να το χαίρεται η οικογένειά μου, θέλω να το χαίρονται οι φίλοι μου και να είμαι βασικός λόγος να τους επηρεάσω κιόλας, να τους μυήσω σε όλο αυτό και να το ζήσουν.

Και επίσης όλο αυτό θέλω να το συνδυάσω και με ένα κομμάτι αγροτουρισμού, δηλαδή θέλω να φτιάξω τα κτήματα μου και προσπαθώ και τα φτιάχνω να μπορούν να γίνουν επισκέψιμα. Για αρχή το πιο εύκολο, που ήδη γίνεται από τους φίλους μου ή από έναν φίλο φίλου μου ή γνωστό ή κάποιον που καλή ώρα θα έχουμε μια συζήτηση και θα μου πει «πολύ θέλω να έρθω να δω τα κτήματα σου αύριο και να μου πεις και πέντε πράγματα από κοντά και να μου δείχνεις τι εννοείς» μέχρι και το να συνδυάσω και πιο τουριστικά αυτό το κομμάτι, δηλαδή κάτι που μου αρέσει και το κυνηγάω αυτό. Γιατί στην ουσία είναι η καθημερινότητά σου, η ζωή σου, το επάγγελμά σου να το μοιραστείς και με άλλους και να το προωθήσεις και να το πουλήσεις και να το μεταλαμπαδεύσεις και να έχει μεγαλύτερη ηθική ικανοποίηση όλο αυτό.

Οπότε θέλω να συνδυάσω τον πρωτογενή τομέα με τον δευτερογενή και με τον τριτογενή. Εκεί νομίζω είμαι υπερκαλυμμένος και έχει ολοκληρωθεί όλο αυτό το πλάνο που έχω στο μυαλό μου.

Ι.Π. Εύχομαι να ευοδωθούν οι προσπάθειές σου και όλα να πάνε καλά. Αν δεν έχεις κάτι άλλο να προσθέσεις, να σε ευχαριστήσω.

Κ.Σ. Ευχαριστώ εγώ για όλα … και τη δική σας προσπάθεια που κάνετε και είμαι ανοιχτός να βοηθήσω και το ξαναλέω πάντα με οποιοδήποτε τρόπο. Γιατί κι εσείς σίγουρα έχετε πάρει από αντίστοιχους ανθρώπους, είτε ιστορικούς, είτε παραγωγούς, είτε εμπόρους, είτε επιστήμονες, πάρα πολλές πληροφορίες, πολύ περισσότερες από μένα. Οπότε όλη αυτή η προσπάθειά σας μας φέρνει σε επαφή και τα δικά μου μάτια να ανοίξουν αλλά και τα δικά σας αυτιά να ακούσουν κάτι άλλο.

Ι.Π. Πιστεύω ότι αυτή η ανάδειξη της μνήμης έχει μεγάλη σημασία και για το ίδιο το προϊόν. Δεν είναι μόνο, απλώς η ιστορία όπως ήταν τότε, να λέμε ιστορίες για το παρελθόν. Έχει σχέση με την κληρονομιά του σήμερα.

Εξάλλου μιλάμε για μια ζωντανή κληρονομιά. Δεν είναι μόνο ζωντανός οργανισμός, είναι και ζωντανή πολιτιστική κληρονομιά της Σταφίδας γιατί είναι και ένα προϊόν που -η καλλιέργειά της μάλλον- είναι ενταγμένη στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Στον εθνικό μάλλον προς το παρόν, αλλά ελπίζουμε ότι θα μπει και στο διεθνή της UNESCO. Λοιπόν, ευχαριστούμε πολύ!

Κ.Σ. Εγώ ευχαριστώ!

(02)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Γεώργιος Παπαγεωργίου (Γ.Π.)

Διάρκεια συνέντευξης 39:32

(0:08 - 0:58)

Ι.Π. Καλησπέρα.

Γ.Π. Καλησπέρα.

Ι.Π. Ονομάζομαι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος. Στο πλαίσιο της έρευνας που κάνουμε για τα «Πριμαρόλια στους δρόμους της μαύρης σταφίδας», καταγράφουμε προφορικές ιστορίες από ανθρώπους που έχουν ζήσει από τη σταφίδα και έχουν εμπειρίες και βιώματα. Θα ήθελα λοιπόν να ξεκινήσουμε με κάποιες πιο γενικές πληροφορίες για εσάς.

Θα μου πείτε πώς λέγεστε, πού γεννηθήκατε, λίγα πράγματα για τους γονείς σας, τι δουλειά έκαναν, το μορφωτικό επίπεδο και τι κάνετε σήμερα.

Γ.Π. Ονομάζομαι Γιώργος Παπαγεωργίου. Κατάγομαι από το Μαυρίκι Αιγιαλείας και είμαι παραγωγός σταφιδοκαλλιέργειας. Κάνω αυτή τη δουλειά και οι σταφίδες μου είναι στο Πετροβούνι, στο όριο Κουνινάς.

(0:59 - 2:11)

Ι.Π. Πότε έχετε γεννηθεί;

Γ.Π. Έχω γεννηθεί το 1974. Από τον πατέρα μου που μου έλεγε, τον πατέρα μου τον έζησα βέβαια, έζησα κοντά την καλλιέργεια. Εκεί έμαθα κοντά στον πατέρα μου έμαθα να καλλιεργώ, από μικρό παιδί κι εγώ.

Από όσο θυμάμαι τα μικρά παιδικά μου χρόνια, πήγαινα κοντά του, στη σταφίδα. Και από ό,τι μου είχε πει και ο ίδιος και οι παππούδες, οι γιαγιάδες ασχολούνταν με την καλλιέργεια της σταφίδας. Συνεχίζω κι εγώ παρόλο που κάνω και μία άλλη δουλειά, είμαι πυροσβέστης, αλλά το πονάω αυτό το προϊόν γιατί το έχω ζήσει από μικρό παιδί, είναι δύσκολη καλλιέργεια και επίπονη και με πολλά έξοδα.

Αλλά το αγαπάω γιατί έχω ζήσει από μικρό παιδί. Ξέρω ιστορίες, έχω δει την καλλιέργεια από τον πατέρα μου, τα πάντα. Μέχρι σήμερα, συνεχίζω.

(2:11 - 4:53)

Ι.Π. Οι γονείς σας είναι στη ζωή; Όχι, όχι, δεν είναι. Συγγενείς άλλοι που σας βοηθάνε, έχετε...

Γ.Π. Όχι, μόνος μου και πληρώνω μεροκάματα, όχι όλοι.

Ι.Π. Πολλά στρέμματα;

Γ.Π. Είναι γύρω στα 25 στρέμματα.

Ι.Π. Αυτά είχατε πάντα ή αυξήσατε εσείς, ή πουλήσατε...

Γ.Π. Είχα λιγότερα και τα έχω πάει εγώ εκεί.

Ι.Π. Με αυτή την περιουσία, με αυτή την έκταση, οι γονείς σας μπορούσαν να ζήσουν τότε όταν την καλλιεργούσαν ή έκαναν και άλλη δουλειά;

Γ.Π. Θα σας πω, οι γονείς μου δεν κάνανε άλλη δουλειά. Ασχολούνταν επαγγελματικά μόνο με την καλλιέργεια της σταφίδας. Με πολύ λιγότερα στρέμματα, όπως σας είπα τα 25 έχω φτάσει εγώ με κάποιες αγορές που έχω κάνει.

Με πολύ λιγότερα στρέμματα έζησαν αξιοπρεπώς. Μας ανάθρεψε. Μεγάλωσε τρία παιδιά.

Μας ανάθρεψε. Δεν μας έλλειψε τίποτα. Έφτιαξε σπίτι.

Με λιγότερα στρέμματα. Εγώ με αυτά και λίγα περισσότερα να είχα δεν θα μπορούσα να ανταπεξέλθω στις ανάγκες της ζωής. Γιατί σήμερα το κόστος καλλιέργειας της σταφίδας είναι πάρα πολύ πανάκριβο.

Φάρμακα πανάκριβα, λιπάσματα, γενικά … καύσιμα. Το κόστος καλλιέργειας έχει φτάσει στο απροχώρητο. Φόροι, φανταστείτε.

Ο πατέρας μου ήταν η μάνα μου και μία θεία μου που είχα. Δουλεύανε και οι τρεις αποκλειστικά. Τώρα να δουλεύουνε τρεις άνθρωποι και να έχουνε σαράντα στρέμματα σταφίδες, σας λέω.

Μόνο και μόνο να πληρώνουνε κοντά τετρακόσα ευρώ ΕΦΚΑ τον μήνα. Τελείωσε. Έσβησαν.

Δεν τα είχανε τότε αυτά. Να πληρώνουνε για την κοινωνική τους ασφάλιση. Τώρα πρέπει ο αγρότης, γενικά ο σταφιδοπαραγωγός να πληρώνει για την ασφάλειά του.

Το λιγότερο είναι 150 ευρώ η τελευταία κλίμακα να πληρώνει. Φανταστείτε τρία άτομα τότε να πληρώνουν. Να θες κοντά πέντε χιλιάδες τον χρόνο.

Αυτά περιμένεις να ζήσεις.

Ι.Π. Ενώ παλιά η ασφάλιση του στον ΟΓΑ ήταν πιο φτηνή και μπορούσες να μην κάνεις κάτι.

Γ.Π. Δεν είχες εισφορές εσύ στον ΟΓΑ καθόλου. Απλώς έβγαινες στη σύνταξη, δεν είχες, δεν πλήρωνες εισφορές. Τώρα φορολογίες, ΕΝΦΙΑ, δεν ξέρεις πού να πρωτοπληρώσεις.

Βέβαια και η τιμή της σταφίδας είναι πολύ εξευτελιστική. Δεν βγαίνει με τίποτα.

Ι.Π. Οι γονείς σας είχαν βρει αυτή την έκταση από τους δικούς τους γονείς.

Γ.Π. Έτσι ακριβώς. Από τον παππού. Την είχε βρει ο πατέρας.

Ι.Π. Εσείς τον είχατε προλάβει τον παππού.

Γ.Π. Όχι, όχι. Εγώ είμαι γενικά από την τρίτη γενεά που καλλιεργώ.

(4:54 - 6:47)

Ι.Π. Από τον πατέρα σας, τη μητέρα σας, είχατε ακούσει ιστορίες καθόλου για πιο παλιά ή ιστορίες που τους είχε πει ο παππούς σας για παλιότερα προβλήματα ή παλιότερες καλύτερες εποχές για τη σταφίδα.

Γ.Π. Πολύ, ναι. Έλεγε, μα έζησε και ο πατέρας μου τις καλές εποχές της σταφίδας και ο παππούλης μου, αλλά μου έλεγε και για τον πατέρα του αλλά θυμήθηκε και ο πατέρας μου. Τις έζησε.

Πολύ καλές εποχές της σταφίδας. Πολύ καλές τιμές. Με τις τιμές και με όλα αυτά.

Να σας δώσω να καταλάβετε. Μόλις ερχόταν η περίοδος της συγκομιδής της σταφίδας τότε υπήρχε ο ΑΣΟ που έβαζε μία τιμή ασφαλείας και έλεγε ότι εφέτος ξεκινάμε αυτή τη τιμή. Λοιπόν, τώρα δεν υπάρχουν αυτά τα πράγματα.

Ξεκινάς να δουλεύεις με το μέλλον αβέβαιο. Δηλαδή ξεκινάς με το χέρι στη τσέπη να πληρώνεις και δεν ξέρεις αν θα πάρεις ούτε τα έξοδά σου. Τότε λέγανε, ξεκινάει να σας δώσω ένα παράδειγμα, δύο ευρώ.

Λέει έβαλε ο ΑΣΟ δύο ευρώ. Καλή η τιμή. Ξεκινάμε.

Βέβαια δεν έμενε εκεί. Προχώρησε κι άλλο. Ήταν πολύ καλύτερα τα πράγματα.

Πάρα πολύ καλύτερα. Η επιδότηση ήταν... Όταν ξεκίνησε η επιδότηση ήταν αρκετά καλή.

Τώρα τα έχουν κόψει όλα. Η επιδότηση είναι πολύ μηδαμινή. Να σας πω, μήπως δεν αξίζει κιόλας να φτιάξεις τα χαρτιά να πάρεις επιδότηση.

Εκεί που τα έφτασαν τώρα είναι εξευτελισμός. Ζήσαμε πολύ καλές εποχές. Θυμήθηκα ιστορίες που είχε... πάντα υπήρχαν καλά πράγματα. Δηλαδή πληρωνόταν η σταφίδα. Δηλαδή άξιζε ο κόπος τους.

Τα βγάλανε πέρα.

(6:48 - 8:10)

Ι.Π. Πού πήγαιναν τη σταφίδα, στην Ένωση, σε εμπόρους...

Γ.Π. Εγώ τώρα την πάω στην Ένωση. Παλιά ο πατέρα μου την πήγαινε σε εμπόρους. Τότε η Ένωση δεν πολύ ευδοκιμούσε.

Πολύ πιο παλιά ήταν οι εμπόροι. Υπήρχαν εδώ τοπικοί. Θυμήθηκα κι εγώ πού την πήγαινε ο πατέρας μου.

Σας είπα, από μικρό παιδί, στον Δρούλια. Ήταν και άλλοι εμπόροι. Ήταν και η Ένωση, αλλά...

Δεν πολυέπαιρνε σταφίδα. Δεν πήγαινε ο κόσμος και πολύ τότε στην Ένωση. Τώρα υπάρχουν και 2-3 εμπόροι.

Τώρα είναι αποκλειστικός έμπορος. Γενικά είναι η Ένωση. Τότε πιο πολύ το παιχνίδι το παίζανε οι εμπόροι.

Ι.Π. Τώρα ξέρω ότι η τιμή της σταφίδας δίνεται στον παραγωγό μετά. Δηλαδή παραδίδει τη σταφίδα του τον Αύγουστο, Σεπτέμβριο.

Γ.Π. Έτσι ακριβώς.

Ι.Π. Και μετά το χειμώνα, την Άνοιξη...

Γ.Π. Κοντά Χριστούγεννα δίνουν μία… σαν προκαταβολή. Αργότερα δίνουν και μια εξόφληση.

Ι.Π. Και τότε οριστικοποιείται η τιμή. Άρα ο παραγωγός παραδίδει τη σταφίδα του χωρίς να ξέρει πόσο κάνει. Σε αντίθεση με άλλα προϊόντα.

Γ.Π. Κουβαλάμε το προϊόν μας χωρίς να ξέρουμε τι θα πάρουμε. Δεν ξέρουμε καν αν θα βγάλουμε τα έξοδά μας.

(8:10 - 9:14)

Ι.Π. Αυτό γινόταν και παλιά;

Γ.Π. Όχι. Με το που πήγαινες στο προϊόν σου, πληρωνόσουν.

Ι.Π. Ήξερες δηλαδή... Ο ένας έμπορος την είχε δύο ευρώ, ο άλλος δύο και δέκα. Μπορείς να πεις ότι εγώ θα την πάω στο δύο και δέκα που θα πάρω καλύτερα λεφτά.

Γ.Π. Και τότε υπήρχε σιγουριά γιατί, όπως σας προείπα, υπήρχε ο ΑΣΟ. Ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός. Που ήταν του κράτους.

Και έβανε τιμή ασφαλείας. Και οπότε κι ο έμπορος δεν τον σύμφερε να την παίξει πιο κάτω. Δεν θα του πήγαινε κανένας.

Ο ΑΣΟ ήταν το στήριγμά μας. Έβανε την τιμή ασφαλείας. Βέβαια πήγαιναν και εκεί και στον ΑΣΟ, πήγαιναν και στους εμπόρους.

Και πήγαινε σε σίγουρα χέρια, που λέει ο λόγος. Με το που παρέδιδες το προϊόν σου ήξερες τι θα πάρεις. Δηλαδή τρύγαγες και ήξερες ότι θα πάρεις αυτά τα λεφτά.

Συν αν σου δώσουν κάτι άλλο ακόμα. Αλλά πήγαινε στο ΑΣΟ. Τώρα πάμε στο αβέβαιο.

Δεν γνωρίζουμε τι θα πάρουμε. Μπορεί και να μην πάρουμε και τίποτα.

(9:14 - 10:25)

Ι.Π. Τότε βέβαια μπορεί να μην είχες κίνητρο να κάνεις καλύτερη ποιότητα, γιατί είχες σίγουρη τιμή. Δηλαδή την ίδια τιμή θα έπαιρνα και εγώ που δεν είχα ας πούμε καλή σταφίδα, με εσένα που θα είχες καλύτερη.

Γ.Π. Όχι, όχι, όχι. Η ποιότητα ήταν ο πρώτος λόγος τότε. Υπήρχε καταρχήν η πρώτη ποιότητα, η σκιά. Τη θυμήθηκα κι εγώ τη σκιά.

Ι.Π. Ξήρανση δηλαδή σε σκιές.

Γ.Π. Ναι, σε σκιά. Πολύ καλή ποιότητα. Δηλαδή τρυγάγαμε και άμα έβλεπε ο πατέρας, αν θυμάμαι, καμιά κόκκινη σταφίδα μέσα στ' αλώνι γινόταν χαμός.

Να τη βγάλει έξω δηλαδή η ποιότητα. Πρώτος λόγος ήταν η ποιότητα. Δηλαδή δεν σήκωνε να σκαρτέψει το προϊόν.

Και μόλις θα πήγαινε είτε στον έμπορο ή τον ΑΣΟ, την ελέγχανε. Κοιτάγανε και η ποιότητα, την πληρωνόταν πολύ πιο καλύτερα. Και μετά υπήρχε η κατηγορία ήλιος, όπως τώρα γενικά τη σταφίδα την παίρνουνε ήλιο.

Δεν υπάρχει σκιά. Στα λόγια. Ναι, καλά, τη φτιάξεις εσύ πολύ καλά.

Τη φτιάξω εγώ πολύ χειρότερα, τα ίδια θα πάρουν. Δυστυχώς δεν είναι καλό αυτό τώρα. Γιατί χαλάει η ποιότητα. Χαλάει η ποιότητα.

(10:26 - 11:32)

Ι.Π. Τότε αν κάποιος παραγωγός μια χρονιά δεν πήγαινε καλά, τι έκανε, δανειζόταν από την τράπεζα, έπαιρνε μια προκαταβολή από τον έμπορο;

Γ.Π. Υπήρχαν τα καλλιεργητικά δάνεια. Τα θυμήθηκα κι εγώ που το έλεγε ο πατέρας. Υπήρχαν τα καλλιεργητικά δάνεια, αλλά και οι εμπόροι δίνανε προκαταβολές.

Ι.Π. Και αν τελικά δεν πήγαινε καλά η παραγωγή ή μια βροχή, γιατί πάντα υπήρχε και ο φόβος…

Γ.Π. Βέβαια, βέβαια, οι καιρικές συνθήκες είναι...

Ι.Π. Τι γινόταν εκεί, χρεωνόταν;

Γ.Π. Χρεωνόταν.

Ι.Π. Οπότε την επόμενη χρονιά που θα είχε παραγωγή, στην ουσία...

Γ.Π. Και δεν είσαι και σίγουρος αν θα βγάλεις την παραγωγή ως πέρα.

Ι.Π. Αντιστάθμιζε το...

Γ.Π. Γιατί πρέπει να έχεις σύμμαχο, για να βγει η σταφίδα πέρα, πρέπει να έχεις σύμμαχο τον καιρό. Μέχρι και προτού, δηλαδή προτού την παραδώσεις, κινδυνεύεις να την χάσεις. Είναι ένα προϊόν πολύ δύσκολο.

Πολύ δύσκολο. Κινδυνεύει γενικά από τον καιρό. Δεν ξέρεις αν θα βγάλεις την παραγωγή ως πέρα.

(11:34 - 14:29)

Ι.Π. Ας δούμε λίγο κάποιες μνήμες και από την παιδική σας ηλικία. Ως παιδί πηγαίνατε στη σταφίδα;

Γ.Π. Συνέχεια. Από τότε που...

Ι.Π. Εννοώ και παιδί που πηγαίνατε και στο σχολείο με τα μαθήματά σας.

Γ.Π. Εννοείται …. Αλλά από τότε που θυμήθηκα κι εγώ, που λέει ο λόγος να είμαι παιδί, να καταλαβαίνω τον εαυτό μου… δηλαδή από πέντε χρόνια να σας δώσω να καταλάβεις, πήγαινα κοντά, με έπαιρνε κοντά ο πατέρα μου.

Έπαιζα στη σταφίδα, έβλεπα τι γινόταν. Από μικρό παιδί είδες που έλεγε ο πατέρα μου την κουβέντα «έχω γεννηθεί στο κλήμα». Εγώ δεν το καταλάβαινα αυτό.

Τώρα στις μέρες μου το λέω κι εγώ. Καταλαβαίνω την ουσία της κουβέντας. Δηλαδή τι εννοούσε. Από μικρό παιδί ότι είναι μέσα, γνωρίζει την καλλιέργεια, όλα τα πάντα. Από μικρό παιδί μέχρι σήμερα, καλή ώρα που είμαστε εδώ, κάθε μέρα μέσα στη σταφίδα.

Ι.Π. Και ήταν τότε και μια ευκαιρία να βοηθήσει ο ένας τον άλλον, μια οικογένεια την άλλη. Δηλαδή ο ένας συγγενής να πάει να βοηθήσει τον άλλον.

Γ.Π. Γινόταν, γινόταν αυτό. Γινόταν… όπως να σας δώσω ένα παράδειγμα στα χαράκια. Είναι οι λεγόμενες αλλαξιές που κάνανε. Δηλαδή σήμερα θα ερχόμασταν, η οικογένεια δικιά μου θα πήγαινε στη δικιά σας. Ήταν αναλόγως και με τις περιοχές. Γιατί το χαράκι δεν είναι ότι πάμε μια μέρα και χαρακώνουμε.

Ήταν αναλόγως την τοποθεσία που είναι το χτήμα και αναλόγως το καιρό γίνονται για να γίνει αυτή η δουλειά. Ναι, γινόσαντε αυτές οι αλλαξιές. Πηγαίνανε, βοηθήσατε πολύ.

Ι.Π. Το χαράκι, θα λέγατε, ήταν η πιο δύσκολη δουλειά από όλες τις σταφίδες.

Γ.Π. Εντάξει.

Ι.Π. Πολύ πιο τεχνική;

Γ.Π. Πολύ πιο τεχνική. Όλες οι δουλειές της σταφίδας και μόνο να πας να κάτσεις και να … να κοιτάξεις τη σταφίδα και να μπεις μέσα να ψάξεις είναι πολύ δύσκολο. Όλες οι δουλειές της σταφίδας είναι πολύ δύσκολες. Πολύ δύσκολες. Και για το χαράκι που είπατε είναι δουλειά τεχνική.

Ι.Π. Άρα δεν την έκαναν όλοι.

Γ.Π. Ε, βέβαια, εντάξει. Μπορεί να την κάνει και κάποιος άλλος, αλλά πώς θα την έκανε. Όντως, απαιτεί πολύ τέχνη.

Ι.Π. Σήμερα, βέβαια, δεν χρησιμοποιείται αυτή η παραδοσιακή μέθοδος ή μάλλον δεν χρησιμοποιείται από όλους.

Γ.Π. Δεν χρησιμοποιείται από όλους. Και γίνεται με χημικούς τρόπους, με ρέντια και με τέτοια.

Ι.Π. Για να πετύχουμε το αποτέλεσμα να κρατήσει τους χυμούς και να γίνει καλύτερη.

Γ.Π. Αλλά η καλύτερη ποιότητα, οφείλω να σας πω, είναι με το παραδοσιακό με το χαράκωμα. Καμία σχέση σταφίδα που θα βγει χαρακωμένη, με την ραντισμένη… το 99,9%, δεν κάνει αυτή τη δουλειά. Κι εγώ ο ίδιος κάνω αυτή τη δουλειά.

Θυμάμαι παλιά που ήταν ο πατέρας μου, που το ξεκίνησα κι εγώ, χαρακώναμε. Μετά έφτασε κάποια στιγμή που...

(14:30 - 16:33)

Ι.Π. Οι γυναίκες και οι άντρες συμμετείχαν ισότιμα στις δουλειές του αμπελιού;

Γ.Π. Όχι ισότιμα. Δηλαδή, να σας δώσω να καταλάβετε, τον κλάδο τον έκανε ο πατέρας μου. Οι γυναίκες δεν κάνουν τον κλάδο, πολύ σπάνια. Στο χαράκι, ναι. Τον κλάδο, όχι. Γιατί είναι, μη σας πω, ο κύριος… ο κλάδος και το χαράκι είναι ο τρύγος.

Δηλαδή, είναι μία δουλειά πολύ τεχνική. Πολύ τεχνική και ο κλάδος. Δεν πήγαινε όποιος και όποιος εκεί.

Ειδικά στον κλάδο. Σε όλες τις άλλες τις δουλειές, στο χαράκι, στον τρύγο, στο άπλωμα, στα αλώνια, βοήθαγε όλη η οικογένεια. Γενικά και στα ρέντια, μόνο οι άντρες.

Ήταν κάποιες δουλειές που και ακόμα τώρα μόνο οι άντρες, γιατί ήταν πολύ πιο βαριά, πιο επίπονη η εργασία αυτή.

Ι.Π. Εργάτες παίρνατε;

Γ.Π. Βεβαίως.

Ι.Π. Και άντρες και γυναίκες;

Γ.Π. Και άντρες και γυναίκες.

Ι.Π. Από την περιοχή μας ή από άλλες περιοχές θυμάστε;

Γ.Π. Συνήθως ερχότανε εργάτες από την Άρτα. Από την Άρτα, από τη Ρούμελη γενικά. Υπήρχαν και ντόπιοι, αλλά πολλοί ερχόσαντε από εκεί πέρα, από αυτές τις περιοχές που σας είπα.

Δηλαδή, υπήρχε κάθε καλοκαίρι στον τρύγο, υπήρχε ζωή στα ληνά που λέμε. Τα σπίτια εκεί πάνω στις σταφίδες, τα λεγόμενα ληνά. Υπήρχε κόσμος πολύς, χαμός, εργάτες πολλοί.

Ι.Π. Και την περίοδο της ξήρανσης ή μετά έφευγαν;

Γ.Π. Πολύ λίγοι κρατούσανε για την περίοδο της ξήρανσης. Γενικά, το 90% των εργατών έφευγε, μετά τον τρύγο φεύγανε. Και μετά οι οικογένεια ασχολούνταν με την εξήρανση στις σταφίδες.

Ι.Π. Αυτοί όταν έρχονταν εδώ, πού μένανε; Στα ληνά;

Γ.Π. Μένανε εκεί στα ληνά. Υπήρχαν κάποια σπίτια εκεί κοντά, δίπλα. Γενικά, στις οικογένειες εκεί μαζί με εμάς, μένανε κι αυτοί.

(16:33 - 17:53)

Ι.Π. Θυμάστε ιστορίες από τον τρύγο, τότε που ήταν πολύς κόσμος, είτε ευχάριστες, είτε και δυσάρεστες;

Γ.Π. Δυσάρεστες μόνο όταν είχε τον παλιόκαιρο, που τρέχανε όλοι γονείς, εργάτες να σκεπάσουν τ' αλώνια, να μαζέψουν τη σταφίδα. Αυτές ήσαντε οι δυσάρεστες ή δύσκολες στιγμές. Μετά όλες οι στιγμές ήτανε ευχάριστες. Τρύγος… γινότανε όλα με χαρά. Όλα με χαρά γινότανε.

Ι.Π. Σήμερα είναι το ίδιο;

Γ.Π. Όχι, δεν είναι το ίδιο. Δεν είναι το ίδιο σήμερα. Σήμερα δεν υπάρχουν αυτοί οι εργάτες.

Δεν έρχονται, έχουν πάψει πλέον. Τώρα από τη στιγμή που ήρθανε εργάτες από την Αλβανία, γενικά οι εργάτες όλοι είναι Αλβανοί. Παίρνουμε τους Αλβανούς, πάμε τρυγάμε, φεύγουμε.

Δηλαδή σπάνια τώρα βλέπεις άνθρωπο να μένει στα χτήματα. Παλιά μετακομίζαμε. Την περίοδο της καλλιέργειας, της συγκομιδής, απαραιτήτως όλοι, οικογενειακώς.

Όλοι γέμιζαν τα ληνά. Τώρα πάμε το πρωί, τρυγάμε το μεσημέρι, φεύγουμε. Δεν καθόμαστε.

(17:53 - 19:30)

Ι.Π. Παλιά μακινάρατε τη σταφίδα; Είχατε δική σας μάκινα;

Γ.Π. Εγώ θυμήθηκα προτού πάρουμε μάκινα, που την κοσκινάγαμε. Θυμήθηκα την κοσκίνα.

Ι.Π. Πολύ πιο δύσκολο.

Γ.Π. Βέβαια. Άντε να κοσκινίσεις τώρα πως σταφίδα. Κοσκινάγα εγώ με τη θειά μου, ο πατέρα μου με το σάρωμα την καθάριζε και μετά πήραμε μάκινα.

Εγώ θυμήθηκα και την κοσκινά. Λιχνάγανε, όταν είχε αέρα για να φύγουν τα τσίγκανα. Βέβαια.

Και μετά πήραμε μάκινα. Δηλαδή έχω κάνει και την καλλιέργεια πριν τη μάκινα.

Ι.Π. Τώρα έχετε μάκινα;

Γ.Π. Βεβαίως.

Ι.Π. Και πάλι μακινάρετε, χρειάζεται να τη μακινάρετε ή όχι;

Γ.Π. Τώρα την παίρνουνε και αμακινάριστη. Αλλά με λιγότερη τιμή. Εγώ συνεχίζω να κάνω αυτή τη δουλειά. Την παραδοσιακή δουλειά. Όπως με είχαν μάθει οι δικοί μου.

Ι.Π. Η μάκινα αυτή που έχετε είναι η ίδια που είχατε ή έχετε πάρει καινούργια.

Γ.Π. Όχι, η ίδια που είχα. Η πρώτη που είχε πάρει ο πατέρας μου.

Ι.Π. Χειροκίνητη;

Γ.Π. Ήταν χειροκίνητη. Και μόλις ήρθε το ρεύμα και πέρασαν είναι, βάλαμε μοτέρ και τώρα τη δουλεύουμε το ρεύμα. Τη θυμήθηκα που τη δούλεψα δηλαδή 2-3 χρόνια, τη δούλεψα χειροκίνητη.

Ι.Π. Με το μοτέρ είναι πολύ πιο εύκολη δουλειά.

Γ.Π. Εννοείται, εντάξει. Όταν έφυγα από την Κοσκίνα και πήγαμε στη μάκινα ήταν φανταστείτε πολύ πιο καλύτερα. Όταν μπήκε και το μοτέρ ακόμη καλύτερα. Τώρα υπάρχει γενικά για τη σταφίδα μηχανική καλλιέργεια και αυτό βοηθάει κατά πολύ.

(19:32 - 23:50)

Ι.Π. Σήμερα για να ζήσει κάποιος μόνος με σταφίδα, να μην κάνει άλλη δουλειά, πόσα στρέμματα πρέπει να έχει.

Γ.Π. Να δουλεύεις ο άντρας, η γυναίκα και ένα παιδί. Άμα θα πεις να τις πληρώσεις όλες αυτές τις εργασίες τη σημερινή ημέρα παράτα τα μπήκες μέσα. Όχι, καθόλου, δεν συμφέρει.

Ι.Π. Κινήσεις για ομάδες παραγωγών ή πιο μικρές ενώσεις που θα μπορούσαν να προωθήσουν το προϊόν κάποιοι αγρότες μόνοι τους χωρίς να πηγαίνουν στον έμπορο ή στην ένωση πιστεύω ότι θα έδιναν κάτι καλύτερο στο εισόδημα των παραγωγών.

Γ.Π. Πιστεύω πως αυτό θα ήταν ένα καλό κίνητρο. Θα μπορούσε.

Ι.Π. Είναι δύσκολο να συνεργαστούν.

Γ.Π. Τίποτα δεν είναι δύσκολο. Πιστεύω ότι αν μαζευόσατε κάποιοι παραγωγοί σωστοί πιστεύω με λίγη οργάνωση μπορούμε να το πετύχουμε αυτό.

Ι.Π. Οι γνώσεις που έχετε πάρει από τους γονείς σας φτάνουν για να καλλιεργήσετε σταφίδα ή έχετε πολλές φορές αποταθεί σε γεωπόνος, σε ανθρώπους πιο ειδικούς;

Γ.Π. Σπάνια σε γεωπόνο. Γιατί ο καλός παραγωγός είναι και γεωπόνος για το χτήμα του. Βέβαια χρειάζεται και ο γεωπόνος. Ο γεωπόνος είναι ο γιατρός. Γιατί αν δεν πας και στο γεωπόνο… για το παραμικρό δεν πάω. Με έχουν βοηθήσει πολλές οι γνώσεις που πήρα από τους δικούς μου.

Ι.Π. Εσείς έχετε οικογένεια, έχετε παιδιά. Όχι, δεν είμαι παντρεμένος. Φαντάζομαι πως με αυτά τα στρέμματα που έχω, παρόλο ότι τα έχω ανανεώσει όλα.

Γ.Π. Είναι όλα αντιφυλλοξηρικά, είναι όλα ποτιστικά. Καλή παραγωγή πάω. Φαντάζομαι πως αν είχα μόνο αυτά δεν τα έβγαζα πέρα.

Σας είπα κάνω και δεύτερη δουλειά εγώ. Δεν έχω κάποιο πρόβλημα. Αλλά δεν είναι έτσι επειδή εσείς εγώ κάνω μια δεύτερη δουλειά και έχω εισόδημα.

Γενικά ο κόσμος που έχει μόνο τη σταφίδα.

Ι.Π. Η περιοχή που έχετε τα αμπέλια είναι περιοχή που έχει κατά κύριο λόγο σταφίδες και ελιές.

Γ.Π. Ναι, πολύ λιγότερες ελιές. Πιο παλιότερα δεν υπήρχε ελιά, σπάνια. Αλλά τώρα μεγάλωσαν οι αμπέλια. Δεν βοηθάνε οι τιμές, τα παρατάνε, τις κόβουν τις σταφίδες και βάλουν ελιές. Γιατί δε, οι τιμές είναι εξευτελιστικές. Δεν συμφέρει να την καλλιεργείς τώρα τη σταφίδα.

Δεν συμφέρει. Το κόστος καλλιέργειας είναι πανάκριβο. Μόνο τα καύσιμα...

Ι.Π. Γιατί συνεχίζετε και το κάνετε εσείς;

Γ.Π. Δεν έχουμε μάθει να κάνουμε κάτι άλλο. Την γνωρίζουμε αυτή την καλλιέργεια.

Την γνωρίζουμε. Και ο τόπος μας δεν παίρνει και κάτι άλλο και να βάλουμε κάτι άλλο. Και είναι ένα προϊόν που η σταφίδα θα το βάλεις, δηλαδή θα τη φυτέψεις τη σταφίδα την πρώτη χρονιά.

Την δεύτερη, την τρίτη θα ξεκινήσεις να παίρνεις εισόδημα. Είναι το μόνο προϊόν που σου δίνει κάθε χρόνο εισόδημα. Όλα τα χρόνια δεν μας άφησε ποτέ.

Το πονάμε δεν μπορούμε να το αφήσουμε. Αλλά μας βάζει μέσα. Σας είπα , είναι το μόνο προϊόν που σου δίνει κάθε χρόνο σοδειά.

Βέβαια. Αν έχουμε σύμμαχο τον καιρό. Για παράδειγμα , η ελιά δε σου δίνει κάθε χρόνο εισόδημα .

Η σταφίδα θα σου δώσει κάθε χρόνο. κι άμα έχεις σύμμαχο τον καιρό, θα πηγαίνεις καλά. Τιμή να είχαμε...

(23:35 - 25:36)

Ι.Π. Τι εικόνα έχετε από τους συναδέλφους σας, παραγωγούς, μεγαλύτερους, στην ηλικία σας, νεότερους, τι λένε, πώς βλέπουν το μέλλον της Σταφίδας, δηλαδή είναι αισιόδοξοι, είναι απογοητευμένοι;

Γ.Π. Είναι απογοητευμένοι. Το βλέπουν αβέβαιο. Το βλέπουν αβέβαιο.

Απογοητευμένοι. Γιατί εγώ, εντάξει, θεωρούμαι μικρός παραγωγός, να είμαι για μεγάλους παραγωγούς τώρα, να έχουν 100 στρέμματα, 80 στρέμματα, εντάξει. Αυτή δεν είναι και πολλή, αλλά γενικά η πλειοψηφία με 50-60 στρέμματα είναι πολλή.

Το μέλλον αβέβαιο. Τα παρατάνε. Ενώ παλιά παίρναμε μια επιδότηση καλή.

Καταρχήν δεν μας βοηθάει το κράτος. Καθόλου. Επιδοτήσεις τις κόψανε.

Αφού θα δίνει επιδότηση να υπάρχει και έλεγχος από το κράτος. Εγώ απαιτώ να υπάρχει έλεγχος. Γιατί καλλιεργώ.

Πριν τη συγκομιδή να έρθει να μου κάνει έλεγχο το κράτος. Αν δεν έχω καλλιεργείς να μου δώσουν επιδότηση ούτε τίποτα. Ενώ καλλιεργώ τώρα εγώ και παίρνει επιδότηση ο άλλος που τα έχει παρατήσει.

Άστο, αυτή τη λίγη. Δεν μιλάμε για πιο παλιότερα που υπήρχαν τα πολλά. Άστο, τότε ήταν το καλύτερο για αυτόν.

Δούλευα εγώ και αυτός θα έπαιρνε χωρίς να κάνει τίποτα. Να μας δώσει την επιδότηση αλλά να υπάρχει και έλεγχος. Ότι έχεις καλλιεργήσει το χτήμα σου.

Ο σωστός παραγωγός δεν είναι να φοβάται τίποτα. Γι' αυτό και άλλα παιδιά, συνάδελφοι που έχουν χτήματα πολλά το μέλλον είναι αβέβαιο. Δεν έχουν αισιοδοξία καθόλου.

Γιατί με αυτά που βλέπουμε, τη μια χρονιά έχει ένα ευρώ, την άλλη έχει 70 λεπτά, την άλλη έχει… τίποτα, δεν βγαίνουν τα έξοδα. Σας είπα, κάνουμε τη συγκομιδή και δεν ξέρουμε.

Μπορεί για μας μόνο. Δεν μας δίνουν και τίποτα. Ποιος το ξέρει.

(25:37 - 27:24)

Ι.Π. Μάλιστα. Για να πάμε πίσω πάλι λοιπόν και στην παιδική ηλικία και σε αυτά που έχετε ακούσει από τους γονείς σας. Ιστορίες από τα ληνά ή ιστορίες που είχαν γίνει είτε στο δικό σας αμπέλι, είτε σε άλλο που θα μπορούσαν να έχουν κάποιον ενδιαφέρον ή να είναι λίγο, ας πούμε, περίεργες; Είχατε ακούσει καθόλου.

Γ.Π. Όχι, δεν είχα ακούσει. Εντάξει, συνήθως σας είπα, όπως προείπαμε, στα ληνά, εκεί και με τους εργάτες. Εντάξει, ήταν μέρες χαράς ο τρύγος. Γλέντι γινόταν εδώ. Όχι, δεν έχω κάτι περίεργο. Δεν έχω αναμνήσεις από κάτι τέτοιο.

Ι.Π. Ο τρύγος πόσο κρατούσε;

Γ.Π. Ο τρύγος κρατούσε 20 μέρες, 25.

Ι.Π. Ξεκινούσατε παραδοσιακά...

Γ.Π. Εμείς θυμάμαι μετά το 15 Αυγούστου την άλλη μέρα από τις 15 Αυγούστου ξεκινάγαμε τρύγο.

Ι.Π. Στα πιο πεδινά;

Γ.Π. Πιο πεδινά… ξεκινάγανε γύρω στις 6 Αυγούστου. Εκεί, 5 με 6 Αυγούστου, ξεκίναγε ο τρύγος.

Ι.Π. Και πιο πάνω (ορεινά);

Γ.Π. Και πιο πάνω και προχωράγαμε. Δηλαδή, να σας δώσω να καταλάβετε, στην Κουνινά που είναι πιο ορεινά, βάνανε και το Σεπτέμβρη. Τώρα, να σας δώσω να καταλάβετε, εγώ ξεκινάω 10 Σεπτέμβρη.

Οι καιρικές συνθήκες έχουν αλλάξει, τα έχω κάνει ποτιστικά και έρχονται πιο αργά. Ενώ τότε δεν ήταν, τον πατέρα μου που βρήκα, δεν τα είχα ποτιστικά και ήταν πιο... Η συγκομιδή γινόταν πολύ πιο γρήγορα. Τώρα έχω πάει πιο πίσω.

(27:24 - 28:22)

Ι.Π. Η κλιματική αλλαγή έχει επηρεάσει;

Γ.Π. Βέβαια. Και βέβαια έχει επηρεάσει. Πάρα πολύ.

Ι.Π. Τι βλέπετε δηλαδή στην καλλιέργεια; Τι διαφορές; Αν δεν ήταν ποτιστικές, θα ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα;

Γ.Π. Αν δεν ήταν ποτιστικές, τελείωσε. Δηλαδή, θα σας δώσω ένα παράδειγμα φέτος με τους καύσωνες. Ο καύσωνας έκανε ζέστες τέσσερις μήνες και οι ζέστες ήταν κάθε μέρα συνεχόμενες.

Ο καύσωνας ήταν παρατεταμένος. Να σας δώσω, καταλάβετε, εγώ πότισα 10 φορές φέτος. Εάν δεν υπήρχε… το νερό, τέρμα, θα είχανε ξεραθεί.

Και μπορώ να σας πω ότι έβγαλα και πολλή παραγωγή. Δηλαδή, από όλα τα χρόνια που θυμάμαι, όλα τα χρόνια με τη σταφίδα, φέτος ήταν η καλύτερη μου χρονιά. Σε σχέση με το υπόλοιπο κόσμο που δεν έβγαλε τίποτα.

Σβήσαν τα χτήματα. Καταστροφή. Καταστροφή μεγάλη.

(28:22 - 28:56)

Ι.Π. Ήταν λίγο αυξημένη η τιμή της σταφίδας;

Γ.Π. Ήτανε λίγο αυξημένη και τώρα από ό,τι ακούω, έχει φτάσει κοντά τα τρία ευρώ. Τώρα έχει φτάσει κοντά τα τρία ευρώ. Βέβαια, για αυτούς που έχουν σταφίδα, όποιος έχει φυλάξει.

Ι.Π. Και πάλι, βέβαια, δεν είναι καλή τιμή, αλλά τουλάχιστον δεν είναι αυξημένη η χρονιά που ήτανε.

Γ.Π. Δεν είναι και η εξευτελιστική τιμή στα 70 λεπτά που είχαμε πάρει πριν λίγο καιρό στο 1,5 ευρώ. Δεν είναι και εξευτελιστική, ντάξει. Καλή είναι.

(28:57 - 30:31)

Ι.Π. Εσείς, πέρα από την δουλειά στην παραγωγή, στην καλλιέργεια και στο κουβάλημα, στον έμπορο, έχετε κάνει και κάποια άλλη δουλειά σχετικά με τη σταφίδα; Έχετε δουλέψει σε κάποιο σταφιδεργοστάσιο;

Γ.Π. Έχω δουλέψει. Παλιότερα, μόλις απολύθηκα από φαντάρος, είχα δουλέψει στο εργοστάσιο το οποίο υπάρχει ακόμη και εμπορεύεται σταφίδα… στον Κουνινιώτη.

Είχα δουλέψει για δύο χρόνια. Δηλαδή, εκτός από την καλλιέργεια έχω δουλέψει και στη συσκευασία της σταφίδας.

Ι.Π. Έχετε δει όλη τη διαδικασία. Και τον πρωτογενή τομέα.

Γ.Π. Ναι, βέβαια. Έχω δει και πώς γίνεται, τη συσκευασία, όλα τα πάντα.

Ι.Π. Τότε ήταν πολλοί εργάτες. Δεν ξέρω πόσους έχει σήμερα. Φαντάζομαι παλιότερα, εκείνη την εποχή, θα είχε πιο πολλούς εργάτες στο εργοστάσιο.

Γ.Π. Δεν ξέρω σήμερα πόσους εργάτες, αλλά τότε ήταν αρκετοί. Ήταν αρκετοί. Πιστεύω, οι ίδιοι θα είναι.

Ι.Π. Άντρες, γυναίκες. Μισοί-μισοί περίπου.

Γ.Π. Περισσότερες οι γυναίκες, γιατί ήταν οι γυναίκες μέσα στη συσκευασία. Οι άντρες ήταν στην πιο βαριά δουλειά, πίσω στο τσουβάλι. Εγώ να σας δώσω, καταλάβατε, δούλευα και στον τροφοδότη που ρίχναμε, δούλευα και στη συσκευασία.

Μέσα στη συσκευασία, γενικά, ήταν σχεδόν γυναίκες.

Ι.Π. Και ήταν μια δουλειά δύσκολη, ήταν μια δουλειά που απέδιδε, είχε καλή αμοιβή;

Γ.Π. Καλή αμοιβή είχε. Εντάξει, ήταν δύσκολη δουλειά, γιατί είχε φορτο-ξεφόρτωμα… στο τσουβάλι. Στη συσκευασία ήταν πολύ πιο αλαφριά η δουλειά.

Πολύ πιο καλύτερα. Το μεροκάματο ήταν ικανοποιητικό.

(30:38 - 34:11)

Ι.Π. Έχετε κάτι άλλο που μπορεί να έτσι να σας ήρθε στο μυαλό, την ώρα που συζητάμε όλα αυτά για τη σταφίδα, από την καλλιέργεια, από την εμπορία, από τις ιστορίες που σας έλεγαν οι γονείς σας για παλιότερα.

Γ.Π. Θα σας πω, θα σας πω. Όσο για την καλλιέργεια. Προτρέχω λίγο πιο πίσω.

Εκεί που είπαμε για τους καύσωνες. Εγώ, εντάξει, ένας ήμουνα, άντε και άλλοι, να βγάλαμε σταφίδα. Το σύνολο όμως, ο κόσμος έπαθε ζημιά, από τον καύσωνα.

Και έγινε και αναγγελία να έρθει ο ΕΛΓΑ να ελέγξει για τις ζημιές.

Ι.Π. Ο ΕΛΓΑ είναι ο οργανισμός που δίνει… στις ασφαλίσεις.

Γ.Π. Εκεί δεν μας βοηθάει καθόλου. Δεν μας πληρώνει σχεδόν τίποτα. Σχεδόν τίποτα.

Δεν ξέρω, είναι δεμένα τα χέρια των γεωπόνων. Παίρνουν εντολές από τους επόπτες. Παίρνουν εντολές από τα Υπουργεία.

Αυτό δεν το γνωρίζω εγώ.

Ι.Π. Πάντως ξέρω και λέω ότι, η ανταμοιβή μας, δεν αναγνωρίζει την καταστροφή.

Γ.Π. Δεν αναγνωρίζει την καταστροφή. Περνάει, κάνει έλεγχο. Δηλαδή, ευχαριστιόμαστε να βγει παραγωγή μας πέρα.

Να μην πάθουμε ζημιά. Άμα πάθουμε ζημιά, τελείωσες.

Ι.Π. Ως παραγωγοί πληρώνετε ασφάλιση; Σας κρατάνε κάποια χρήματα από την...

Γ.Π. Βεβαίως, κανονικά. Άμα δεν πληρώσεις την ασφάλεια, δεν δικαιούσαι για αποζημιώσεις, για τέτοια πράγματα. Δεν θα δώσει πληρωμή.

Χώρια ότι πληρώνουμε την ασφάλειά μας. Κάποια στρέμματα σου αναλογεί… Μόλις κάνεις αίτηση, πληρώνεις και δύο ευρώ το στρέμμα.

Ξαναπληρώνουμε. Και το αποτέλεσμα; Μηδέν τίποτα.

Τίποτα. Εδώ, στην περιοχή μας, ο ΕΛΓΑ, τη σταφίδα, δεν αποζημιώνει καθόλου.

Ι.Π. Και θεωρείτε ότι με τον ΑΣΟ ήταν καλύτερα τα πράγματα παλιά;

Γ.Π. Πολύ πιο καλύτερα.

Ι.Π. Η τράπεζα η Αγροτική βοηθούσε; Εννοώ στα καλλιεργητικά δάνεια. Επηρέασε το κλείσιμο τους παραγωγούς ή όχι;

Γ.Π. Εντάξει. Η τράπεζα κοίταγε να βοηθήσει τον παραγωγό. Γενικά, η τράπεζα δεν κοιτάει να βοηθήσει τον παραγωγό.

Η τράπεζα κοίταγε εντάξει, πήγαινε σου, δίνει κάποιο δάνειο όταν το χρειαζόσουν, το πληρώνεις. Αυτή ήταν η βοήθεια. Πάρε, δώσ' μου.

Η τράπεζα τη δουλειά της κάνει. Ο ΑΣΟ όμως ήταν στήριγμα. Είχαμε κάτι σίγουρο.

Από τη στιγμή που έκλεισε ο ΑΣΟ, το μέλλον για τη σταφίδα είναι αβέβαιο.

(33:37 - 34:11)

Ι.Π. Θυμάστε συγκεντρώσεις, συλλαλητήρια, διεκδικήσεις των παραγωγών για καλύτερες τιμές που να έχουν γίνει...

Γ.Π. Θυμάμαι εγώ τώρα στις μέρες μου δεν υπήρχε ΑΣΟ.

Ι.Π. Ναι, ναι.

Γ.Π. Ναι, ναι, βεβαίως. Μην σας πω, γίνονται συνέχεια συλλαλητήρια για καλύτερες τιμές, γενικά για την τιμή της σταφίδας, για τις επιδοτήσεις που όλο τις κόβουνε, βεβαίως.

Ι.Π. Και έχουν κάποιο αποτέλεσμα, δηλαδή πιέζουν τις εκάστοτε κυβερνήσεις να κάνουν κάτι καλύτερο γιατί...

(34:11 - 37:13)

Γ.Π. Τις πιέζουν, αλλά δεν γίνεται τίποτα. Ας σας δώσω καταλάβει. Πιέζουμε τώρα τελευταία για να βγει ένα πρόγραμμα.

Παλιά υπήρχε. Το πρόλαβα εγώ. Η αναμπέλωση.

Τώρα για να φυτέψεις ένα στρέμμα σταφίδα θέλεις 1500 ευρώ το λιγότερο. Με την απλή καλλιέργεια. Αν θα πεις να το φτιάχνεις γραμμικό και τέτοια, δε σε φτάνουν 2000 ευρώ.

Παλιά άμα σου δίνε, δηλαδή έλεγες πόσα στρέμματα θα αναμπελώσεις, πέντε στρέμματα. Αυτά τα έβγανες εκτός επιδότησης και σε βόηθαγε το κράτος σου ‘δινε αναμπέλωση. Αγοράζεις το φυτό, τα σίδερα, τα λάστιχα, το μηχάνημα να οργώσεις το χτήμα σου.

Μετά το χρόνο ερχόταν ο γεωπόνος, έλεγχε ότι όντως το έχεις φυτέψει όλα καλά και έμπαινες στην κανονική επιδότηση. Υπήρχε αναμπέλωση. Τώρα δεν δίνουν για αναμπέλωση. Οπότε ο κόσμος δεν μπορεί να αντεπεξέλθει. Είναι ένα χτήμα τώρα 20 χρονών αρχινάει και χαλάει. Δεν μπορεί ο άλλος, δεν έχει την οικονομική άνεση να το κόψει, να το ανανεώσει.

Να το κόψει, να το ανανεώσει, να βγάλει παραγωγή, να ζήσει. Και έτσι το παρατάει. Δεν μπορεί. Στα αμπέλια τώρα δίνουν 1800 ευρώ το στρέμμα.

Ι.Π. Στα αμπέλια που κάνουν κρασί;

Γ.Π. Ναι, στα επιτραπέζια. Ναι, δίνουν αναμπέλωση. Και το φτιάνεις με γραμμική καλλιέργεια.

Στη σταφίδα δεν δίνουν. Και έτσι βλέπετε, χαλάει το χτήμα και είναι πολλά χτήματα που είναι απαρατημένα γιατί δεν συμφέρει ούτε δεν μπορείς. Θες το λιγότερο 1500 ευρώ να φτιάξεις ένα στρέμμα σταφίδα καινούργιο.

Πότε να βγάλεις αυτά τα λεφτά;

Ι.Π. Οπότε τώρα ως αγροτικοί σύλλογοι διεκδικείτε να...

Γ.Π. Ναι.. διεκδι… οι αγροτικοί σύλλογοι. Ναι, αλλά τίποτα δεν ακούγεται στον ορίζοντα.

Ι.Π. 20 χρόνια περίπου το αντιφυλλοξηρικό αυτό είναι γύρω στα 20 χρόνια.

Γ.Π. Και μη σας πω και πολλά σας λέω.

Ι.Π. Οι ποικιλίες που φυτεύονται είναι οι ίδιες οι παραδοσιακές που είχαμε και παλιότερα ή μπορεί να έχουν αλλάξει;

Γ.Π. Ε, έχουν αλλάξει λίγο. Έχουν αλλάξει.

Ι.Π. Αυτό το λέτε βλέποντας το...

Γ.Π. Ε, βλέπω ναι, ναι βέβαια. Ναι, ναι, ναι. Έχουν αλλάξει.

Ε, εντάξει. Και οι... Και οι ρίζες είναι άλλες.

Δηλαδή καμία σχέση το παλιό το κλήμα με αυτά τα καινούργια τώρα. Αλλά μπορώ να πω ότι αυτά είναι πολύ παραγωγικά. Δηλαδή άμα έχεις και νερό από τη στιγμή που θα το βάλεις, δηλαδή για 15 χρόνια θα σου δώσει πολύ παραγωγή.

Δίνει παραγωγή. Αλλά δεν κρατάει πολύ. Δηλαδή και 20 χρόνια πάνω μετά τα 12-13 χρόνια ξεκινάνε και ξεραίνονται κλήματα μέσα γιατί άντε 20 χρόνια ζωή και πολλά είπα.

Πότε μετά θέλει ανανέωση, να το φτιάξεις πάλι απ' την αρχή.

(37:13 - 39:32)

Ι.Π. Πιστεύετε ότι οι παραγωγοί ξέρουν την αξία του προϊόντος και την ιστορία; Δηλαδή πόσο σημαντικό ήταν και πόσο ας πούμε, η σταφίδα της συγκεκριμένης περιοχής η Βοστίτσα είναι καλύτερης ποιότητας.

Γ.Π. Βέβαια. Αν το γνωρίζουν και πολύ καλά μάλιστα. Δεν το γνωρίζουν μόνο. Εννοείται ότι το γνωρίζουν οι παραγωγοί εδώ.

Όλοι. Αλλά το γνωρίζουν και άλλοι που είναι εκτός παραγωγής ότι η σταφίδα, η ποιότητα Βοστίτσα είναι η καλύτερη ποιότητα. Και είναι και πολύ ωφέλιμη για τον οργανισμό και όλα. Αυτά τα έχω διαβάσει.

Ι.Π. Χρησιμοποιούν εδώ… αγοράζουν δηλαδή οι κάτοικοι της περιοχής σταφίδα;

Γ.Π. Μπορώ να πω ότι όχι. Όχι. Ενώ αν είχαμε καταλάβει το νόημα και εγώ ίδιος δεν το κάνω.

Που σας το λέω. Και να τρως έτσι λίγη σταφίδα την ημέρα το πόσο καλό κάνει για την υγεία δεν θα χρειαζόταν να κάνουμε εξαγωγή καθόλου. Δηλαδή τα οφέλη που έχει η σταφίδα.

Αν ήξερε ο Έλληνας καταναλωτής την ωφέλεια της σταφίδας και όλα αυτά τα καλά και τρώγαμε πολύ σταφίδα κάθε μέρα τι καλό μας κάνει, τα πράγματα θα ήταν πολύ καλύτερα. Δεν θα υπήρχε πρόβλημα κανένα. Όχι μπορώ να πω ότι… όχι, δεν το αγοράζουμε. Πολύ σπάνια να αγοράζει σταφίδα. Στο σούπερ μάρκετ πάω κάθε μέρα.

Σας είπα εγώ δεν χρειάζεται να αγοράσω άμα ήθελα…. κανέναν δεν βλέπω να παίρνει σταφίδα. Με λίγα λόγια να σας πω ότι το λάδι δεν λείπει από κανένα σπίτι. Σταφίδα δεν υπάρχει σε κανένα σπίτι μέσα.

Όχι. Γενικά εδώ στην Ελλάδα και στην περιοχή μας όχι.

Ι.Π. Ενώ στις εποχές των παππούδων και πιο παλιά, ήταν βασικό;

Γ.Π Εντάξει**,** ήταν βασικό γιατί έζησαν και στην κατοχή η σταφίδα έζησε τον κόσμο.

Από εκεί κρατήθηκαν. Βέβαια.

Ι.Π. Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Γ.Π Και εγώ σας ευχαριστώ.

(03)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Δημήτρης Χαλμούκος (Δ.Χ.)

Διάρκεια συνέντευξης 1:24:06

(0:00 - 2:38)

Δ.Χ. Λέγομαι Χαλμούκος Δημήτριος του Γεωργίου… θα πω, θα πω, θα πω.

Είμαι από καθαρή αγροτική οικογένεια. Είχα δύο αδέρφια, τώρα έχω ένα. Ο ένας πέθανε. Και εγώ προσωπικά ασχολούμαι με τη σταφίδα, απ' ό,τι θυμάμαι, έστω και απειροελάχιστα βοηθάγαμε την οικογένεια από δέκα χρονών. Εγώ δεν ήμουν καλός στα γράμματα. Και ταυτόχρονα είχα άλλα δύο αδέρφια, που ήταν ο ένας μέτριος και ο ένας πολύ άριστος.

Και όπως όλες οι οικογένειες τότε, κάποιον θέλανε να τον κρατήσουν στα χτήματα και τους υπόλοιπους, τα δύο αδέρφια, δηλαδή τα δικά μου, τα προωθήσαμε. Τα προωθήσαμε, δηλαδή, γιατί κι εγώ βοήθησα να σπουδάσουν.

Κι όντως σπουδάσανε, ο ένας έγινε μαθηματικός κι ο άλλος γυμναστής. Εγώ, το είχε η μοίρα έτσι, λόγω που και τα απολυτήρια μου ήταν πολύ χαμηλά και ήταν κι έτσι η κατάσταση τότε. Μια οικογένεια ήθελε να κρατήσει και κάποιον στο σπίτι.

Έτυχε να ‘μαι εγώ. Από ό,τι θυμάμαι, από δέκα χρονών, όταν έβγαλα το Δημοτικό, δηλαδή μετά, κάθε μέρα φεύγαμε να πάμε στο χτήμα. Κάθε μέρα.

Ι.Π. Πότε γεννηθήκατε;

Δ.Χ. 1956, 4 Απριλίου.

Ι.Π. Πού;

Δ.Χ. Μαυρίκι. Εγώ έχω γεννηθεί με μαμή. Στο χωριό.

Ι.Π. Και οι γονείς σας ήταν αγρότες; Από εκεί;

Δ.Χ. Ναι, ναι, ναι. Ο πατέρα μου ήταν από την Κουνινά, σταφιδοπεριοχή και η μάνα μου ήτανε πιο φτωχιά. Ήτανε από το Μαυρίκι που… ελάχιστα… είχε ένα λιοστάσι με ελιές.

Κάτι άλλο δεν είχε. Και παντρεύτηκα τον πατέρα μου.

Ι.Π. Οπότε η αποκλειστική απασχόληση του πατέρα σας ήτανε αγρότης.

Δ.Χ. Ναι, ναι, ναι. Κάθε αυτού. Αγρότης, ναι.

Όχι σταφιδοπαραγωγός μόνο. Αγρότης. Ναι, αγρότης.

Ι.Π. Τι άλλες καλλιέργειες;

Δ.Χ. Ελιές.

(2:39 - 6:24)

Ι.Π. Και περίπου πόσα στρέμματα ήταν;

Δ.Χ. Ξεκινήσαμε από ελάχιστα στρέμματα. Δηλαδή δέκα στρέμματα. Και αυτό ήταν το μαρτύριο, ότι κάθε χρόνο… ήταν ένας γείτονας γνωστός, Καραμήτσας … λεγόταν.

Αυτοί… ό ένας ήτανε δάσκαλος, οι άλλοι είχαν άλλες δουλειές και είχανε πολλά αμπέλια στη …. στο σύνορο. Και τα είχαμε εμείς ενοικιαζόμενα, τα αμπέλια. Αλλά αυτοί κάθε χρόνο πουλάγανε από ένα κομματάκι, από μισό στρέμμα, από ένα στρέμμα.

Και κάθε χρόνο εμείς κάναμε τις σκληρές οικονομίες για να πάρουμε ένα στρέμμα ακόμα. Και να ξανά το σκάψουμε με το ξινάρι, να βγάλουμε τις ρίζες, να το φυτέψουμε σταφίδα. Αυτό γινότανε καμιά δεκαετία, να φανταστείτε.

Και έτσι, σιγά σιγά, τα δέκα στρέμματα, μπορούμε να πούμε ότι τα κάναμε δεκαοκτώ, ας πούμε. Μην φανταστείτε παραπάνω. Γιατί ήταν πολύ δύσκολο, τότε, να φυτέψεις σταφίδα.

Ήταν μαρτυρικό. Δεν υπήρχαν ούτε τρακτέρια, ούτε... Μιλάμε το... θυμάμαι εγώ τον πατέρα μου, όταν ήμουνα πολύ πιτσιρικάς, πέντε, έξι, τότε αρχίνησε να αγοράζει αυτά τα γειτονικά χτήματα. Και σιγά σιγά αυξήσαμε κάπως την παραγωγή.

Ι.Π. Αρκούσε αυτή η παραγωγή για να ζήσει η οικογένεια;

Δ.Χ. Τώρα που ακούω, όχι ιστορίες, πραγματικότητες από συνάδελφους, από φίλους.. μου λένε εσείς είστε πλούσιοι. Και όντως, συγκριτικά για το εξήντα ας πούμε, δεν μας έλειψε το σιτάρι, το... ξέρω, κάτι διατροφή, μπορούμε να το πούμε, συγκριτικά με άλλους. Δεν πήγαμε εμείς, εκείνη την εποχή, μεροκάματο. Απλώς τότε οι αγρότες είχανε...

κατέβαινε ο πατέρα μου στο Αίγιο να πάρει πετρέλαιο, αλάτι και σπίρτα. Δεν είχαμε κανένα άλλο... όχι… αλεύρι, ναι το είπα.

Δεν είχαμε κανένα άλλο λόγο να πάμε. Γιατί πέρα από τη σταφίδα είχαμε τα ζώα μας, τη γίδα μας, το κουνέλι μας, την κότα μας, τα περβολικά μας, τα όσπρια τα φτιάχναμε δικά μας, όλα αυτά…. δεν είχαμε λόγους να κατεβούμε. Συγκριτικά, δηλαδή, με άλλους, ήμαστε λίγο καλύτερα, δηλαδή. Καλύτερα, γιατί υπήρχε κόσμος, πάρα πολύ φτωχός, ανάλογα την οικογένεια, είχε πολλά παιδιά… και τέτοια, και δεν πήγαμε μεροκάματο. Στα πρώτα χρόνια. Μεροκάματο ξεκινήσαμε να πάμε για να βοηθήσουμε, όταν τα αδέρφια μου ήθελαν να σπουδάσουν και ζορίστηκαν τα πράγματα, έπρεπε να μεγαλώσουν τα έξοδα, τότε πηγαίναμε.

Μέχρι και τα αδέρφια μου πηγαίνανε, ας πούμε, για, δεν λέω καθημερινά, αλλά χτυπάγαμε τα χαρτζιλίκια μας. Γιατί εγώ έφτασα 30 χρονών που παντρεύτηκα και δεν είχα πάρει ένα πενηνταράκι από τον πατέρα μου, ενώ δούλευα 300 μέρες, ας πούμε. Γιατί έτσι ήτανε, έκανε το αφεντικό ο γονιός, δεν ζήταγες, πήγαινες… και τι θέλαμε, έναν καφέ κάθε Κυριακή, ή ένα τζιν να πάρεις, ας πούμε, και πήγαινες κει πέρα, ή για τρύγο ή κάτι άλλες δουλειές, και τι βγάζαμε, δεν ήτανε οι απαιτήσεις πολλές.

Κάνε άλλη… [ερώτηση] δεν ξέρω τι, από πού να ξεκινήσουμε και τι να πούμε. Αυτό είναι η οικογενειακή κατάσταση.

(6:25 - 10:57)

Ι.Π. Οπότε εσείς από μικρός είστε μέσα στη σταφίδα.

Δ.Χ. Μέσα στη σταφίδα, να πω ένα πράγμα, που το θυμάμαι και δεν ξέρω, εδώ που συζητάμε, μπορεί να φανεί και παράξενο, μπορεί να ήμουν και κάτω από 10 χρονών. Είναι εικόνα αυτή, φοβερή, φοβερή εικόνα. Και αφού…. τότε είχαμε οργώσει, είχαμε αγοράσει ένα στρέμμα αμπέλι, και ο πατέρας μου είχε ανοίξει με τον σκεπαρνιά που λέμε, τον κασμά που λέμε, να βγάλει τα παλιά τα κούρβουλα για να φυτέψουμε άλλο.

Και εγώ όπως γύριζα κει χάμου, μπήκα μέσα σε μια γουβούλα, τόσο… πόσο είναι η γούβα, και αφού ήμουν πιτσιρικάς και έκανε και κρύο, με πήρε ο ύπνος και με έψαχνε ο πατέρας μου μισή ώρα να με βρει. Αυτό το θυμάμαι, δηλαδή, που δεν θυμάμαι πολλά πράγματα, αλλά αυτό μου έχει μείνει, ας πούμε. Λοιπόν, αυτά.

Οι μανάδες μας μας κάνανε… και στα χτήματα γεννάγανε.

Ι.Π. Δεν μιλάμε μόνο για την περίοδο του τρύγου που ούτως ή άλλως οι οικογένειες πηγαίνανε στα…

Δ.Χ. Ναι, ναι, ναι. Όχι, όχι, μα … Το 80%, αυτό δεν μπορώ να σου το πω ακριβώς.

Το πρωί ξεκινάγαμε. Καβάλα ο άντρας. Αυτό σημείωσέ το, καβάλα ο άντρας εκτός εξαιρέσεων. Ο πατέρα μου ήταν άλλος.

Ι.Π. Με άλογο ή γαϊδούρι;

Δ.Χ. Γαϊδούρι. Δυο γαϊδούρια είχαμε. Καβάλα συνήθως ο άντρας, όποιος είχε ένα και η γυναίκα πήγαινε με τα πόδια κοντά.

Δεν είχε ακόμα… Εξαρτιότανε … σπάνια να βρεις έναν άντρα, ας πούμε, να κατεβεί, να μοιράσει το δρόμο. Εμένα ο πατέρα μου… μοιράζαμε το δρόμο.

Μόλις φτάναμε είχαμε ένα σημάδι, ένα πεύκο. Και όταν φτάναμε κατέβαινε και μου λέει θα ανέβεις. Που εγώ ήμουνα 15 χρονών παιδί, ας πούμε. Αλλά το είχε αυτό. Είναι σπάνιο, ας πούμε. Για τη μάνα μου ήταν έτσι η κατάσταση.

Ναι, ξεκινάγαμε από το χωριό να πάμε τρία τέταρτα… με τα ζώα, με τα πόδια.. ό,τι είχε ο καθένας, ένα γαϊδούρι… αν είχες δύο γαϊδούρια κι ήσαν τέσσερις;

Ι.Π. Κάθε μέρα;

Δ.Χ. Κάθε μέρα πηγαίναμε στο χτήμα. Δεν υπήρχε περίπτωση. Εγώ θυμάμαι αυτό που σήμερα λέμε… όχι λέμε, είναι αλήθεια.

Σήμερα όπως είναι οι αγρότες…. Έχει 365 μέρες ο χρόνος; Τις 200 άμα δουλέψουνε είναι πλήρεις.

Δεν νομίζω κάποιο άλλο επάγγελμα να σου δίνει τη δυνατότητα να δουλέψεις μονάχα 200 μέρες. Λοιπόν είναι μια βροχερή… ωραία, δύο, τρεις, πέντε μέρες, πάμε στο καφενείο… καθόλου. Τότε δεν υπήρχε τέτοια περίπτωση. Γιατί έπρεπε να πας στο χτήμα. Κι αν έβρεχε έπρεπε να μαζέψεις ελιές. Λέμε για τη σταφίδα τώρα. Έπρεπε να μαζέψεις ελιές από κάτω, χαμάδα, που λέμε.

Μπορούμε να πούμε και για αυτό ή μονάχα για τη σταφίδα;

Ι.Π. Πείτε μου.

Δ.Χ. Μαζεύαμε τις ελιές από κάτω, όταν τελειώναμε το μάζεμα της σταφίδας, για να μην καθόμασταν. Λοιπόν, οι πατεράδες μας δεν θέλανε να καθόμαστε, έτσι είχαμε συνηθίσει.

Μαζεύαμε τα κόκκαλα, τα κόκκαλα … και κάτι ελιές σαν κόκκαλο ήταν. Και τα έβαζα στο καζάνι… μαζεύαμε εκατό-διακόσια κιλά. Και τα 'βαζα στα καζάνια να φουσκώσουν, να περιμένει τον Οκτώβριο που θα ανοίξουν τα λιτρουβιά[1] για να φτιάξουμε το σαπούνι, να εξασφαλίσουμε το... Δεν πήγαινε τίποτα χαμένο.

Ούτε κόκκαλο, τίποτα, τίποτα, τίποτα. Λοιπόν, γι' αυτό κάθε μέρα κάτι δουλειά θελα βρεις. Όταν τελειώναμε τις σταφίδες -να πάμε στις σταφίδες τώρα- και μαζεύαμε τα δικά μας, παίρναμε ένα μικρό καλαθάκι και πηγαίναμε το λεγόμενο κοκολόι[2], εάν έχετε ακούσει.

Όλες οι σταφίδες. Όποιοι είχανε... Τι βάζανε κι εργάτες, αυτό μιλάμε όμως για το '70, που αρχίσαν και βάζανε να μαζεύουν… όπου είναι ο εργάτης θα αφήσει... ενώ το αφεντικό ξέρει πού είναι η σταφίδα. Δεν χρειάζεται να τη δει. Άμα βάλει το χέρι του, ξέρει ότι εκεί από κάτω απ' το φύλλο είν' η σταφίδα μπηγμένη. Και πηγαίναμε να μαζέψουμε. Πόσο; Δυο τζιβιέρες[3], τρεις τζιβιέρες. Και σημαδεύαμε κιόλας. Μη μας τις κλέψε ο πατέρας, μας κάνει καμιά νοθεία [γέλιο]. Τις βάναμε χώρια Για να πάρουμε το χαρτζιλίκι μας. τώρα. Παιδιά… πώς σκέφτονται τα παιδιά τώρα!

(10:58 - 11:12)

Ι.Π Τη σταφίδα τότε πού τη δίνατε;

Δ.Χ. Η σταφίδα τότε… τη δίναμε στον λεγόμενο Ντρούλια.

Ο πατέρας μου… στου Ντρούλια. Δεν θυμάμαι αν ήταν άλλος. Μπορούσαν να ήταν κι άλλοι εδώ, αλλά ο Ντρούλιας ήταν εδώ.

Ι.Π. Ο Δρούλιας, στην παραλία [του Αιγίου];

(11:13 - 14:11)

Δ.Χ. Στην παραλία, μωρέ. Εκεί που έχει τώρα ο Βάκρινος. Που έχει ο Βάκρινος το μπαρ.

Τι είναι εκεί… ξέρω εγώ. Και θυμάμαι με τα τραχτέρια. Τα λεγόμενα Χόλντερ τότε. Και τη φορτώναμε νύχτα. Δύο, τρεις η ώρα. Είχαν ένα-δύο τραχτέρια πάνω στην περιοχή.

Γιατί απαγορευότανε. Ήταν η κόντρα με τις τρίκυκλες μηχανές. Δημοσίας χρήσεως.

Και τους κυνηγάγανε. Γιατί έπρεπε να κάνουν αυτή τη δουλειά. Οι άλλοι κοιτάγανε να αρπάξουν κανα μεροκάμα….

[1] ελαιοτριβεία

[2] Μικροποσότητες που μαζεύονται σε δεύτερη φάση, όχι για εμπόριο

[3] Ορθογώνια ξύλινα πλαίσια-δοχεία με πάτο συνήθως από συρματόπλεγμα, χρησιμοποιούνταν κυρίως για την αποξήρανση της σταφίδας

Και πηγαίνανε νύχτα από σοκάκια, από τέτοια να μην τους πιάσουνε. Και πήγαιναν τη σταφίδα και την ξεφορτώνανε. Και καθότανε δύο με τρεις μέρες. Θυμάμαι ο πατέρας μου

έπαιρνε κοντά μια πεντακοσάρα κρασί, τα αυγά του, τις ελιούλες του, δυο κρεμμυδάκια. Ό,τι είχε η κάθε οικογένεια. Για να ρθει η σειρά του, πότε θα ζυγίσει, με το άγχος του πώς θα βάλουν τη σταφίδα, κι αυτά και τ' άλλα.

Ι.Π. Οπότε περίμενε έξω από το σταφιδεργοστάσιο;

Δ.Χ. Ναι, ναι. Έπαιρνε και κουβέρτα κοντά. Έπαιρναν και κουβέρτα κοντά. Μια κουβερτούλα.

Βάναν τα σακιά κει χάμου… ξέρεις, δημιουργεί και κάποια ζέστη η σταφίδα. Έ…σκληραγωγημένοι ανθρώποι ήταν. Μην νομίζετε ότι τον Οκτώβριο μήνα κρυώναν κιόλας. Κρυώναν, δεν κρυώναν... έπρεπε να την φυλάξουνε. Γιατί έτσι να τραβήξει ένα σακί ο άλλος. Ο διπλανός μου ο ….. Ήτανε δύο εβδομάδες δουλειά.

Ι.Π. Η δική σας η σταφίδα σας ήταν πιο ορεινή. Την τρυγάτε λίγο αργότερα;

Δ.Χ. Πετροβούνια μιλάμε. Πετροβούνι. 25 Σεπτέμβρη…. όχι, 25 Αυγούστου. Ξεκινάγαμε. Τότε ήταν αλλιώς ο τρύγος. Τρυγάγαμε τρεις φορές, περνάγαμε τρεις. Περνάγαμε όσες ήσαντε γούρμες, τις βάραγε ο ήλιος… τις ξεφυλλάγαμε. Κάναμε χιλιάδες πράγματα. Καμιά σχέση τώρα. Και περνάγαμε. Αφήναμε τις άγουρες. Βγάζαμε και τα φυλλάκια μας, να τις βαρέσει ο ήλιος. Μόλις τελειώναμε, ξαναγυρίζαμε πίσω. Πέρα... Και θυμάμαι κι ένας μπάρμπας μου… τρεις φορές. Εμείς δύο αφήναμε. Αυτός τρεις φορές.

Να κόψεις άγουρη σταφίδα, να μην είναι μελιτωμένη; Δεν μπορούσες να την πουλήσεις τότε. Τότε ήτανε… έπαιρνε ο Κοντέσης… ας πούμε με το τέτοιο… είχε ένα ξύλινο που έβανε μια χούφτα μέσα. Και την έβγανε. Τότε ήταν αργότερα στην Ένωση αυτό που σας λέω.

Και την πήγαινε στην παραλία να την βλέπει στο φως από κάτω. Και σου έλεγε, σου 'κοβε δηλαδή. Σου έκοβε σε ποιότητα. Και ήταν πολύ σημαντικό… και οι δεκάρες τότε παίζανε ρόλο. Δεν πέρναγε η σταφίδα, αν δεν είχες βγάλει και το παραμικρό κοκκινάκι μέσα.

Ήτανε βασανιστήριο.

(14:12 - 20:23)

Ι.Π. Εσείς ξεραίνατε στ' αλώνια; Σε τζιβιέρες ή στη σκιά;

Δ.Χ. Είμαστε λίγο προνομιούχοι, όπως σας είπα και στην αρχή. Έτσι παντρεύτηκε και η μάνα μου [γέλιο] Είχε ο παππούλης μου… είχε έρθει από την Αμερική. Πήγε στην Αμερική μετανάστης. Και μετά γύρισε. Και αντί να πάρει την τρίγωνη πλατεΐτσα[4] τότε που παζαρεύανε… να πάρει εδώ κάτι σήμερα να έχω εγώ, να είμαι πάμπλουτος. Δεν έγινε. Ας πήγε στην Αμερική, το μυαλό του έμεινε στον Πετροβούνι. Και γύρισε και έπαιρνε εκείνα ο παππούλης του. Όπως έπαιρνε ο πατέρας μου τ' αμπελάκια, εκείνος έπαιρνε κάτι άλλα χωραφάκια. Και είχε φτιάξει ένα σπίτι με γαλλικό κεραμίδι. Και μια μεγάλη ισκιά. Σταφιδοσκιά τη λένε άλλοι, άλλοι τη λένε ισκιάδα.

[4] Πλατεία του Αιγίου (Βάλφουρ)

Μακριά, που τότε δεν υπήρχαν. Είχαν αγρότες… ορισμένοι τις βάζανε, τις κρεμάγανε στο ίδιο το κλήμα. Δεν είχαν πάρει να ….

Με σπάρτα εφτιάναν καμιά καλύβα. Και η μάνα μου μόλις είδε ότι είχε γαλλικό κεραμίδι και μεγάλη ισκιάδα, λέει, εδώ είμαι τώρα, θα περάσουμε καλά. Δεν ήξερε ότι αυτά ήτανε συγκριτικά με τις άλλες καλύτερα. Αλλά αυτά ήτανε φαντα… πώς το λέμε, ήτανε βιτρίνα. Εμείς την βάζαμε, απ' ό,τι θυμάμαι… Εμείς είχαμε δύο αλώνια. Δύο αλώνια, λ έμε με δύο πανιά το καθένα. Ήτανε η μεριά κει. Τα πάνινα, αν έχετε ακούσει. Τα ρίχνεις… γιατί έρινε και πολύ δροσιές, πολλές δροσιές. Το πρωί δηλαδή σηκωνόσουνα και η σταφίδα πάνω νόμιζες ότι είχε βρέξει. Κάθε… μόλις έπεφτε… πριν πέσει ο ήλιος, ρίχναμε τα πανιά. Τα πάνινα έπρεπε να τα βγάλουμε το πρωί. Τα δέναμε καμιά ώρα, γιατί θελα σαπίσουν κιόλας, για να τραβήξει η υγρασία. Τα βγάζαμε. Αλλά δεν έφτανε η σταφίδα.

Μετά βάζαμε στις λεγόμενες τζιβιέρες. Λοιπόν. Οι τζιβιέρες όμως άμα έβρεχε… άμα ήταν να βραχεί, τις μαζεύαμε. Συννέφιαζε λίγο… Στον Αηγιάννη που είμαστε εμείς, αν συννέφιαζε, μέσα σε μια ώρα… προλάβαινες δεν προλάβαινες δηλαδή… μέσα σε μια ώρα θα έβρεχε. Δεν υπήρχε περίπτωση. Τότε. Δεν είναι οι σημερινές συνθήκες. Και τις μαζεύαμε, πιάναμε πόστα. Και βάζαμε πάνω τσίγκια. Τσιγκόφυλλα, αν έχετε ακούσει.

Τα δέναμε στις άκρες. Από τις τζιβιέρες. Βάζαμε πάνω και πέτρες. Και την άλλη μέρα… Υπήρχαν και μέρες που έφευγε το σύννεφο. Και ξανά τις σκορπάγαμε. Ξανά τις απλώναμε. Δυο ωρίτσες, δυο ωρίτσες. Να πάρουν ήλιο.

Εγώ πρόλαβα και λίγο… το θυμάμαι καλά, δηλαδή… το είχα δουλέψει. Όχι λίγο. Θυμάμαι και την γιαγιά μου δηλαδή. Όσοι είχαμε μεγάλες ισκιάδες, είχαμε φτιάξει μέσα τελάρα. Δεν ξέρω να … με τα σύρματα, με τόση απόσταση [δείχνει]. Για να μπορεί να κρεμιέται η σταφίδα, να μην βρίσκει την άλλη. Σειρές. Σειρές δυόμισι μέτρα. Δύο… κάπου εκεί. Την μια μεριά. Την άλλη μεριά στη σκιάδα. Και τις κάναμε κρεμαστές. Αυτές που ήσαντε διχαλωτές, τις βάναμε μέσα. Αυτές που δεν είχανε, τις κρεμάγαμε έτσι, ας πούμε, στη μέση [δείχνει].

Λοιπόν… κοντά κοντά η σταφίδα, ήβλεπες κρεμόσαντε στον αέρα. Άμα τη δεις… είναι φοβερή… σαν εικόνα.

Ι.Π. Έχετε φωτογραφίες;

Δ.Χ. Όχι.

Ι.Π. Δεν υπήρχανε;

Δ.Χ. Φωτογραφική μηχανή; Τι κουβεντιάζεις; Απλώς, όπως κάνετε εσείς τώρα τη δουλειά, έχω δει δηλαδή σε περιοδικά. Την έχω δει τι ωραία είναι.

Αλλά εγώ τη θυμάμαι που την κρεμάγαμε. Και ο μπάρμπας μου κράτησε αυτό, μετά μια δεκαετία. Πάντα έρχονταν πιο αργά στην εξέλιξη. Φοβόταν να ξανοιχτεί. Να πάρει δυο πανιά παραπάνω. Και εκεί ήταν η α' κατηγορία. Γιατί δεν ταλαιπωριόταν η σταφίδα. Είναι κρεμαστή και έφτιανε και η ρόγα μακρουτσουλή. Και όταν μαραγκιαζόταν και άδειαζε κανα πανί, καμιά τζιβιέρα. Α, είχαμε και τις λεγόμενες πινακωτές.

Με ξύλο από κάτω. Όλο, όλο.

Ι.Π. Αντί για σύρμα, όπως είχαν οι τζιβιέρες, αυτές είχαν ξύλο;

Δ.Χ. Ναι, ναι, ναι. Πινακωτές με τάβλες κανονικά. Χωρίς πόδια αυτές. Και βάζαμε εκεί… κι εκεί τη σταφίδα. Αυτές τις είχαμε όμως όταν τα βγάναμε από τα τελάρα. Μόλις μαραγκαζιόσαντε, πηγαίναμε πάνω και τις κόβαμε, όπως κρεμόσαντε. Και αποκάτω ένα τεψί [ταψί]. Ξεκινάγαμε από κάτω, κάτω. Και μόλις άδειαζε ένα απαρτιμάν, παίρναμε το τεψί… είχαμε δύο-τρία τεψάκια που πηγαίναμε και τις ρίχναμε στις πινακωτές. Καθόσαντε, ανάλογα με τον ήλιο, καμιά πέντε-έξι μέρες, είχε πάρει τα υγρά… και αυτή η δουλειά. Δεν μας έβιαζε, δεν πηγαίναμε πουθενά αλλού. Όταν τελειώναμε τη σταφίδα εμείς, είχανε ξεκινήσει τα σχολεία. Πηγαίναμε τα πόδια από εκεί, από εκεί πάνω, μία ώρα τα παιδιά και ξαναγυρίζαμε. Και όποτε ξεμπέρδευε αυτή η ιστορία…

Και υπήρχαν και… δεν ξέρω αυτό αν το έχετε… υπήρχαν και ελάχιστοι αγρότες. Αυτοί που δεν είχαν αυτά τα μέσα που σας είπα τώρα. Την ισκιάδα, για να…. ή ένα πανί. Και τους έμεινε η σταφίδα άψητη. Και την ψένανε μετά το Πάσχα, την άλλη χρονιά. Δεν κινδύνευε δηλαδή να σαπίσει, γιατί είχε τραβήξει τα υγρά. Αλλά ήθελε τρεις μέρες ήλιο.

Ι.Π. Πού την φύλαγαν;

Δ.Χ. Μέσα στην αποθήκη τους. Λοιπόν… ή στο τελάρο κρεμασμένη, τέλος πάντων… δεν σου είπα ότι μιλάμε τώρα για χιλια… για τόνους. Αλλά υπήρχανε για τη σταφίδα… όταν γυρίζει ο καιρός… και τώρα την πατάμε. Και τώρα που έχουμε αυτά τα μέσα. Όταν γυρίζει ο καιρός, μικραίνει η μέρα. Εκεί που λες θέλω μια μέρα να ηλιαστεί, μπορεί να κάνεις μια εβδομάδα. Την άλλη μέρα είναι πιο υγρή. Μονάχα με τον αέρα, τον υγρό και τέτοια.

(20:24 - 26:00)

Ι.Π. Εσείς μετά την ξήρανση, πριν την πάτε στην έμπορο, την μακινάρατε; Είχατε μάκινα;

Δ.Χ. Όχι και μάκινα, ρε φίλε. Μάκινα πήραμε το ‘76-77.

Ι.Π. Οπότε πριν είχατε την κοσκίνα.

Δ.Χ. Την κοσκίνα.

Ι.Π. Που ήταν δύσκολη διαδικασία, πολύ χρονοβόρα, πολύ…

Δ.Χ. Τι να… άμα δεν έχεις τόνους πολλούς, ρε φίλε… και είστε τρεις-τέσσερις-πέντε νοματαίοι. Κι αν δεν ξέρεις… Οι Αλβανοί ξέραν ότι οι Έλληνες περνάγαν καλύτερα; Το ξέραν; Όχι. Τους λέγανε… τα φώτα που βλέπετε, στην Κέρκυρα, τους βάζουνε και δουλεύουνε τη νύχτα.

Ε, κι εμείς τώρα. Δεν ξέραμε ότι… υπήρχε κάπως αλλιώς να γίνει… ή χρειαζόταν να πάμε να πιούμε κι έναν καφέ… τίποτα… η ζωή σου ήταν αυτό το πράγμα.

Αφού το ίδιο έκανε και ο γείτονας κι ο παραγείτονας… άντε και το άλλο χωριό που ήξερες. Νόμιζες ότι αυτή είναι η ζωή και δεν υπάρχει κάτι άλλο. Και το ‘κανες… όταν δεν έχεις να συναγωνιστείς κάποιον άλλον… όταν φόραγες μπαλωμένο παπούτσι, δεν σε πείραζε, γιατί όλοι γύρω γύρω μπαλωμένα φοράγανε. Γιατί να σε πειράξει; Ενώ τώρα έγινε αλλιώς η ζωή.

Δεν πάει το παιδί… Και πάμπτωχος να ΄σαι, δεν ξέρω τι θα κάνεις… θα πρέπει να ‘χει το Nike να πάει στο σχολείο. Γιατί τώρα κατεβαίνει στο Αίγιο, δεν πάει στο σχολείο στο Μαυρίκι… που δεν υπάρχει. [έκφραση απογοήτευσης].

Ι.Π. Και η μάκινα πότε ξεκίνησε;

Δ.Χ. Η μάκενα [γέλιο]… Ο αδερφός του πατέρα μου… ήταν τρία αδέρφια. Τα δύο πήρανε… μοιράσαν την περιουσία στο Πετροβούνι. Και ο άλλος… είχανε και σταφίδες ο παππούλης μου… δηλαδή είχε και απάνω στην Πελεκίστρα, στην Κουνινά απάνω [πιο ψηλά]. Και κράτησε αυτός το σπίτι, ας πούμε, και αυτά τα χτήματα… πήρε λίγο παραπάνω, αλλά κάπως θα έπρεπε να γίνει. Και οι άλλοι μοιράσανε εδώ κάτω. Τρία αδέρφια, αγρότες μείνανε και τα τρία. Και σε κάποια φάση… γι’ αυτό σου είπα… κάπου το ‘70-72 ξέρω εγώ, μάθανε ότι ο μπάρμπας ο Θανάσης είχε μάκενα. Κι εγώ πήγαινα μετά τον τρύγο, δηλαδή ήταν πολύ πιο αργότερα ο τρύγος, δεκαπέντε μέρες αργότερα, πήγαινα για μεροκάματο.

Και την είδα την μάκενα. Την είδα και λέω, τι εργαλείο είναι αυτό. Τι εργαλείο!

Δεν μπορέσαμε να πάρουμε. Αργήσαμε. Αργήσαμε να πάρουμε μάκενα.

Φεύγουμε… θα σου πω μετά με την κοσκίνα και τέτοια… και ήρθε σε κάποια φάση να πάρουμε τη μάκενα. Όσο μεγάλωνα κι εγώ έβανα και ιδέες.

Πάντα η καινούργια γενιά αναγκάζει, θες με το ζόρι, θες με το καλό, θες με το τέτοιο… θα σου πω ορισμένες ιστορίες, αν έχουμε χρόνο μετά, πώς εξελίχθηκαν. Και είδαμε τη μάκενα τότε. Α, και μετά όταν αποφασίσαμε ύστερα από ορισμένα χρόνια να πάρουμε κι εμείς μάκενα, την πήραμε μισακιά. Παρέα με τον αδερφό του πατέρα μου. Ήταν… έτσι κι αλλιώς άμα την παίρναμε εμείς, κι αυτός θελα πέρναγε. Και μας λέει, ρε παιδιά δεν έχω, να περνάει κι εγώ; Κι όποτε έχω θα σας δίνω σιγά σιγά. Και υπάρχει ακόμα αυτή η μάκενα και είναι μισακιά. Και την είχαμε βάλει στο... Τώρα έχουν πάρει κι άλλες… μάκενες… και τώρα καταργήσαμε τις μάκενες. Δεν περνάμε καθόλου τη σταφίδα από μάκενες.

Ι.Π. Δεν χρειάζεται γιατί το κάνει το σταφιδεργοστάσιο;

Δ.Χ. Τα τελευταία δύο χρόνια. Αλλά σου κοστολογεί …

Ι.Π. Αν την πας μακιναρισμένη, παίρνεις… [λιγότερα];

Δ.Χ. Ναι, ναι, ναι. Είναι... αλλά μπροστά στην κούραση τώρα, που δεν υπάρχουν εργατικά χέρια και τέτοια, λες τα δίνω, στο διάολο να πάει. Αυτά που έχουμε περάσει…. λες στο τέλος, να ξεμπερδέψω, να την πάω να φύγει ο διάολος από μένα.

Τότε με την κοσκίνα… με την κοσκίνα… και μετά την παίρναμε… μέσα από … πότε να κοσκινίσεις; Καταμεσήμερα που κοιμόμαστε, το πρωί είχαμε άλλες δουλειές, μετά κοσκινάγαμε, μετά την έπαιρν’ ο πατέρας μου και την πήγαινε κοφίνι το κοφίνι. Ήταν ένα σαν βουναλάκι. Είχε ένα πουρνάρι μεγάλο. Κι εκεί είχε αεράκι. Και το με το κανιστρέλο… αν έχεις ακούσει, το μισό κοφινάκι είναι το κανιστρέλο, το φτιάχνανε οι γυφταίοι τότε… και τα πουλάγανε. Ή άλλοι με ταψάκι πιο μικρό. Οι γυναίκες… γιατί δεν μπορούσαν να το κρατήσουν, αν κι ήσαντε γεροδεμένες οι γυναίκες… τη ρίχνανε… τη σταφίδα. Είχαμε ένα πανάκι από κάτω, τέσσερα μέτρα από κάτω, τρία, με το κοφινάκι, τσουκ τσουκ. Μόλις αρχίναγε και φύσαγε… καθόσουν εδώ με

το κοφίνι, ώρες. Μόλις … και φύσαγε, εφεύγαν τα τσίγκανα. Κι έμενε η σταφίδα. Μετά ξανά την έπαιρνες… Την διαλέγανε οι γυναίκες. Όποιος είχε γυναίκες, μικρά παιδάκια. τα κοκκινάκια, τα τέτοια, καμιά χοντρούλα, καμιά… άμα υπήρχε, πέρναγε από [γέλιο] εξέταση. Και μετά έμπαινε ξανά στο κοφίνι και αποθηκευότανε. Ποιος είχε αποθήκες καλές; Οι περισσότεροι κοιμόσαντε απάνω στη σταφίδα. Γιατί όταν έχεις ένα δωμάτιο, έχεις 3-4 άτομα, και γεμίζει σταφίδα το δωμάτιο… θυμάμαι εγώ, ο μπάρμπας μου κοιμόταν απάνω. Εμείς είχαμε ένα άλλο καλυβάκι και κοιμόμαστε. Κοιμόσαντε πάνω στη σταφίδα. Δεν … δεν χαλάει η σταφίδα… Διαδικασία.

(26:01 - 32:06)

Ι.Π. Εργάτες παίρνατε στον τρύγο από αλλού;

Δ.Χ. Όχι εμείς. Εμείς όχι. Γιατί είμαστε τρεις και δύο… πέντε. Πέντε άτομα; Τι είχαμε τα πολλά…

Ι.Π. Κάποιοι άλλοι όμως έπαιρναν.

Δ.Χ. Ναι. Εξαρτάται και την οικονομική δυνατότητα. Αλλά περισσότερο… αν είχανε 2-3 άτομα. δεν μπορούσανε. Και αν είχαν και περισσότερα στρέμματα. Αλλά η διαδικασία του τρύγου δεν είναι όπως τώρα που κρατάει μια εβδομάδα. Παίρνεις εργάτες... μπαίνεις μέσα 10 άτομα, την τρως. Τότε ήταν ένα μήνα. Περνάγαμε πρώτο χέρι, δεύτερο χέρι, τρίτο χέρι.

Για να μην πληρώσουμε… για να ωριμάσει καλύτερα η σταφίδα. Πολλούς και διάφορους λόγους. Δεν είχαν άλλη δουλειά να κάνουν.

Ι.Π. Τότε ο έμπορος πλήρωνε αμέσως, όταν πηγαίνατε τη σταφίδα; Θυμάστε εσείς ή σας είχε πει ο πατέρας σας...

Δ.Χ. Δεν τα θυμάμαι. Εγώ θυμάμαι το εξής, που είναι συνταρακτικό... Το θυμάμαι και με… το κάναμε καλαμπούρι εμείς. Χωρίς να ξέρουμε την δυστυχία μας. Τότε που ο μπάρμπας μου που σας είπα επήρε τη μάκενα, ερχόταν καμιά φορά και εκεί μάθανε ότι υπάρχει και το κασέρι. Το τυρί, το κασέρι. Γιατί είχε πει μπάρμπα… η θεια μου η Σωτήρω, -Θανάση που θα κατεβείς στο Αίγιο, θέλω να μου φέρεις και κασέρι. Και οι άλλες δυο συννυφάδες, μιλάμε για γέλιο, το κοροϊδεύανε. Το κοροϊδεύανε. Ό,τι άκουγε η άλλη… θέλει κασέρι. Εμείς είχαμε το τυράκι μας στη τσαντίλα μας, που δεν προλάβαινε η μάνα μου να το ανοίξει από τη συκιά που το κρεμάγαμε, δεν προλάβαινε να φανεί στο τραπέζι και εξαφανιζότανε... κι ήθελε κασέρι… ο πατέρας μου πήγαινε πούλαγε τη σταφίδα και όταν γύριζε, τον ρώταγε η μάνα μου: υπάρχει τίποτα; -κάνα κιλό σαρδέλα. Αυτό ήταν, τα χρωστάγαμε απ' τα αμπέλια που παίρναμε. Κι ερχόταν, δηλαδή…

Ι.Π. Στην τράπεζα, δανειζόσασταν;

Δ.Χ. Όχι, δεν είχαμε εμείς τόσο με τράπεζες. Οι περισσότεροι είχαν με τράπεζες και δεν ξεκαθάριζαν. Εγώ, λόγω της αρχής του πατέρα μου, με αυτό που λέει, όσο μπορείς στρώσε το πάπλωμα, όσο ειν’ τα πόδια σου, δεν ξανοιγόμαστε ποτέ με τράπεζες. Και νομίζω, αυτό είναι και καλό και κακό. Στη σημερινή εποχή, νομίζω, οι τράπεζες, άμα είσαι σύγχρονος αγρότης, άμα θέλεις να επεκτείνεις, να γίνεις πιο μεγάλος και να ανοιχτείς, δεν μπορείς χωρίς τράπεζα. Τότε όμως, ήταν πιο σκληρά τα πράγματα με στις τράπεζες. Νομίζω ότι άμα έμπλεκες στην τράπεζα, ήταν πιο χειρότερα. Γιατί δεν ήξερες το τι εισόδημα έχεις, πώς θα βγεις πέρα, ήταν στενά τα

πράγματα. Δεν είχαμε με τράπεζες. Αλλά θέλαμε να πάρουμε το αμπέλι του αλλουνού, του είχαμε τάξει ότι το φθινόπωρο… και είχαμε μαζέψει τη σοδειά μας, να πάρουμε και άλλο ένα στρέμμα. Επομένως δεν είχε μείνει τίποτα αλλά δεν μας ένοιαζε κιόλας να μείνει και χρήμα. Τι να το κάναμε το χρήμα; Είπαμε, πετρέλαιο, σπίρτα, αλεύρι… ε, αυτά τα φέρναμε βόλτα. Μας ενδιέφερε να πάρουμε ένα στρέμμα ακόμα. Λοιπόν, η ξήρανση της σταφίδας ήτανε, νομίζω, το μεγαλύτερο βασανιστήριο από όλη την καλλιέργεια της χρονιάς. Μεγάλο βασανιστήριο, γιατί δεν είχαμε τα μέσα. Τα μέσα, τα μέσα. Όταν απλώσαμε πρώτη φορά σταφίδα στα δύο πανιά… κοιτάς πόση ώρα κουβεντιάζουμε και δεν έχουν πει τίποτα να μου πεις… η σταφίδα, δεν είχαμε… πού θελα βάλουμε τη σταφίδα; Είχαμε χάμω… το χώμα. Τι να βάλουμε; Όσοι είχαν πέντε φράγκα παραπάνω… αρχίσανε και κυκλοφοράγανε τα ρολό τα χαρτιά. Ήταν ένα είκοσι, κάτι τέτοιο.

Το έβανες στα αλώνια, το κύλαγες… κάτω μια σειρά, δύο… ξέρεις από αλώνια… και μετά άπλωνες.

Ι.Π. Από τη χαρτοποιία τη δική μας, του Αιγίου, ήταν τα χαρτιά;

Δ.Χ. Ήτανε, όχι… από δω… όχι κατευθείαν από τη χαρτοποιία, υπήρχαν έμποροι που τα δίναν, ο Κόνδης, ας πούμε, θυμάμαι εγώ τα είχε. Κι έβανες απάνω τη σταφίδα. Αλλά για να πάρεις το χαρτί πρέπει να έχεις ... [χειρονομία που σημαίνει χρήματα]. Εμείς τότε βάζαμε… κανα δυο αλώνια είχαμε. Το θειάφι ήταν στις θειαφοσακούλες, χάρτινες. Και ακόμα το βάνουνε σε χάρτινες. Δεν ξέρω γιατί. Ίσως για να… δεν το ξέρω γιατί ακριβώς. Να μην νοτίζεται[5], δεν ξέρω. Σε χάρτινες το έχουν ακόμα. Μεγάλες όμως, πενηντάρες[6].

Και όταν βγάναμε από πάνω… μπρ… έβγαινε το σκοινάκι, τις ανοίγαμε με προσοχή και ήταν πεντάφυλλες, για να κρατάνε. Και βγάζαμε το χαρτί και γινόταν ένα τετραγωνικό μέτρο. Τετραγωνικό εδώ, τετραγωνικό, μια σακούλα. Έφτιαχνε ξέρω εγώ, πόσο είχε. Πέντε τετραγωνικά. Κι είχες δέκα σακούλες… σακάτω. Έβγαινες κάτω-κάτω. Δεν υπήρχε κάτι άλλο να βάλεις. Μετά βγήκε το χαρτί και πολύ… αργότερα βγήκανε τα χαμώπανα. Πρώτα βάζαμε… υπήρχαν κάτι πανιά πριν μπούνε τα πλαστικά ή ρετάλια, από τον Καζάση τα παίρναμε, δεν θυμάμαι. Μεταχειρισμένα τότε… ρετάλια πανιά. Αλλά ελάχιστα… αυτό θυμάμαι εγώ. Αλλά υπήρχε… δεν είναι μονάχα η φτώχεια, ρε αδερφέ. Είναι και η φτώχεια στο μυαλό. Αλλά δεν μπορώ να κατηγορήσω τον άλλον γιατί δεν δουλεύει το μυαλό του. Πώς θα τον κατηγορήσω; Πώς θα αρχινεί να δουλεύει το μυαλό του, αν δεν έχει δει παραπέρα έναν άλλον ότι κάπως το κάνει; Είναι φοβερό αυτό.

(32:07 - 37:35)

Ι.Π. Σας βοηθούσε κανείς τότε; Γεωπόνος;

Δ.Χ. Όχι… δεν υπήρχε.

Ι.Π. Στον ΑΣΟ πηγαίνατε σταφίδα; Έπαιρνε σταφίδα ο ΑΣΟ εδώ;

[5] υγραίνεται
[6] Βάρους 50 κιλών

Δ.Χ.

Έπαιρνε, έπαιρνε.. αλλά εγώ…

Ι.Π. Δεν συνέφερε, γιατί είχατε καλή ποιότητα, έτσι;

Δ.Χ. Ναι… πηγαίναμε συνήθως τη β' διαλογή. Τα λεγόμενα απορρίμματα. Που τότε μας υποχρεώνανε να… στα 100 κιλά να βγάλεις, να παραδώσεις τόσα απορρίματα.

Και αυτό ήτανε καλό. Για να μη γίνονται νοθείες. Αφού σε υποχρέωνε, επομένως δεν πήγαινε να τον ρίξεις.

Αν και κάνανε κάτι τέτοιες νοθείες. Θυμάμαι εγώ. Τον μπάρμπα μου… περισσότερα τα 'κανε ο μπάρμπας μου δηλαδή. Όχι κι ο πατέρας μου ήταν άγιος, που λέμε. Όταν… αφού τη διαλέγαμε που τη διαλέγαμε δηλαδή, σπυρί σπυρί, το βράδυ… το απόγευμα που την σακιάζαμε, την βάναμε στα σακιά, γιομίζαμε στη μέση το σακί και είχαμε δίπλα και τα απορρίμματα. Κι έπαιρνες μια χούφτα… τη θυμάμαι, τη ρίχναμε μέσα στο σακί και μετά ξανά την γιομίζαμε καλή. Εκεί που την είχαν διαλέξει δηλαδή την προηγούμενη μέρα την παίρναν… τα χάλια … σταφίδα και την …. Γιατί έβανε το χέρι ο έμπορας ή η Ένωση, ας πούμε, αργότερα μέσα στο σακί, σου 'παιρνε αν είχες …. πέντε σακιά, αλλά ήταν στη μέση το τέτοιο. Κι εσύ έφευγες από αυτό. Το άδειαζε … μόλις το άδειαζε, φαινότανε, μια χούφτα σταφίδα, αλλά για αυτούς η μια χούφτα σταφίδα ήτανε ένα κοφίνι, ξέρω γω. Και ήθελαν κι αυτό, κάτι να πάρουνε, μια ρέγγα, που λέγανε. Γυρίζανε από τότε και λέγανε, πήραμε μια ρέγγα. Οι πατεράδες μας. Σκέψου παλιότερα τι γινόταν δηλαδή.

Ι.Π. Είναι ένας τρόπος που … μάλλον πούλαγες τη σταφίδα και δεν σου έμενε τίποτα, γιατί άλλοι επένδυαν, όπως ο πατέρας σας, είχε επενδύσει, οπότε πρέπει να δώσει τα χρήματα στον ...

Δ.Χ. Ναι, άμα ήθελαν να πάρουν και το πετρέλαιο και το λάδι και δυο παπουτσάκια, τι να μείνει;

Ι.Π. Υπήρχαν άλλοι που μπορεί να χρωστούσαν στην τράπεζα ή να είχαν πάρει προκαταβολή από τον έμπορο; Γινόταν αυτό όπως γίνεται σήμερα;

Δ.Χ. Δίνανε οι έμποροι; Είχαν εμπιστοσύνη να δώσουν;

Ι.Π. Δεν είχαν;

Δ.Χ. Όχι, δεν το ξέρω. Γιατί δεν είχαν, παράλληλα, και πώς να τους... γιατί να τους δώσουν προκαταβολή;

Ι.Π. Σε άλλες περιοχές, όπως στη Ζάκυνθο, από την έρευνά μας έχουμε δει ότι υπήρχαν τα προσύμφωνα. Δηλαδή, προαγόραζαν, έτσι το λέγανε στην περιοχή, προαγόραζαν την ποσότητα οι έμποροι, έλεγαν στον παραγωγό πόσο μπορεί να μου φέρεις, μισό τόνο, και μπορούσαν να του δώσουν κάποια προκαταβολή και να του το φέρει. Οπότε, αν αυτός δεν μπορούσε να το φέρει, γιατί πάθαινε μια ζημιά από τον καιρό ή δεν ήταν καλή χρονιά και δεν είχε την ποσότητα που προσδοκούσε, είχε πρόβλημα. Ήταν πολύ σκληρά.

Δ.Χ. Κάποιο χαρτί θα φτιάχνανε, δεν ήταν έτσι.

Ι.Π. Βέβαια, ήταν πολύ σκληροί. Κατά κάποιον τρόπο, ενώ φαινόταν ωραίο σε αρχική φάση, στην ουσία όμως, μας είχε γίνει τοκογλυφία.

Δ.Χ. Ναι, ασφαλώς. Και μη σου πω ότι ο έμπορος θα έκανε το σταυρό του, να μη συμβεί καμιά ζημιά. Θα έβγαζε περισσότερο κέρδος αν είχε κοπεί.

Ι.Π. Αυτά είναι... Είναι όπως τα μπακάλικα που υπήρχαν, τα δεφτέρια, και πήγαιναν οι παππούδες μας και γράφανε και γράφανε. Κάθε μέρα έπαιρναν ένα γραφικό τετράδιο να σημειώνουν την ιστορία.

Δ.Χ. Και ο άλλος, ποιος ήταν ο ειδικός στο τέλος, εκείνο μου το χρέωσαν. Σου έλεγε «όχι, είχες πάρει τόσο, δεν το θυμάσαι, δεν το έγραψες». Λοιπόν, τα εκατό ευρώ τα πήγαιναν στους κατοίκους.

Ι.Π. Και δέκα ευρώ δεν υπήρχαν τότε και δέκα στο κλέψιμο στο ζύγι με την παλάντζα. Μόλις πετάγανε το τυρί απάνω, μέχρι να σταθεροποιηθεί, το είχαν σηκώσει. Το μισό χαρτί και τέτοια.

Δ.Χ. Κάπως έτσι γινόταν η ζωή. Αλλά τι ήθελα να σου πω νωρίτερα, ότι δεν ήταν, και δεν κατηγορώ, όπως είπα, ότι δεν υπήρχαν και άλλοι τρόποι για να μην περνάμε τέτοια βασανιστήρια. Αλλά ήταν η δύναμη της συνήθειας που δεν δεχόταν ο άλλος να του πεις ότι «ρε φίλε, η αποξήρανση γίνεται και κάπως αλλιώς». Ή κάπως να βελτιώσεις λίγο την κατάσταση σου. Εγώ θυμάμαι, ξυπολιόταν ο πατέρας μου και έμπαινε μέσα σε αυτά τα δύο αλώνια που είχαμε στρώσει κάτω. Έφτιαχνε μια γουβούλα, παραμερούσε δηλαδή και γύριζε μία-μία τις σταφίδες, μία-μία. Να γυρίζουν οι σταφίδες, αλλά ήταν δύο ώρες. Την άλλη μεριά η μάνα μου δεν είχε να τα ισχυρίσει στον πατέρα και το άλλο. Και μετά είδαμε έναν, μια τσουγκράνα ρε φίλε. Πόσο είχε μια τσουγκράνα; Την έφτιαχνε δηλαδή και με ξύλινη. Άμα γυρίσουμε λίγο, την έφτιαχνε. Λοιπόν, και κοιτάμε ο άλλος. Ήταν στην άκρη.
Το γύριζε το αλώνι σε δέκα λεπτά. Μετά βγήκαν οι πλαστικές τσουγκράνες. Έτσι γυρίζουμε τώρα, τις σταφίδες. Γυρίζεις δέκα αλώνια, εκατό κοφίνια, δηλαδή, ξερή τη γυρίζεις μέσα σε μια ώρα. Ήθελες μισή μέρα να γυρίσεις το αλώνι. Δεν ήταν όμως ότι δεν το είχαν δει. Δεν το είχαν φανταστεί. Και πηγαίναμε με την παράδοση αυτή.

Ι.Π. Πότε άλλαξαν τα πράγματα που ήταν με περισσότερες μηχανές στην καλλιέργεια και έγιναν πιο αυτοματοποιημένες οι διαδικασίες;

Δ.Χ. Ορισμένοι. Αυτό ήταν σταδιακά. Και ανάλογα από το μυαλό του καθενός. Εμείς πήραμε το 1967 σκαπτικό. Μέχρι τότε ερχόντουσαν οι εργάτες από Καλάβρυτα, παίρνανε λάδι, ανταλλαγές προϊόντων, τέτοια. Ο μπάρμπας μου ή οι άλλοι δεν δεχόνσαντε. Ή δεν μπορούσαν να το χειριστούν αυτό το μηχάνημα, αυτόν τον διάολο το λέγανε, γιατί δεν μπορούσαν να φανταστούν τώρα ένα μηχάνημα να σκάβει μέσα στη σταφίδα. Δεν μπορείς να το φανταστείς. Όταν ξεκινάς με το ξινάρι, κάνεις το κουτρούλι και μετά ξανά να το σκροπίσεις και αυτά.
Αλλά και αμύνθηκαν. Κι άλλοι έκαναν κουτρούλια ακόμα. Εγώ το θυμάμαι. Κάτι γειτόνοι. Και ενώ εμείς είχαμε το σκαπτικό. Αυτοί με το κουτρούλι. Και αργήσαμε να εκσυγχρονιστούμε. Μπορεί να πήρε καμια πενταετία. Κάποιοι συνήθως τόσους. Καμιά πενταετία το παίρνουν σε απόφαση ότι κάτι δεν κάνω καλά. Λοιπόν, πότε το 1967, εγώ πήρα με τη μηχανή και την είχε βγάλει ο πατέρας μου μέσα στο κατώι για να τη στρώσει.

Τότε τα μοτέρ δεν τα φέρνανε στρωμένα. Έπρεπε να κάψεις ένα ντενεκέ για να τις στρώσεις. Και βρόνταγε εκεί πέρα.

Εμείς απαντήσαμε. Όχι, έξω το μηχάνημα. Έξω, να κρυώσει; Αυτό ήταν σαν να είχες …. παιδί παρά το μηχάνημα. Ναι, και διπλωμένο. Αν ήταν δυνατόν.

Έτσι πήραμε το πρώτο μηχάνημα και αρχίσαμε να σκάβουμε. Να σου πω τι με εξέλιξε. Πήραμε τη μάκινα, μετά έγινε μια κόντρα.
Όσο μεγάλωνα εγώ και έφτασα 16-17, μπορεί και 20, έβλεπα ότι ρεντάγανε με τις μηχανές του εδάφους. Και εμείς ρεντάγαμε με την ψεκαστήρα. Τρόμπα πλάτης. Ορισμένοι είχαν βγάλει… α, προς το τέλος πήραμε και εμείς την βενζινοκίνητη. Με το … αν ξέρεις που ρεντάς το σκορπάει καλύτερα και τέτοια.
Κι εγώ κουβάλαγα το νερό κι ο πατέρας μου ρένταγε. Είχα 20-15 χρονών, τώρα πόσο ήμουν. Όσο να τελειώσουν τα χτήματα, τότε αυτοί με τη λατέρνα μόλις τελειώναν τα χτήματα να τα περάσουν.
Είχα περάσει οχτώ μέρες. Κάθε οχτώ μέρες ρεντάγαμε τότε. Για σιγουριά.
Και από τη δουλειά γινόταν τώρα τρεις μήνες. Όσο να μπαρδαλήσει που λέμε, μετά δεν θέλει ρέντι. Όταν μπαρδαλήσει, δεν ξέρεις τι να πει; Μπαρδαλήσει όταν γυρνάει με πράσινο, κόκκινο, πορτοκαλί, έρχονταν οι ρόγες. Έτσι το λέμε εμείς στο χωριό μας. Μπαρδαλήσει. Μπαρδάληε, δεν την πειράζει ο περονόσπορος. Και μετά πήραμε, αργότερα πήρε τη μηχανή του εδάφους.
Είχαμε έναν από το χωριό μας που είχε ένα μηχανουργείο. Δούλευες μάλλον στην Ένωση τότε. Η Ένωση είχε ένα μηχανουργείο.
Και πάλι του λέω, θέλω, μου είπε ο πατέρας μου να πάρω μια μηχανή του εδάφους. Μου έδειξε πώς δουλεύει και αυτά και τα άλλα και θα σε πληρώσει. Έτσι τα έκανα εγώ.
Και το εκβίαζα δηλαδή. Αφού το έπαιρνα το μηχάνημα, τι θελα κάνει ο πατέρας μου μπορούσε να μην πάει να το πληρώσει. Κι έτσι πήραμε τα μηχανήματα. Επειδή υπήρχα εγώ και κάτι άκουγα παραπέρα, δυσκολευόταν ένα. Να πάρω αυτοκίνητο πήρα εγώ το 81. Με τα γαϊδούρια γυρίζαμε.
Όταν γύρισα από φαντάρος, το είχα σαν όνειρο. Νόμιζα ότι θα πάρω κάνα κρουαζιερόπλοιο. Και έλεγα σε έναν φίλο μου: «Εγώ άμα απολυθώ δεν θέλω τίποτα άλλο, Ένα αυτοκίνητο». Ένα αυτοκίνητο". Μας είχε φάει την πεζοπορία, τα ξύλα, οτιδήποτε να κουβαλείς. Άμα είχα αυτοκίνητο θα ήμουν ο βασιλιάς. Και όντως έτσι ήταν. Λοιπόν….

Ι.Π. Τώρα είπαμε ότι την περίοδο του τρύγου δουλεύατε μόνοι σας.

Δ.Χ. Ναι.

Ι.Π. Και γυναίκες και άντρες; Είχατε μόνο γυναίκες. Δεν είχατε αδερφή.

Δ.Χ. Εγώ, τρία αδέρφια είμαστε. Ναι, η μάνα μου. Οι μανάδες τότε. Γυναίκες. Όχι και οι άντρες. Ότι είχαν κάποιο περιθώριο να ξεκουραστούν. Ανάλογα και με τους άντρες, είπαμε, όλοι κάτι κάναμε. Ήταν και ο αφεντικός άντρας. Αλλά οι μανάδες,
Όλες. Έπρεπε να σηκωθούν πέντε η ώρα. Ή να πιούν.

Ή να ζυμώσουν. Ή να φτιάξουν το φαΐ. Ή να αρμέξουν τις γίδες. Να ταΐσουν τα κουνέλια. Να ταΐσουν τις κότες. Στις 7, την ώρα που χάραζε. Θα καβαλήσει ο άντρας το γαϊδούρι. Γυναίκα αν είχε γαϊδούρι. Γαϊδούρι με τα πόδια. Γιατί δεν είχαμε τίποτα. Τα σπίτια είχαν δύο γαϊδούρια. Δεν ήταν εύκολο. Και να πάρεις το χτήμα. Να μαζέψεις τις ελιές. Τα φίδια να τελειώσουν. Οι ελιές π.χ. δεν μέναμε. Ήταν χειμώνας. Κατεβαίναμε στο χωριό. Πάλι με τα γαϊδούρια. Και αυτή η δουλειά πάνω κάτω. Ξανά να συνεχίσει η μητέρα μας. Η μάνα μας. Να συνεχίζει το τη γίδα, τις κότες. …. Φουρνίζανε. Όταν ξυπνάγαμε εμείς, είχε φουρνίσει. Και η μάνα μου είπε, Ζεστό το ψωμί. Λοιπόν. Και αργά κοιμόμαστε. Να χεις και παιδιά, να χεις και οικογένεια. Έπεφτες. Μακριά στο κρεβάτι. Δεν υπήρχε άλλη ζωή. Αλλά έτσι κάναμε όλοι, ρε φίλε.

Ι.Π. Στις εργασίες της σταφίδας;

Δ.Χ. Δεν σκάβανε οι γυναίκες. Εγώ. Η μάνα μου μου έχει πει. Γιατί ήταν ορφανή. Έμεινε έντεκα χρόνια ορφανή. Και ήταν φτωχή. Και είχε κάτι ξαδέλφια. Και την πήραν κοντά. Δεν ξέρω. Δεκαεφτά ήταν. Μετά, αργότερα όταν μεγάλωσε, την πήραν να πάρει και ένα μεροκάματο. Και τότε οι αδύνατοι, οι γυναίκες. Άμα είχαν μια γυναίκα, Ή πήγαινε ο αδερφός της. Ή πήγαινε ο πατέρας της. Ή πήγαινε ένας ξάδερφος. Στη σειρά που σκάβανε. Για να την βοηθήσει. Γιατί δεν μπορούσε να μείνει σπίτι ο εργάτης. Ξέρετε πώς έπαιρνε την αδερφή μου. Πριν να βγει, πήγαιναν. Και δούλευε λίγο παραπάνω. Να την βοηθάγε αυτό. Γιατί πήγαιναν κοντά αυτοί. Και πηγαίνανε και. Είχε πάει τρία μεροκάματα. Τέσσερα μου είχε πει η μάνα μου. Αλλά λόγω που υπήρχε ο ξάδερφος. Για να πάρει το μεροκάματο. Για τη σταφίδα. Για τις ελιές που ήταν πιο εύκολο να πάνε.

Ι.Π. Οι τιμές πώς ήταν στη σταφίδα; Δηλαδή, αυξομειώνονταν; Ήτανε καλές;

Δ.Χ. Καλές δεν ήταν ποτέ.

Ι.Π. Αλλά υπήρχαν και περίοδοι.

Δ.Χ. Δεν υπήρχε. Να σου πω κάτι τώρα. Όταν δεν έχεις εναλλακτική λύση, Αυτό είναι. Δεν έχεις εναλλακτική λύση. Έχει μείνει στο χωριό μας. Ο Βιδεροσταύρος λένε. Ένας είχε λίγη σταφίδα. Και την πήγε εκεί πέρα. Και του λέει ο Ντρούλιας… Γιατί έμεινε αυτό… Και του λέει, «πόσο έχει η σταφίδα;» «Πέντε δραχμές». Και είπε ο Βιδεροσταύρος: «Πέντε.» Κούναγε το κεφάλι του. «Πέντε, πέντε. Πάρτηνε». Και τι να την έκανε; Για να την πας μονάχα εκεί ήταν μια ολόκληρη ταλαιπωρία. Παλιότερα με τα κάρα την πηγαίναμε. Δεν υπήρχαν τρακτέρ. Που δεν συγκοινωνούσαμε εμείς. Την βγάζαμε με τα ζώα. Στον άσφαλτο. Όχι άσφαλτο. Για την περιοχή μας. Για να την πάρουν ίσα τα τρακτέρ. Όσο και όσο. Στον κάμπο. Γιατί τα πηγαίναμε με τα κάρα.

Γιατί οι σταφίδες όσο περνούσαν, πιο παλιά ήταν χαμηλά οι σταφίδες. Γιατί τα λέμε Σταφιδάλωνα.[7] Ήταν χαμηλά οι σταφίδες. Τώρα, χρόνο με το χρόνο, οι σταφίδες δεν μπορούν να γίνουν, λόγω της θερμοκρασίας. Εγώ στο …… έχω μετανιώσει. Και ευτυχώς που είναι ποτιστικές. Και κάτι κάνεις. Δεν μπορούν να γίνουν οι σταφίδες τόσο χαμηλά. Δεν αντέχουν τις υψηλές θερμοκρασίες. Κάτι με ρωτήσατε. Έφυγα …….. Έφυγα απ' τα θέματα.

Ι.Π. Για τις τιμές. Διεκδικούσαν οι αγρότες; Υπήρχαν τότε σύλλογοι;

Δ.Χ. Όχι, όχι. Όχι, όχι. Δεν διεκδίκησαν τιμές. Τότε που γινόταν και τα συλλαλητήρια και τέτοια ήταν γιατί απαγορεύθηκε και να φυτεύουν σταφίδα.
Τότε που σκοτώθηκαν Ντρίνιας και Μπακόπουλος πάνω από την Κουνινά. [1935]
Ναι, ναι. Ο ξεσηκωμός δεν ήταν οικονομικός. Δηλαδή, πώς να λένε, ότι δεν μπαίναν καλή τιμή. Και από πού να διεκδικήσουμε; Τον έμπορα; Δηλαδή δεν είναι τόσο εύκολο να διεκδικήσεις αν δεν κάνεις τίποτα. Και αν δεν την πάρει...;
Γιατί και σήμερα αν έχετε παρακολουθήσει, οι διεκδικήσεις περισσότερο ακουμπάνε τον κόσμο όταν έχουν άλλα ζητήματα, δημοκρατίας, ελευθερίας, αυτά. Και όχι οικονομικά ζητήματα. Δεν ξέρω γιατί. Όχι γιατί πρέπει να είμαι καλύτερα συγκριτικά. Ας το συγκριτικά. Αλλά εκεί βλέπεις ότι μπορεί. Ρε φίλε, εκεί με σφάζεις. Ενώ εκεί δεν κοστίζεις. Δηλαδή να πας στην Ένωση τώρα και να της πεις θέλω περισσότερη τιμή. Δεν μπορείς εσύ να ξέρεις πόσο την πουλάει ή αν βγαίνει. Δεν είναι τόσο εύκολα τα πράγματα.
Ο κάθε αγρότης λέει «εγώ έχω κόστος παραγωγής.» λέει ο [όνομα]. τόσο». «Θέλω τρία ευρώ». Κι εγώ θέλω να είμαι πάπας. Αλλά δεν γίνεται. Αλλά το δικαίωμα να μην σε αφήνουν να φυτέψεις. Ήτανε φοβερό. Και έτσι ξεσηκώθηκε ο κόσμος. Δεν έχω πολλή γνώση για κινητοποιήσεις. Κινητοποίηση.. ήμουνα νεαρός. Όταν ήμουν φαντάρος το 76 ή το 77 και μετά, όταν γύρισα δεν έχω λείψει από τα συλλαλητήρια. Ήταν και για τιμές και για το κόστος περισσότερο. Για την τιμή που μπορεί να μην μπορείς να διεκδικήσεις πολύ μεγάλη. Δεν έχεις τον τρόπο. Αλλά ρε φίλε, ζητάγαν πάντα από το κράτος να τους βοηθήσει στο κόστος. Όπως λέμε τώρα. Τώρα λέμε για το πετρέλαιο, για το λίπασμα ή ξέρω 'γω… Τέτοια ήταν τα αιτήματα. Περισσότερο… οι αναμπελώσεις, τώρα είναι το πρώτο ζήτημα είναι η αναμπέλωση. Έχει κοπεί για τη σταφίδα. Ενώ στα αμπέλια δίνουνε, δηλαδή χαμός γίνεται… χωράφι εγκαταλελειμμένο… σου λένε «πάρε, βάλε αμπέλι». Για τη σταφίδα όμως δεν δίνουνε.

Ι.Π. Υπήρχε καλός ή κακός έμπορος.

Δ.Χ. Δεν υπάρχει καλός έμπορος. Δεν υπάρχει καλός έμπορος. Ο έμπορος είναι έμπορος.

Αν δεν κλέψει ο έμπορος, δεν μπορεί να επιβιώσει. Αυτή είναι η δουλειά του. Δεν κάνω όλους τους εμπόρους καλούς.

[7] Οικισμός στο Αίγιο

Ο πατέρας μου … Μια φορά έφτιαχνε ελιές και έβαλα δύο κοφινάκια ελιές. Είχαμε έναν που ερχόταν και μας έπαιρνε τις ελιές. Έναν ταλαίπωρο. Ο πιο ταλαίπωρος του χωριού. Και έπαιρνε τις ελιές. Θέλω τριάντα κιλά ελιές. Ήξερε όμως να μιλήσει. Ήξερε να την πουλήσει.

Και γύρισε. Γιατί τις ελιές τις βάζαμε μέσα. Σε κάδους.

Με άρμη. Μια φορά αποφάσισα να πάει και ο πατέρας μου. Γύριζε μέσα στο Αίγιο και τις έφερε πίσω. Με φώναξε ότι έχω ελιές. Έφερα τώρα. Να σε ρωτήσω εγώ γιατί ήρθες στο Αίγιο με το γαϊδούρι.

Δεν κάνουν όλοι για έμποροι. Δεν κάνουν όλοι για αγρότες. … Δεν μπορεί να γίνει καλό ένα πράγμα άμα δεν το αγαπάς. Εγώ που έφτασα τώρα 69 χρονών σε όλα τα επαγγέλματα.

Δεν μιλάμε για αγροτικά. Αν δεν τ' αγαπάς, άστο φίλε.

Και για να αγαπήσεις την αγροτική ζωή που είναι εύκολη σήμερα. Γιατί πού θα πας; Σε κάποιο αφεντικό θα πας.

Και δημόσιος υπάλληλος αφεντικό θα έχεις στο κεφάλι σου. Ωράριο θα έχεις. Συγκεκριμένα λεφτά θα έχεις.

Μπορεί να είσαι σίγουρα βρέξει χιονίσει. …. Αλλά την ελευθερία αυτή, την ελευθερία του χρόνου.

Σήμερα θέλω να δουλέψω 15 ώρες και αύριο 14 μέρες θέλω να με ξαπλάρω. Θέλω να πάω στις 10 η ώρα γιατί είχα πονοκέφαλο στο χτήμα και να σχολάσω τις 6. Θέλω να πάω στις 12.

Εγώ αυτόν τον καιρό 11 η ώρα πάω. Όποτε νιώθω ότι κουράζομαι, σκοτεινιάζω και φεύγω. Δεν το έχει κανένας.

Σήμερα με τα σύγχρονα μηχανήματα, αν το κράτος μας υποστήριζε, δεν ξέρω, υπάρχουν τρόποι να μεγαλώσει ο κλήρος ή να γίνουν ανταλλαγές σε κομμάτια που δεν μπορείς να καλλιεργείς με τρακτέρ τώρα να έχεις ένα στρέμμα από δω ένα από κει. Αυτά είναι αρχαία.

Αν μεγαλώσει λίγο ο κλήρος, δεν συζητάμε τώρα οι πλεύρες αυτά, θα εγκαταλειφθούνε νομοτελειακά, δεν υπάρχει. … και να βοηθήσει για τραχτέρια που λέγαμε για τα επιδοτούμενα σχέδια. Είναι καλό για μένα με την εμπειρία που έχω και όταν βλέπω τους άλλους να δουλεύουν στο Σούπερ Μάρκετ για 700 ευρώ, για 600, για 400; Όχι ρε, …. Είναι και φιλοσοφία και εκείνη η γυναίκα, άμα της πεις να πάει κοντά σε έναν αγρότη, δεν θα πάει και θα κάτσει εκεί να τρώει την …. Λοιπόν γιατί είναι μέσα στην κοινωνία, σου λέει.

Δεν είναι μέσα στην κοινωνία. Έξω από την κοινωνία είναι. Γιατί όταν πάει βράδυ στο σπίτι, ας είναι δέκα θέατρα γύρω γύρω και δέκα σινεμάδες και δέκα μπαράκια, δεν έχει κουράγιο να πάει… έτσι, πάει και πέφτει στο κρεβάτι. Αλλά έχει την εικόνα στο μυαλό της ότι «είμαι στην πόλη και είμαι μέσα στην κοινωνία». Η μεγαλύτερη ψευδαίσθηση..

(04)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)
Πληροφορητής: Ανδρέας Παπαδόπουλος (Α.Π.)

Διάρκεια συνέντευξης 41:38

(0:00 - 3:59)

Α.Π. Λέγομαι Ανδρέας Παπαδόπουλος, κατάγομαι από το Μαυρίκι, γεννήθηκα το 1963. Οι γονείς μου είχαν πολύ λίγα στρέμματα, βγάζαμε πολύ λίγη σταφίδα. Μετά, στην πορεία εγώ αγόρασα κάποια χτήματα και βγάζουμε κάποια ποσότητα.

Ι.Π. Τι έκταση είχαν οι γονείς σας;

Α.Π. Τέσσερα στρέμματα, πέντε, πολύ λίγο.

Ι.Π. Οπότε είχαν και κάτι άλλο για να συμπληρώνουν το εισόδημά τους. Δεν τους έφτανε μόνο η σταφίδα;

Α.Π. Όχι, πηγαίνανε για δουλειά, πηγαίνανε μεροκάματο για να μπορέσουμε να ζήσουμε.

Ι.Π. Μεροκάματο σε αγροτικές εργασίες;

Α.Π. Μεροκάματο σε αγροτικές εργασίες.

Ι.Π. Κυρίως σταφίδα;

Α.Π. Σταφίδες, ελιές, λεμόνια, τέτοιες δουλειές κάναμε.

Ι.Π. Και κάποια στιγμή εσείς αγοράσατε και άλλη έκταση;

Α.Π. Μεγαλώνοντας, εγώ αγόρασα και άλλες εκτάσεις και βγάζουμε κάποια ποσότητα τώρα.

Ι.Π. Αυτή η ποσότητα, όσο περνάνε τα χρόνια, μειώνεται;

Α.Π. Όχι, για μένα η δικιά μου η ποσότητα αυξάνεται, δεν μειώνεται, δεν έχω μείωση μέχρι τώρα.

Ι.Π. Το εισόδημα που παίρνετε από αυτή μειώνεται;

Α.Π. Το εισόδημα μειώνεται…

Ι.Π. Σε σχέση και με την αγοραστική αξία … και τις τιμές;

Α.Π. Τα τελευταία χρόνια, Γιάννη, απίστευτο. Ήτανε μηδαμινό, τα τελευταία τρία χρόνια. Έπαιξε και λίγο ρόλο κάποια φυσική καταστροφή, αλλά η τιμή έπαιξε τον πρώτο ρόλο.

Ι.Π. Μπορείτε να ζήσετε μόνο με την σταφίδα ή κάνετε και άλλες δουλειές;

Α.Π. Όχι.

Ι.Π. Οπότε κάνετε και άλλες δουλειές.

Α.Π. Όχι… ναι.

Ι.Π. Θα μπορούσατε να ζήσετε αν βελτιωνόταν κάτι;

Α.Π. Θα μπορούσαμε. Αν η τιμή ήταν πιο αξιοπρεπέστατη, θα μπορούσαμε. Τώρα την τιμή, αν εξαιρέσεις την περσινή χρονιά που πέρασε και είχε κάποια τιμή … εντάξει, αυτή η τιμή ήταν καλή. Τα υπόλοιπα χρόνια που περάσανε ήταν ασήμαντη. Δεν μπορούσαμε ούτε … πολύ λίγα τα λεφτά. Το κόστος είναι τέτοιο που δεν μας μένανε τίποτα για να μπορούσαμε να ζήσουμε.

Ι.Π. Η επιδότηση έχει μειωθεί;

Α.Π. Η επιδότηση, Γιάννη, έχει μειωθεί στο απίστευτο. Παίρναμε δέκα χιλιάδες το ‘09, μπορώ να θυμηθώ. Το ’09 το ’10 πρέπει να ήταν. Και τώρα παίρνουμε… πόσα πήρα φέτος; Πεντακόσια ευρώ. Μήπως δεν είναι πεντακόσια, γιατί μας έστειλε ο ΟΠΕΚΕΠΕ ένα χαρτί ο οποίος έλεγε ότι το 2022 μας είχε δώσει παραπάνω λεφτά. Δεν το γνωρίζουμε εμείς αυτό. Αυτοί το λένε. Και βρεθήκαμε οι περισσότεροι να χρωστάμε. Θα κρατάνε κάποιες δόσεις, αλλά δεν μπορώ να θυμηθώ για πόσα χρόνια. Και πήραμε πολύ λίγα λεφτά.

Ι.Π. Και φυσικά έχει αυξηθεί το κόστος παραγωγής, λιπάσματα.

Α.Π. Το κόστος παραγωγής, Γιάννη, είναι απίστευτο. Είναι απίστευτο. Και στα φάρμακα και στα λιπάσματα. Ο περισσότερος κόσμος αναγκάζεται να μην λιπαρίζει, Γιάννη. Να μην μπορεί να λιπάρει. Λόγω κόστους.

Ι.Π. Αυτό σημαίνει μικρότερη παραγωγή, μικρότερη σοδειά;

Α.Π. Δεν το συζητώ.

(4:00 - 7:10)

Ι.Π. Για να αντεπεξέλθετε, χρειάστηκε να πάρετε δάνειο; Έχετε πάρει κάποιο δάνειο; Δηλαδή, παλιά υπήρχε η Αγροτική Τράπεζα που έδινε καλλιεργητικά δάνεια.

Α.Π. Εγώ προσωπικά, Γιάννη … δεν γνωρίζω ο άλλος κόσμος… Αλλά θα σας πω για μένα. Εγώ προσωπικά, αναγκάζομαι εκτός αυτά τα δικά μου, δουλεύω και σε ξένα χτήματα, να μπορέσουμε να ζήσουμε. Κατά πολύ.

Ι.Π. Τη σταφίδα, οι γονείς σας πού την έδιναν, πού την διέθεταν;

Α.Π. Πολύ παλιά θυμάμαι σε εμπόρους, που ήμουν μικρός. Αυτή τη λίγη που βγάζαμε. Μετά ξεκινήσαμε κανονικά στην Ένωση. Στην Ένωση, πάντα.

Ι.Π. Δίνατε και στον ΑΣΟ;

Α.Π. Και στον ΑΣΟ, ναι.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ διασφάλιζε μία τιμή, από ό,τι λένε. Και αυτό, λένε, πως είναι προς όφελος του παραγωγού. Ισχύει αυτό κατά τη γνώμη σας;

Α.Π. Κατά τη γνώμη μου, Γιάννη, όταν έφυγε ο ΑΣΟ από τη μέση, η τιμή… έπαιξε μεγάλο ρόλο που έφυγε. Δηλαδή, κατά μένα, μειώθηκε δραματικά. Από την ώρα που έφυγε ο ΑΣΟ από τη μέση...

Ι.Π. Γιατί μπορούσε… ήταν κι ο ανταγωγισμός μεταξύ εμπόρων και ενώσεων.

Α.Π. Έπαιξε μεγάλο ρόλο.

Ι.Π. Δηλαδή, δεν υπήρχε μια κρατική παρέμβαση που να κρατήσει ένα μίνιμουμ τιμής.

Α.Π. Ακριβώς. Έπαιξε μεγάλο ρόλο στη τιμή ο ΑΣΟ. Από την ώρα που έφυγε ο ΑΣΟ, δεν εξελίχθηκε καλά η κατάσταση, για μένα. Μπορεί να φταίει ότι δεν πηγαίνει καλά το προϊόν γενικώς εξωτερικά. Να μην έχει μεγάλη ζήτηση. Αυτό δεν το γνωρίζω. Πάντως, στην τιμή, δεν πάει καλά.

Ι.Π. Εσείς ξέρετε που πηγαίνει η σταφίδα από την Ένωση; Πηγαίνει όλη για εξαγωγή;

Α.Π. Στην Ελλάδα, πιστεύω…. δεν έχω ρωτήσει. Δεν έχω ρωτήσει, Γιάννη. Στην Ελλάδα, πιστεύω, για πολύ λίγη πρέπει να δίνει η σταφίδα η Ένωση. Η Ένωση, η δικιά μας, δεν ξέρω άλλη. Στην Αγγλία, πολλή σταφίδα. Γιάννη, δεν μου έρχεται τώρα στο μυαλό σε ποια άλλα κράτη. Αλλά δίνουμε και σε άλλα κράτη εκτός από την Αγγλία.

Ι.Π. Γίνεται ποιοτικός έλεγχος κατά την παραγραφή της σταφίδας από την Ένωση; Ξεχωρίζουν, δηλαδή, μια ποιότητα που μπορεί να είναι δεύτερη, πιο χοντρή;

Α.Π. Ναι, ξεχωρίζουν.

Ι.Π. Φαντάζομαι ότι κι εσείς έχετε φροντίσει να… έχετε προσέξει την σταφίδα που θα πάτε να είναι καλής ποιότητας.

Α.Π. Εγώ προσωπικά, Γιάννη, την προσέχω πολύ. Δεν το διανοούμαι να πάω σκάρτη σταφίδα. Την προσέχω στο ψήσιμο. Την προσέχω, την περνάω από τη μάκινα. Ξέρετε τι λέμε μάκινα. Την περνάω από τη μάκινα, να μην έχει χοντρή, να μην έχει κόκκινο, να μην έχει τσίγκανο. Την προσέχω πολύ, τη σταφίδα. Δεν το διανοούμαι να την πάω στην Ένωση και να είναι χάλια.

Ι.Π. Σήμερα μπορεί να πάει κάποιος παραγωγός αμακινάριστη, να μην την έχει μακινάρει;

Α.Π. Ναι, ναι, με μειωμένη τιμή.

Ι.Π. Με μειωμένη τιμή. Οπότε την επεξεργάζεται, κάνει επεξεργασία η Ένωση, αλλά του δίνει λιγότερα ….

Α.Π. Του δίνει λιγότερα λεφτά. Δεν μπορώ να θυμηθώ. Πέντε λεπτά, δέκα, αυτό δεν μπορώ να το θυμηθώ.

(7:10 - 14:45)

Ι.Π. Η μάκινα που έχετε ήδη παραδοσιακή, χειροκίνητη ή...

Α.Π. Ήτανε χειροκίνητη και στην πορεία έχω βάλει μοτέρ και δουλεύει. Έχει βελτιωθεί, Γιάννη. Γενικώς σαν δουλειά έχει βελτιωθεί. Παλιά μπορώ να θυμηθώ… αυτό το θυμάμαι τον πατέρα μου, που αγοράσαμε σιγά σιγά, να ρεντάμε με την ψεκαστήρα. Τώρα ρεντάμε με την εδάφους και μέσα σε μια μέρα, Γιάννη, έχουμε περάσει τριάντα στρέμματα. Έχει βελτιωθεί κατά πολύ. Δεν σκάβουμε αυτό που σκάβαμε. Ρεντάμε κάτω, ανεξαρτήτως αν εγώ τα περισσότερα τα σκάβω. Οι περισσότεροι ρεντάνε. Έχει μειωθεί... που ψήναμε τη σταφίδα ταλαιπωρούμαστε πολύ, γιατί πρόλαβα ακόμα και τις κρεμαστές. Μιλάμε για ταλαιπωρία.

Ι.Π. Οι κρεμαστές ήταν στη σκιά, που λέμε, στη σκιάδα ή όχι;

Α.Π. Οι κρεμαστές, Γιάννη, ήσαντε τζιβιέρες, αυτό που λέμε τζιβιέρες, με μεγάλα πόδια. Και κρεμάγαμε τις σταφίδες, όπως ήσαντε, δύο-δύο, έτσι.

Ι.Π. Διχαλώνει η σταφίδα και…

Α.Π. Καλά, η ποιότητα που έγινε τότε, Γιάννη, ήταν απίστευτη. Η ποιότητα. Και σαν καλλιέργεια… η ποιότητα έβγαινε πολύ πιο καλύτερη. Χαρακώναμε, Γιάννη, θειαφίζαμε με χαλκούς. Τώρα φεύγουνε μόνο με τα δηλητήρια. Δεν είναι ό,τι το καλύτερο. Είναι αλήθεια αυτό. Δηλαδή, έχει πέσει η ποιότητα της σταφίδας.

Ι.Π. Αυτό επιβαρύνει και το έδαφος; Δηλαδή, η πίεση με τα λιπάσματα, με τα φυτοφάρμακα, στο πέρασμα του χρόνου, κάνει να μην είναι τόσο παραγωγικά τα κλήματα;

Α.Π. Πιστεύω, Γιάννη, και θα πω και για τον εαυτό μου -τώρα τελευταία ψάχνομαι- ότι ρίχνουμε λιπάσματα χωρίς να ξέρουμε αν πρέπει ή αν δεν πρέπει.

Ι.Π. Δεν υπάρχει όμως αυτό που λένε ορθολογική χρήση φαρμάκων; Δεν έχει εφαρμοστεί στην πράξη; Γιατί έχουν γίνει σεμινάρια, αλλά στην πράξη δεν γίνεται. Δεν εφαρμόζεται πάρα πολύ;

Α.Π. Όχι. Ρίχνουμε λιπάσματα ο καθένας μας. Πάμε, εγώ προσωπικά ψωνίζω στην Ένωση. Του λέω θέλω ένα καλό λίπασμα. Το παιδί όντως μου δίνει ένα καλό λίπασμα. Τώρα αν πρέπει, αν

στον τόπο τον δικό μου κάνει αυτό το λίπασμα, αυτό Γιάννη δεν το γνωρίζω. Δεν κάνουμε εξετάσεις οι περισσότεροι, πιστεύω. Εξέταση εδάφους, αν πρέπει ή αν δεν πρέπει να πέσει αυτό το λίπασμα. Η χρήση των φαρμάκων που κάνουμε... μας λένε οι γεωπόνοι. Κάνουμε ακριβώς αυτό που πρέπει;

Ι.Π. Όμως αυτό… που η καλλιέργεια είναι και μία τέχνη και μία γνώση που περνάει από γενιά σε γενιά. Ξέρετε πολλά πράγματα.

Α.Π. Δεν το συζητώ.

Ι.Π. Βλέπετε δηλαδή πώς ανταποκρίνεται.

Α.Π. Γιάννη, έχουμε κάνει λάθη πιο μικροί, έχουμε κάνει λάθη και έχουμε χάσει παραγωγές. Γιατί δεν έχουμε φερθεί σωστά. Είναι κάποια εμπειρία. Δεν είναι… είναι πολύ ευαίσθητο προϊόν. Είναι πολύ ευαίσθητο προϊόν η σταφίδα. Με πολλές αρρώστιες. Δηλαδή, αν δεν το προσέξεις δεν βγαίνει εύκολα πέρα η σταφίδα. Περονόσπορος, θειαφασθένεια. Η θειαφασθένεια είναι μία αρρώστια πολύ σημαντική που μπορείς να χάσεις την παραγωγή σου.

Ι.Π. Αντιμετωπίζεται όμως πιο εύκολα σήμερα.

Α.Π. Τώρα αντιμετωπίζεται. Παλιά ήταν λίγο πιο δύσκολο. Πολύ πιο δύσκολο να αντιμετωπιστεί. Έχει… η δουλειά της σταφίδας έχει μειωθεί είναι η αλήθεια εν συγκρίσει με παλιά.

Ι.Π. Να ρωτήσω… τα κλήματα; Τι διάρκεια ζωής έχουν; Δηλαδή εσείς έχετε ξαναβάλει καινούργια από αυτά που βρήκατε από τους γονείς σας ή μετά που πήρατε καινούργιες εκτάσεις πήρατε καινούργια;

Α.Π. Γιάννη, αυτά που φυτέψανε οι παλιοί, που φύτεψε ο παππούλης μου… μη σου πω, Γιάννη, ότι πρέπει να κρατήσανε 80-90 χρόνια. Αυτά που φυτεύουμε εμείς τώρα, διάρκεια ζωής, σωστή διάρκεια ζωής, υποτίθεται να παράγεις... 25 χρόνια και αυτό δύσκολο.

Ι.Π. Τι διαφορά υπάρχει σήμερα; Έχει αλλάξει δηλαδή το φυτό;

Α.Π. Στο φυτό κάτω.

Ι.Π.

Τα υποκείμενα δηλαδή είναι διαφορετικά;

Α.Π. Καθαρά στο φυτό. Για μένα δεν είναι ο φυτός σωστός. Για μένα.

Όταν πήγαινα πρώτα, γιατί έχω χρόνια τώρα να φυτέψω, όταν πήγαινα να πάρω το φυτό, μου είχε απαντήσει αυτός με το φυτώριο «Γιατί, ποιος σου είπε ότι φυτεύεις για πάντα» μου λέει. Του λέω «Τι εννοείς, ότι κάθε τρεις και λίγο θα φυτεύω;» «Ναι», και από ό,τι αποδείχθηκε, καλά καλά που μπορούμε να τρυγήσουμε, Γιάννη, όσο και να την προσέξεις, είναι 20 χρόνια. Καλά, καλά. Το 25 είναι το μέγιστο. Και μετά αναγκάζεσαι να τα κόψεις. Ένας νέος, αν ξεκινήσει νέος, ξεκινήσει και φυτεύει από μικρός και γεράσει και ασχολείται ακόμα με τη σταφίδα… τρεις φορές. Τρεις φορές είναι ακριβώς. Ενώ παλιά ήταν ένα σε όλη τη ζωή. Και τελείωσε, φύτεψε ο παππούλης μου. Και έχουμε ακόμα, υπάρχουν μερικοί που έχουν ακόμα παλιά.

Ι.Π. Βλέπετε διαφορά στη σταφίδα, στο προϊόν, από αυτά τα παλιά και τα καινούρια ή όχι;.

Α.Π. Όχι, όχι. Δεν βλέπω διαφορά. Μόνο στην καλλιέργεια. Την καλλιέργεια που κάναμε παλιά, Γιάννη, που χαρακώναμε και θειαφίζαμε, είχε πιο αντοχή η σταφίδα όταν έβρεχε. Δεν χαλούσε. Ενώ τώρα με τις ορμόνες είναι πιο εύθραυστη. Ενώ με την καλλιέργεια την παλιά που χαρακώναμε, που θειαφίζαμε, που ρεντάγαμε με χαλκό...

Ι.Π. Στην περίοδο του τρύγου, όταν ήσασταν παιδί, θυμάστε έτσι πώς ήταν; Διαφορετικά από ό,τι είναι σήμερα; Θέλω να πω ακόμα και το πόσα άτομα δούλευαν, αν συμμετείχε όλη η οικογένεια, αν παίρνατε εργάτες…

Α.Π. Στην περίοδο του τρύγου, τότε δούλευε όλη η οικογένεια. Τώρα δεν υπάρχουν. Μόνο εργάτες και έχει μείνει από το κάθε σπίτι ένα άτομο. Όχι όλοι, κάποια σπίτια. Κάποια σπίτια. Γιατί αναγκάστηκαν και φύγανε τα παιδιά και έχουν απομείνει μόνοι τους οι περισσότεροι και βγάζουν την παραγωγή κάτω. Και ένας από αυτούς είμαι και εγώ. Που δουλεύουν τα παιδιά και είμαι μόνος.

Ι.Π. Νέοι άνθρωποι μπαίνουν στην παραγωγή;

Α.Π. Στην παραγωγή; Στην περιφέρεια, τη δικιά μας, όταν λέμε νέος, δηλαδή 30-35 χρονών εκεί, να είναι 5-6 άτομα.

(14:45 - 16:39)

Ι.Π. Μου είπατε ότι τις σταφίδες τις έχετε στο Πετροβούνι.

Α.Π. Ναι.

Ι.Π. Το οποίο… παλιά μένατε στο Μαυρίκι και πηγαίνατε στο Πετροβούνι;

Α.Π. Και πηγαίναμε με τα ζώα στον Πετροβούνι.

Ι.Π. Οπότε την περίοδο του τρύγου κοιμόσασταν εκεί, σε κάποια κατοικία;

Α.Π. Κοιμόμαστε… το λέγαμε στο ληνό. Γιάννη, ήταν πολύ πιο δύσκολα τα πράγματα. Τώρα έχει βελτιωθεί η κατάσταση. Αλλά δεν υπήρχαν αυτά τα έξοδα. Δεν είχαμε Γιάννη ούτε φως. Δεν είχαμε τίποτα. Δεν είχαμε ψυγείο. Δεν είχαμε τίποτα.

Ι.Π. Η σταφίδα είναι μια δύσκολη καλλιέργεια και λένε ότι σε θέλει όλο το χρόνο σχεδόν. Ή τουλάχιστον σε ήθελε παλιά. Τώρα έχει μειωθεί και ο χρόνος; Δηλαδή μπορεί να μην πας κάποια μέρα στο χτήμα;

Α.Π. Ναι. Η σταφίδα, Γιάννη, ξεκινά η δουλειά της από την ώρα που κλαδεύεις. Από την ώρα που αρχίζουμε και κλαδεύουμε. Δηλαδή συνήθως αρχίζουμε τον Ιανουάριο. Από εκεί και μετά μέχρι το ψήσιμο λίγο πολύ πρέπει να είσαι μέσα. Για να προσέχεις. Για να την προσέχεις. Για να βγάλεις παραγωγή. Έτσι. Πρέπει να είσαι μέσα.

Ι.Π. Από αυτά που ακούτε από τους υπόλοιπους αγρότες… Έχετε κάποιον συνεταιρισμό σήμερα; Ή πάτε κατευθείαν στην Ένωση; Δεν έχετε κάποιον τοπικό; Παλιά η Κουνινά είχε συνεταιρισμό…

Α.Π. Είχαμε τοπικό συνεταιρισμό, Γιάννη. Αυτό ήτανε πολύ παλιά που πηγαίναμε στην Κουνινά. Τώρα πάμε κατευθείαν στην Ένωση. Καμία σχέση... Όχι μόνο εμείς, γενικώς όλη η Αιγιάλεια πάει κατευθείαν στην Ένωση.

(16:39 - 17:00)

Ι.Π. Ως προς τα δικαιώματα, δηλαδή να διεκδικήσετε καλύτερη τιμή, συνδικαλισμός υπάρχει σήμερα;

Α.Π. Όχι όχι όχι. Όχι όχι όχι.

Ι.Π. Ακόμα και συλλαλητήρια, θυμάμαι, έχουν χρόνια να γίνουν. Τελευταία είχε γίνει, αλλά για πολύ λίγο, ενώ παλιά ήταν πιο δυνατό το συνδικαλιστικό κίνημα των αγροτών.

Α.Π. (17:01 - 21:53)

Απελπίστηκε ο κόσμος, Γιάννη… Απελπίστηκε ο κόσμος από… κατ΄εμέ, είδαν τα παιδιά ότι δεν μπορούν να ζήσουν με τα χτήματα, χώρια την ταλαιπωρία και αναγκαστήκαν οι περισσότεροι, τα περισσότερα παιδιά και σπουδάσανε και φύγανε. Και καλά κάνανε. Ζουν αξιοπρεπέστατα. Στα χτήματα τι να ζήσουνε; Ο περισσότερος κόσμος είναι χρεωμένος, Γιάννη. Τι να κάνει;

Ι.Π. Αντιμετωπίζει μεγάλα προβλήματα ο πρωτογενής τομέας. Αλλά χωρίς πρωτογενή τομέα πώς θα ζήσουμε;

Α.Π. Πιστεύω ότι παίζει σημαντικό ρόλο το κράτος. Ότι δεν μας βοηθάει το κράτος. Δεν μας βοηθάει. Και όπως εξελίσσεται η κατάσταση μειώνεται ο αγροτικός πληθυσμός, μειώνεται κατά πολύ, Γιάννη. Δεν τον βοηθάει τον αγροτικό κόσμο.

Ι.Π. Αν σας ρωτούσε το Υπουργείο Γεωργίας, ο Υπουργός Γεωργίας, τι πιστεύετε εσείς ότι πρέπει, σε ποιο κομμάτι πρέπει να βοηθήσει το κράτος; Να αυξήσει τις επιδοτήσεις; Να αυξήσει την τιμή;

Α.Π. Όχι, για μένα όχι τις επιδοτήσεις. Οι επιδοτήσεις ήταν ένα λάθος. Για μένα. Ανεξαρτήτως αν πήραμε κάποια λεφτά. Ήταν λάθος, γιατί δεν κοιτάξαμε το προϊόν. Είναι αλήθεια ότι βολευόμαστε με τις επιδοτήσεις και το προϊόν δεν το κοιτάγαμε. Να βοηθήσει το προϊόν. Καλύτερη τιμή, να ενδιαφερθούνε για καλύτερη τιμή, γενικώς να προσπαθήσουν καλύτερη τιμή, να αναγκαστεί ο νέος, να δώσουν στον νέο κίνητρα να παραμείνει στα χτήματα, είτε σταφίδες λέγεται αυτές, είτε λάδι λέγεται αυτό, είτε λεμόνια, είτε οτιδήποτε προϊόν, να μπορέσει ο νέος να μείνει, γιατί έτσι όπως το πάνε το προϊόν, θα αφανιστεί ο αγροτικός πληθυσμός στην Ελλάδα.

Ι.Π. Εσείς έχετε και ελιές;

Α.Π. Έχω.

Ι.Π. Άρα ξέρετε και από τις δύο καλλιέργειες. Σίγουρα της ελιάς είναι πιο εύκολη, απαιτεί λιγότερη ενασχόληση. Ποια είναι πιο αποδοτική;

Α.Π. Η σταφίδα.

Ι.Π. Ακόμα και με χαμηλή τιμή είναι πιο αποδοτική;

Α.Π. Ακόμα και με χαμηλή, όχι την χρονιά την προπέρσινη που είχαμε 70 λεπτά, καλά αυτό ήταν το...

Ι.Π. Τώρα που έχει λίγο καλύτερη.

Α.Π. Που είναι καλύτερη… η σταφίδα. Είναι ένα προϊόν μέχρι τώρα, μπορεί να μην φτάνουν τα λεφτά να ζήσουμε, αλλά παίρνουμε κάποια λεφτά κάθε χρόνο. Είναι αλήθεια. Ενώ με την ελιά κάθε δεύτερη χρονιά, έχει υπάρξει και κάθε τρίτη χρονιά. Έχουμε .. και η τιμή του λαδιού, αν εξαιρέσεις την περσινή… που δεν υπήρχε, βέβαια, παραγωγή. Ακριβώς. Που δεν υπήρχε, πολύ σωστά. Χτες, Γιάννη, πούλησα λάδι, 3,80 κι από Δευτέρα, 3,50.

Ι.Π. Ενώ πέρυσι τέτοια εποχή έφτανε και 8.

Α.Π. Και 8 και 9. Αλλά όπως είπατε, δεν υπήρχε. Δηλαδή και 19 να πήγαινε, τη στιγμή που ο περισσότερος κόσμος δεν είχε ούτε κιλό…

Ι.Π. Βέβαια, δεν παρατηρούμε την ίδια μείωση στο ράφι του σούπερ μάρκετ. Εννοώ ότι ενώ μειώθηκε πάρα πολύ, στο ράφι του σούπερ μάρκετ κράτησε υψηλή τιμή ακόμα.

Α.Π. Στο ράφι παραμένει τιμή υψηλή. Κατά τους εμπόρους δεν έχει ζήτηση το λάδι. Κατά τους εμπόρους. Τώρα, ποια είναι η αλήθεια δεν ξέρω. Το μόνο που γνωρίζω ότι πούλησα πολύ φτηνά. Αναγκαστικά γιατί η τιμή χαμηλώνει ημέρα με την ημέρα και δεν θα παίρνω απολύτως τίποτα. Εγώ προσωπικά. Αναγκαστικά να πουλήσω γιατί δεν θα παιρνα τίποτα.

Ι.Π. Ποια άλλα μέτρα θα μπορούσαν να βοηθήσουνε τους νέους να μείνουνε στην παραγωγή; Δηλαδή, εάν συνεταιρίζονταν κάνανε μικρότερες ομάδες παραγωγών. Εάν τυποποιούσαν σε πιο μικρές ομάδες. Δηλαδή, κάτι αντίστοιχο που γίνεται με κάποιους που έχουν ελαιόλαδο. Και άρχισαν να τυποποιούν και πουλάνε μόνοι τους.

Α.Π. Στο ελαιόλαδο μπορούσε να το κάνει, Γιάννη. Στο ελαιόλαδο μπορούσε να το κάνει. Στη σταφίδα είναι λίγο δύσκολο.

Ι.Π. Γιατί δεν μπορεί να την επεξεργαστεί κιόλας

Α.Π. Ακριβώς. Είναι πολύ δύσκολο. Η Ένωση κάνει καλή επεξεργασία, Γιάννη. Είναι ένα πολύ σύγχρονο εργοστάσιο. Κάνει πολύ καλή δουλειά. Τώρα το θέμα της τιμής. Το θέμα της τιμής

είναι πολύ…. Δεν γνωρίζω αν μπορεί να πάει καλύτερα. Αυτό δεν μπορώ. Δεν το ξέρω. Δεν το γνωρίζω. Δεν μπορώ να πω.

(21:53 - 24:40)

Ι.Π. Θυμάστε ιστορίες από παλιά, από την εποχή που ήταν λίγο πιο, ας πούμε, αγνά τα συναισθήματα, που ήσασταν παιδί. Πώς περνούσατε στον τρύγος; Πώς περνούσατε τις υπόλοιπες εποχές του χρόνου. Δηλαδή, όταν πηγαίνατε στο σχολείο, πηγαίνατε στο χτήμα;

Α.Π. Πηγαίναμε στο χτήμα. Γιάννη, περνούσαμε φοβερά.

Ι.Π. Άρα ήταν ευχάριστη η ανάμνηση από τη σταφίδα.

Α.Π. Ναι, Γιάννη. Περνούσαμε φοβερά. Τότε, Γιάννη, ήταν όλο ζωή. Τώρα δεν υπάρχει κανένας. Στον τρύγο έρχεται ο κόσμος μέχρι τις δύο η ώρα τρεις. Τρυγάει στον αέρα και φεύγει. Παλιά, μέναν στα σπίτια, οικογένειες. Υπήρχε ζωή. Δηλαδή, ευχάριστο περιβάλλον.

Ι.Π. Πονούσε πιο πολύ το προϊόν επειδή ήταν δικό του; Ή ήταν αλλιώς οι άνθρωποι, γενικά; Πού πιστεύετε ότι οφείλεται αυτό; Δηλαδή, σήμερα το αντιμετωπίζουν μόνο για να πάρουν το μεροκάματο και να φύγουν οι εργάτες; Και παλιά έρχονταν εργάτες.

Α.Π. Και παλιά, ναι, βέβαια. Πολλοίς κόσμος έβαζε εργάτες. Εμείς όχι. Αλλά πολλοίς κόσμος έβαζε εργάτες, ναι. Γιάννη, ήταν αλλιώς η ζωή. Δεν είχαμε τόσες πολλές υποχρεώσεις. Και η οικογένεια παρέμενε πιο πολύ μαζεμένη. Τώρα οι υποχρεώσεις έχουν μεγαλώσει πολύ. Και αναγκάστηκε η οικογένεια… τα παιδιά να φεύγουν. Τα παιδιά να φεύγουν. Να μπορέσουν να ζήσουν καλύτερα. Να μπορέσουν να ζήσουν καλύτερα. Δεν ξέρω πού θα βγει αυτό το πράγμα. Εγώ το μόνο που βλέπω, Γιάννη, είναι ότι στην περιοχή τη δικιά μας πάρα πολλοί έχουν πάρει δικαιώματα για αμπέλια και θα κοπούν, για τον Πετροβούνι που γνωρίζω, θα κοπούν πολλά στρέμματα σταφίδας. Κόβονται πολλά στρέμματα. Για να κάνουν αμπέλια. Γιατί η σταφίδα είναι πολύ δύσκολη στο ψήσιμο. Αλώνια… έχει κάποια δουλειά.

Και δεν έχουμε την ανάλογη οικογένεια τώρα να αντεπεξέλθουμε στα αλώνια. Στα αλώνια θέλει οικογένεια. Με ένα άτομο που παραμένει είναι πολύ δύσκολο, Γιάννη.

Βάζουνε αμπέλια, πολύ πιο λιγότερη δουλειά. Πολύ πιο λιγότερη. Τα τελευταία χρόνια έχει εξελιχθεί πολύ πιο περισσότερα λεφτά το αμπέλι. Δεν ξέρω αν συνεχίσει. Δεν το γνωρίζω. Και είναι λιγότερη δουλειά. Πολύ λιγότερη. Η σταφίδα έχει πολλή δουλειά.

(24:41 - 26:42)

Ι.Π. Οπότε θα αντικατασταθούν φυτείες σταφίδας με αμπέλια για κρασί.

Α.Π. Ναι, ναι. Στην περιοχή, στο Πετροβούνι μπορεί να είναι, ξέρω εγώ, 100-200 στρέμματα που θα κοπούνε τώρα τσάκα τσάκα για να φυτευτούν αμπέλια.

Ι.Π. Παίρνουν κάποια επιδότηση; γίνεται κάποια διαδικασία αναμπέλωσης, γιατί...

Α.Π. Όχι, όχι.

Ι.Π. Αποφασίζουν μόνοι τους ότι θα…

Α.Π. Αποφασίζουν μόνοι, παίρνουν δικαιώματα.

Ι.Π. Χρειάζεται κάποια άδεια ειδική;.

Α.Π. Βέβαια, δεν μπορεί να κόψεις ή να βάλεις. Για να βάλεις αμπέλι δεν είναι εύκολο. Χρειάζεται να πάρεις κάποια δικαιώματα.

Ι.Π. Για τη σταφίδα;

Α.Π. Όχι, για τη Σταφίδα φυτεύεις, δεν σου λέει κανένας τίποτα.

Ι.Π. Μπορώ αύριο να πάω να φυτέψω σ' ένα χωράφι ό,τι θέλω;

Α.Π. Άνετα, άνετα.

Ι.Π. Παλιά όμως αυτό δεν ήταν….

Α.Π. Ναι, έτσι είναι όπως το λέτε. Άνετα. Νομίζω ότι πρέπει να το δηλώσεις στο Υπουργείο Γεωργίας. Εμένα προσωπικά δεν μου έχει τύχει. Που έκοβα πιο παλιά, γιατί τώρα έχω κάποια χρόνια να φυτέψω, πήγαινα το δήλωνα στο Υπουργείο Γεωργίας, ότι αυτό το κομμάτι το κόβω, γιατί μένει ανασφάλιστο. Τόσο ότι το δηλώνεις, μένει ανασφάλιστο για τρία χρόνια. Δεν σε αποζημιώνει ο ΕΛΓΑ.

Ι.Π. Αν γίνει κάποια φυσική καταστροφή;

Α.Π. Αν γίνει. Γιατί υποτίθεται μετά από τα τρία χρόνια αρχίζεις και τρυγάς. Και το δηλώνεις. Και στο ΟΣΔΕ που κάνουμε στην Ένωση. Και στο Υπουργείο Γεωργίας. Τυπικό πιστεύω είναι, ότι δεν είναι κάτι σημαντικό. Να παίζει ρόλο στην επιδότηση; Όχι. Δεν νομίζω.

Γιατί η επιδότηση τώρα είναι κατά στρέμματα. Δηλαδή θέμα είναι να έχεις τα στρέμματα. Μόνο στη συνδεδεμένη παίζει ρόλο. Μειώνεται η συνδεδεμένη. Παίρνουμε γύρω στα 35 ευρώ… πήραμε πέρυσι το στρέμμα στη συνδεδεμένη. Λέγεται μια επιδότηση που πρέπει να παραδώσεις 150 κιλά το στρέμμα. Αυτό.

(26:42 - 28:27)

Ι.Π. Πόσο γνωρίζουν οι αγρότες, αυτοί που καλλιεργούν σταφίδα, τη μοναδικότητα του προϊόντος; Δηλαδή ότι αυτό το προϊόν, η κορινθιακή σταφίδα, η μαύρη σταφίδα, είναι ένα προϊόν που γίνεται μόνο στην περιοχή από την Κόρινθο μέχρι την Καλαμάτα και στα δύο νησιά του Ιονίου; Και δεν μπορεί να γίνει αυτή η ποιότητα σε άλλα μέρη. Σε άλλες χώρες όσο και να έχουν δοκιμάσει.

Α.Π. Πιστεύω το γνωρίζουν όλος ο κόσμος αυτό.

Ι.Π. Δεν είναι κίνητρο αυτό για να γίνει ένα καλύτερο προϊόν;

Α.Π. Όχι. Ένα μέρος που θα παίξει πολύ μεγάλο ρόλο αν εξαιρέσεις εφέτος και που θα παρατηθούν κάποια χρήματα είναι οι καιρικές συνθήκες. Η ξηρασία είναι πολύ μεγάλη και κάποιες μεριές δεν μπορούν να αντέξουν αυτή και θα μειωθούν και από αυτή την πλευρά κάποια χτήματα. Ήδη πέρσι πολλά χρήματα που πάθανε μεγάλη ζημιά, ξεραθήκανε τα κλίματα. Εκτός ότι δεν τρυγήσανε λόγω ξηρασίας, ξεραθήκανε και τα κλήματα. Δηλαδή η ζημιά που έπαθε ο κόσμος είναι πολύ μεγάλη. Πάρα πολύ μεγάλη. Απλώς μαθαίνεται;

Πιστεύω δεν μαθαίνεται.

Ι.Π. Η αποζημίωση από την ΕΛΓΑ καλύπτει κάποιο κομμάτι της ζημιάς;

Α.Π. Εγώ δεν έχω πάθει τέτοια ζημιά. Εγώ δεν έχω πάθει τέτοια ζημιά. Κόσμος που έχει πάθει τόση ζημιά. Γιάννη, πόσο να σε καλύψει ο ΕΛΓΑ εάν πάθει τέτοια ζημιά;

Εάν ξεραθεί το κλήμα; Ποιος θα ξαναφυτέψει τη στιγμή που δεν υπάρχει προοπτική, που δεν βρέχει να μπορέσει να αντέξει το κλήμα; Θα τα παρατήσει.

(28:27 - 28:54)

Ι.Π. Είχατε ζήσει, μάλλον είχατε ακούσει από τον πατέρα σας, τον παππού σας, αντίστοιχα δύσκολες περιόδους που αναγκάστηκαν ή τους είπαν να εκριζώσουν τη σταφίδα, δίνανε κάποτε τη δυνατότητα…

Α.Π. Δεν μπορώ να θυμηθώ τη χρονολογία, Γιάννη, να ήταν γύρω στο ’60; Δεν ήμουν γεννημένος αλλά έτσι κάτι θυμάμαι που συζητούσαμε, που το κράτος αποζημίωνε να κοπούνε κάποια χτήματα. Και κοπήκανε χτήματα τότε …. για σταφίδες μιλάμε. Και κοπήκανε. Νομίζω πριν ήταν γύρω στο ‘60 από ό,τι είχα ακούσει. Και μειωθήκανε κάποια χτήματα. Ούτως ή άλλως από μόνα τους θα μειωθούν τα χτήματα τώρα, Γιάννη. Τι να κάνουμε, θα δούμε.

Ι.Π. Έχετε κάτι άλλο που έτσι σας έρχεται στο νου, κάποιες μνήμες από παλιότερα, από οποιαδήποτε φάση σταφίδας; Είτε ευχάριστη στιγμή, είτε δυσάρεστη, είτε από τον τρύγο, είτε από την ξήρανση, είτε από την επαφή με τον έμπορο; Δηλαδή μια χρονιά που να πήγε χάλια η παραγωγή και να μην μπορέσετε να τη διαθέσετε καθόλου.

Α.Π. Όχι, τέτοια χρονιά δεν έχει υπάρξει, Γιάννη. Δεν έχει υπάρξει. Έχουν υπάρξει να μην είναι καλή παραγωγή λόγω βροχόπτωσης, αλλά για να μην μπορέσουμε να τη δώσουμε τη σταφίδα... όχι, δεν έχει γίνει αυτό ποτέ. Δεν έχει γίνει. Όχι, όχι.

Που είμαστε παιδιά, μας ευχαριστούσε πολύ να τρυγάμε να την ξέρουμε. Δηλαδή ήταν για μένα πανηγύρι. Τώρα, παιδιά, δεν έρχονται. Δεν έρχονται. Δεν τα ευχαριστεί τα παιδιά.

Γενικώς δεν θέλουν να τη βλέπουν, πιστεύω, τη σταφίδα.

Ι.Π. Παίζει ρόλο σε αυτό και η απογοήτευση που έχουν οι μεγαλύτεροι ή έχουν αλλάξει τόσο πολύ οι συνθήκες που δεν πάνε, δεν αγαπάνε τη φύση;

Α.Π. Όχι, τη φύση την αγαπάνε όλα τα παιδιά. Όλα, όλα τα παιδιά την αγαπάνε. Αυτό, Γιάννη, έχει έρθει από τους γονείς, πιστεύω, μπορεί και τα δικά μου τα παιδιά να ακούνε από μένα. Όχι μπορεί. Σίγουρα ακούνε. Ωχ εφέτος, ωχ εφέτος η τιμή, ωχ εφέτος! Οπότε με τον τρόπο μας διώξαμε τα παιδιά, να μην ακούνε χτήματα. Να μην ακούνε.

Εκτός αυτού, βλέπουν ότι δεν μπορούμε να τα βγάλουμε εκεί πέρα τα περισσότερα σπίτια και οπότε τι να έρθουν να κάνουν στα χτήματα. Πάνε, βρίσκουνε μια δουλίτσα, μπορούν να … πάρουν εκεί. Ντελιβεράς… Γιάννη να έχει σε αυτά τα χρόνια που περάσανε ο μέσος όρος που μπορεί να βγάζει… εντάξει υπάρχουν κάποια άτομα που βγάζουν πολλή σταφίδα.

Ο μέσος όρος εμάς έρχεται, αυτή όπως βγάζω εγώ, γύρω στους… φτάνουμε 15 τόνους. Δεν φτάνει να ζήσουν. Ντελιβεράς πάει ο άλλος -που είναι σημαντικό το επάγγελμα αυτό, δεν το συζητάμε και μπράβο στα παιδιά- και βγάζει περισσότερα λεφτά από έναν που βγάζει τόση σταφίδα. Πρόπερσι που πάθαμε… με τα 70 λεπτά… έχω πάει 11 τόσο στην Ένωση και πήραμε 7-8 χιλιάρικα. Τα μισά και παραπάνω ήσαντε έξοδα, μείνανε για μένα Γιάννη 4 χιλιάρικα, να μην

βάλω πετρέλαια αυτοκίνητων και τέτοια. Να ζήσεις οικογένεια με 4 χιλιάρικα; Και γι' αυτό ο κόσμος αναγκάστηκε να μην ακούει χτήματα. Να μην ακούει χτήματα. Είμαστε χρεωμένοι. Είμαστε χρεωμένοι. Πολλά σπίτια -όχι όλος ο κόσμος- πολλά σπίτια που είμαστε χρεωμένοι. Δεν μπορούμε να καλλιεργήσουμε. Πάμε με χρέος, τα φάρμακα τα κρατάνε μεθαύριο που θα πάμε στην παραγωγή και ξανά χρέος και προκαταβολές και χρέος, είμαστε χρεωμένοι. Κι όλα αυτά από την τιμή. Παίζουν και κάποια ρόλο οι φυσικές καταστροφές που γίνονται. Η τιμή. Μας έχει καταρρακώσει η τιμή. Είναι μηδαμινή τιμή. 70 λεπτά, 1 ευρώ. Πώς να αντεπεξέλθει ο κόσμος; 4 χιλιάδες. Δηλαδή ένας να κατεβάζει 10-15 τόνους σταφίδα, αυτά τα χρόνια που περάσαν, θε να του μένει 7 χιλιάρικα. 6-7 χιλιάρικα. Τι να πληρώσει; Ο περισσότερος κόσμος δεν μπορεί να πληρώσει το ΕΦΚΑ. Είμαστε ανασφάλιστοι. Σημαντικά προβλήματα. Αλλά δεν ... Ο καθένας, Γιάννη, δεν τα λέει και καταλαγιάζει το θέμα.

(33:33 - 39:41)

Ι.Π. Αν γίνουν πάλι διεκδικήσεις των αγροτών; Αν συνδικαλιστούν όπως παλιά, θα μπορούσε να βελτιωθεί κάτι ή τώρα δεν υπάρχει αυτή η συνοχή των αγροτών;

Α.Π. Όχι, όχι, όχι. Είχαμε κάνει κάνα δύο συνελεύσεις στην Κουνινά. Είχαν έρθει δέκα άτομα.

Απογοήτευση; Άλλοι λόγοι; Δεν το γνωρίζω… Δέκα άτομα. Δεκαπέντε. Και όταν μιλάμε για Κουνινά, για ένα χωριό, Γιάννη, σταφιδοχωριό… αλλά δεν είχαν έρθει κόσμος.

Η απογοήτευση; Δεν το γνωρίζω. Πιο πολύ είναι η απογοήτευση. Ξέρει ότι και να έρθει, τι θα κάνει. Τι θα κάνει; Τι θα αλλάξει;

Ι.Π. Αυτή την περίοδο του χρόνου, αυτήν την εποχή, τι δουλειές κάνετε στη σταφίδα;

Α.Π. Αυτή την εποχή προσωπικά εγώ τώρα κλαδεύω. Κλαδεύουμε, σκάβουμε και ρεντάμε κάτω για τα χόρτα. Αυτή την εποχή τώρα. Ευτυχώς, φέτος καλά πάμε. Βρέχει. Είναι ένα καλό αυτό. Σε όλο το κομμάτι. Είναι ένα καλό. Πάει καλά. Βρέχει. Γιατί πέρσι είχαμε φοβερό πρόβλημα.

Ι.Π. Ο σταφιδοπαραγωγός θέλει τη βροχή μέχρι τον Μάιο-Απρίλιο;

Α.Π. Ο σταφιδοπαραγωγός, Γιάννη, τη θέλει άντε μέχρι τον Μάη. Μετά να μην δει βροχή.

Ι.Π. Πότε είναι η χειρότερη βροχή; Την περίοδο που είναι έτοιμες να τις τρυγήσεις τις σταφίδες;

Α.Π. Η χειρότερη βροχή, Γιάννη, είναι μετά όταν παρδαλίζει η σταφίδα. Τότε είναι το χειρότερο. Της δίνει απότομα υγρά της σταφίδας και σπάει η σταφίδα.

Ι.Π. Αυτό είναι...

Α.Π. Γύρω στ' Αη Λιος είναι αυτό. Καλά, αυτό είναι... Παίζει ρόλο η βροχή σημαντικά.

Αλλά εάν δεν έχεις προσέξει σωστά τα ρέντια και έχει η σταφίδα… να είναι πειραγμένη λίγο από θειαφασθένεια, τότε χειροτερεύει πολύ την κατάσταση. Σπάει πολύ, γίνεται πολύ εύθραυστη η κλίδα της ρόγας και σπάει πολύ εύκολα. Αν είναι προσεγμένη καλά από ρέντια η σταφίδα και δεν έχει θειαφασθένεια, δεν έχει ασθένειες ή πρόβλημα, είναι λίγο πιο δύσκολα. Αλλά γενικά δεν είναι καλά η βροχή τότε. Όπως πρόπερσι, αν θυμόσαστε, που έβρεχε συνέχεια, είχαμε θεματάκια τότε. Σάπισε πολλή σταφίδα. Χάσαμε πολλή σταφίδα τότε. Πάθαμε ζημιά.

Ι.Π. Αυτή η σταφίδα μπορεί να γίνει κάτι; Παλιότερα ο ΑΣΟ έπαιρνε και για οινοπνευματοποιεία ή για τροφές, ζωοτροφές.

Α.Π. Γιάννη, δεν έχω ρωτήσει πέρα στην Ένωση, αλλά πιστεύω ότι τη ρόγα πρέπει να την πηγαίνει και για οινόπνευμα. Έχω ακούσει. Δεν έχω ρωτήσει όμως.

Δεν έχω ρωτήσει ποτέ. Τώρα γιατί δεν έχω ρωτήσει; Κακώς που δεν έχω ρωτήσει.

Ι.Π. Πόσο ποσοστό περίπου δηλαδή κάθε χρόνο μπορεί να είναι λίγο δεύτερης ποιότητας; Εξαρτάται από την καλλιέργεια, βεβαίως.

Α.Π. Εξαρτάται από την καλλιέργεια, Γιάννη. Περίπου. Γιάννη, γύρω στο πέντε τα εκατό.

Γύρω στο πέντε τα εκατό βγαίνει. Αν την προσέξεις σωστά τη σταφίδα, δηλαδή, προσέξεις τα ρέντια, δεν ρίξεις πολλές ορμόνες και.. και… και.

Ι.Π. Αλλιώς μπορεί να έχει μεγαλύτερο το ποσοστό;

Α.Π. Έ βέβαια! Μπορεί να φτάσει στις είκοσι τα εκατό.

Α.Π. Αλλά γενικώς γύρω στα πέντε τα εκατό μας έρχεται δηλαδή η σταφίδα που να είναι δεύτερη. Η υπόλοιπη είναι καλή. Υπάρχει κόσμος που έχει μεράκι, υπάρχει κόσμος που έχει μεράκι και την προσέχει τη σταφίδα.

Υπάρχει κόσμος. Εκεί στο Πετροβούνι υπάρχει κόσμος που δεν βγαίνει από το χτήμα. Αλλά αυτοί, μιλάμε, τώρα είναι τέσσερα άτομα. Έτσι; Φοβερό. Δεν υπερβάλλω.Τέσσερα άτομα, έτσι. Ακριβώς είναι τέσσερα άτομα. Τέσσερα.

Ι.Π. Έχουν φυτευτεί πολλές ελιές, επίσης, σε θέση σταφίδας;

Α.Π. Γιάννη, στην περιοχή τη δικιά μας, και μέχρι την Κουνινά που φτάνουν, ναι, έχουν φυτευτεί κάποια στρέμματα, Γιάννη. Και φυτεύονται, μέρα με την μέρα φυτεύονται. Φυτεύονται.

Γιατί εμείς μεγαλώνουμε, τα παιδιά δεν έρχονται. Οπότε, για να μην μείνουν χωράφια, βάζουν ελιές. Δηλαδή, οι περισσότεροι τα κόβουν.

Πολύ δικοί μου συγγενείς μου που βάζουν ελιές. Ξαδέρφια μου. Ξαδέρφια μου.

Που βάζουν ελιές, σε δύο-τρία χρόνια θα τις κόψουν. Η παραγωγή, Γιάννη, εξαφανίζεται και δεν το ‘χουνε καταλάβει. Δεν το ‘χουνε καταλάβει; Η Ένωση το βλέπει αυτό. Όχι δεν το καταλάβει κανένας. Η Ένωση το βλέπει.

Η παραγωγή, έτσι όπως εξελίσσεται, πιστεύω, Γιάννη, μέσα σε πέντε χρόνια… το κόστος να φυτέψεις είναι πολύ μεγάλο. Πράγμα που ο κόσμος δεν έχει λεφτά, πολύς κόσμος δεν έχει λεφτά να φυτέψει. Πιστεύω ότι θα είναι ασύλληπτη η μείωση της παραγωγής. Πιστεύω μέσα σε πέντε χρόνια, Γιάννη, μην η Αιγιάλεια… μην φτάσει τους τρεις χιλιάδες τόνους.

Ι.Π. Τόσο πολύ να μειωθεί;

Ι.Π. Τρομαχτικά. Λίγο ο καιρός, λίγο που μεγαλώνει ο κόσμος, λίγο που τα παρατάμε, λίγο έτσι, λίγο αλλιώς, μειώνεται η παραγωγή δραματικά.

(39:41 - 41:40)

Ι.Π. Για εσάς, τι είναι η σταφίδα; Τι θα λέγατε, δηλαδή, αν σας ρωτούσαν τα παιδιά σας, δεν ξέρω αν έχετε εγγόνια;

Α.Π. Γιάννη, εγώ έχω μεράκι. Μου αρέσει η σταφίδα. Πώς να σου πω; Δηλαδή, άμα βλέπω κλήμα και έχει κάτι, αρρωσταίνω. Μου αρέσει η σταφίδα. Ας παθαίνουμε αυτό που παθαίνουμε, δηλαδή, που αναγκαζόμαστε και δουλεύουμε και σε εξωτερικές δουλειές για να μπορέσουμε να τα βγάλουμε... Την αγαπάω. Και στενοχωριέμαι για το χάλι της. Για το χάλι της, που δεν πηγαίνει καλά. Που αναγκάζεται ο κόσμος και τα παρατάει. Δηλαδή, στενοχωριέμαι έτσι όπως καταντάμε. Δυστυχώς. Η σταφίδα είναι ένα προϊόν, Γιάννη, που… πολύ καλό, με θρεπτικές ουσίες με, με, με... που δεν έχει την κατάλληλη αξία. Για μένα. Δεν έχει την κατάλληλη αξία.

Ι.Π. Θέλετε να συμπληρώσετε κάτι άλλο; Είναι κάτι άλλο που δεν είπαμε, που θα θέλατε να πείτε για την όλη διαδικασία της καλλιέργειας και της προώθησης της σταφίδας;

Α.Π. Γιάννη, το μόνο που θέλω να πω, ας ελπίσουμε να… στο μέλλον, να έχει μια καλύτερη τιμή, να μπορέσουν όποιο… όποιοι μείνουν, όποια παιδιά μείνουν, όποια παιδιά, γιατί εμείς μεγαλώνουμε… όποια παιδιά μείνουνε, να μπορέσουν να ζήσουν αξιοπρεπέστατα και να μπορούνε να κοιτάξουν και την παραγωγή καλύτερα.

(05)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)
Πληροφορήτρια: Αγλαΐα Σωτηροπούλου (Α.Σ.)

Διάρκεια συνέντευξης 15:09

(0:01 - 1:59)

Ι.Π. Το όνομά μου είναι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος, είμαι ερευνητής της ιστορίας της μαύρης σταφίδας και ήθελα να θυμηθούμε μαζί μνήμες και βιώματα που έχετε από την καλλιέργεια της Σταφίδας. Να μου πείτε λίγο, να ξεκινήσουμε με τα προσωπικά σας στοιχεία, πώς ονομάζεστε, πότε γεννηθήκατε και ποια είναι η σχέση σας με τη σταφίδα, πότε ξεκινήσατε να ασχολείστε.

Α.Σ. Ονομάζομαι Σωτηροπούλου Αγλαΐα. Έχω γεννηθεί στα Νικολέικα και το 1979 παντρεύτηκα και πήγα στα Μελίσσια, στα οποία πήρα τον Σωτηρόπουλο τον Γιώργο. Και εκεί είχαμε σταφίδες πολλές, 40 στρέμματα και ελιές πολλές, αλλά πολλές σταφίδες.

Άρχισε δύσκολη ζωή όμως, πάρα πολύ δύσκολη. Έπρεπε όλη μέρα να είμαι στα χτήματα. Δηλαδή, αρχίζεις από την ώρα που τρυγάμε μέχρι την άλλη εποχή, δηλαδή μέχρι την άλλη χρονιά να είσαι μέσα. Δεν λείπεις καθόλου.

Ι.Π. Ποια φάση ήταν πιο δύσκολη, ο τρύγος, το χαράκι;

Α.Σ. Το χαράκι πρώτο το ‘χω και μετά ο τρύγος.

Ι.Π. Εσείς ξέρατε να χαρακώνετε, μάθατε;

Α.Σ. Ναι, ναι, έμαθα, έμαθα και χαρακώνω, ναι. Και γρήγορα μάλιστα.

Ι.Π. Πριν, μικρή, δεν είχατε εσείς τέτοια καλλιέργεια;

Α.Σ. Τίποτα σπίτι μου, τίποτα. Εμείς σε εργοστάσια δουλεύαμε, οι γονείς μου κι εγώ.
Στου Πατρώνη το εργοστάσιο με τα στρώματα, τότε θυμάμαι.

Ι.Π. Οπότε πήγατε και μπήκατε στη σταφίδα;

Α.Σ. Και μπήκα κατευθείαν στη σταφίδα, αλλά ήταν πολύ σκληρή δουλειά. Τότε δεν είχαμε τις ραντιστικές μηχανές που έχουν τώρα. Τότε είχαμε την ψεκαστήρα και κουβαλάγαμε νερό με τον τενεκέ, μια ώρα δρόμο. Δεν υπήρχαν και δρόμοι. Δηλαδή, έχω περάσει τόσο πολλά.

Μετά, μετά γίνανε… πήραμε ρεντιστικές του εδάφους με τα λάστιχα και τα τραβάγαμε. Πριν όμως το κουβαλάγαμε πάρα πολύ μακριά.

(1:59 - 4:13)

Ι.Π. Ήταν πολύ μακριά το αμπέλι από το σπίτι σας;

Α.Σ. Δηλαδή, σαν να είναι εδώ τώρα η στέρνα, που είχαμε το ληνό που λέμε. Γιατί είχαμε ληνό.

Ι.Π. Το ληνό ήταν το σπίτι που μένατε το καλοκαίρι, στον τρύγο;

Α.Σ. Το καλοκαίρι, τρεις μήνες που πηγαίναμε στη σταφίδα. Εκεί. Λοιπόν, για να πας από...

έπρεπε να πας, ξέρεις πώς το πήγαινες το νερό; Τότε δεν είχε από το σπίτι που είχαμε τη στέρνα. Εδώ πες ότι ήταν η στέρνα [δείχνει]. Και το πήγαινες, πού να σου πω. Πιο κάτω από τη Φανερωμένη. Πολύ κάτω από τη Φανερωμένη. Μέχρι την τράπεζα [απόσταση περίπου 500 μέτρα]. Και ανήφορο. Ανήφορο. Όχι, έτσι τους τενεκέδες τους πήγαινα. Δύο-δύο. Δύο-δύο τους τενεκέδες. Πολύ σκληρή δουλειά η σταφίδα. Και … μου έλεγε η πεθερά μου, η σταφίδα σταφιδιάζει, δηλαδή, τον σταφιδιάζει, τον κουράζει πολύ τον άνθρωπο. Καταρχήν, να ρεντάμε με τα δηλητήρια. Πολύ άσχημο για τον οργανισμό μας. Πρώτον, δεν βάζαμε εργάτες και ήμαστε οι δυο μας. Ούτ΄ Αλβανοί εμείς οι δυο με τον άντρα μου. Εμείς οι δύο. Να κάνουμε δουλειά. Να χαρακώνουμε μόνοι μας. Χαρακώναμε ένα μήνα.

Ξέρεις τι είναι το χαράκι... Απ' το πρωί μέχρι το βράδυ. Γιατί άμα σου γίνει η σταφίδα, σου τρίβει, σου χαλάει. Πρέπει να είναι ορισμένη. Δηλαδή πρέπει να είναι... μόλις σκάσει η σταφίδα, πρέπει να την προλάβεις. Άμα σκάσει μετά έκλ… η σταφίδα. Πρέπει να έχεις το χαράκωμα. Πολύ, πολύ δύσκολη δουλειά. Δεν υπήρχαν τα κοφίνια που είναι τώρα τα πλαστικά. Είχαμε κάτι ψάθινα κοφίνια. Και θυμάμαι κάθε Ιούλιο, δεν θα το ξεχάσω, πηγαίναμε σε ένα χωριό, στη Βιλιβίνα, και παίρναμε βουλιθιά.

Ι.Π. Κοπριά απ' τα ζώα.

Α.Σ. Ναι, κοπριά απ' τα ζώα. Και τα περνάγαμε, για να μην φεύγει η σταφίδα από τα τοιχώματα γύρω-γύρω του καλαθιού.

Ι.Π. Αυτό έκανε μια επίστρωση...

Α.Σ. Επίστρωση έκανε. Και δεν χυνόταν η σταφίδα. Οι ρογούλες. Κατάλαβες; Τι ήταν αυτό; Το πολύ δύσκολο ήταν αυτό. Να μυρίζει το σπίτι μας. Να μυρίζουν τα κοφίνια. Μέχρι να στεγνώξει η βουλιθιά. Για να πηγαίνουμε να τρυγάμε. Μετά μετά βγήκανε τα πλαστικά. Πρώτα είχαμε αυτό με τη βουλιθιά. Κάθε Ιούλιο είχαμε αυτό το πρόβλημα. Θα πάμε στη Βιλιβίνα να πάρουμε κοπριά. Βουλιθιά, τη λέω εγώ…

(4:16 - 6:33)

Ι.Π. Στα αλώνια, όταν την απλώνατε, μετά...

Α.Σ. Εγώ να σου πω κάτι, Γιάννη; Δεν με κούραζε ο τρύγος -ήταν χαρά ο τρύγος- όσο τα αλώνια. Εκεί πέθαινα. Γιατί τα αλώνια τα δικά μας ήταν σε πλεύρα. Και τώρα να πηγαίνεις μια ώρα δρόμο κάτω τα κοφίνια. Καλά τα πήγαινες χλωρά, άντε. Όταν όμως ήταν τα ξερά και ήθελες να την πας στον ανήφορο, να την μαζέψεις; Κατ' ανήφορο πώς μπορείς να πας; Έπιανε βροχές, τότε έβρεχε. Πανιά να ρίχνουμε. Έκανε ήλιο; Να την ξαναβγάνουμε. Μεγάλη ταλαιπωρία, παιδάκι μου. Πολύ μεγάλη ταλαιπωρία.

Ι.Π. Πότε ξεκινούσε ο τρύγος σ' εσάς;

Α.Σ. Εμείς βάζαμε του Σωτήρος, την πρώτη μέρα. Γιατί είχαμε κάτι χτήματα φτενά, που τα λέμε. Και βάναμε πρώτοι-πρώτοι εμείς. Για τα άλλα, τα πιο βαριά πηγαίναμε αργά βέβαια. Αλλά όμως επιδιώκαμε τις 14 Σεπτεμβρίου δεν είχαμε ούτε ρόγα. Τα τελειώναμε. Και δεν …. να γίνει και πολύ. Τρυγάγαμε και άγουρα, γιατί δεν είχαμε χέρια, παιδί μου. Δεν μπορούσαμε. Είχαμε τα σχολεία μετά. Κι έπρεπε να φύγουμε.

Ι.Π. Μετά τη μακινάρατε τη σταφίδα, πριν την δώσετε;

Α.Σ. Ναι, αλλά όχι σε μάκινα. Όχι σε μάκινα. Στην κοσκίνα. Δύο. Ένας από εδώ, ένας από εκεί. Βάναμε τη σταφίδα μέσα και την κοσκινάγαμε. Και μετά με ένα δίσαρο[8]…

Το ξέρεις; Είναι το δίσαρο. Γίνεται από... Το δίσαρο γίνεται από... αφάνες, που λέμε. Είναι ένα τέτοιο... Ένα χόρτο που λέγεται αφάνα. Το κόβεις και το φτιάχνεις σαν σκούπα.

Ι.Π. Α, ναι, που όταν ξεραίνεται είναι...

[8] Σκούπα από άγριο θάμνο με αγκάθια, την αφάνα. Σε άλλες περιοχές λέγεται σαρωματίνα (Μεσσηνία) ή αφανοσάρωμα (Ζάκυνθος).

Α.Σ. Ναι, και όταν ξεραίνεται και αυτό το λέμε το δίσαρο… Και αφού που λες το κόβαμε, που λες. Και φτιάχναμε, είχαμε ένα ξύλο μεγάλο και το φτιάχναμε όπως η σκούπα.

Το φέρναμε σαν βεντάλια, έτσι. Το δέναμε με το σύρμα. Και μετά μ' αυτό σκουπίζαμε τη σταφίδα. Να πάρει τη χοντρή τη ρόγα. Και να μείνει πιο ψιλή. Εκεί την πουλάγαμε σε άλλη τιμή. Και άλλη πήγαινε σε άλλη κατηγορία. Κι έτσι γίνεται με το δίσαρο.

(6:34 - 8:58)

Ι.Π. Πού τη δίνατε τη σταφίδα τότε, σε εμπόρους, στην Ένωση;

Α.Σ. Στην Ένωση, μια ζωή. Μια ζωή στην Ένωση. Δεν έχουμε αλλάξει.

Μια ζωή εκεί στην Ένωση, πηγαίναμε.

Ι.Π. Υπήρχαν πολλοί σταφιδοκαλλιεργητές εκεί γύρω σε εσάς;

Α.Σ. Όλοι σταφιδοκαλλιεργητές, όλοι.

Ι.Π. Σήμερα υπάρχουν οι ίδιες εκτάσεις ή έχουν αλλάξει πολλές;

Α.Σ. Σήμερα έχουν αλλάξει. Έχουν μειωθεί.

Ι.Π. Κι έχουνε γίνει ελιές;

Α.Σ. Και περισσότερα είναι ελιές. Έχουν μειωθεί. Γιατί οι μεγάλοι μεγαλώσαν.

Τα παιδιά έχουν φύγει. Και τα παράτησαν τα χτήματα.

Ι.Π. Η σταφίδα σε σχέση με την ελιά, ποια είναι πιο αποδοτική;

Α.Σ. Η σταφίδα. Με τη σταφίδα φτιάξαμε ό,τι φτιάξαμε. Σταφίδα, σταφίδα. Πολλά λεφτά τότε. Με τη σταφίδα κάναμε πολλά πράγματα. Τη λέγαμε και σταφίδα χρυσός. Τόσο πολύ.

Τι… επιδοτήσεις, τιμή καλή είχε. Αλλά είχε πάρα πολύ κούραση.

Ι.Π. Μπορούσε να ζήσει μια οικογένεια, παρά την κούραση, ζούσε άνετα;

Α.Σ. Άνετα. Πολύ καλά. Ένας καλός σταφιδοπαραγωγός πέρναγε τέλεια. Όταν είχε αρκετά στρέμματα κι έβγαζε σταφίδα. Αλλά πάλι δεν παύουμε να ζούμε και με τις καιρικές συνθήκες όμως. Υπήρχε χρονιά που δεν πηγαίναμε καλά.

Ι.Π. Μπορεί να πάθαινε ζημιά η παραγωγή;

Α.Σ. Ναι, η παραγωγή. Πρώτα-πρώτα εμείς παθαίναμε μεγάλη ζημιά από τον αέρα. Όταν είναι τα βλαστάρια τώρα τόσα, τώρα το Μάιο, πιάνει πολύς αέρας. Λοιπόν, είναι ικανή να σ' τα κανε γαυdi, να μην τρυγήσεις καθόλου.

Τόσο πολλή ζημιά. Μιλάμε… έχω ρίξει κλάμα τώρα με τον αέρα. Να βλέπεις τα βλαστάρια με σταφίδες απάνω, διπλές, διπλές. Και να στα ‘χει όλα καταγκρεμίσει. Υπάρχουν μεγάλες ζημιές, ναι. Κάνουμε τον σταυρό μας τον Μάιο, μη φυσήξει.

Άμα φυσήξει, καήκαμε. Γιατί δεν έχουν δέσει. Είναι βλασταράκια, έτσι.

Ι.Π. Και μετά… πριν τον τρύγο να μην βρέξει.

Α.Σ. Και μετά για να μην σαπίσει ... περονόσπορος, κακό. Υπάρχει πρόβλημα.

Ι.Π. Οι γεωπόνοι βοηθούσαν; Δηλαδή παίρνατε τη γνώμη…

Α.Σ. Ναι, ερχόσαντε και μας βάνανε… όπου υπήρχε ζημιά. Και παίρναμε…

Ι.Π. Συμβουλές για την παραγωγή, τι να προσέξετε;

Α.Σ. Ναι, με γεωπόνο πηγαίναμε. Πηγαίναμε και παίρναμε τα φάρμακά μας στον γεωπόνο βέβαια. Πώς θα ρεντίσουμε, τι θα βάλουμε μέσα, πόσο. Με βάση τον γεωπόνο πηγαίναμε. Έτσι πηγαίναμε.

Ι.Π. Από την Ένωση, από τη Διεύθυνση Γεωργίας;

Α.Σ. Από την Ένωση. Είχε γεωπόνο η ένωση μέσα. Και μας έλεγε τι να κάνουμε.

(9:00 - 15:09)

Ι.Π. Θυμάστε ιστορίες από τον τρύγο έτσι παλιά; Βοηθούσε ο ένας τον άλλον;

Α.Σ. Α ναι, πηγαίναμε αλλαξιές. Ναι, δηλαδή είχες εσύ σε ορεινό μέρος και εγώ είχα πιο χαμηλό. Θελα ‘ρθείς εσύ σ εμένα που ήμουν χαμηλά.

Ι.Π. Να ξεκινήσουμε πρώτα τον τρύγο εκεί…

Α.Σ. Ναι, να τελειώσουμε και να ρθω να σε βοηθήσω μετά, που θελα αργήσεις να πας απάνω εσύ. Αυτό το κάναμε, ναι, ναι, ναι. Και είμαστε … ληνά γύρω-γύρω. Και πηγαίναμε τα βράδια, καθόμαστε, αλλάζαμε φαγητά, γιατί δεν άδειαζε η μία νοικοκυρά να μαγειρέψει. Ήταν η άλλη και μας έδινε. Αλλάζαμε φαγητά.

Ι.Π. Όλες οι γυναίκες πήγαιναν και δούλευαν στον τρύγο.

Α.Σ. Τώρα δεν δουλεύουν, Γιάννη. Τότε, δεν υπήρχε… στον τρύγο, Γιάννη, και τα μικρά παιδιά θελα είναι στο ληνό. Έστω κι ένα ποτήρι νερό μας δίνανε. Θέρος, τρύγος, πόλεμος. Έστω κι ένα ποτήρι νερό μας φέρνανε. Το κανάτι με το νερό. Όλοι εκεί. Τώρα όμως οι νέοι δεν πάνε.

Ι.Π. Και τώρα παίρνουν περισσότερους εργάτες.

Α.Σ. Γι’ αυτό δεν τους μένουν κιόλας. Δεν τους μένουν κιόλας. Κι ακούς τώρα και λέει δεν μένουν. Αμ πως να σου μείνουν, ας πούμε, αφού πληρώνεις ένα σωρό λεφτά στους εργάτες. Πήγαινε… δεν βάζουν τις γυναίκες τώρα. Δεν βάζουν τις γυναίκες. Εμείς στα Μελίσσια δεν βάζουμε τις γυναίκες. Μόνο με εργάτες. Παλιά όμως δεν υπήρχε γυναίκα, Γιάννη, στο σπίτι καμία. Καμία.

Ι.Π. Και δούλευαν στην καλλιέργεια και έκαναν και τις δουλειές του σπιτιού.

Α.Σ. Εννοείται. Γυναίκες κι άντρες. Εγώ τι έκανα; Όλη την καλλιέργεια έξω. Κάθε μέρα μαζί. Περίμενα πότε να βρέξει για να κάτσω στο σπίτι να κάνω καμιά δουλειά. Ή μια γιορτή. Αυτό έκανα. Τίποτα άλλο δεν έκανα. Τα παιδιά να τα διαβάσω που ‘ρχόμουνα. Έπρεπε να φύγω νωρίς, γρήγορα. Να έρθω να διαβάσω τα παιδιά μου. Πώς γίνανε, νομίζεις, Γιάννη; Αυτά.

Ι.Π. Θυμάστε να έρχονται σε άλλους σταφιδοκαλλιεργητές, να παίρνουν εργάτες τότε παλιά από άλλες περιοχές;

Α.Σ. Ναι, ναι.

Ι.Π. Από πού έρχονταν; Από ποια χωριά;

Α.Σ. Είχανε ‘ρθει… Ξέρετε από πούθε ‘ρχόσαντε; Πέρα από τον Άγιο Κωνσταντίνο που δεν έχει πολλά. Καμάρες… ερχόσαντε. Ναι, ερχόσαντε. Μια φορά είχανε έρθει και κάτι Μυροβρυσαίοι… γιατί αυτοί βάζανε αργά. Εμείς στα Μελίσσια βάζουμε νωρίς [να τρυγήσουμε].

Ι.Π. Οπότε έρχονταν και κάποιοι που ήξεραν τη δουλειά.

Α.Σ. Ναι, που ήξεραν τη δουλειά. Ε, βέβαια… τέτοιους παίρνανε… είχαν σταφίδες και σου λένε … και αυτοί ρχόσαντε και παίρναν τα μεροκάματά τους, για να πληρώνουν εκείνοι μετά εργάτες. Ή οτιδήποτε θέλουν να κάνουν.

Ι.Π. Από άλλες περιοχές; Από την Ήπειρο; Από τα άλλα… από νησιά;

Α.Σ. Όχι, εγώ δεν τα έχω θυμηθεί αυτά.

Ι.Π. Από Καλάβρυτα;

Α.Σ. Α, ναι, από Καλάβρυτα, ναι. Καλαβρυτινοί, έχεις δίκιο. Καλαβρυτινοί ‘ρχόσαντε.

Ι.Π. Και μένανε την περίοδο του τρύγου;

Α.Σ. Εκεί στα σπίτια. Εμείς δεν είχαμε βάλει σου ‘πα. Άλλοι όμως μέναν στα ληνά.

Είχανε το εργάτη τους εκεί, το κοιμόταν εκεί, όλα εκεί. Πλενόσαντε εκεί… όλα, όλα τα ρούχα, όλα. Εκεί. Εγώ όμως δεν είχα βάλει ποτέ… δεν είχα. Ήμαστε μόνοι.

Γιατί σου λέω εμείς είχαμε σαράντα στρέμματα σταφίδα. Πολλή σταφίδα. Φαντάσου τώρα, δυο άτομα. Μετά γίνανε τα παιδιά….δεν πρόλαβαν να βοηθήσουν, φύγανε από εκεί, σπουδάσανε. Δεν καθίσανε.

(12:14 - 12:22)

Ι.Π. Τώρα με αυτή τη σταφίδα ζει μια οικογένεια, όπως ζούσε τότε; Δηλαδή έχει ένα καλό εισόδημα με την ίδια έκταση;

Α.Σ. Όχι, τώρα δεν είναι ...

Ι.Π. Τώρα είναι...

Α.Σ. Όχι, είναι διαφορετικά. Ούτε τιμή έχει.

Ι.Π. Έχει ανέβει το κόστος.

Α.Σ. Ναι. Τα φάρμακα έχουν αυξηθεί. Ένα ραουντάπ να ρεντίσεις κάτω είναι πανάκριβο, δεν συμφέρει. Οι εργάτες είναι πάρα πολύ ακριβοί. Τώρα όχι, δεν είναι όπως παλιά. Όχι, καμία σχέση. Τώρα δεν συμφέρει να έχεις σταφίδα. Τίποτα. Ούτε ελιά δεν ... Γιατί είναι αυτά τα πράγματα, αυτά τα έξοδα που γίνονται. Είναι το κόστος, παιδί μου. Είναι τα φάρμακα που θα πάρεις. Πανάκριβα.

Ι.Π. Αν είχε καλύτερη τιμή όμως;

Α.Σ. Αν είχε καλύτερη τιμή, μια χαρά ήταν. Μια χαρά. Αλλά δεν έχει καλή τιμή.

Παλιά είχε τιμή. Και για αυτό σου είπα, φτιάξαμε ό,τι φτιάξαμε. Τώρα δεν έχει.

Ι.Π. Υπάρχουν σήμερα νέοι στο χωριό σας που να πηγαίνουν στη σταφίδα;

Α.Σ. Ναι, ναι. Πολύ νέα παιδιά. Υπάρχουν, υπάρχουν, ναι.

Σ' εμάς υπάρχουν ακόμα. Λίγα σπίτια έχουν κλείσει. Όπως το δικό μας, ας πούμε.

Γιατί έχει κλείσει το δικό μας. Εμείς φύγαμε, τα παρατήσαμε. Τα έχουμε δώσει όμως και τα καλλιεργούνε. Αλλά υπάρχουν παιδιά νέα. Ναι, κάθε σπίτι. Αν είμαστε δέκα σπίτια που έχουμε κλείσει. Τα άλλα όμως τα σπίτια, όχι. Είναι τα παιδιά τους.

Ι.Π. Και συνεχίζουν να καλλιεργούν σταφίδα.

Α.Σ. Κανονικά, ωραίες φυτειές, τα έχουν φτιάξει ωραία. Με συστήματα, με ποτίσματα αυτόματα, με πολλά. Έχουνε καλή καλλιέργεια κάνει. Τα έχουν φτιάξει. Αλλά όμως παλιά είμαστε πιο ζωή. Είμαστε πολλοί. Είμαστε αλλιώς. Τώρα δεν είναι έτσι τα πράγματα. Δεν συμφέρει τώρα. Δεν συμφέρει τώρα. Γιατί δεν είναι να ακουμπήσεις τα φάρμακα. Πολύ ακριβά τα φάρμακα. Πού ν' ακουμπήσεις παιδάκι μου.

Ι.Π. Ίσως πρέπει να βοηθήσει και λίγο η πολιτεία, το κράτος να μειώσει λίγο το κόστος. Και να αυξήσει τις επιδοτήσεις ...

Α.Σ. Ένα τσουβάλι λίπασμα τώρα το παίρνεις στο τριπλό απ' ό,τι το παίρνανε. Πως θα πας να λιπαρίσεις;

Ι.Π. Και οι επιδοτήσεις έχουν μειωθεί.

Α.Σ. Κοπήκαν τελείως, τίποτα μη σου πω. Πάνε αυτά, Γιάννη, τα ξεχνάμε. Τότε παίρνανε επιδοτήσεις καλές. Τώρα είναι αλλιώς τα πράγματα, τώρα τίποτα. Σου λέω δεν είναι ούτε να λιπάρεις… Ξέρεις ότι δεν λιπαρίζουν στα Μελίσσια ο κόσμος; Δεν λιπαρίζουν, το κόψανε. Δεν τους συμφέρει. Τ΄ αφήνουν έτσι. Πάλι, αν δεν λιπάρεις την ελιά, δεν σου φέρνει καρπό, δεν τραβάει, πιάνει 11%... Πρέπει να τη λιπαρίσεις να τραβήξει η ελιά. Αλλά δεν υπάρχει τέτοιο…. λεφτά… και δεν βάνουν. Κατάλαβες. Ενώ παλιά… λιπάσματα… ερχότανε πάνω η Ένωση… αγροτικά. Παναγία μου, θυμάμαι! Τώρα; Αφού είναι πανάκριβα. Αυτά που λες.

Ι.Π. Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

Κεφαλονιά

(06)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Δημήτριος Δρακονταειδής (Δ.Δ.)

Διάρκεια συνέντευξης 29:14

Δ.Δ. (0:00 - 2:32)

Ονομάζομαι Δρακονταειδής Δημήτριος, είμαι γεννημένος το 1953, την χρονιά που έκανε τους καταστροφικούς σεισμούς στην Κεφαλονιά. Ήμουνα μικρό παιδάκι, τριών μηνών τότε, και με τρέχανε στα πανιά της σταφίδας. Και ίσως… αποκάτω εκεί που λιάζανε τη σταφίδα, τον Αύγουστο, όπου έγινε ο σεισμός, εκεί με νταντεύανε, που ήμουνα μωρό.

Και ίσως από εκεί να εξαρτάται και η αγάπη που έχω προς το προϊόν. Είμαστε από μια πολυμελή οικογένεια, ο πατέρας μου είχε 7 παιδιά, 4 κορίτσια, 3 αγόρια. Οι άλλοι σπουδάσανε, τραβήξανε τον δρόμο, τους, εγώ έμεινα στον κάμπο, έμεινα στον κάμπο, να διατηρήσω τα πατρογονικά, και την περιουσία, και τα αμπέλια και τις σταφίδες.

Είχαμε μικρό κλήρο, ασχολούμαστε και με κάτι άλλα, κάναμε και λίγες φορές το στάρι της χρονιάς, για να κάνουμε το αλεύρι της χρονιάς, είχαμε τις κατσικούλες μας για το γάλα στα σπίτια, τα αμπέλια μας για το κρασί μας, και τις ελιές μας, είχαμε και τις ελιές.

Ι.Π. Πόσα στρέμματα ήταν η σταφίδα;

Δ.Δ. Εγώ από τον πατέρα μου βρήκα 5-6 στρέμματα. Τα έφτασα μέχρι 10-11, τώρα πάλι στα 5 έχω ξαναγυρίσει. Το τελευταίο μου ήταν… το φύτεψα το 2005 με καινούρια φυτά, με τα εμβολιασμένα φυτά, το 2005 είναι το τελευταίο μου χτήμα. Πάει 20 χρόνια τώρα. Αλλά κοιτάξτε να δείτε, τα προβλήματα έχουν γίνει… έχει γίνει η καλλιέργεια ασύμφορη. Προβλήματα πολλά, όλοι την εγκατέλειψαν. Εδώ έμεινα με 3-4 την παραγωγή, κάτι πιο γέροι, τώρα έχουν φύγει από τη ζωή και έχω μείνει ο μοναδικός. Και όταν έκλεισε ο ΑΣΟ το 1998, από εκεί άρχισε και το μαρτύριο, πού θα τη διαθέσουμε. Έκανε κάτι μεσολαβήσεις η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών, εκεί πέρα στο Αργοστόλι τα πρώτα 1-2 χρόνια, την έστειλε στη Ζάκυνθο, μετά δεν την ξαναέστειλε στη Ζάκυνθο, μας την έστειλε σε εμπόρους 2-3 χρονιές και από το 2016,’15-‘16 τίποτα, τελειώσαν όλοι κι έμεινα μόνος μου.

Μια χρονιά την κράτησα και την επόμενη χρονιά πώς θα την ταΐσω, …. Είχα απελπισθεί, δεν ήξερα τι να κάνω. Μέχρι που κάποια στιγμή, εσκέφτηκα ότι υπάρχει και το Αίγιο και πήρε ένα τηλέφωνο η σύζυγος εκεί πέρα στην Παναιγιάλειο Ένωση και λέει: ναι, έχετε σταφίδα; Από εδώ

και πέρα, ό,τι είναι, μας τη στέλνετε. Κι έτσι και γίνεται κάθε χρόνο, την κάνουμε 1-2 παλέτες ανάλογα την παραγωγή και στέλνουμε στην Παναιγιάλειο Ένωση.

(2:32 - 8:16)

Ι.Π. Παλιά, τα καλά τα χρόνια της σταφίδας, πόσες εκτάσεις ήταν δηλαδή, εδώ στην περιοχή που είστε;

Δ.Δ. Εδώ στην περιοχή δεν υπήρχε μέρος, χωράφι, όπως περπατάς στον δρόμο, να μην έχει αλώνι. Την εποχή του καλοκαιριού. Τα αλώνια. Παίρναμε στον δρόμο, τότε τρέχαμε και τα αυτοκίνητα, με τα πόδια ή με τα ζώα, πηγαίναμε στα χωριά μας και μοσχοβόλαγε ο τόπος από τα αλώνια που ξεραινόταν η σταφίδα. Ακόμα πιο παλιά, έχω ακούσει από τους παλιούς, δεν υπήρχε τίποτα. Οι παλιές ελιές μόνο υπήρχαν και τις βάζανε απάνω στα φρύδια, στους δομούς, για να μην χαλάσουν, να μην εγκλωβίσουν καλλιεργήσιμη γης.

Ήταν τα αμπέλια και οι σταφίδες. Αλλά δυστυχώς… εγώ κοιτάξτε να δείτε, από το 1965, δεν πήγα στον γυμνάσιο, τελείωσα το Δημοτικό, έμεινα στον κάμπο, εκεί πέρα. Πρόλαβα στον ΑΣΟ που τη δίναμε, που γινόταν γύρω στους 300 τόνους, στους 400 τόνους, αλλά κάθε χρόνο έπεφταν. Έπεφτε, έπεφτε, έπεφτε. Και από το 1998 και εδώ που καταργήθηκε ο ΑΣΟ, μείναμε στο...

Ι.Π. Ο ΑΣΟ ήταν στο Ληξούρι, έτσι;

Δ.Δ. Ήταν στο Ληξούρι. Στο Αργοστόλι πολύ λίγη, πολύ λίγη η παραγωγή ήταν. Και θυμάμαι ότι γινόταν και η συγκέντρωση ανά χωριό. Τη Δευτέρα θα παραδώσουν οι Σουλάροι, την Τρίτη θα παραδώσουν τα Χαβριάτα, τη Τετάρτη τα Χαβδάτα. Για να μην υπάρχει συνωστισμός, ήταν πολλοι μικροπαραγωγοί, με τα τσουβάλια τους εκεί πέρα.

Ι.Π. Ποιο χωριό είχε τη μεγαλύτερη παραγωγή;

Δ.Δ. Τη μεγαλύτερη παραγωγή είχαν τα Χαβριάτα. Και οι Σουλάροι, όλη η Κατωγή είχε. Η Ανωγή από εδώ είχε πιο ορεινά, δεν είχε ... Είχε και αυτή, αλλά όχι μεγάλη παραγωγή. Και το Ληξούρι. Και το Ληξούρι είχε καλή παραγωγή.

Ι.Π. Υπήρχαν και έμποροι εκτός από τον ΑΣΟ, θυμάστε από παλιότερα, δηλαδή...

Δ.Δ. Εγώ, όχι, εγώ δεν πρόλαβα παλιά. Ακουστά, από τους γονείς μου είχα ακούσει. Εδώ υπήρχε και ένας συνεταιρισμός παλιά, σταφίδας, αλλά εχρεωκόπησε κι εκείνος. Έπαιρνε λίγη σταφίδα ο συνεταιρισμός. Ήτανε κάποιοι συνέταιροι, έπαιρνε λίγη, αλλά δεν ξέρω πώς τη διέθετε κι αυτός. Οι εμπόροι ήταν πολύ πιο παλιά. Πριν το 1950, πριν τον πόλεμο, είχα ακούσει για κάποιο

Λιναρδάτο, για κάποιο... ήτανε σταφιδέμποροι. Και κάποιοι από το Αργοστόλι. Αλλά εδώ οι αγρότες τότε δεν είχαν και τη γη δική τους. Την είχανε με τους σέμπρους, που λέμε με τα αφεντικά, τα τσιφλίκια.

Και τη δουλεύανε, οι παραγωγοί, ο αγρότης έκανε συμφωνητικό με τον κτηματία. Έκανε την παραγωγή και τόσο τα εκατό και τότε συμφωνούσαν μέχρι και τα κλήματα. Τα κλήματα θα θεωρούσαν καύσιμο ύλη. Γεμίζαν τις αποθήκες με κληματόβεργες για να ανάβουν το χειμώνα όχι σόμπες, για να τηγανίζουν, για τη γωνιά που λέγαμε. Και κλείνανε συμφωνίες έτσι για τα κλήματα. Αν κόψεις 50 δεμάτια βέργες στο αμπέλι, θα δικαιούσαι τις 20 ή τις 15. Ανάλογα με τη συμφωνία. Και τους έδινε και ένα μέρος από χαλκό και θειάφι. Πάλι στο συμφωνητικό και αυτό. Ο έμπορας βέβαια, ο αυτός ο τσιφλικάς, ας πούμε, δεν ήταν, είχε τον επιστάτη, δεν ήταν ο ίδιος. Στο κάθε χωριό υπήρχε κάποιος που επιστατούσε τους άλλους. Και γινόταν η καλλιέργεια. Του έλεγε, αύριο θα ραντίσεις, για να μη τα φάει ο περονόσπορος… να τα δουλέψετε, να τα καλλιεργήσετε. Τους βάζανε και όρους, γιατί να μην τ' αφήσει κακιά καλλιέργεια και χάσουμε την παραγωγή.

Ι.Π. Υπήρχανε αγρότες που καλλιεργούσαν και σιγά-σιγά μπόρεσαν οι ίδιοι να πάρουν...

Δ.Δ. Σιγά-σιγά μετά τον πόλεμο άρχισαν οι νομές. Ήταν αυτή η νομή. Εγώ έχω το αμπέλι κι εσύ έχεις τη γη και εγώ έχω μονάχα το... Γιατί έχουμε και πολλά δέντρα, ακόμη παλαιά δέντρα, που είναι σε ξένη περιουσία, είναι σε ξένο χωράφι, είναι το δέντρο. Αλλά σιγά-σιγά μετά τα καταφέρανε και τα πήρανε.

Ι.Π. Και για να αγοράσουν, έπαιρναν δάνεια από την τράπεζα;

Δ.Δ. Έπαιρναν δάνεια από την τράπεζα. Ή όποιοι είχαν και στο εξωτερικό, είχαν και ναυτικούς εδώ, και στην Αμερική πολλούς, στην Αυστραλία, και βοηθούσαν τα σπίτια, για να αγοράσουν το κομμάτι το πατρογονικό που δουλεύανε και το θυμόντουσαν κι αυτοί όταν ήταν παιδιά. Να το πάρουνε για την οικογένεια. Και γινόταν έτσι, αυτές οι αγοραπωλησίες.

Ι.Π. Οπότε αυτοί που έπαιρναν δάνεια από την τράπεζα είχαν ένα χρέος που …

Δ.Δ. Είχαν ένα χρέος που πάντα κάθε χρόνο δεν μπορούσαν να το ξεπληρώσουν.

Ι.Π. Δηλαδή μπορεί να πουλούσαν την παραγωγή τους και να μην τους έμενε τίποτα.

Δ.Δ. Να μην τους έμενε τίποτα, τίποτα. Ξαναμπαίναν στην καινούρια διαδικασία.

Δεν ήταν μόνο αυτό για την αγορά. Ήταν και τα καλλιεργητικά δάνεια, για… της ίδιας χρονιάς. Έπρεπε να το πάρεις τώρα που ήταν μέχρι τον Ιούνιο, Ιούνιο-Ιούλιο, και τον Σεπτέμβριο όπως παράδινες την παραγωγή να το πληρώσεις. Ήταν τα λεγόμενα καλλιεργητικά δάνεια. Τα πρόλαβα κι εγώ αυτά. Από την Αγροτική Τράπεζα, ναι.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ τη σταφίδα μετά πού την έδινε; Ξέρετε;

Δ.Δ. Όχι, δεν ξέρω. Ήξερα ότι έφευγε μέχρι το Πάσχα… έφευγε και θυμάμαι πρώτα τα κάρα, ερχόταν και κάτι καΐκια εδώ πέρα στο λιμάνι και έπαιρναν τη σταφίδα. Τώρα που πήγαινε δεν ξέρω.

Ι.Π. Και πότε σας πληρώνανε; Όταν πηγαίνατε τη σταφίδα ή …

Δ.Δ. Όχι. Η συγκέντρωση της σταφίδας, τα τελευταία χρόνια γινόταν στον ΑΣΟ, γινόταν από την… 10-15 Οκτωβρίου που τη σηκώναμε από τα αλώνια και η πληρωμή γινόταν μέχρι 15-20 Νοέμβρη, μετά ένα μήνα πληρωνόταν.

Ι.Π. Σχετικά σύντομα.

Δ.Δ. Ναι, πληρωνόταν.

(8:16 – 10:34)
Ι.Π. Είπατε, στ’ αλώνια την ξεραίνατε. Είχατε και άλλους τρόπους ξήρανσης, δηλαδή σε σκιές, όπως είχαν σε άλλες περιοχές;

Δ.Δ. Όχι. Στ’ αλώνια. και πιο παλιά οι γονείς μας, οι παππούδες δεν είχαν ούτε και πανιά τότε. Δεν είχαν πανιά, ξύνανε τα αλώνια και είχαν και ορισμένοι, είχαν οι πιο προνομιούχοι, είχανε κασέλες. Ξύλινες κασέλες. Και όταν έμπαινε η βροχή, τις πιάνανε, τις κάνανε… στη μία πάνω στην άλλη. Και όπου υπήρχε σταφίδα, υπήρχε και ένα αγροτικό καταλυματάκι, καλύβες που λέγανε. Έφτιαναν τις καλύβες, γιατί δεν ήταν και τα αυτοκίνητα να πηγαίνουν τότε. Μέναν εκεί πέρα, επί τούτου.

Ι.Π. Είχατε μάκινες;

Δ.Δ. Παλιά τις δρυμονίζαμε με τον αέρα, στο δρυμόνι. Αλλά μετά, από το 1970-1975 και μετά, ξεκίνησαν οι μάκινες, ναι.

Ι.Π. Οπότε μακινάρατε… Αυτές τώρα, είχε η κάθε οικογένεια ή μπορεί να είχαν κάποιος στο χωριό και γυρνούσε γύρω γύρω;

Δ.Δ. Έχω μία παλιά ακόμη και όλο τη συντηρώ, όλο την καρφώνω, την… Ναι. Τώρα την έχω μετατρέψει και την βάνω και δουλεύει…

Ι.Π. Σήμερα, όταν έχετε σταφίδα, δεν χρειάζεται να τη μακινάρετε.

Δ.Δ. Τώρα όχι, τη μακινάρουμε. Μου είπαν στο Αίγιο ότι την παίρνουν και αμακινάριστη, άμα θέλεις. Αλλά καλύτερα … την παίρνουνε.

Ι.Π. Σου κρατάνε κάτι.

Δ.Δ. Ναι, παρακράτηση.

Ι.Π. Για παλιότερα έχετε ακούσει έτσι… συλλαλητήρια, διεκδικήσεις… που έκαναν οι αγρότες;

Δ.Δ. Έχω ακούσει για σωματεία. Υπήρχαν και στο Ληξούρι. Έχω ακούσει και από βιβλία που έχω διαβάσει ότι υπήρχαν σωματεία, υπήρχαν απεργίες, γινότανε πολλά. Πολλά εγινότανε για τη σταφίδα. Γιατί ήταν το μοναδικό μέσο για να ζήσουν. Δεν υπήρχε τίποτα άλλο.
Μοναδική παραγωγή.

Ι.Π. Εσείς θυμάστε τέτοιες συλλογικές διεκδικήσεις στην εποχή σας.

Δ.Δ. Όχι.

Δ.Δ. Πιο παλιά, εγώ θυμάμαι μετά το 1975 που απολύθηκα, που εδώ γινότανε, κάναμε κάτι μικροσυγκεντρώσεις. Ερχόταν και από τη ΓΕΣΑΣΕ. Ήταν η Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων Ελλάδος. Ερχόταν κάποιοι από την Πάτρα και κάναμε κάτι μικροσυγκεντρώσεις. Αυτά τα θυμάμαι.

(10:34 - 15:53)
Ι.Π. Ποια ήταν η πιο δύσκολη φάση στην όλη καλλιέργεια της σταφίδας;

Δ.Δ. Η πιο δύσκολη φάση ήταν όταν περνάει η άνοιξη βροχερή. Εκεί είναι να ραντίζεις κάθε μέρα. Οι παλιοί μου λέγανε και είχα ακούσει κι εγώ από τον παππού μου, το 1933, εραντίζανε κάθε μέρα. Είχε πολύ περονόσπορο. Όσοι εραντίσανε κάτι ετρυγήσανε. Όσοι τ' αφήναμε για μια εβδομάδα δεν μαζέψαμε τίποτα.

Ι.Π. Το χαράκωμα;

Δ.Δ. Το χαράκωμα γίνεται το Μάιο. Τέλος Μαΐου.

Ι.Π. Απαιτούσε να ξέρεις;

Δ.Δ. Να ξέρεις. Ήταν τέχνη.

Ι.Π. Εσείς τώρα στο… στη δική σας την παραγωγή. Δουλεύατε μόνος σας, παίρνατε εργάτες, δούλευε όλη η οικογένεια; Πώς τη μαζεύατε; Εννοώ τον τρύγο κυρίως.

Δ.Δ. Στον τρύγο οικογενειακά. Οικογενειακά. Τα μέλη της οικογένειας, αδέρφια, ξαδέρφια… καμιά φορά και κανας φίλος. Τον βοηθούσαμε σε κάποια άλλη δουλειά, να μας βοηθήσει κι αυτός. Δανεικά που λένε.

Ι.Π. Υπήρχανε μεγαλύτεροι παραγωγοί που παίρνανε εργάτες από αλλού;

Δ.Δ. Υπήρχανε. Στα Χαβριάτα υπήρχανε παραγωγοί πολλοί.

Ι.Π. Οι εργάτες από πού έρχονταν, από άλλες περιοχές;

Δ.Δ. Περισσότεροι έρχονταν από τα χωριά της Ανωγής που δεν είχανε πολλή παραγωγή. Και γυναίκες.

Ι.Π. Οι γυναίκες δουλεύαν σε όλες τις φάσεις της...

Δ.Δ. Στον τρύγο περισσότερο. Στον τρύγο. Παλιά όταν υπήρχαν … τα δουλεύανε με τις τσάπες. Θυμάμαι που κατεβαίνανε οι Καμιναράδες και όλοι από την Ανωγή και με τα ζώα και πήγαιναν στην Κατωγή και γυρίζανε το βράδυ ή γυρίζανε τη νύχτα. Με τα άλογα πήγαιναν. Για να σκάψουνε.

Ι.Π. Και εκεί δεν συμμετείχαν τόσες πολλές γυναίκες.

Δ.Δ. Όχι, όχι. Άντρες. Και μετά ήρθαν οι φρεζούλες.

Ι.Π. Από τη στιγμή που μπήκατε στη μηχανική καλλιέργεια ήταν πιο εύκολα.

Δ.Δ. Ήταν πιο εύκολα. Αλλά ήταν πιο... Η τιμή, δεν είχε τιμή. Παρ' όλο που πέσαμε στη μηχανική κλλιέργεια λιγοστεύανε. Λιγόστευε η παραγωγή, λιγόστευε η παραγωγή.

Ι.Π. Γνωρίζετε αν οι γυναίκες και οι άντρες έπαιρναν την ίδια αμοιβή για τη δουλειά στον τρύγο;

Δ.Δ. Όχι. Δεν το γνωρίζω. Αλλά νομίζω παίρνανε λίγο λιγότερο οι γυναίκες.

Ι.Π. Παρόλα αυτά συμμετείχαν κανονικά. Ειδικά οι γυναίκες μαγείρευαν για τους εργάτες, μαγείρευαν για την οικογένεια συν τις οικογενειακές υποχρεώσεις.

Δ.Δ. Και το θέμα είναι να ήταν και τ' αλώνια κοντά, γιατί καμιά φοράς τ' αλώνια τα βάζανε σε μέρη άγονα, που να μη χαλάσουνε γόνιμη γη. Και … ήταν τετρακόσια μέτρα τ' αλώνι και κουβαλάγανε στην πλάτη, στον ώμο… το κοφίνι στ' αλώνι…

Ι.Π. Υπήρχαν περιπτώσεις που έπρεπε να προσέξεις την παραγωγή σου μήπως την κλέψουν, μήπως… υπήρχαν τέτοια φαινόμενα;

Δ.Δ. Παλιά.. γι΄ αυτό είχανε σε όλα… όπου υπήρχαν αλώνια υπήρχαν και τα σπιτάκια, που σας είπα προηγουμένως, οι καλύβες και μένανε εκεί… γιατί γινότανε κι αυτά.

Ι.Π. Και είπατε μέχρι πότε κουβαλούσατε με ζώα τη σταφίδα στον ΑΣΟ;

Δ.Δ. Μέχρι το 1975-1980, μετά ξεκίνησαν τα τρακτέρ, τ' αυτοκίνητα, τα αγροτικά. Το χάραμα. Την νύχτα. Ό, τι γίνεται στα λιτρουβιά τώρα, μου θυμίζει τώρα τα λιτρουβιά την εποχή που πέφτουν όλοι να κάνουν ελιές, έτσι γινότανε και με τον ΑΣΟ τότε που πηγαίναμε τη σταφίδα. Παρτίδα, παρτίδα, παρτίδα, παρτίδα.

Ι.Π. Πήγαινε κάποιος από τη νύχτα και περίμενε τη σειρά του…

Δ.Δ. Ναι. Ήταν ένα σωματείο που την έπαιρνε, τη ζύγιαζε, ξυπόλυτοι αυτοί ανεβαίνανε στο σωρό με το τσουβάλι…

Ι.Π. Υπήρχε κάποια ποιοτική διαβάθμιση, δηλαδή σου έλεγαν ότι αυτή η σταφίδα δεν είναι καλή, θα σου την βάλουν με χαμηλότερη τιμή;

Δ.Δ. Όχι. Είχαμε καλές παραγωγές. Εδώ είχαμε καλή ποιότητα. Ούτε ποτιστικά αμπέλια και τέτοια, ήταν ξερά και ωραία. Ήταν καλή παραγωγή. Αν ήταν κανας γέρος… καμιά φορά στο τρίψιμο της σταφίδας, όταν ξεραινόταν εκεί άμα την βιάσεις λίγο εκεί μπορεί να λαδώσει.

Κι άμα λαδώσει είναι πρόβλημα. Δεν ξεραίνεται μετά. Εκεί είχε λίγο πρόβλημα. Και είχαμε και την ποιοτική, ένα 5% μας, ένα 3-5% νομίζω… που βγάζαμε από το κόσκινο, το δρυμόνι. Έπρεπε τόσα τοις εκατό να παραδώσουμε κι από αυτή.

Ι.Π. Την οποία τι την έκαναν;

Δ.Δ. Δεν ξέρω, για οινόπνευμα τη στέλνανε, κάπου για οινοποίηση, οινοπνεύματα.

Ι.Π. Τι άλλο θυμάστε ή έχετε ακούσει; Ιστορίες από παλιότερα για την περίοδο του τρύγου ή για την επαφή με τους εμπόρους ή με τον ΑΣΟ που να μην πήρε τη σταφίδα, να μην μπορούσε κάποια χρονιά.

Δ.Δ. Όχι. Ο ΑΣΟ πάντα την έπαιρνε.

Ι.Π. Οπότε κατά κάποιο τρόπο εξασφάλιζε και το εισόδημα.

Δ.Δ. Εξασφάλιζε, ναι… την έπαιρνε. Γι' αυτό σας είπα, είχαμε καλή ποιότητα, γιατί ξέραμε ότι άμα δεν κάνεις καλή ποιότητα, τι θα γίνει; Θα την πετάξεις. Ε, καμιά φορά, μία στα εκατό, ένα στα εκατό, μπορεί να του την έδιναν πίσω, να την ξανάβανε στ' αλώνι πέντε-έξι μέρες και μετά την ξαναπήγαινε. Αυτό είναι.

Ι.Π. Άρα ο ΑΣΟ, όπως μου είπατε και πριν, ήταν μια καλή λύση.

Δ.Δ. Καλή λύση για τον κόσμο. Αν δεν είχε κλείσει ο ΑΣΟ, ίσως να υπήρχαν καμιά εικοσαριά παραγωγοί ακόμα. Ίσως να υπήρχαν. Αλλά απογοητεύτηκε ο κόσμος και τα χρόνια 1989… ε, το 1998, 1999, 2000 απογοητεύτηκαν.

(15:54 - 22:43)

Ι.Π. Πιστεύετε ότι ένας νέος σήμερα θα μπορούσε να ξαναασχοληθεί με αυτή την καλλιέργεια, αξιοποιώντας και γνώσεις που μπορεί να έχει σχετικά με την τυποποίηση, την εμπορία, δηλαδή να αποφασίσει να γίνει επαγγελματίας αγρότης που θα προωθεί ο ίδιος το προϊόν του;

Δ.Δ. Πολύ δύσκολα. Τώρα, κοιτάξτε, έχουν αλλάξει και οι κλιματολογικές συνθήκες. Έχουμε πολλές αρρώστιες. Πρόπερσι είχαμε τις βροχές στην άνοιξη. Περονόσπορος, χάθηκε… Τελείωσε η παραγωγή. Πέρσι είχαμε τον καύσωνα. Έχουμε αυτά τα... Κι ο άλλος δεν το ρισκάρει, να δουλέψεις όλο τον χρόνο και στο τέλος εκεί που θα πας να κάνεις μια είσπραξη, να τα χάνεις. Είναι δύσκολα. Πρέπει να κάνει και κάτι άλλο. Πρέπει να το αγαπάει, να το έχει μεράκι και να μπορεί να κάνει και κάτι άλλο. Γιατί, κοιτάχτε να δείτε, το αμπέλι και η σταφίδα είναι μια καλλιέργεια που δε σε θέλει όλο τον χρόνο. Από την άνοιξη μέχρι το Σεπτέμβρη-Οκτώβρη δε θέλει. Όχι ότι και το χειμώνα… Εγώ πάω σε ένα κομμάτι που έχω στο χωριό στα Φοβατάτα, ένα κομμάτι… και μου λένε: «ήρθες;», «ε, λέω σαν τα φίδια, ξύπνησα από την νάρκη και ήρθα». Το χειμώνα έχω άλλες δουλειές. Έχω τις ελιές, κάτι ζώα, κάτι τέτοιο. Αλλά δεν σε θέλει. Μπορεί να τα συνδυάσει κάποιος. Αλλά πρέπει να το αγαπήσει. Πρέπει να το αγαπήσει το αμπέλι. Εγώ τα έχω αγαπήσει, σας είπα… Και δεν έχει και τιμή. Τότε ήτανε... ακολουθούσε το τυρί, ακολουθούσε τον μπακαλιάρο, ακολουθούσε… οι σταφίδες, κάπου εκεί παίζανε… τώρα… Επρόπερσι 90 λεπτά μας το πληρώσανε, επρόπερσι. Εφέτος τη βάλανε 2 ευρώ. Επρόπερσι 90 λεπτά. Μα είναι δυνατόν 90 λεπτά τώρα; Μια κλούβα σταφίδα, ένα τελάρο σταφίδα τώρα που είναι 25 κιλά χλωρή.

Να τη δώσεις χλωρή. Δυο χρονιές έβαλα και λίγο κρασί από αυτή. Με 90 λεπτά θα πάρεις 20 ευρώ τουλάχιστον. Ενώ με 90 λεπτά τα 25 κιλά θα βγάλεις 6-7 κιλά ξερή. 5 ευρώ. Αξίζει τον κόπο και την ταλαιπώρια και το άγχος του καιρού και του τρύγου; Γιατί δεν είναι και ένα.. όπως τρυγάνε τα σταφύλια και να σπάσει και λίγο πάει για μούστο.

Η σταφίδα θέλει να μην τη σπάσεις, γιατί άμα τη σπάσεις λαδώνει γίνεται… κολλάει εκεί που την απλώνεις. Θέλει την περιποίησή της. Θέλει το τσαμπί όμορφα, νοικοκυρεμένα.

Είναι πολύ… Η σταφίδα πρέπει να έχει τουλάχιστο 5 ευρώ το κιλό τώρα για να μπορεί κάποιος να κάνει κάτι. Να κάνεις έναν τόνο σταφίδα, να πάρεις 5.000. Να βγάλεις τα έξοδά σου, να σου μείνει και το μεροκάματό σου. Αλλιώς δεν γίνεται.

Ι.Π. Εσείς γιατί την κρατάτε ακόμα την σταφίδα;

Δ.Δ. Μεράκι. Άλλοι έχουν χόμπι για το ψάρεμα. Άλλοι έχουν χόμπι το κυνήγι. Εγώ έχω χόμπι τ' αμπέλι, τη σταφίδα.

Ι.Π. Τη χρησιμοποιείτε; Τα παιδιά σας, τα εγγόνια σας;

Δ.Δ. Στον τρύγο έρχονται όλα. Όλοι βοηθάνε το καλοκαίρι.

Ι.Π. Και τρώνε σταφίδα; Τους αρέσει;

Δ.Δ. Ε, χλωρή. Άμα του πεις τι θες παγωτό ή σταφίδα σου πει παγωτό. Και πιστεύω, πιστεύω κιόλας, δηλαδή, έχω τέσσερα παιδιά, δεν σας ενδιαφέρει αυτό βέβαια, έχω τέσσερα παιδιά, ετραβήξαν την πορεία τους. Αλλά είχα μέσα στο μυαλό μου, στην καρδιά μου, να κρατήσω κι έναν στον κάμπο. Και πραγματικά τα κατάφερα κι έγινε γεωπόνος. Να ακολουθήσει λίγο το επάγγελμα, αλλά μορφωμένα και να ξέρει. Έχει ένα μαγαζάκι τώρα εδώ, γεωπονικό, κι έρχεται και βοηθάει κι εκείνος.

Ι.Π. Οπότε σας βοηθάει και λίγο… στις σύγχρονες απαιτήσεις.

Δ.Δ. Ε, ακριβώς. Και εκεί πιστεύω ότι μπορεί να τα κρατήσει κι εκείνος λίγο. Δύσκολο, βέβαια, γιατί οι απαιτήσεις της ζωής είναι πολλές και μεγάλες, αλλά να μην χαθεί. Γιατί το λέω και σε όλους, όχι στα παιδιά μου μονάχα. Να το χαλάσεις ένα πράγμα, το χαλάς εύκολα. Πήγαινε να το ξανφτιάξεις... Μέσα μια ώρα με το τρακτέρ τα κάνω όπως το τραπέζι. Αλλά πήγαινε να το ξαναφτιάξεις. Πόσα χρόνια θες για να το ξαναφτιάξεις... και γι’ αυτό, προσπαθώ και αγωνίζομαι και τα κρατάω όσο μπορώ.

Ι.Π. Εσείς πότε φυτεύσατε τελευταία φορά κλήματα;

Δ.Δ. Το 2005.

Ι.Π. Τώρα τα κλήματα είναι τα ίδια όπως ήταν παλιά;

Δ.Δ. Όχι, παλιά φυτεύαμε… κόβαμε, διαλέγαμε από τ’ αμπέλι, σημαδεύαμε. Εγώ πάντα σημάδευα τα καλά κλήματα, τα πιο καρποφόρα, σημάδευα και έκοβα βέργες και φυτεύαμε βέργες. Φυτεύαμε βέργες τότε. Αλλά τώρα έχουν βγει αυτά τα αμερικάνικα υποκείμενα και τα παίρνουμε μπολιασμένα. Έτοιμα μπολιασμένα.

Ι.Π. Υπήρχε και μια περίοδος ενδιάμεση που μπολιάζατε εσείς πάνω σε άγριο;

Δ.Δ. Όχι, όχι. Αλλού ναι. Το μπόλιασμα έχει μπει στη ζωή μας καμιά εικοσαριά χρόνια. Πιο παλιά δεν υπήρχε. Θυμάμαι όταν απολύθηκα και μας είχαν φέρει εδώ κάτι… μας είχαν πει οι γεωπόνοι να μας φέρουν μια ποικιλία μαυροδάφνης από την Αχάια Κλάους, από την Πάτρα. Μας φέρανε βέργες. Βέργες και τότε φυτέψαμε. Δηλαδή το 1975-78 κάπου εκεί φυτέψαμε βέργες.

Ι.Π. Όταν φυτεύατε βέργες πόσα χρόνια ήθελε για να δώσει καρπό;

Δ.Δ. Ήθελε κανά δύο χρόνια παραπάνω.

Ι.Π. Ενώ τώρα αυτά που βάζετε;

Δ.Δ. Στα τρία χρόνια.

Ι.Π. Στα τρία χρόνια δίνουν. Είναι το ίδιο ανθεκτικά;

Δ.Δ. Είναι καλύτερα, είναι καλύτερα. Και πέρυσι φάνηκε με τον καύσωνα. Όσα ήταν μπολιασμένα σε άγριο υποκείμενο αντέξαν καλύτερα. Ενώ τα παραδοσιακά, οι βέργες....

Ι.Π. Δεν ξέρετε όμως τι διάρκεια ζωής έχουνε.

Δ.Δ. Δεν ξέρουμε. Αλλά κοιτάξτε να δείτε. Εγώ έχω ένα αμπέλι που το φυτέψαμε με βέργες το 1983. Το 1983. Και πέρυσι έκοψα. Αλλά είναι μονόκορμο. Και εκεί σαπίζει, ήταν και το χαράκι παλιά που κάναμε, οι ψαλιδιές, μπαίνανε μερμήγκια. Και πέρυσι… εδώ και τρία χρόνια λέω θα βγάλω ένα κομμάτι 5-6 σειρές στην πάνω μεριά, να το ξαναφυτέψω. Αλλά όπως σας είπα είμαι πολυάσχολος και με πολλές δουλειές έτρεχα. Έχουμε και κάτι ντοματιάτα το καλοκαίρι και νταραβεριζόμαστε… και δεν πρόλαβα να το δουλέψω. Και όπως το είχα κόψει έριξε… έριξε βέργες τεράστιες. Και πέντε μέτρα βέργες. Και λέω τώρα, μπήκα στην άλλη διαδικασία. Πήρα πασσάλους, αυτά τα καινούρια συστήματα και τα πασσάλωσα και τώρα ξανάγινε φυτιά με… πάνω σε σύρματα. Όχι παλαιά τα κύπελα που είχαμε τα χαμηλά. Και τώρα αφού έκανα αυτό πρόπερσι, φέτος έκανα και το άλλο που είναι ενάμιση στρέμμα εκείνο και σήμερα αυτή τη δουλειά έκανα, πασσάλους έβαζα.

(22:45 - 25:09)

Ι.Π. Πόσες γενιές ήταν η σταφίδα στην οικογένειά σας; Είχε ο πατέρας σας, είχε ο παππούς;

Δ.Δ. Ο πατέρας, ο παππούς, όλοι. Από το χίλια… όσο θυμάμαι την οικογένειά μου, για σταφίδες ακούγαμε.

Ι.Π. Σας έχουν πει ιστορίες ή ξέρατε για το πόσο άντεχαν τα κλήματα;

Δ.Δ. Άντεχαν, έλεγαν οι παλαιοί αν είναι σε καλή γη, αντέχει πολύ. Τότε δεν τα σηκώνανε. Τότε, ναι, ναι. Κι εκατό. Τότε δεν τα σηκώνανε μονόρριζα. Απλώνανε παντού. Το κόβανε αυτό και πέταγε βέργα άλλη. Και συνέχεια ανανεωνόταν. Αλλά ήταν μαρτύριο στο δούλεμα. Δουλεύαν μόνο με τις τσάπες. Δεν μπορούσαν να δουλέψουν με μηχανήματα. Ούτε γραμμωτά ήταν. Ήταν άναρχα φυτεμένα.

Ι.Π. Άλλες ιστορίες σας είχαν πει, έτσι, ο πατέρας σας, ο παππούς σας; Γεννηθήκατε μέσα στο αμπέλι, έτσι;

Δ.Δ. Ναι, ναι… Κι άμα θέλαν να μην το βγάλουν τελείως το αμπέλι, θα βάζανε καταβολάδες. Από το καινούριο κλήμα. Αφήνανε τις βέργες. Δεν τα κουτσοκορφίζανε τότε. Τη χρονιά που ήθελαν να κάνουν αυτή τη δουλειά, δεν κουτσοκορφίζανε. Και αφήνανε 4-5 βέργες. Αλλά ήθελε δουλειά. Κάνανε λάκκους τεράστιους. Από εδώ, από εκεί, από εκεί. Και από κείνο το κλήμα βγάνανε 5 καινούρια. Τ' αφήνανε μια χρονιά, δύο, και μετά το κόβανε. Και ήταν καινούριο. Κόβανε το παλιό. Έφευγε το παλιό. Αυτό ήταν το σύστημα της καταβολάδας.

Ι.Π. Αυτή… εκτός από την καλλιέργεια, χάνεται και η γνώση αυτή.

Δ.Δ. Ναι.

Ι.Π. Σήμερα δηλαδή δεν υπάρχει αυτή η γνώση… οι άνθρωποι οι παλιοί φεύγουν, οι νέοι δεν μαθαίνουν.

Δ.Δ. Τώρα οι νέοι στο εργαστήριο και στα πανεπιστήμια ό,τι μάθουν.

Ι.Π. Που δεν έχουν βέβαια την εμπειρία της καλλιέργειας, της καθημερινής.

Δ.Δ. Η ανάγκη κάνει τον άνθρωπο να βρει λύσεις. Γιατί και σας είπα, δεν είναι στάρι ούτε αρακάς, ούτε κουκιά να το βάζεις φέτος και να φας την ίδια χρονιά. Θέλει δυο-τρία χρόνια να περάσουνε για να... Και η σταφίδα ήθελε και παραπάνω. Η σταφίδα ήθελε και ένα χρόνο παραπάνω από το αμπέλι. Γιατί ήθελε να χαρακωθεί. Όταν ήταν αδύνατο, δυο χρονών, δεν το χαρακώνανε. Τώρα είναι τα φάρμακα εντάξει, η ορμόνη, ας πούμε. Και μικρό να 'ναι δεν παθαίνει τίποτα. Αν του 'κοβες την πέτσα όταν ήταν μικρό, με το χαράκι, είχε απώλειες.

(25:09 - 29:14)

Ι.Π. Είναι κάτι άλλο που θέλετε να συμπληρώσετε, που σας έρχεται στο μυαλό, σε σχέση με...

Δ.Δ. Τίποτα. Αναπολούμε τις παλιές στιγμές, άκουγες τα τραγούδια στον τρύγο, ξεφωνητά, φωνές, κακό. Τώρα πάνε… όποιος πάει, πάει γρήγορα, να προλάβει να πάει κάτω, να πάει στο μπάνιο. Τότε δεν τα ‘χαμε αυτά. Τώρα έχουν μπει άλλα στη ζωή μας.

Ι.Π. Ήταν περισσότερο χαρά...

Δ.Δ. Ναι, ήταν περισσότερο χαρά.

Ι.Π. Τα προβλήματα ήταν και χειρότερα πολλές φορές;

Δ.Δ. Βεβαίως, χειρότερα. Ήταν ο κόσμος πιο αγαπημένος, ήταν πιο μονιασμένος, ήταν οι παρέες στους δρόμους, έβλεπες παρέες. Τώρα βλέπεις τον άλλο, ποιανού είσαι; Του τάδε... Και που να σε ξέρω; Τότε είχαμε επαφές μεταξύ μας. Πηγαίναμε από εδώ στην πλατεία να πάμε κάτω, γυρίζαμε 5-10 άτομα μαζί και γνωριζόμαστε. Τώρα με τα αυτοκίνητα, με το μηχανάκι, με το πατίνι, τώρα τα παιδιά...

Ι.Π. Οπότε ο τρύγος ήταν γιορτή τότε;

Δ.Δ. Ο τρύγος ήταν γιορτή. Προπαντός και την εποχή με τα αμπέλια που τρέχαμε και είχαμε τα πατήματα. Μαζευόμαστε πέντε-έξι, δέκα, να πατήσουμε τα σταφύλια στο ληνό, να ψήσουνε, να κάνουνε, να βγάλουνε γυναίκες, να κάνουνε σκορδαλιά, να κάνουνε...
Ήτανε γιορτή.

Ι.Π. Εσείς τι ποικιλίες σταφυλιών είχατε για οινοποίηση εδώ;

Δ.Δ. Εδώ είχαμε το παραδοσιακό, το βοστυλίδι. Γουστολίδι, το λένε γουστολίδι. Και τη μαυροδάφνη. Μαυροδάφνη, παλιό κρασί. Εν καιρώ… λένε, λένε… εν καιρώ Οδυσσέα.
Με αυτό μέθυσε τους μνηστήρες η Πηνελόπη.

Ι.Π. Και κάνει και ξηρό κρασί και γλυκό;

Δ.Δ. Είχαμε και το μοσχάτο, για το γλυκό είναι το μοσχάτο. Και τη ρομπόλα. Η Κεφαλονια έχει τη ρομπόλα. Σε άλλες περιοχές.

Ι.Π. Άκουσα ότι κάποιοι ξεραίνουν και το μοσχάτο.

Δ.Δ. Το μοσχάτο, ναι. Το ξεραίνουν… τη μοσχατέλα. Μοσχατέλα.
Την κάνουνε σταφίδα.

Ι.Π. Ναι. Αυτό είναι άλλο... Το μοσχάτο, το ίδιο σταφύλι δεν είναι;

Δ.Δ. Όχι, άλλο. Το μοσχάτο είναι λιανορρόικο. Η μοσχατέλα είναι χοντρό σταφύλι, χοντρή ρόγα, όπως είναι το επιτραπέζιο. Είναι και ωραίο σταφύλι, επιτραπέζιο. Είναι λίγο πιο ελαφρύ στο άρωμά του. Ενώ το μοσχάτο είναι βαρύ, το μοσχάτο. Όταν πατήσεις το μοσχάτο μπορεί να πάει και 16 βαθμούς. Ενώ η ρομπόλα δεν πάει. Θα πάει 12… Η μοσχατέλα.

Ι.Π. Βέβαια έχει κουκούτσι μέσα.

Δ.Δ. Έχει κουκούτσι. Δεν είναι όπως η σταφίδα. Έχει κουκούτσι, αλλά είναι γλυκιά.
Είναι ωραία. Κάνουμε σταφίδες για το σπίτι. Καθόμαστε στη σόμπα, με κάνα μύγδαλο, κάνα καρύδι, καμιά σταφίδα. Τέτοια.

Ι.Π. Παλιά κρατούσατε και σταφίδα για το σπίτι;

Δ.Δ. Κρατούσαμε λίγη. Όχι πολλή, κρατούσαμε λίγη.

Ι.Π. Στην Ζάκυνθο τη λέγανε καζαλίνα.

Δ.Δ. Εμείς… την κάνανε σκουτέλες, που λέγανε. Οι σκουτέλες ήταν στις γιορτές, στα πανηγύρια φτιάνανε στάρι, βάζανε σταφίδα, βάζανε αυτά. Τα πηγάινανε στις εκκλησίες, στις γιορτές. Που πάνε με τις αρτοκλασίες. Πηγαίνανε και τέτοια.

Ι.Π. Α, εκτός δηλαδή από τα κόλλυβα... βάζατε και σε γιορτές;

Δ.Δ. Ναι, ναι. Αυτή είναι η μοσχατέλα [φέρνει και δοκιμάζουμε]. Είναι αποξηραμένη. Και έχουμε και τη σουλτανίνα, βάζουμε καμιά φορά και λίγη σουλτανίνα. Η σουλτανίνα δεν έχει κουκούτσι.

Ι.Π. Ωραία! Εγώ αυτά ήθελα να ρωτήσω. Δεν ξέρω αν έχετε κάτι άλλο που θέλετε να πείτε.

Δ.Δ. Μακάρι, μακάρι ο κόσμος, μακάρι να τα καταφέρουν 5-10 άτομα να φτιάξουν κάτι, να υπάρχει. Να υπάρχει. Να μυρίσει ο τόπος πάλι σταφίδα. Εκείνο είναι. Και όποιος θέλει να τον

βοηθήσω κιόλας. Να του πω τα κατατόπια, να του δείξω το κλάδεμα, να του δείξω το χαράκι… καλά χαράκι δεν κάνουμε τώρα. Ό,τι θέλει. Αλλά δεν βλέπω διάθεση.

Ι.Π. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

Δ.Δ. Τίποτα.

(07)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Γεράσιμος Σφαέλος (Γ.Σ.)

Διάρκεια συνέντευξης 45:35

Ι.Π. (0:02 - 18:00)

Καλημέρα! Το όνομά μου είναι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος. Είμαι ερευνητής προφορικής ιστορίας και ασχολούμαστε με την ιστορία και τον πολιτισμό της μαύρης σταφίδας και θα προσπαθήσουμε μαζί, έτσι… να ανασύρετε από τη μνήμη σας βιώματα και μνήμες από την επαφή σας, τις σχέσεις σας με την καλλιέργεια αλλά και άλλες δραστηριότητες σχετικά με την μαύρη σταφίδα. Βρισκόμαστε στην περιοχή του Κεχριώνα, στο Ληξούρι και θα ήθελα να ξεκινήσω με κάποια προσωπικά στοιχεία. Να μου πείτε πώς ονομάζεστε, πού και πότε γεννηθήκατε, λίγα λόγια για την οικογένειά σας και μετά να πούμε για τη σταφίδα.

Γ.Σ. Λέγομαι Σφαέλος Γεράσιμος… Κατάγομαι από το Ληξούρι. Μένω στο Ληξούρι και υπηρέτησα στο ΑΣΟ από το 1973 μέχρι που έκλεισε το 1998. Διορίστηκα το 1971 στο Αίγιο και μετά ήρθα με μετάθεση στο Ληξούρι. Οι επαφές με τον κόσμο, τον αγροτικό κόσμο…

Ι.Π. Συγγνώμη, στο Αίγιο πόσα χρόνια μείνατε;

Γ.Σ. Δύο χρόνια.

Γ.Σ. Στο Ληξούρι ήταν άριστες με τον κόσμο, γιατί είμαστε όλοι γνωστοί. Τους ήξερα σχεδόν όλους, μέχρι και τα πατρώνυμα. Οι τελευταίοι πελάτες πριν κλείσει ήταν γύρω στους 350.

Η καλλιέργεια είχε μειωθεί όμως και ήταν γύρω στους 400 τόνους. Ενώ παλιά η Παλική κυρίως αλλά είχε και η άλλη Κεφαλονιά σταφίδες, λίγες βέβαια. Η Παλική που ήταν το κέντρο της σταφίδας και γι' αυτό και ο ΑΣΟ ήταν στην Παλική, στο Ληξούρι έκανε γύρω στους 350 τόνους στο τέλος, πριν κλείσει δηλαδή, πριν διαλυθεί ο ΑΣΟ.

Οι εμπειρίες μου γύρω από τη σταφίδα επειδή και ο παππούς μου και ο πατέρας μου καλλιεργούσαν σταφίδες και εγώ καλλιεργούσα, μου άρεσε αυτό -να πω πάλι- να καλλιεργώ σταφίδα, γιατί ήταν ένα προϊόν που είχε ένα σταθερό εισόδημα. Ήταν σίγουρα… ο αγρότης θα έπαιρνε τα λεφτά του, ασχέτως αν η σταφίδα πουλιόταν ή δεν πουλιόταν. Και αυτό έβγαινε από τιμή ασφαλείας κάθε χρόνο και ήξερε ότι θα πάρει τα λεφτά του.

Μπορούσε να πάρει σύμφωνα με τη σταφίδα που έκανε και την άνοιξη άτοκο δάνειο. Μπορούσε, αν του χρειαζόντουσαν λεφτά, πάλι να πάρει δάνειο από την Αγροτική, σύμφωνα

με την καλλιέργεια που έκανε και το ποσό της σταφίδας που προσκόμιζε στον Οργανισμό. Μπορώ όμως να σας πω ότι παλιά είχε και εμπόρους η περιοχή μας. Είχε δύο σταφιδεργοστάσια. Το ένα σταφιδεργοστάσιο ήταν συνεταιρικό. Το άλλο ήταν από ιδιώτες.

Το είχε ο Ζακυθηνός και ο Λιναρδάτος οι οποίοι ευημερούσαν. Ήταν οι πιο πλούσιες οικογένειες του Ληξουριού. Μέχρι καραβάκι δικό τους είχαν. Αλλά με την κρίση γύρω στα, αν θυμάμαι καλά, στο ’63, κάπου εκεί, το κλείσανε το εργοστάσιο και χρεωκοπήσανε.

Ι.Π. Είχε προηγηθεί και ο σεισμός το 1953.

Γ.Σ. Το 1953 είχε προηγηθεί αλλά και μετά το σεισμό λειτουργούσε το εργοστάσιο. Το θυμάμαι κι εγώ. Ήταν στην περιοχή …, ένα οικόπεδο σήμερα… ήταν ξυλοκατασκευή. Υπήρχε σωματείο που ασχολιότανε -επίσημο σωματείο- μόνο με τη σταφίδα. Σταφιδεργάτες οι οποίοι είχαν δικό τους σωματείο, με ένσημα κανονικά, ασχολούνταν μόνο με τη σταφίδα.

Ι.Π. Ήταν και άντρες και γυναίκες, θυμάστε;

Γ.Σ. Οι γυναίκες δουλεύανε, δηλαδή δεν ήταν στο σωματείο. Δουλεύαν οι γυναίκες σαν εργάτριες. Όταν γινόταν η συσκευασία. Ενώ οι άλλοι ήταν και στη συγκέντρωση και στην παράδοση. Και στην κατεργασία όταν… όσα υπήρχαν. Αλλά και το 1973 που ήρθα εγώ, υπήρχε ακόμα το σωματείο και δούλευε στον ΑΣΟ στη συγκέντρωση και στην εξαγωγή που τη βάναμε σε τσουβάλια, σε σακιά και τα πηγαίνανε οι εμπόροι στο εργοστάσιό τους ή στο Αίγιο ή στην Πάτρα ή στον Πύργο. Για να γίνει εκεί η συσκευασία, επειδή εδώ είχαν κλείσει πλέον τα εργοστάσια και τα δύο, και του συνεταιρισμού και των ιδιωτών.

Ι.Π. Ένωση, ένωση γεωργικών συνεταιρισμών υπήρχε;

Γ.Σ. Υπήρχε ...ο συνεταιρισμός αυτός ο μικρός που ασχολούνταν με τη σταφίδα … είναι παλιός συνεταιρισμός. Η ένωση υπήρχε ας πούμε. Η οποία πήρε μετά… μετά το κλείσιμο του ΑΣΟ, δυο χρόνια ή τρία δεν θυμάμαι… έκανε συγκέντρωση αλλά από εκεί και πέρα δεν μπορούσε να κρατήσει την καλλιέργεια.

Ι.Π. Οπότε η μεγαλύτερη παραγωγή της σταφίδας πήγαινε στον ΑΣΟ, τα χρόνια που ήσασταν εσείς…

Γ.Σ. Τα χρόνια που ήμουν εγώ. Πιο παλιά την παίρνανε οι δύο εμπόροι που είπα.

Ι.Π. Σχετικά με την τιμή είχατε ακούσει από τους παραγωγούς, κι εσείς ο ίδιος από τη δική σας παραγωγή …

Γ.Σ. Η τιμή ασφαλείας, η λεγόμενη… πολλές φορές όταν πουλιόταν η σταφίδα πιο ακριβά, εμείς δίναμε και συμπληρωματικό. Έτυχε χρονιά να δώσω δύο συμπληρωματικά σαν υπάλληλος του ΑΣΟ. Αλλά η τιμή ασφαλείας πάντα ήτανε κάτι παραπάνω από εκείνο. Δηλαδή λέγαμε, ας πούμε, η τιμή ασφαλείας, πόσο πάει ο τιμάριθμος, τόσο θα είναι παραπάνω η τιμή. Ήταν ικανοποιητική. Δεν ήταν άσχημη. Γι' αυτό κι όλος ο κόσμος, ακόμα και κτηνοτρόφοι καλλιεργούσαν και σταφίδα. Ακόμα κι οι μαστόροι είχαν και σταφίδα. Άρα συνέφερε η καλλιέργειά της. Ένα κοστολόγιο που είχα κάνει εγώ, έτσι προσωπικό, γύριζε, όταν το μεροκάματο, το τεχνικό μεροκάματο, ήταν 12-13 χιλιάρικα, όταν το καλλιεργούσες μόνος χωρίς εργατικά σου, γύριζε 15. Μου έτυχε έμπορας, μεγαλέμπορας του Ληξουριού, όταν ήμουνα νέος και δεν ήξερα ακόμα όλο το κύκλωμα, όταν είχα πρωτόρθει, να με ρωτάει γιατί δεν πληρώνουμε και του λέω: «και τι σε νοιάζει εσένα που είσαι έμπορος;» «να κινηθεί», μου λέει, «η αγορά». Κινιόταν η αγορά με τη σταφίδα. Ήταν λεφτά, ήταν εκατομμύρια και ήταν εξαγώγιμο προϊόν, έφερνε συνάλλαγμα. Εγώ μικρό παιδί θυμάμαι να έρχεται ο σταφιδιάρης -τον ελέγαμε- από την Ολλανδία, καράβι, να είναι ανοιχτά στον κόλπο και με ξύλινα μικρά σκαφάκια να κουβαλάνε τα κιβώτια ή πιο παλιά τα βαρέλια και να φορτώνει και να πηγαίνει στην Ολλανδία. Η δική μας σταφίδα είχε ένα καλό, ήταν ψιλή βέβαια, αλλά ήταν πολύ γλυκιά, μαύρη και γλυκιά και γι' αυτό την θέλανε πολύ περισσότερο οι Ολλανδοί.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ λοιπόν εξασφάλιζε μια τιμή για τον παραγωγό. Αυτό όπως μήπως δεν ήταν κίνητρο για να έχει καλή ποιότητα, δηλαδή μπορεί να σκεφτόταν ο παραγωγός ότι αφού θα την πάρει ο ΑΣΟ, ας μην προσέξω τόσο πολύ;

Γ.Σ. Όχι, γιατί εγώ που ήμουνα διαχειριστής και έπαιρνα σταφίδα και γνωριζόμαστε, ε, τύχαινε και κάποιος τον εβολεύαμε, αλλά οι πολλοί πιστεύανε και τους είχαμε, γιατί κάναμε και ελέγχους, πηγαίναμε στα αλώνια, πηγαίναμε πώς γίνεται η αποξήρανση, σαν υπάλληλοι είχαμε καλή σχέση, ότι πρέπει να γίνει καλή για να πουληθεί. Το είχε καταλάβει αυτός τώρα… ήταν και μερικοί οι οποίοι τους βολεύαμε, πολλούς όμως αναγκαζόμαστε και του τη δίναμε πίσω, την έπαιρνε πίσω την περιποιόταν, όταν είχε μέσα κότσαλα, είχε χώμα ή ξέρω ‘γω κάτι και την άλλη χρονιά τι να κάνει, την έφτιαχνε. Υπήρχαν και κάποιοι που δεν ήταν καλοπροαίρετοι, αλλά ήταν οι ελάχιστοι, τώρα άν σε 350 άτομα υπήρχαν και 5, εντάξει κοιτάγαμε να τους βολέψουμε, ας πούμε.

Ι.Π. Ποσότητες σταφίδας που δεν ήταν …. ήταν δεύτερης ποιότητας, πιο χοντρές, αυτές που πήγαιναν;

Γ.Σ. Υπήρχε νόμος που σου έλεγε ότι 6%, αν έκανες 100 κιλά σταφίδα, 6% θα φέρεις απορρίμματα υποχρεωτικά, αλλιώς δεν πληρωνόσουνα.

Ι.Π. Και τι γινόταν αυτή η σταφίδα;

Γ.Σ. Αυτή πήγαινε για οινόπνευμα, την επαίρναν εμπόροι… όχι εδώ, δεν γινόταν ποτέ… από διάφορα μέρη που κάνανε, και βγάζανε και ξύδι και οινόπνευμα, συνήθως για οινόπνευμα πήγαινε.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ πως κανόνιζε να διαθέσει τη σταφίδα, και την καλή ποιότητα και αυτή που ήταν για ποτοποιία;

Γ.Σ. Αυτό γινότανε στο τμήμα εμπορίου, στα κεντρικά. Γινότανε δημοπρασία και πήγαιναν οι εμπόροι, όλοι αυτοί οι εμπόροι και λέγαν,ε θέλω από την Κεφαλονιά 100 τόνους, από το Ξυλόκαστρο τόσο, από το Αίγιο τόσο και κλείνανε τις παρτίδες

Ι.Π. Τα κεντρικά τότε ήταν στην Πάτρα;

Γ.Σ. Στην Πάτρα, πάντα. Είχανε κάποιο σαν γραφείο στα χρόνια τα δικά μου στην Αθήνα, όπως και εδώ παλιά ήτανε στο Αργοστόλι. Μετά το 1953 τους σεισμούς… και οι αποθήκες ήταν εδώ… είπανε γιατί να είναι τα γραφεία στο Αργοστόλι και είχανε φτάσει ιδιωτικά γραφεία και αποθήκες ΑΣΟ ιδιόκτητες.

Ι.Π. Πάντως τα κεντρικά τότε του ΑΣΟ ήταν στην Πάτρα, εκεί παίρναν τις αποφάσεις. Πού ήταν, θυμάστε, στην Πάτρα;

Γ.Σ. Στην Πάτρα ήταν, όπως ήταν.. δεν θυμάμαι… οδός Κανακάρη, αλλά από ό,τι θυμάμαι ήταν πίσω από τα δικαστήρια, δεν θυμάμαι τώρα τον δρόμο, είναι ο κεντρικός δρόμος που είναι τα δικαστήρια της Πάτρας, αλλά ήταν από πίσω, ήταν μεγάλο συγκρότημα, πολλά γραφεία.

Ι.Π. Οπότε εκεί ήταν και γεωπόνοι και οικονομολόγοι;

Γ.Σ. Βέβαια, και τα Ινστιτούτα. Είχε σε διάφορα σημεία της Ελλάδας που κάνανε συνέχεια μελέτη για τα φάρμακα, για τα έτσι, για τις καλλιέργειες, για τα λιπάσματα. Ήταν στον Πύργο …. στα Φιλιατρά, στο , ή στο Κιάτο ή στο Ξυλόκαστρο πρέπει να ήτανε, και είχε γεωπόνους, με γεωπόνος μέσα ο ΑΣΟ. Μεταξύ αυτών ένας γεωπόνος, μπορεί να τον ξέρετε, ήταν του Καλόφωνου, του

γιατρού του ογκολόγου, ο πατέρας. Ήταν Ζακυνθινός, η καταγωγή του, αλλά έμενε στην Πάτρα, και στα Φιλιατρά… στην Πάτρα.

Ι.Π. Οπότε ο ΑΣΟ θα λέγαμε ότι ήταν τότε ευλογία για τους σταφιδοπαραγωγούς;

Γ.Σ. Ήταν η σιγουριά, όπως ήταν και για τα άλλα τα εθνικά λεγόμενα προϊόντα, βαμβάκι, καπνός σύκα, λάδι, σιτηρά. Υπήρχε σιγουριά και λέει ο νέος άνθρωπος θα ασχοληθώ με το πρωτογενή τομέα και θα έχω σιγουριά αυτό το πρόγραμμα και συμπληρωματικά μπορεί να κάνει και άλλες δουλειές.

Ι.Π. Μπορεί ένας παραγωγός να έβρισκε καλύτερη τιμή σε έναν έμπορο;

Γ.Σ. Βέβαια, σίγουρα αυτό. Υπήρχε μεγάλος ανταγωνισμός, όταν εδώ ήταν οι εμπόροι, συγκεκριμένα ο πατέρας μου τη σταφίδα του την πήγαινε στους εμπόρους, γιατί έπαιρνε καλύτερα λεφτά. Μετά πήγαινε στο συνεταιρισμό, ήτανε και συνέταιρος, αλλά μετά ύστερα κλείσανε αυτά και έμεινε ο ΑΣΟ, ο οποίος στα χρόνια τα δικά μου κοιτάγανε πάση θυσία κι εγώ που ήμουν σαν υπάλληλος να διατηρήσουμε αυτό το προϊόν, το αγαπάγαμε.

Ι.Π. Πόσοι υπάλληλοι ήσαστε τότε στον ΑΣΟ στο Ληξούρι;

Γ.Σ. Εδώ τρεις. Τρεις και παίρναμε με τη συγκέντρωση… παίρναμε πάντα κάποιον συμβασιούχο. Μετά μείναμε στο τέλος δύο και παίρναμε συμβασιούχους την περίοδο της…

Ι.Π. Τι αρμοδιότητες είχατε;

Γ.Σ. Εγώ είχα κάνει… στο τέλος ήμουνα δέκα χρόνια διευθυντής, αλλά έκανα και τη διαχείριση, γιατί είχα συνάδελφο γυναίκα και όχι ότι υποτιμώ, ας πούμε, αλλά να μην πηγαίνει με τους εργάτες... εγώ τους ήξερα απ' έξω χρόνια από παλιά. Αυτή είχε μπει το 1984, εγώ ήμουν από το 1973 εδώ, και παρόλο που με πιέζανε από τα κεντρικά να την κάνω διαχειρίστρια αυτή την κυρία, εγώ κράταγα και τις δύο ειδικότητες, δηλαδή ήμουνα και διαχειριστής και διευθυντής, και αυτή την είχαμε σαν ταμία και λογιστικά, μέσα, και παίρναμε και υπάλληλο να μας βοηθάει… διάφορους από εδώ, ξέρω ‘γω, παιδιά άνεργα για δύο μήνες, για τρεις μήνες την περίοδο της συγκέντρωσης.

Ι.Π. Μετά την συγκέντρωση… μετά από πόσο καιρό από την συγκέντρωση πληρωνόταν ο παραγωγός;

Γ.Σ. Μπορούσες … τα λεφτά ήταν στην τράπεζα από την πρώτη ημέρα... μπορούσες να πληρώσεις, αν είχες προσωπικό. Σήμερα παραδίνεις, την άλλη μέρα παίρνεις λεφτά. Αλλά εμείς εδώ, επειδή δεν είχαμε προσωπικό και ο ίδιος εγώ έκανα και τον διαχειριστή, έπρεπε να τελειώσουμε ένα… κανά μήνα. Αν μένανε κάποιοι, τους ορίζαμε μέρες, τον πολύ κόσμο. Καθόμαστε, τελειώναμε, συνέχεια μέσα το γραφείο έφτιαχνε τις εντολές πληρωμής, γιατί ήταν και επιταγές δίγραμμες να κόψουν, τις ετοιμάζαμε και σε λίγο διάστημα, γιατί δεν κοιτάγαμε ωράρια στις πληρωμές, κοιτάγαμε να πληρωθεί ο κόσμος, να πάρει τα λεφτά του, δηλαδή καθόμαστε ώρες χωρίς ωράρια. Παίρναν τα λεφτά τους οι άνθρωποι… στα γρήγορα, μέχρι τον Νοέμβριο μήνα πληρωνόντουσαν.

Ι.Π. Οπότε ζυγίζατε τη σταφίδα, όταν έρχονταν οι παραγωγοί και τους δίνατε ένα ζυγολόγιο;.

Γ.Σ. Αυτό το ζυγολόγιο γινόταν μέσα εντολή πληρωμής. Όλο το λογαριασμό κανονικά, τα κιλά επί τόσο τόσο, κρατήσεις τόσο τόσο, το καθαρό και κοβόταν η επιταγή δίγραμμη, η οποία δεν μπορούσες να την εξαργυρώσεις, μόνο στην Αγροτική τράπεζα, ούτε να τη μεταβιβάσεις, γι' αυτό και η Αγροτική είχε εμπιστοσύνη και έδινε λεφτά στους αγρότες που είχαν σταφίδα, γιατί σου λέει από εδώ θα περάσει, οπότε θα πάρω τα λεφτά μου.

Ι.Π. Αυτό σημαίνει ότι δανείζονταν και πολλοί αγρότες για καλλιεργητικά δάνεια, για να αυξήσουν την παραγωγή, για να ανταποκριθούν σε μια χρονιά δύσκολη;

Γ.Σ. Δεν πηγαίνανε σε τοκογλύφους ούτε τους ήξερε κανείς, πήγαιναν στην Αγροτική εκεί παίρνανε τα λεφτά τους κι έμενε εκεί το ιστορικό…

Ι.Π. Έχετε ακούσει καθόλου ιστορίες, ας πούμε από αγρότες που είχαν πουλήσει σταφίδα, αλλά δεν είχαν πάρει στο τέλος τίποτα, γιατί χρωστούσαν;

Γ.Σ. Ήταν ορισμένοι, ήταν ορισμένοι που ήταν… και εγώ πρόλαβα… δυο-τρεις ψευτοεμπόροι που τους δίνανε λεφτά το χειμώνα και μετά τους πηγαίνανε τη σταφίδα και μετά τη φέρναν αυτοί, όχι στ' όνομα τους, σε κάποιον έμπιστο αγρότη, γιατί δεν μπορούσαν αυτοί σαν εμπόροι να φέρνουν σταφίδα στον ΑΣΟ. Υπήρχαν και αυτά τα παρατράγουδα στην καλλιέργεια, αλλά ήταν ελάχιστα, πολύς κόσμος ήταν κανονικά, έκανε τις δουλειές του, είμαστε πολύ δεμένοι και εμείς σαν υπάλληλοι με τους αγρότες. Τους ήξερα όλους απ' έξω με τα πατρώνυμα. Δεν τους ρώταγα, δηλαδή ερχόνταν μπαμ μπαμ μπαμ, ταυτότητες όταν ήρθε μια διαταγή να τους ζητήσουμε, αρχίσανε όλοι και απορούσαν, μα γιατί θέλεις ταυτότητα, δεν με γνωρίζεις; λέω τον αριθμό θέλω δεν θέλω εσένανε, και μου φέρναν τον αριθμό σε χαρτί, είχαμε μια οικειότητα μεταξύ μας… και το προϊόν… αλλά το κυριότερο ήταν η σιγουριά, το προϊόν αυτό έδινε λεφτά στον κόσμο, ήξερε ο άλλος ότι θα παντρέψει το παιδί του, την κόρη του, ας πούμε, κείνη την

εποχή θα πάρει λεφτά από εκεί ή θα δανειστεί λεφτά, να κάνει το γάμο του παιδιού του. Όλα αυτά και στην άλλη Ελλάδα γινόντουσαν με άλλα προϊόντα, τα εθνικά τα λεγόμενα.

Ι.Π. Υπήρχαν αποκλειστικά απασχολούμενοι στην σταφίδα αγρότες, δηλαδή κατά κύριο επάγγελμα αγρότες που να καλλιεργούν μόνο σταφίδα ή κάναν και άλλη δεύτερη δουλειά; Υπήρχαν;

Γ.Σ. Υπήρχαν. Μόνο που αυτός ο αγρότης εδώ δεν ήταν όπως στο Αίγιο, θα έκανε και τις ντομάτες του, θα έκανε τα κηπευτικά του ή πολλοί είχαν και δύο αγελάδες, ας πούμε, να κάνουν δυο μοσχάρια… κάτι έτσι.. αλλά που να είναι καθαρόαιμοι αγρότες χωρίς άλλο επάγγελμα υπήρχαν πολλοί στα χρόνια τα δικά μου.

Ι.Π. Οπότε ζούσαν οι οικογένειες από τη σταφίδα και μόνο από τη σταφίδα εννοώ;

Γ.Σ. Ναι, γιατί έκαναν καλλιέργειες... υπήρχε και εδώ καλλιεργητής που έκανε 17 τόνους ξερή σταφίδα, άλλος 10 τόνους, άλλος 5 τόνους, αλλά ήτανε λίγοι, οι πολλοί ήτανε στα 1000-1500[κιλά] συμπλήρωμα, ας πούμε.

Ι.Π. Μέχρι πότε θα λέγατε αυτή η περίοδος, αν μπορούσατε να βάλετε ένα ορόσημο, που ζούσε κάποιος από τη σταφίδα;

Γ.Σ. Μέχρι που υπήρχε ο ΑΣΟ.

Ι.Π. Το 198..

Γ.Σ. 1997-98, μετά που διαλύθηκε ο ΑΣΟ σιγά σιγά σιγά ανέλαβε η Ένωση. Εντάξει αυτοί ήταν απόξενοι, ερχόντανε, κάνανε μια συγκέντρωση, φεύγανε. Άρχισε ο κόσμος να [λέει] δεν με συμφέρει, πεθαίνανε κι οι παλιοί που αγαπάγανε το προϊόν.

(18:00 - 24:03)

Ι.Π. Οι περισσότεροι παραγωγοί σταφίδας ήτανε στην Παλική, δηλαδή εδώ γύρω από το Ληξούρι και στις άλλες περιοχές;

Γ.Σ. Κι όξω στα χωριά της Παλικής και πολλή σταφίδα κάνανε τα Χαβριάτα. Αυτό στο νότιο μέρος της Παλικής, έκαναν εκεί ήτανε πιο σταφιδοπαραγωγοί, πιο νοικοκυραίοι γύρω από τη σταφίδα. Εδώ στα ορεινά χωριά μας, εγώ πρόλαβα, ας πούμε, την περιοχή στα χωριά του Πόρου, ορισμένα χωριά. Εδώ απέναντι τα Κουρουκλάτα, π.χ. μικρό χωριουδάκι, είχε δυο τρεις

παραγωγούς. Στον Αθέρα, άλλο ορεινό χωριό, κτηνοτροφικό χωριό, είχε τρεις τέσσερις παραγωγούς, οι οποίοι σιγά σιγά πεθαίνοντας οι μεγάλοι, οι καινούργιοι δεν συνεχίζαν την καλλιέργεια. Στη Σάμη εγώ δεν πρόλαβα. Παλιά είχα ακούσει πως είχε κι εκεί ειδικά και στην Άσσο, εκεί … γιατί εκεί οι καλλιέργειες ήταν πολύ δύσκολες, γιατί δεν είχαν χωράφια μεγάλα. Ήταν τα λεγόμενα, εδώ τα λέμε, αρμάκια και ήταν με το τσαπί. Δεν μπορούσαν να πάνε να καλλιεργήσουν, όποτε δεν είχαν τις χειρόφρεζες. Και σιγά σιγά σε αυτά τα μέρη εγκαταλείψανε. Εκεί στα Ομαλά πρόλαβα εγώ λίγο, δυο-τρεις παραγωγούς, που είναι ο κάμπος του Αγίου Γερασίμου, εκεί στα Ομαλά. Αλλά πολλούς πρόλαβα Κατελειό, Πόρο, Ασπρογέρακα. Πηγαίναμε και τους πληρώναμε εκεί, δηλαδή όταν λέω πολλούς, γύρω στα πενήντα άτομα, πενήντα οικογένειες που κάνανε όχι μεγάλες ποσότητες όμως.

Ι.Π. Όταν λέτε, πηγαίνατε και τους πληρώνατε, έφερναν πρώτα τη σταφίδα και πηγαίνατε μετά;

Γ.Σ. Πηγαίναμε εμείς σαν συνεργείο και τους δίναμε επί τόπου τις επιταγές, για να μην τους ταλαιπωρούμε. Μία μέρα σε τρία σημεία, σε τρία χωριά, το ένα πάντα ήταν ο Πόρος. Στη Σκάλα ήταν λίγοι. Για να μην… επειδή ήταν σε κάθε χωριό τρεις-τέσσερις, τους μαζεύαμε σε τρία σημεία και πηγαίναμε σε μία μέρα, πηγαίναμε και τους πληρώναμε.

Ι.Π. Με τους συναδέλφους σας από τον ΑΣΟ, από άλλες περιοχές, είχατε σχέσεις, μιλούσατε καθόλου; Υπήρχε ανταγωνισμός ή συνεργασία;

Γ.Σ. Όχι, εγώ μιλούσα με έναν συνέχεια, από το Αίγιο που είχα κάνει. Ήταν ένας Γιούπης Αντρέας, δεν ξέρω αν ζει, μεγάλος, τον είχαμε ταμία. Μετά ήταν ο Θανάσης. Τον έχασα κι αυτόν. Τώρα έχω τελειώσει. Ο τελευταίος ήταν αυτός ο Φώτου, Αθανάσιος Φώτου λεγόταν, ήταν από ένα χωριό της Πάτρας. Δούλευε στην Πάτρα. Φύγαμε μαζί από το Αίγιο. Δουλεύαμε μαζί δύο χρόνια, είχαμε γίνει φίλοι. Εγώ ήρθα στο Ληξούρι, αυτός έμεινε στην Πάτρα. Τον έχω χάσει τώρα, ούτε ξέρω κι αυτός αν υπάρχει.

Ι.Π. Οπότε εσείς που ζήσατε με τον ΑΣΟ τόσα χρόνια, με τόση εμπειρία, πονούσατε και την περιουσία του ΑΣΟ. Ξέρετε τι έγινε αυτή μετά; Δηλαδή άλλα κτίρια έχουν δοθεί σε Δήμους, άλλα έχουν μεταβιβαστεί στη ΣΚΟΣ…

Γ.Σ. Όταν ήταν ο Τζουμάκας Υπουργός Γεωργίας … για τον ΑΣΟ είχε πει, δηλαδή με Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, όχι στα λόγια, ότι ο Δήμος όπου υπάρχουν αποθήκες ή κτίρια του ΑΣΟ να παίρνει το 20% νόμιμα, χωρίς άλλη διαδικασία. Δυστυχώς εδώ τότε, ο τότε Δήμαρχος, πήγε να καταλάβει την αποθήκη και του κάναν δικαστήρια και δεν την πήρε. Και όταν εγώ πήγα Σαν Ληξουριώτης και σαν υπάλληλος και του λέω, μ’ αυτή τη φωτοτυπία της εφημερίδας μπορεί να διεκδικήσει μια αποθήκη. Και ήτανε μια μονή του είπα και ποια. Αυτός πήγε να την κάνει

κατάληψη. Οι εκκαθαριστές… ακόμα δεν είχε τελειώσει η εκκαθάριση του ΑΣΟ… του κάνανε μια … δεν του κάνανε κάτι, δεν τον δικάσανε, αλλά δεν του έδωσαν την αποθήκη. Και χάθηκε. Τελικά δεν πήρε τίποτα.

Ι.Π. Στις υπόλοιπες πόλεις έχετε ακούσει;

Γ.Σ. Έχω ακούσει ότι πήρανε. Πήρανε μέρος. Οι υπόλοιπες πήγανε… τις πήρε μια εταιρεία που δημιουργήθηκε τότε, δεν θυμάμαι τώρα ακριβώς και το όνομά της…

Ι.Π. Η ΣΚΟΣ, Συνεταιριστική κορινθιακής σταφίδας.

Γ.Σ. Ναι, ναι, η ΣΚΟΣ. Έτσι πήγαν. Δυστυχώς.

Ι.Π.Οι αποθήκες του ΑΣΟ εδώ στο Ληξούρι ήτανε εκεί που είναι σήμερα το σούπερ μάρκετ;

Γ.Σ. Ναι, όλο εκείνο το συγκρότημα Είχε και ένα κτιριάκι. Εκεί που είναι το προαύλιο που αράζουν τα αυτοκίνητα. Ήταν τα γραφεία. Ένα γραφειάκι, ωραιότατο, μικρό.

Ι.Π. Ο βασικός σκελετός του κτιρίου έχει διατηρηθεί, έτσι;

Γ.Σ. Ναι, ναι. Και το μακρινάρι ήταν οι αποθήκες. Παίρνανε γύρω στους πεντακόσιους τόνους. Και από δω η μονή που είναι, αυτή έλεγα να την πάρει ο Δήμαρχος τότες. Νόμιμα, χωρίς έξοδα, χωρίς τίποτα. Και δεν το χειρίστηκε σωστά. Όχι από… από αμέλεια, δεν ξέρω τους λόγους, ας πούμε. Και δεν την πήρε.

Ι.Π. Και τώρα ανήκει σε ιδιώτη; Έχει πουληθεί σε ιδιώτη;

Γ.Σ. Δεν ξέρω το ιστορικό τους. Πώς το έχουν; Τι έχει γίνει; Δεν έχω ασχοληθεί πλέον. Γιατί στην αρχή, ας πούμε, μέχρι να γίνει η εκκαθάριση και να παραδώσω εγώ... Μετά από εκεί και πέρα δεν ασχολήθηκα πλέον, τι έγινε, ας πούμε.

Ι.Π. Πόσοι παραγωγοί ήτανε τότε που δουλεύατε εσείς; Θυμάστε, έχετε μια εικόνα του αριθμού;

Γ.Σ. Γύρω στους 350, οικογένειες που ασχολούνταν.

Ι.Π. Και σήμερα, στην Κεφαλονιά;

Γ.Σ. Ένας! Από μεράκι, όχι σαν παραγωγός. Γιατί έχει άλλες καλλιέργειες, κάνει ο άνθρωπος.

(24:03 - 27:00)

Ι.Π. Πιστεύετε ότι θα μπορούσε ένας νέος άνθρωπος να αναβιώσει καλλιέργεια σταφίδας;

Γ.Σ. Η προσωπική μου γνώμη, όχι. Και θα το εξηγήσω γιατί. Δεν θα έχει τη σιγουριά. Έρχεται ένας νέος 25-30 χρονών και λέει… Θα βρει εδώ χώρους όσους θέλει. Εγκαταλελειμμένα χωράφια κι αυτά. Θα φτιάσει αυτό το πρόβλημα, το κουραστικό. Είναι δύσκολη καλλιέργεια. Δεν είναι εύκολη καλλιέργεια. Είναι δύσκολη, έχει πολλά μεροκάματα μέσα. Πρέπει μετά να εισοδέψει. Αυτά τα λεφτά πούθε θα τα πάρει; Εμπόριο δεν υπάρχει, ΑΣΟ δεν υπάρχει, προστασία δεν υπάρχει. Δεν θα τον προβληματίσει;

Ι.Π. Ομάδες μικρών παραγωγών που θα μπορούσαν να προωθήσουν οι ίδιοι το προϊόν, να το τυποποιούν και να πουλάνε; Όπως κάνουν με το λάδι, πιο μικρή παραγωγή;

Γ.Σ. Είναι εύκολη καλλιέργεια το λάδι μπροστά στη σταφίδα, είναι πολύ πιο εύκολη. Και δεύτερο είναι αυτό, αυτοί οι άνθρωποι πρέπει να έχουν μεγάλο μεράκι. Εδώ, γενικά στα νησιά, κι εδώ, πάνε στο εύκολο, στον τουρισμό. Λίγο χρόνο…

Ι.Π. Θεωρείτε ότι ο τουρισμός έκανε κι αυτός ζημιά;

Γ.Σ. Ε, βέβαια!

Ι.Π. Πήρε ανθρώπους από την παραγωγή και τους έστρεψε στον άλλο τομέα της…

Γ.Σ. Το πρώτο χτύπημα που έκανε στον πρωτογενή τομέα ήτανε που χάθηκε η προστασία και ο κόσμος άρχισε να φεύγει. Ο νέος κόσμος είπε, πού να πάω, τι να κάνω; Άλλος πήγε σε εργοστάσιο, άλλος πήγε στο εξωτερικό, ξέρω ‘γω. Από εδώ από τα νησιά ασχολιούνταν με τον τουρισμό. Στην άλλη Ελλάδα πήγανε κάπου αλλού. Δηλαδή μπλέχτηκε η δουλειά. Η προστασία εγώ πιστεύω σε κάτι. Εγώ ήρθα στο Ληξούρι, γιατί ήρθα στο Ληξούρι; Και τότες όλοι… δεν βρέθηκε ένας άνθρωπος να μου πει, τι ήρθες και δεν καθόσουν στην Πάτρα ή στο Αίγιο; Είχα την προστασία όμως. Είχα δουλειά. Μου άρεσε ο τόπος μου, μου άρεσαν αυτά, μου άρεσαν τα ψαρέματα, μου αρέσανε οι καλλιέργειες, μου αρέσανε τα κυνήγια. Αλλά είχα την προστασία, ότι ήμουν υπάλληλος, ότι είχα ένα μεροκάματο. Είχα την σιγουριά του μισθού. Και έμεινα εδώ, παντρεύτηκα. Δεν μετάνιωσα, έκανα παιδιά. Η μία η κόρη μου είναι φαρμακοποιός. Ο γιος μου είναι πολιτικός μηχανικός. Έφτιασα σπίτια, αγόρασα χωράφια. Αλλά πάντα εδούλευα και πάντα

με μυαλό, πώς το λένε, με αγάπη στον τόπο μου. Αλλά είχα την σιγουριά. Χωρίς σιγουριά δεν γίνεται τίποτα. Αυτός ο άνθρωπος που θέλει τώρα να καλλιεργήσει σταφίδα, έχει την τρέλα, το μεράκι, ας το πούμε όπως θέλουμε. Τι θα την κάνει μετά; Ποιος θα την προστατεύσει; Τι είπε ο Δρακονταειδής;[9] Ταλαιπωρείται για λίγη σταφίδα, να την πάει στο Αίγιο, να την πουλήσει, και.. και… Και επειδή είναι το παιδί του γεωπόνος, μπορεί να ασχολείται.

(27:00 - 32:05)

Ι.Π. Για πείτε μου λίγο εσείς, πόση σταφίδα βρήκατε από τους γονείς σας; Δηλαδή πείτε μου λίγο πώς ήταν η ιστορία της καλλιέργειας, σ' εσάς, στην οικογένειά σας;

Γ.Σ. Εμείς δεν είμαστε κυρίως παραγωγοί. Ούτε ο παππούς μου, ούτε ο πατέρας μου ήτανε γεωργοί. Αλλά το κύριο στο επάγγελμα ήταν τεχνίτες, μαστόροι που ελέγαμε, για όλες τις δουλειές της εποχής εκείνης. Αλλά θέλανε και τη σιγουριά. Γιατί η σταφίδα ήταν μια σιγουριά στην οικογένεια. Κεια τα χρόνια δεν υπήρχε επάγγελμα, ακόμα και οι γιατροί είχανε σταφίδες. Όλα τα επαγγέλματα είχαν και λίγο σταφίδα. Εμπόροι που είχαν και σταφίδες, περιουσίες. Γιατί ήταν η σιγουριά. Εγώ εκεί το αποδίδω. Εμείς δεν είμαστε μεγάλοι. Είμαστε γύρω στον τόνο, ας πούμε, ξηρή σταφίδα. Αλλά ήταν άλλοι που κάνανε και πέντε τόνους και τρεις τόνους και δέκα τόνους. Ήτανε και μια οικογένεια στα Χαβριάτα που πάντα παίρνανε και δεκαπέντε τόνους ξηρή σταφίδα.

Ι.Π. Εσείς είχατε εδώ την σταφίδα, στον Κεχριώνα;

Γ.Σ. Εδώ στην περιοχή μας. Ήταν όλα αμπέλια εδώ. Και είχαμε …. πιο κάτω ήταν άλλοι, άλλοι, … ήτανε και πολλοί αγρότες. Το ποσοστό εδώ σε αγρότες στην Παλική ήτανε μεγάλο. Όλη η περιοχή μας ήτανε αγροτική και κτηνοτροφική.

Ι.Π. Την εποχή του τρύγου, επειδή είχατε μικρή καλλιέργεια, φαντάζομαι οικογενειακά τη μαζεύατε, δεν είχατε εργάτες;

Γ.Σ. Εδώ τα παλιά παλιά που είχαμε πιο πολλή καλλιέργεια, είχαμε κι ένα κτήμα άλλο, επαίρναμε και εργάτες. Παίρναμε εργάτες.

Ι.Π. Οι οποίοι από πού έρχονταν;

Γ.Σ. Από εδώ, διάφοροι… άλλοι αγρότες που είχανε περιθώρια… γινόταν σαν και το άλλο το ομαδικό, δηλαδή η οικογένεια η μία βοήθαγε την άλλη οικογένεια, χωρίς λεφτά. Σε βοηθώ στον

[9] Ο μοναδικός σταφιδοκαλλιεργητής του νησιού που ανέφερε προηγουμένως

τρύγο, με βοηθάς εσύ εκεί… ξέρω εγώ, γινόντανε και αυτά. Παππούδες, γιαγιάδες μαζευόντουσαν όλοι, τα παιδάκια απλώνανε. Ο γιος μου που ήτανε μικρός άπλωνε τη σταφίδα. Έπρεπε κάτι να κάνει, μία-μία να την απλώσει. Κάτι γινότανε, βοηθάγαν όλοι. Αλλά ήτανε και λεφτά.

Ι.Π. Οι εργάτες ήταν και άντρες και γυναίκες;

Γ.Σ. Ναι, στον τρύγο ήταν και γυναίκες.

Ι.Π. Έχετε καμία εικόνα, τα μεροκάματα ήταν ίδια;

Γ.Σ. Το μεροκάματο της εποχής εκείνης ήτανε γύρω στα πενήντα… πενήντα δραχμές. Και το τεχνικό ήτανε εκατό δραχμές. Και το θυμάμαι γιατί ο πατέρας μου που έπαιρνε εκατό, λέει καλύτερα να βάλω δύο εργάτες, να μην χάσω το μεροκάματο που είναι το διπλάσιο… και πιο ξεκούραστο. Γιατί στον τρύγο ήταν κούραση, σκύψιμο,κακό… και δεν είχε μεσημέρι.

Ι.Π. Τεχνικό, τι εννοείτε;

Γ.Σ. Μάστορας, να φτιάχνει, ξέρω ‘γω, να σοφατίζει…

Ι.Π. Α, όχι… στη σταφίδα υπήρχε κάποια δουλειά που πληρωνόταν παραπάνω;

Γ.Σ. Α, ναι…

Ι.Π. Στο σκάψιμο;

Γ.Σ. Όχι, το ακριβό μεροκάματο ήταν το χαράκι, η χαραγή. Που βγήκε μετά η ορμόνη και γλιτώσανε. Αυτό ήταν το πιο ακριβό μεροκάματο στη γεωργία. Γιατί έπρεπε να ξέρεις. Κι ήταν και γονατισμένος, έβγαινε από εδώ και έβγαινε στο τέρμα, όπως ήταν η αράδα, τα κούτσουρα, έπεφτε κάτω… χαμηλά…

Ι.Π. Γυναίκες δουλεύαν στον χαράκι;

Γ.Σ Όχι, στον τρύγο.

Ι.Π. Και τα μεροκάματα που παίρνανε οι άντρες και οι γυναίκες ήταν το ίδιο; Ή διέφεραν; Μπορεί να έπαιρναν λιγότερα οι γυναίκες;

Γ.Σ. Όχι, την εποχή τη δική μου, όχι. Το ίδιο τους δίνανε. Αλλά ήταν η ίδια κούραση στον τρύγο. Μπορώ να πω και καλύτερα οι γυναίκες, γιατί σκύβανε πιο εύκολα… ήτανε πιο… στο μάζεμα, στο κόψιμο. Γιατί η σταφίδα είχε ένα καλό. Δεν ήθελε μαχαίρι ή ψαλίδα. Στο κοτσανάκι που είχε έναν κόμπο, τσακ το έκανες και κοβότανε.

Ι.Π. Εσείς είχατε μάκινα δική σας; Ή παίρνατε από άλλους;

Γ.Σ. Όχι, εγώ δεν είχα… ήμουνα καλλιεργητής… οι μεγάλοι, ο πεθερός μου που έκανε πολλή σταφίδα, είχε μάκινα. Αλλά όταν… με τα δρυμόνια, τα λεγόμενα, και είχε δυνατό αέρα όπως είναι η περιοχή μας, δεν χρειάζονταν πολλές φορές, εγινότανε … Αλλά ήθελε πιο προσπάθεια. Και να μην έχεις και ποσότητα. Άντε να έχεις τόνους να … Να κάνεις έτσι. Ήταν λίγο δύσκολο. Οι μάκινες, τις έφερνε ο ΑΣΟ με δόσεις 4 χρόνια. Σε 4 χρόνια μπορούσες να την ξεπληρώσεις. Το ίδιο και τα σταφιδόπανα. Και το ίδιο και τα δίχτυα. Τα φέρναμε εμείς και τα δίναμε. Βέβαια είχε μια διαδικασία. Εκτός από τον παραγωγό που τα έπαιρνε, έπρεπε να φέρει και δύο εγγυητές για να υπογράψουν στις δόσεις. Αλλά εδώ δεν ήταν … δύσκολες περιπτώσεις που να μην πληρώνουν. Υπήρχαν και κάτι τέτοια, αλλά λίγα. Πιο παλιά από εμένα. Εγώ την περίοδο εκείνη, ήτανε όλοι καλόπιστοι. Δεν μου είχε παρουσιαστεί να τρέχουμε σε δικηγόρους και σε δικαστήρια.

(32:09 - 40:00)

Ι.Π. Θυμάστε άλλες ιστορίες που σας είχαν πει οι δικοί σας για τον τρύγο παλιότερα;

Γ.Σ. Παλιότερα, ο τρύγος ήτανε και γλέντι. Γιατί μαζευόντουσαν οι οικογένειες. Μέχρι και τραγουδάγανε την ώρα που γλεντάγανε. Ήτανε μεσημέρι, καθόντουσαν κάτω από μια ελιά για ίσκιο, να φάνε κι επειδή συνήθως τα χρόνια εκείνα ήτανε ο τρύγος … εδώ εξεκίνανε στις αρχές Αυγούστου, επειδή είναι πιο ζέστη από την ας πούμε περίοδο που ζήσαμε στην Αιγιάλεια που τρυγάγαμε αργά. Εδώ τρυγάγαμε 6-7 Αυγούστου, άρχιζε ο τρύγος κι ήτανε η περίοδος που ο κόσμος ενήστευε, ο παλιός κόσμος. Και θυμάμαι το κυρίως φαγητό τους ήτανε το όσπριο. Και καθόντουσαν … αλλά ήτανε τόσο ο κόσμος, τόσο αγνός, τόσο καλός που δεν το σκεφτόταν. Και μετά σηκωνότανε από το φαγητό να πάει να τρυγήσει. Βέβαια δεν είχαμε και αυτόν το καύσωνα που γίνεται τώρα, με το … τόσο πολύ να καίει. Εγώ που ήμουνα μικρό παιδάκι, ετρυγάγαμε, ας πούμε, το μεσημέρι και δεν θυμάμαι… τώρα και να θες δεν μπορείς. Ο ήλιος καίει πολύ. Και γινότανε γλέντι. Ο τρύγος ήτανε εκείνα τα χρόνια γλέντι, Μετά, το άπλωμα της σταφίδας, ήτανε ωραίο. Ήτανε καλές εποχές. Πολύς ο κόσμος που ασχολιόταν με αυτό. Εδώ ήτανε 4-5 οικογένειες, εδώ γύρω, πιο κάτω. Και μένανε τα καλοκαίρια, επειδή δεν υπήρχε το αυτοκίνητο,

φτιάχνανε κάτι αχυροκαλύβες, αν δεν είχανε σπιτάκια. Εδώ είχαμε ένα σπιτάκι εμείς, γιατί ήτανε μαστόροι παλιοί και είχανε… Άλλοι μένανε σεαχυροκαλύβες, για να τρυγήσουν, να μην πηγαινόρχονται στο Ληξούρι με τα πόδια. Όλος ο κάμπος ήτανε όλο οικογένειες για τον τρύγο. Αυτά….

Ι.Π. Θυμάστε καθόλου διαμαρτυρίες; Συλλαλητήρια από αγρότες; Ή είχατε εσείς ως υπάλληλοι στον ΑΣΟ, είχατε συνδικαλισμό; Υπήρχανε περίοδοι που μπορεί να είχατε διεκδικήσει κάτι;

Γ.Σ. Εμείς στον ΑΣΟ δεν κάναμε ούτε απεργίες ούτε τίποτα. Ήτανε τέτοια η περίοδος … εμείς ξεκινάγαμε το έτος 1η Σεπτέμβρη. Όχι 1η Ιανουαρίου, 1η Σεπτεμβρίου. Ήτανε η περίοδος εκείνη και επειδή ήτανε η περίοδος μέχρι τα Χριστούγεννα με πίεση, ούτε άδειες παίρναμε ούτε τίποτα. Μετά από τον άλλο χρόνο παίρναμε τις άδειές μας κανονικά. Γιατί έπρεπε το προϊόν να συγκεντρωθεί, να πληρωθεί. Ήταν μια διαδικασία. Αλλά δεν είμαστε και μεγάλος οργανισμός με πολύ κόσμο. Δεν είχαμε έτσι πολλές ούτε εντάσεις και τέτοια… ασχολιόμαστε με τον κόσμο. Παλιά είχαμε και ταμείο δικό μας. Επί δικτατορίας το καταργήσανε το Ταμείο Προνοίας ΑΣΟ και μας βάλανε στο ΙΚΑ. Αλλά κρατήσαμε το ταμείο σαν εφάπαξ. Το οποίο ήτανε πολύ καλό. Και όταν διαλύθηκε ο ΑΣΟ, μας δώσανε τα λεφτά. Ήταν αρκετά καλά, εκατομμύρια τότες ήτανε, μέχρι και μετοχές της Τραπέζης της Ελλάδος μας δώσανε. Δηλαδή ευημερούσε ο οργανισμός, δεν κλείστηκε ότι δεν πήγαινε καλά οικονομικά. Ήταν η διαδικασία να κλείσουν οι οργανισμοί τότες. Δεν ξέρω για τους άλλους… του καπνού, ξέρω ‘γω, για το βαμβάκι. Εμείς πάντως σαν οργανισμός δεν είχαμε χρεωκοπήσει, να το πω έτσι απλά. Αυτό σου λέω ούτε το ξέραμε όταν μας δώσανε τις μετοχές, λέμε τι είναι αυτό; Πήγαμε να πάρουμε το εφάπαξ από την Πάτρα σαν υπάλληλοι. Τι είναι αυτά; λέει. Αυτά θα τα παίρνετε όταν παίρνετε σύνταξη. Τώρα αφού διαλύθηκε, θα τα πάρετε.

Ι.Π. Από σταφιδοκαλλιεργητές θυμάστε κάποιο συλλαλητήριο; Κάποια διαμαρτυρία να έχει γίνει στο νησί;

Γ.Σ. Στα χρόνια τα δικά μου δεν είχε συμβεί ποτέ. Είχαμε άριστες σχέσεις, γιατί πάντα συνεννογιόμαστε πότε θα γίνει συγκέντρωση, πότε αυτά, πότε…. Δεν είχαμε διαμαρτυρίες στα χρόνια μου. Πιο παλιά δεν ξέρω. Στην περίοδο δηλαδή από το 1973 μέχρι που έκλεισε ο ΑΣΟ που ήμουνα εγώ εδώ, ποτέ δεν είχαμε διαμαρτυρία. Και μια χρονιά μάλιστα που ήτανε δύσκολη από βροχές και εκινδύνευσα εγώ σαν υπάλληλος, γιατί μου χάλασε η ποιότητα, ευτυχώς ήρθε τότες ένας γεωπόνος από τα κεντρικά και με κάλυψε. Κι έτσι ντάξει, τακτοποιήθηκε το θέμα, λόγω κλίματος, λόγω έτσι λόγω οι αποθήκες ότι είναι κοντά στη θάλασσα, δικαιολόγησε που είχε πάθει μια ζημιά η επιφάνεια της σταφίδας. Είχε πιάσει την ψείρα τη λεγόμενη της σταφίδας την οποία τότες αναγκαστικά την καθαρίσαμε και την υπόλοιπη την εδώσαμε, ας πούμε, την πουλήσαμε. Βοηθήσανε δηλαδή κι οι συνάδελφοι από την Πάτρα, κι αυτά, γιατί είδανε ότι δεν υπήρχε δόλος. Απλώς ήτανε … Έπρεπε κανονικά να μην γίνει συγκέντρωση.

Ι.Π. Εσείς δηλαδή κατά κάποιο τρόπο καλύψατε τους παραγωγούς;

Γ.Σ. Εγώ ήθελα ένας, ένας γνωστός να με καλύψει

Ι.Π. Και ο γεωπόνος κάλυψε εσάς;

Γ.Σ. Βεβαίως, βεβαίως. Θεός σχωρέστον, έχει πεθάνει. Ήρθε και μου είπε, αποβραδίς, μου λέει, «Ξέρεις κάτι; Σφαέλο, δεν ήρθα να σε κάψω. Ήρθα να το τακτοποιήσουμε το θέμα». Και πράγματι με κάλυψε. Και το δεχτήκανε και στα κεντρικά ότι δεν έγινε θέμα για δόλο και ξέρω ΄γω, γιατί είχαμε καλές σχέσεις με τους παραγωγούς, ούτε ποτέ διαμαρτυρίες. Ήταν το μόνο πρόβλημα που φοβήθηκα, γιατί αν μου χρεώνανε αυτή τη σταφίδα, έπρεπε ακόμα να πληρώνω. Να πουλήσω ό,τι είχα και δεν είχα. Και ακόμα δεν πιστεύω να είχα ξεχρεωθεί. Πω, πω, αυτό… δεν κοιμόμουνα τότες. Ήταν το μόνο παρατράγουδο. Κατά τα άλλα πέρασα ήσυχα, καλά στον ΑΣΟ. Και με τους παλιούς συναδέλφους που είχα βρει. Και μετά και εγώ που έμεινα σαν μεγαλύτερος με τους νεότερους, είχαμε καλές σχέσεις.

Ι.Π. Βέβαια, αν δεν το είχατε κάνει αυτό τότε, δεν θα κοιμόντουσαν οι αγρότες που είχαν την παραγωγή. Δηλαδή μπορούσατε να τους αρνηθείτε, να μην πάρετε την παραγωγή;

Γ.Σ. Ε, βέβαια! Θα ήταν μεγάλη ζημιά. Μιλάμε για εκατομμύρια. Αν θυμάμαι καλά ήταν γύρω στα 30 εκατομμύρια η ζημιά. Εγώ μπορούσα και αυτό ορισμένοι από τα κεντρικά μου είπαν, «και γιατί την πήρες;». Τους ανέλυσα τον λόγο, ένας ένας ή δεν ερχόταν, ο άλλος τον ήξερες, κάποιες ανάγκες. Ναι, αλλά μετά είχε γυρίσει μπούμερανγκ εναντίον μου. Αλλά ευτυχώς το καταλάβανε και στα κεντρικά και μου στείλανε έναν καλό γεωπόνο από τα Φιλιατρά, ο οποίος, η πρώτη κουβέντα χωρίς να δει τίποτα, «Ήρθα να δούμε πως θα το τακτοποιήσουμε» έτσι, «δεν ήρθα να σε κάψω», έτσι το θυμάμαι.

Ι.Π. Σήμερα εσείς δεν έχετε καθόλου σταφίδα προσωπικά;

Γ.Σ. Εγώ έχω. Έχω 8 κούτσουρα, 8 κλήματα. Δεν μπορώ να μην κάνω. Για το σπίτι. Δυο βαζάκια. Λίγη ξερή για κάνα φίλο. Είναι αρρώστια αυτή. Τη φύτεψα. Το είδα ότι θα χαθεί. Εδώ ο πεθερός μου κάνει 5 τόνους ξερή σταφίδα, ο πατέρας της γυναίκας μου. Και τώρα δεν έχουν ούτε ένα κούτσουρο. Δεν.. έτσι.. Και έβαλα 8 κλήματα. Έχω κάνει αμπελάκι, μαυροδάφνη, μαύρο σταφύλι. Έχω βάλει 8 κούτσουρα. Και τρώνε τα παιδιά, τα εγγόνια μου. Τώρα φτιάχνω και λίγη ξερή. Την ξεραίνω σ’ ένα… μια μπαλέτα... ένα αλωνάκι, εδώ τη βάζω και κάνω στο σπίτι. Είναι ωραία. Τα ξέρεις. Δεν είναι ανάγκη να στα πω εγώ, τα ευεργετήματα της σταφίδας.

(40:02 - 45:35)

Ι.Π. Τη χρησιμοποιούσατε σε συνταγές, εδώ τοπικές τη σταφίδα;

Γ.Σ. Ναι ακόμα. Κάνει κέικ η γυναίκα μου, κέικ μέσα. Σταφιδοκουλούρες φτιάχνανε εδώ, ψένανε παλιά θυμάμαι οι… που ψένανε στα σπίτια. Ψωμί, θα κάνανε και κουλουρίτσα, σταφιδοκουλούρα δηλαδή. Θα βάνανε πολλή σταφίδα μέσα. Το χειμώνα εδώ τρώγανε παλιά καλαμπάλευρο, δηλαδή αλεύρι… την πολέντα, μέσα σταφίδα. Αν δεν βάλεις σταφίδα μαύρη, δεν είναι γευστική. Ναι, η σταφίδα. Αφού ακόμα εγώ στα εγγόνια μου τους δίνω λίγη σταφιδούλα, τη χαίρονται … γιατί δεν είναι με φάρμακα, δεν είναι ξέρεις... Γιατί μπορεί να αγοράζεις, αλλά αν ξέρεις τι έχει. Το δικό σου ξέρεις τι έχει. Μα με την κατοχή μου λέγανε οι μεγάλοι, ο πατέρας μου, η μάνα μου κι οι πιο παλιοί ζήσανε. Γιατί όταν λίγη σταφίδα, που δεν είχαν αλεύρι για να ψήσουν ψωμί για να φάνε, τη σταφίδα την καλλιεργούσαν οι ίδιοι. Και τότες έπεσε εκεί το πρώτο χτύπημα στη σταφίδα. Ήταν με την κατοχή που κόψανε πολλά αμπέλια για να καλλιεργήσουν σιτάρι. Για το αλεύρι. Εγώ θυμάμαι εκεί που είναι τώρα τα αλώνια να είναι αλώνια μες στη μέση να αλωνίζουν με τα άλογα. Το σιτάρι το πρόλαβα εγώ από μικρό παιδάκι. Κοπήκανε πολλές σταφίδες εδώ στην περιοχή και σπέρνανε με τα ζώα το αλέτρι. Δεν υπήρχαν ακόμα τρακτέρια. Και να κάνουν σιτάρι, να το αλέθουν μετά, εδώ είχε μύλους μέσα το Ληξούρι, δυο -τρεις. Και πήγαινες το σιτάρι κι έπαιρνες το αλεύρι. Η πρώτη ζημιά έγινε τότες γύρω στη σταφίδα στην περιοχή μας ήταν από ό,τι μου έλεγαν οι μεγάλοι με την κατοχή, με τον πόλεμο, δηλαδή τον δεύτερο. Και μετά το δεύτερο χτύπημα ήτανε επί δικτατορίας που βγήκε ένας νόμος για… επιδοτούσε την εκρίζωση. Να μειωθούν οι ποσότητες. Εδώ όμως δεν.. σε κάποια χωριά όμως πήρανε λεφτά κι έκοψαν τις σταφίδες.

Ι.Π. Και έπρεπε να βάλουν κάποια άλλη καλλιέργεια; Ή απλώς να τις κόψουν;

Γ.Σ. Όχι, να λιγοστέψει η παραγωγή θέλανε. Δεν ξέρω στην άλλη Ελλάδα. Ήμουν εδώ. Εδώ έγινε αυτό και ορισμένα χωριά ορεινά που κάνανε σταφίδα, όχι πολλοί, ορισμένοι πήραν... Όμως ο κάμπος κι εδώ δεν τους συνέφερε.

Ι.Π. Γιατί είχαν ένα καλό εισόδημα.

Γ.Σ. Είχαν το εισόδημα που λέγαμε προηγούμενα.

Ι.Π. Να ρωτήσω τώρα κάτι άλλο. Από την εμπειρία σας από τον ΑΣΟ, και με τους άλλους συναδέλφους που είπατε ότι μιλούσατε, υπήρχε έτσι κάποια αξιολόγηση, να λέτε «Αυτή η σταφίδα σε αυτή την περιοχή είναι η καλύτερη»;

Γ.Σ. Υπήρχε, υπήρχε.

Ι.Π. Πού ήταν οι καλύτερες;

Γ.Σ. Αιγιαλείας. Γιατί κάνανε και του ίσκιου. Εδώ δεν έκανε κανείς.

Ι.Π. Ξέραιναν στη σκιά, που ήταν καλύτερη η ποιότητα.

Γ.Σ. Και η Αιγιάλεια, όλες… όχι όλες οι περιοχές, ας πούμε η Κουνινά έκανε φοβερή σταφίδα. Τα ορεινά, με λίγα λόγια, Αραββωνίτσα, πώς τη λένε, τη θυμάμαι καλά; Κάπου κάτι ορεινά, κάναν πολύ καλή. Όπως και εδώ τα ορεινά ήταν καλύτερη από τον κάμπο. Η σταφίδα δεν θέλει πολλά υγρά, για να γίνει καλή και γλυκιά. Και γινόταν και ψιλή… ενώ, ας πούμε, η Ηλεία έκανε πολλή σταφίδα και χοντρή.

Ι.Π. Και εσείς είχατε εδώ καλή ποιότητα και στη Ζάκυνθο;

Γ.Σ. Και η Ζάκυνθος την ίδια ποιότητα έχει. Την ίδια ποιότητα μ' εδώ έχει. Αλλά η Αιγιάλεια έχει πολύ ωραία σταφίδα. Κι έτσι … είχε και τιμές καλύτερες από μας. Ο ΑΣΟ δηλαδή έδινε κάτι παραπάνω στην τιμή ασφαλείας.

Ι.Π. Α, δεν υπήρχε ενιαία τιμή; Καθοριζόταν ανά περιοχή, ανά ποιότητα;

Γ.Σ. Όχι, δεν ήταν ανά νομό. Ορισμένες περιοχές. Δηλαδή εμείς με τη Ζάκυνθο είχαμε την ίδια τιμή, ας πούμε. Το Αίγιο πάντα είχε την καλύτερη τιμή, η Αιγιαλείας, η λέγόμενη.

Ι.Π. Δεν ξέρω αν θυμάστε κάτι άλλο. Θα θέλατε να μοιραστείτε κάτι άλλο μαζί μας; Σχετικά με την όλη αυτή την εμπειρία σας με τη σταφίδα ή κάποια σκέψη για το σήμερα, αν και τα είπαμε για το σήμερα.

Γ.Σ. Για το σήμερα είπαμε δύσκολο, γιατί δεν είναι η προστασία. Κείνα τα χρόνια, τα παλιά χρόνια υπήρχε η προστασία και ο άλλος έλεγε θα φυτέψω, ας πούμε, μια σταφίδα γιατί θα πάρω αυτά τα λεφτά, να κάνω τόσο. Σήμερα δεν υπάρχει. Και βέβαια, δεν είναι μ'ονο στη σταφίδα, είναι σε όλα τα προϊόντα, τα εθνικά τα λεγόμενα. Τι άλλο να πούμε; Πιστεύω τα είπαμε όλα. Αν θέλεις κάτι να με ρωτήσεις, Γιάννη μου, ρώτησέ με.

Ι.Π. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

Γ.Σ. Τίποτα, να είμαστε καλά! Και εσείς… αν μπορούσατε να κάνετε κάτι έστω και στην άλλη Ελλάδα, δηλαδή απέναντι που είναι πιο… γιατί εδώ μας έχει κυριαρχήσει ο τουρισμός. Δεν βλέπω δηλαδή έναν νέο να ασχοληθεί με τη γεωργία. Και η κτηνοτροφία όσο υπάρχουν … που κρατάει πολλούς νεαρούς… είναι όσο είναι αυτές οι επιδοτήσεις… οι λεγόμενες κι αυτά.

(08)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορήτρια: Ελπινίκη Μαρούλη (Ε.Μ.)

Διάρκεια συνέντευξης 50:52

Ε.Μ. (0:00 - 0:10)

Μαρούλη Ελπινίκη

Ι.Π. Και έχετε γεννηθεί...

Ε.Μ. Στο Ληξούρι της Κεφαλονιάς, στις 11 Σεπτεμβρίου του 1967.

Ι.Π. (0:12 - 0:12)

Και οι γονείς σας...

Ε.Μ. (0:12 - 0:21)

Είναι ο Μιχάλης ο Μαρούλης και η Δήμητρα η Μαρούλη. Ο πατέρας μου είχε καταγωγή από Καμιναράτα Κεφαλονιάς και η μάνα μου από τα Βιλατώρια.

Ι.Π. (0:22 - 0:24)

Πείτε μου λίγο τι σχέση έχετε με τη σταφίδα.

Ε.Μ. (0:24 - 1:05)

Άμεση σχέση… μεγάλωσα μαζί με τους γονείς μου και τα αδέρφια μου δουλεύοντας τα δικά μας χτήματα, με μεγάλη παραγωγή σταφίδας, αρακά και ελαιολάδου. Τι να σας πω... Όσα χρόνια θυμάμαι τον εαυτό μου, πέρα από την τελευταία 15ετία περίπου, ίσως και λίγο παραπάνω, ασχολιόμασταν με τα χτήματά μας. Είχαμε πολλά χτήματα και η δουλειά σε αυτά ήταν σχεδόν όλο το χρόνο. Μόνο ελάχιστο διάστημα, από τις αρχές του Σεπτεμβρίου περίπου, μέχρι μετά τα Χριστούγεννα.

Ι.Π. (1:08 - 1:15)

Και είπατε και σταφίδες και ελιές και αρακά. Οπότε είχατε όλο το χρόνο δουλειά.

Ε.Μ. (1:15 - 1:46)

Έτσι ζούσαμε. Αυτή ήταν οι πόροι που ζούσαμε. Εκτός βέβαια από τα ζωντανά που είχαμε.

Συνήθως εκείνες τις εποχές τα περισσότερα σπίτια, είχαν τις δικές τους κότες, τις δικές τους κατσίκες, μια-δυο αγελάδες, γουρουνάκια. Ήμασταν αυτάρκεις όσον αφορά τη γη, ό,τι παρήγαγε η γη και ό,τι μπορούσαμε να πάρουμε από τα ζώα μας. Τα αυγά μας, το κρέας τους, το γάλα τους, τα πάντα.

Ι.Π. (1:46 - 1:47)

Πόσα αδέρφια ήσασταν;

Ε.Μ. (1:48 - 1:53)

Ήμασταν πέντε, μείναμε τέσσερις και μετά μείναμε τρεις.

Ι.Π. (1:54 - 1:57)

Και δουλεύατε όλοι στις αγροτικές εργασίες;

Ε.Μ. (1:58 - 2:27)

Ναι, ναι. Τα νιάτα μας τα φάγαμε εκεί. Όντως, έτσι. Από το πρωί που ανοίγαμε τα μάτια μας, καθένας είχε τη δική του δουλίτσα. Από εδώ να ταΐσουμε τις κότες μας, να ποτίσουμε τα ζωντανά μας, να τους βάλουμε χορτάρι, να τους βάλουμε καρπό. Και μετά ξεκίναγε η καλλιέργεια της γης. Ο πατέρας μου έβγαζε, με τη μάνα μου πάντα δίπλα του, το δεξί του χέρι ήταν η μάνα μου, και έβγαζε πρόγραμμα ανάλογα την εποχή, τι θα κάνουμε στη γη μας.

Ι.Π. (2:30 - 2:31)

Πόσα στρέμματα είχατε συνολικά;

Ε.Μ. (2:33 - 2:38)

Τώρα θα σας πω ψέματα, αλλά υπολογίζω γύρω στα τριάντα στρέμματα.

Ι.Π. (2:39 - 2:43)

Και ποια ήταν η πιο απαιτητική δουλειά, η σταφίδα;

Ε.Μ. (2:43 - 3:23)

Η σταφίδα. Τον αρακά δουλεύανε τα χωράφια, φυτεύαμε τον αρακά. Όταν γινόταν, ασχολιόμασταν με το να το συλλέξουμε, να το ξεράνουμε και να το... Και το πιο δύσκολο απ' όλα ήταν να διαλέξουμε τον αρακά. Θυμάμαι σαν μνήμη, μικρά παιδιά, καθένας είχε ένα ταψί και είχε μέσα τον αρακά, και διαλέγαμε το καθένα μπιζέλι, ποιο είναι χαλασμένο και ποιο είναι

γερό, ώστε ο πατέρας μου όταν πάει στην τότε ένωση που έπαιρνε, είτε στο χοντρέμπορα που ερχόταν κατά καιρούς, να δώσει γερό αρακά ώστε να πάρει χρήματα για να καλύψουμε τις ανάγκες μας.

Ι.Π. (3:24 - 3:26)

Όσον αφορά τη σταφίδα, πού τη δίνατε;

Ε.Μ. (3:26 - 4:11)

Στον ΑΣΟ. Υπήρχε ο ΑΣΟ με μεγάλες αποθήκες, υπήρχε σωματείο εργατών που δούλευαν σε αυτόν τότε. Ένας από αυτούς τους εργάτες, συνήθως ήταν 1,5 με 2 μήνες που δούλευαν εκεί, ήταν και ο πατέρας μου. Ο πεθερός μου, ο Ραυτόπουλος ο Γιάννης, πάρα πολλά άτομα, ο Μπάμπης ο Λουκέρης, ο επονομαζόμενος τότε Μπισκούκης, ο Κότσας ο Φώτης, ο… δεν θυμάμαι τώρα το όνομά του, αργότερα είχαν… κάνανε και ξενοδοχείο… ο Μπούτουνας, ο Φώτης ο Μπούτουνας, και πολλοί άλλοι.

Ι.Π. (4:11 - 4:20)

Εσείς τη σταφίδα την πηγαίνατε αποξηραμένη;

Ε.Μ Έτοιμη, καθαρή, λιασμένη.

Ι.Π. Χρησιμοποιούσατε μάκινα για να την μακινάρετε;

Ε.Μ. (4:20 - 5:19)

Να ξέρετε ότι ήμασταν από τα λίγα σπίτια που είχε μάκινα. Του πατέρα μου του άρεσε πολύ ό,τι πρωτοκυκλοφορούσε, με μέτρο και με στέρηση, βέβαια και τότε δίνανε κάποιες βοήθειες, η Αγροτική Τράπεζα και όταν έπαιρναν αυτά τα χρήματα, προσπαθούσε να πάρει κάτι, ώστε να μας κάνει πιο εύκολη τη ζωή μας. Ο πατέρας μου είχε πάρει από τις πρώτες φρέζες, ώστε να δουλεύουμε τα χτήματά μας, ενώ παλιά ασχολιόντουσαν οι εργάτες, έπαιρνε εργάτες μεροκάματο από το πρωί και δουλεύανε τσαπί για να δουλέψουν τα χτήματα. Αυτό αργότερα άλλαξε και μεγαλώνοντας εμείς, φτάνοντας στο Δημοτικό, ξεκινάγαμε, ο πατέρας μου με τη φρέζα του ανάμεσα στα δύο κούτσουρα και εμείς ένα παιδί δεξιά και ένα αριστερά, συνήθως εγώ και ο αδερφός μου ο Σωκράτης που ήμασταν οι μεγαλύτεροι, και τραβάγαμε τα κούτσουρα, ώστε να περάσει η φρέζα, να δουλευτεί το χωράφι, να μην γίνει ζημιά.

Ι.Π. (5:20 - 5:22)

Οπότε τότε δεν είχατε και ανάγκη εργατών για να σκάψουν.

Ε.Μ. (5:23 - 6:51)

Ήταν το επόμενό μας βήμα δηλαδή, ας πούμε, ναι. Μετά ο πατέρας μου άρχιζε τα ραντίσματα. Τότε χρησιμοποιούσαν συνήθως το χαλκό και τη θειάφη[10]. Κουβαλάγαμε το νερό με τενεκέδια από το πηγάδι στο σημείο που ήτανε το χτήμα. Ο πατέρας μου έβαζε τον χαλκό μέσα σε ένα πανί από το βράδυ και έλειωνε αυτό και γινότανε το φάρμακο και με την ραντιστική μηχανή του εδούλευε τα χτήματα του. Και αργότερα, όταν έδενε ο καρπός ξεκίναγε με τη θειάφη. Μέρες που δεν είχε δροσιά, έπαιρνε τη θειάφη, την έβαζε σε ένα μπούσουλα, ένα εξάρτημα που είχαμε τότε. Παλιά είχαμε πανιά δεμένα και τα τινάζανε, ώστε να απλωθεί γύρω από το κλήμα. Ενώ αργότερα είχαμε ένα εργαλείο, ας το πούμε, τον μπούσουλα που τον γεμίζανε με τη θειάφη. Είχε τρύπες μπροστά όπως ένα σουρωτήρι και εμείς βοηθάγαμε, γεμίζαμε τους μπούσουλους, γεμίζαμε τα πανιά... δύσκολες εποχές, γιατί έπρεπε να δουλέψουμε πριν βγει ο ήλιος, γιατί με τον ήλιο σου 'βγαζε τα μάτια και δεν μπορούσες να... εννοώντας ότι είχες δάκρυα στα μάτια. Τότε δεν είχαμε ούτε γυαλιά ηλίου, ούτε… απλώς κάποιες μπλούζες παλιές και τις δέναμε γύρω απ' το κεφάλι μας, ας πούμε να προστατευτούμε λίγο από το φάρμακο.

Ι.Π. (6:51 - 6:53)

Χαράκι κάνατε, χαρακώνατε;

Ε.Μ. (6:53 - 7:50)

Ε, ο πατέρας μου. Το κλάδεμα το έκανε ο πατέρας μου κι έβαζε σε κατά τόπους μεριές τις βέργες. Και η δουλειά η δική μας ήταν το απόγευμα, να παίρνουμε τις βέργες αγκαλιούλα και να τις πηγαίνουμε στο σημείο όπου μας είπε. Βέβαια αυτά δεν πετιόντουσαν. Οι καλύτερες βέργες δίνονταν στους γειτόνους, σε όποιους τέλος πάντων τους το ζητούσε, ώστε να βγάλουμε νέα κλήματα, νέα φυτά. Και όπου υπήρχαν χαλασμένα φυτά δικά μας, να αναστήσουμε καινούρια. Αυτές οι βέργες, να ξέρετε, στο σημείο που τις βάζαμε, ο καιρός και ο ήλιος τις ξέραινε, κι εμείς με αυτές ανάβαμε τον ξυλόφουρνό μας, που μαγειρεύαμε σχεδόν κάθε μέρα. Δηλαδή δεν πήγαινε τίποτα χαμένο. Τότε κι αν γινόταν η ανακύκλωση. Πλήρης ανακύκλωση.

Ι.Π. (7:51 - 7:57)

Στις δουλειές η μητέρα σας βοηθούσε;

Ε.Μ. (7:57 - 8:16)

Ήταν το δεξί χέρι του πατέρα μου. Δεν έκανε τίποτα ο πατέρας μου, αν δεν είχε δίπλα τη μάνα μου. Βέβαια αυτό το κάναν όλοι τότε. Και συνήθως κάναν πολλά παιδιά για να έχουν βοήθεια, ώστε να μπορούν να παράγουν έργο, στην ουσία για αυτό γινόταν, για να μπορούμε να έχουμε πόρους να ζήσουμε.

[10] Ιδιωματισμός (με μετατροπή σε θηλυκό γένος) για το θειάφι, το χημικό στοιχείο θείο.

Ι.Π. (8:17 - 8:20)

Τότε είχε σταφίδα, δηλαδή είχατε και γειτονικά χτήματα με σταφίδες;

Ε.Μ. (8:20 - 9:19)

Όλοι οι γειτόνοι είχαν χτήματα. Όλη η περιοχή. Όπου και να 'πιάνε το μάτι σου έβλεπες σταφίδα, και όλοι, συνήθως οι περισσότεροι, είχαν και ένα αμπελάκι, γιατί δεν μας έλειπε το σταφύλι για να φάμε για το σπίτι μας, αλλά και ξεραίναμε κιόλας, αλλά και για να έχουμε κρασί. Καθένας είχε το δικό του βαρέλι. Συνήθως μαυροδάφνη ή βοστυλίδι. Δεν μας έλειπαν τα βαρέλια στο σπίτι μας, γιατί όλο το χειμώνα είχαμε τις παρέες, τις συντροφιές μας, τους γειτόνους μας, και με ό,τι φτωχικό και να είχαμε, είχαμε πάντα το ποτήρι το κρασί, το μποτσόνι με το κρασί επάνω στο τραπέζι μας, και εμείς σαν μικρά παιδιά μεγαλώσαμε με μικροσκοπικά κοντεζίνια[11], που ο πατέρας μου έβαζε κρασάκι το βράδυ, όταν τρώγαμε το φαγητό μας, πίναμε και ένα κοντεζινάκι κρασάκι. Ωραία χρόνια!

Ι.Π. (9:19 - 9:29)

Η σταφίδα έδινε περισσότερο εισόδημα από τα υπόλοιπα, σας είχε πει ποτέ ο πατέρας σας;

Ε.Μ. (9:29 - 17:48)

Όχι, έδινε περισσότερο. Δεν θυμάμαι να σας πω τιμές και τέτοια. Τύχαινα καμιά φορά, δύσκολη χρονιά, που δεν βοηθούσαν οι καιρικές συνθήκες, και θυμάμαι μια χρονιά, πρέπει να ήταν γύρω στο 1977-1978, ήταν τέτοιες συνθήκες, μας σάπηκε[12] η σταφίδα. Έπεσε περονόσπορος, και τα φυτά ξεραθήκανε πάνω, σεπόνταν πάνω στα κλίματα, και τότε το κράτος, παραδώσαμε τη σταφίδα, αλλά στην ουσία ήταν σάπια. Και τότε το κράτος μάς είχε δώσει αποζημίωση, ένα ποσό στον κάθε... Μπορώ να σας πω ότι η αποζημίωση τότε ήταν μεγαλύτερη και από ό,τι θα παίρναμε από την παραγωγή. Ναι, και αυτό βοήθησε. Όμως ο περονόσπορος είχε πρόβλημα, απόκτησαν πρόβλημα και τα φυτά. Θεωρώ ότι από τότε και μετά, άρχισε σιγά σιγά η κάμψη. Όντως. Θέλω να σας πω ότι, αφού πέρασαν τα ραντίσματα, και έδενε ο καρπός πάνω στα φυτά, ξεκινάγαμε το κουτσοκόρφι. Μπαίναμε μέσα στο κάθε χτήμα όλη η οικογένεια, και αραιώναμε τις άκρες από τα κλαδιά, ώστε να είναι εύκολη η πρόσβαση του ήλιου στον καρπό του φυτού, για να δέσει καλύτερα, να ωριμάσει πιο γρήγορα. Ο πατέρας μου βέβαια κοίταγε τις δροσιές που έκανε ο καιρός, που ευνοούσε το φυτό, ήξερε πότε έπρεπε να ξεκινήσει ο τρύγος. Πριν όμως ξεκινήσει ο τρύγος, είχαμε άλλες δουλειές, όπως... είχαμε κάποια κομμάτια γης δίπλα στο σπίτι μας, αρκετά μεγάλα κομμάτια, τα οποία ο πατέρας μου έξυνε με το ξινάρι, τότε υπήρχε μπόλικη γλυκόριζα γύρω-γύρω, έξυνε με το ξινάρι, και καθάριζε τόσο πολύ καλά τα κομμάτια αυτής της γης, ώστε να μην υπάρχει το παραμικρό χορταράκι, για να απλώσουμε τη σταφίδα μας. Θέλω

[11] κοντεζίνι (το): ποτηράκι του λικέρ
[12] σάπισε

να ξέρετε ότι πήγαινε στα διπλανά… αυλάκια τα λέγαμε εμείς τότε… βουνά, και έπαιρνε κομμάτια από άργιλο, τον ασκύλακα[13] που λέμε εμείς τώρα. Τον βάζαμε λοιπόν από το βράδυ μέσα σε δοχεία πλαστικά είτε σε κόφες πλαστικές που είχαμε -αργότερα μετά τις ψάθινες, είχαμε και πλαστικές κόφες, που κρατάγανε το νερό και μας βοηθούσαν και για άλλες δουλειές.

Βάζανε λοιπόν και δημιουργούσαν ένα παχύ χυλό, δηλαδή το πέτρωμα του αργίλου με το νερό γινόταν ένας χυλός. Έπαιρνε τότε σπάρτα από τις γύρω περιοχές, έκανε πρόχειρες σκούπες, και αυτόν τον άργιλο τον αλείβαμε στη γη, ώστε να γίνει σαν δέρμα, ας πούμε, ώστε να μην βγει η γλυκόριζα, για να μπορέσουμε να απλώσουμε επάνω τη σταφίδα. Μετά από αυτό ξεκίνησε να στήνουμε ξύλα, σίδερα και σκοινιά, στα οποία θα ακουμπούσαμε αργότερα τα πανιά, είτε πάνινα είτε αργότερα πλαστικά, που προστατεύανε τη σταφίδα μέσα στα αλώνια.

Όλα αυτά που σας λέω είναι πολύ… είχε πάρα πολύ δουλειά όλο αυτό. Έπρεπε να βρούμε τους περόνους μας, που είχαν ένα συγκεκριμένο ύψος, τους φυλάγαμε κάθε χρόνο τους ίδιους σε μεριά, ώστε να τους ξαναχρησιμοποιήσουμε, να μην μας χαλάσουν ούτε τα ξύλα να σαπούνε. Και μετά από αυτό ξεκινούσε η συλλογή της σταφίδας μας.

Ήτανε επίπονο κουραστικό, κράταγε αρκετές μέρες, φορούσαμε στη μέση μας μία ποδιά, στην οποία μπορούσαμε το ένα χέρι, κρατάγαμε την ποδιά, και με την άλλη κόβαμε την σταφίδα. Έπρεπε να την προσέξουμε να μην σπάσει η ρόγα της. Έπρεπε να είναι γερή στην ποδιά μας. Και μετά παίρναμε την ποδιά, την αδειάζαμε ευλαβικά μέσα στις ψάθινες κόφες, που αργότερα γίνανε πλαστικές και πολύ αργότερα καφάσια. Θέλω να ξέρετε ότι στην αρχή χρησιμοποιούσαμε μαχαίρι, σπάνια. Γιατί ο πατέρας μου μας έδειξε που πρέπει να βάζουμε το χέρι μας, πάνω στον κόμπο, ώστε με το ένα παραμικρό τσικ να σπάει όμορφα η σταφίδα, γρήγορα και όμορφα, ώστε να μην δημιουργείται ζημιά. Κάθε παιδί μάθαινε, είχε τον δικό του τρόπο τέλος πάντων, ώστε να την μαζέψει. Θέλω να σας πω ότι η συλλογή δεν γινόταν μέσα σε μία μέρα όλο το κομμάτι, ή κάθε κομμάτι. Έπρεπε να διαλέξουμε την ώριμη από την άγουρη. Γιατί η άγουρη μπορεί να ήθελε μία εβδομάδα ακόμα, ή κάποιο άλλο χρονικό διάστημα, οπότε ξαναπερνάγαμε τρίτο χέρι, όχι μόνο πρώτο, και μαζεύαμε τα τσάμπουρα. Τα τσάμπουρα ήταν πολύ μικρά, πολύ μικρό καρπό, μικρά, μπορεί να ήταν από δέκα ρόγες, είτε και λιγότερες, την οποία την χρησιμοποιούσαν, επειδή ήταν πιο χοντρές, επειδή ήταν λίγες πάνω στον καρπό εκεί, το χρησιμοποιούσαν η μάνα μου και η γιαγιά μου, συνήθως για τις ανάγκες του σπιτιού μας. Ήταν πιο χοντρή και πιο καλής ποιότητας, την ξεραίναμε και την λιάζαμε, αφού την πλέναμε. Δεν τη λιάζαμε, ελάχιστες μέρες τη λιάζαμε πρώτα, αργότερα ανάβαμε το ξυλόφουρνο, που είχε κάθε σπίτι το δικό του ξυλόφουρνο, τη βάζαμε μέσα σε ταψιά, την περνάγαμε λίγο από το φούρνο, συνήθως ψέναμε το ψωμί, και όταν τελείωνε η καύτρα του φούρνου, έβαζε η μάνα μου τα ταψιά μέσα, με δαφνόφυλλα μέσα, και η σταφίδα μας δεν καιγότανε, την φρύγαμε, την κάναμε σαν φρυγανιά ας πούμε, τη λέγαμε τη φρύγαμε.

[13] ασκύλακας (ο): σκληρό αργιλώδες έδαφος

Μετά, παίρναμε τενεκέδες και βάζαμε μέσα αυτή τη σταφίδα, και όλο το χειμώνα, δεν μας έλειπαν τα σταφιδόψωμα, δεν μας έλειπε η πουλέντα, η μπομπότα, αλλά και η χούφτα η σταφίδα, που το χειμώνα με το κρύο, η σταφίδα με το κρασί μας, ήτανε ό,τι καλύτερο, για να κρατάμε το σώμα μας ζεστό. Γιατί όπως καταλαβαίνετε, στον κάμπο που ζούσαμε, συνήθως το περισσότερο καιρό, ζούσαμε σε ένα σπιτάκι κοντά στα χτήματα. Η πρόσβαση εκεί, ήταν ένα χιλιόμετρο από το πατρικό σπίτι, μέσα στην πόλη. Όμως στην πόλη ερχόμασταν από τον Οκτώβρη, μέχρι όχι να τελειώσει το σχολείο, αλλά γύρω στο Πάσχα. Δηλαδή τον βαρύ χειμώνα, ερχόμασταν στην πόλη. Τον υπόλοιπο καιρό, όλοι, όλοι της περιοχής, μετακομίζανε στο σπιτόπουλο, κοντά στα χτήματά μας. Γιατί ήταν πολύ κουραστικό, αλλά και χρονοβόρο, το να ανεβοκατεβαίνουμε στην πόλη. Συνήθως όλες οι οικογένειες, είχαν και ένα γαϊδούρι. Αργότερα ο πατέρας μου, αγόρασε πάλι με αυτές τις επιδοτήσεις, που δινόντουσαν, γιατί οι παλαιοί δεν ήσαν σαν τους καινούργιους, είχαν μυαλό. Τα χρήματα που παίρνανε, εκάνανε σπιτόπουλα, καλυβάκια που μπορούσαν να προφυλάξουν τα εργαλεία τους, αλλά αγοράζανε και εργαλεία. Ο πατέρας μου αγόρασε μία φρέζα, για να δουλεύει τα χτήματα, όμως αυτή η φρέζα, τους χειμωνιάτικους μήνες, αγόρασε μία καρότσα, στην οποία μας έβαζε επάνω, και μας ανεβοκατέβαζε στην πόλη. Δηλαδή ήταν ένα μεταφορικό μέσο. Τι άλλο να σας πω...

Ι.Π. (17:48 - 17:54)

Τι ήταν αυτή η πουλέντα που μου είπατε;

Ε.Μ. (17:55 - 19:48)

Η πουλέντα ήταν βασικά ένας χυλός από νερό, ελάχιστο λάδι, τρίβαμε μέσα πορτοκάλι ή λεμόνι, ξύσμα -περιττό να σας πω την πορτοκαλιά και τη λεμονιά μας- φρέσκο πάνω από το δέντρο. Βάζαμε λίγο ζάχαρη, και όταν αυτό το βάζαμε στην... είτε πετρογκάζι, είτε στα ξύλα, που είχαμε πυροστιά, με τις βέργες που σας λέω, μόλις ζέσταινε το νερό, ρίχναμε το καλαμποκάλευρο. Πολλά σπίτια είχαν καλαμπόκι, υπήρχε μύλος στο Ληξούρι, που άλεθε το στάρι και το καλαμπόκι, και έκανε ένα αλεύρι, ας πούμε, όχι τόσο ψιλό, όσο το αλεύρι του εμπορίου, που ήταν λίγο πιο χοντρούλικο, έβαζαν ελάχιστες κουταλιές, και αυτό γινόταν ένας εύγευστος χυλός, το έβαζε στα μπολάκια, είτε στα πιατάκια μας, και τα περισσότερα βράδια, ήταν και το βραδινό μας. Τρελαινόμασταν όλοι για αυτό τον χυλό. Βέβαια με τα ίδια, βάζαμε μέσα, χούφτα από τη σταφίδα μας. Αυτό το γλύκαινε πιο πολύ από όλα, γιατί και η ζάχαρη ήταν σχετική τότε, δεν ήταν και μπόλικη, όπως είναι τώρα, και ο χυλός με τη σταφίδα ήταν ό,τι καλύτερο. Όταν ήταν ξεκούραστη και είχε κέφια, ή είχαμε γιορτή στο σπίτι, ή και κόσμο, θέλω να ξέρετε ότι αυτός ο χυλός γινόταν πιο παχύρρευστος, έμπαινε μέσα σε ταψί, έμπαινε στον ξυλόφουρνο, και φτιαχνόταν η μπομπότα. Η μπομπότα ήταν ακόμα καλύτερη από το χυλό, δηλαδή μπορούσες να την προσφέρεις σαν κέρασμα, ενώ την πουλέντα την είχαμε για το σπίτι μας, σαν γεύμα της οικογένειας.

Ι.Π. (19:49 - 19:50)

Σήμερα φτιάχνετε εσείς πουλέντα;

Ε.Μ. (19:50 - 25:37)

Ναι. Θέλω να ξέρετε, επειδή η μάνα μου είναι ακόμα στη ζωή και κρατιέται, και η πεθερά μου, που είναι 84 χρονών, τέλος πάντων οι γερόντοι μας ακόμα υπάρχουν, και έχουν ζήσει με αυτές τις μνήμες. Δεν υπάρχει χειμώνας που δεν θα βρω καλαμποκάλευρο, δεν θα πάρω σταφίδα, και τις κρύες… τα κρύα βράδια του χειμώνα, φτιάχνω με μπόλικη κανέλα.

Μου θυμίζουν εκείνα τα υπέροχα παιδικά χρόνια, γιατί ήταν, μπορεί να ήταν πολύ κουραστικά, αλλά ήταν υπέροχα. Τότε υπήρχαν άλλοι δεσμοί στην οικογένεια. Υπήρχε… ασχολούνταν συνέχεια με τη γη, ο ένας με τον άλλον υπήρχε πολλή, πολλή αγάπη. Φτώχεια, με την έννοια ότι ένας δεν βγάλει παπούτσια, είχε ο καθένας μας. Δεν είχαμε τα ντουζ και τα μπάνια που είχαμε τώρα. Θυμάμαι με κόπου που βγάζαμε από το πηγάδι που είχαμε δίπλα στο σπίτι μας, με τον σίκλο[14] το νερό, από νωρίς το μεσημέρι, και μία μεταλλική μπανιέρα, που ζεσταινόταν από τον ήλιο το νερό, και με μία πιγκιόνα[15] μάς έκανε η μάνα μου κάθε βράδυ όξω μπάνιο, δεν μπορώ να τα ξεχάσω αυτά. Και η πουλέντα, ας πούμε, είναι μια μνήμη που θέλω να κρατάω και μαθαίνω και στα παιδιά μου.

Ι.Π. Άλλες μνήμες που κρατάτε; Στον τρύγο έρχονταν εργάτες;

Ε.Μ. Στον τρύγο ερχόντουσαν φίλοι, οικογενειακοί φίλοι, που είτε είχαν τελειώσει τη δική τους δουλειά, είτε μένανε… ήταν συγγενείς λίγο πιο μακρινοί και μένανε πάνω στο χωριό, στα Καμιναράτα, γιατί ο παππούς μου είχε πάρα πολλά αδέρφια, όπως και η γιαγιά μου. Οπότε καταλαβαίνετε, η οικογένεια Μαρούλη ήταν πάρα πολύ μεγάλη. Ήτανε πολυάριθμη. Και ερχόντουσαν για βοήθεια. Καθόντουσαν μαζί μας από βδομάδα και βοηθούσαν στις δουλειές και, περιττό να σας πω, ότι τα βράδια μας ήταν υπέροχα, μες στο καλαμπούρι. Δεν θα ξεχάσω ποτέ, μα ποτέ, τη γεύση του μοσχοπεπονιού. Κάναμε τα καούνια, μια ράτσα πεπονιού, μικρούλικα, αλλά τόσο αρωματικά, να σκεφτείτε ας πούμε στο μέγεθος σαν δυο μεγάλα πορτοκάλια. Καθαρίζαμε, να σκεφτείτε, το γύρω-γύρω με το μαχαίρι και τα τρώγαμε σαν να ήταν... Η γεύση τους ήταν υπέροχα… υπέροχη. Μοσχοβολούσε το χωράφι, αλλά και το κρεβάτι μας, γιατί αυτά τα πεπόνια, τα συντηρούσαμε κάτω από τα κρεβάτια μας, σκεπασμένα με πανιά, όπως και την πατάτα μας. Τώρα τα παιδάκια μας έχουν αλλεργίες και ιστορίες και δεν δέχονται, όμως εμείς εκείνη την εποχή, κάτω απ’ τα κρεβάτια μας είχαμε την πατάτα, που έπρεπε να την κρατήσουμε για όλο τον χειμώνα, να βγάλουμε τον χειμώνα μας με αυτήν και την είχαμε σκεπασμένη με ασβέστη. Ούτε καρκινογόνο ήταν, ούτε μας πείραζε στην ανάσα, ούτε τίποτα. Όπως καταλαβαίνετε, έζησα μέσα σε ένα σπίτι που δεν μας έλειψε τίποτα, αλλά το κάθε τι είχε πολύ, πολύ κόπο. Είχαμε κουνέλια. Έπρεπε κάποια στιγμή όλοι μας να πάμε μέσα στα χτήματα και να μαζέψουμε το περικοκλάδι δεμάτια. Το αφήναμε τη μία μέρα να ξεραθεί λίγο, μήπως η

[14] σίκλος (ο): κουβάς

[15] πιγκιόνα (η) ή πικιόνι (το): μικρό μεταλλικό δοχείο

χλωροφύλλη πειράξει τα κουνέλια μας και μετά την επόμενη μέρα τους το δίναμε. Να τους βάλουμε το νερό, να πάμε στις κότες μας. Την εποχή της σταφίδας οι κότες μας ήταν πάντα κλεισμένο και κότες μέσα. Γιατί οι κότες τρελαινόντουσαν για τη σταφίδα μας. Αυτό όμως σημαίνει πολύ μεγάλη ζημιά. Και έπρεπε λοιπόν αυτές οι κότες να ταϊστούν. Είτε είχαμε όλα τα σπίτια, είχαν σχεδόν μία αγελάδα, που είχε το μοσχαράκι της, που η αγελάδα έπρεπε να της πηγαίνεις νερό και να την αλλάζεις κάθε φορά μεριά για να έχει φαγητό. Είχαμε μικρά γουρουνάκια. Να ξέρετε ότι εγώ μεγάλωσα με, μες στο ξυλόφουρνο, μικρά γουρουνάκια ολόκληρα, που ψενόντουσαν σχεδόν όλη νύχτα και το πρωί ξημερωνότανε το γουρουνόπουλο με υπέροχη γεύση και τόσο καλοψημένο, που δεν το έχω ξαναφάει ποτέ και πουθενά. Τίποτα δεν πήγαινε χαμένο. Μοσχαράκι σφάζαμε, ακόμα και το κεφάλι του, το έβαζε η μάνα μου μέσα σε χάρτινα τσουβάλια από τη θειάφη. Ξέρετε, η θειάφη που αγοράζαμε τότε για να βάλουμε στα φυτά μας, ήταν μέσα σε χάρτινα μεγάλα τσουβάλια, που ήταν πολλές στρώσεις το χαρτί τους. Ο πατέρας μου, λοιπόν, έβγαζε τη μέσα στρώση και το άλλο δεν πετιότανε. Το βάζαμε όπως είναι η λαδόκολλα τώρα, εβάζαμε το κρέας μέσα σε αυτό, το κλείναμε και το βάζαμε στον φούρνο μας όλη η νύχτα που τον είχε κάψει και το πρωί ξημερωνότανε το φαγητό έτοιμο. Είχαμε κατσικούλες, είχαμε... Ξημερωνόταν το πρωί και τρώγαμε γιαούρτι. Η μάνα μου πριν πέσει το βράδυ, μας έφτιαχνε με το γάλα που ο πατέρας μου έφερνε από την γελάδα ή από την κατσίκα. Είχε καθένας μια μεταλλική πιγκιόνα και μας έφτιαχνε γιαούρτι. Πηγαίναμε το πρωί στο σχολείο και ο καθένας είχε φάει το γιαούρτι του.

Ι.Π. (25:39 - 25:41)

Όλες οι οικογένειες ήταν έτσι τότε στο χωριό;

Ε.Μ. (25:41 - 25:43)

Το μεγαλύτερο ποσοστό.

Ι.Π. (25:44 - 25:50)

Και αυτό που είπατε, ότι έρχονταν οι άλλοι να σας βοηθήσουν στον τρύγο, ίσχυε και για εσάς, πηγαίνατε και εσείς και τους βοηθούσατε;

Ε.Μ. (25:50 - 26:50)

Όχι. Επάνω στο χωριό δεν είχαν τέτοια... Δεν θυμάμαι. Εμείς δεν φεύγαμε ποτέ από τη βάση μας. Είχαμε μεγάλη περιουσία. Δεν υπήρχε χρόνος, κενός, ώστε να... να μην ασχοληθούμε με κάτι. Κάθε μήνας είχε το δικό του πρόγραμμα εργασιών. Δεν είχαμε περιθώριο και είχαμε και ζωντανά, που δεν μπορούσες να τα αφήσεις, να κλείσεις στο σπίτι σου και να φύγεις, αυτό δεν γινότανε. Ενώ εκείνοι επάνω στο χωριό είχαν αυτή την πολυτέλεια, είτε οι γυναίκες τους, είτε... Και ερχόντανε. Η γιαγιά μου είχε αδερφάδες που ερχόντανε, ο παππούς μου είχε αδέρφια που είχαν περιουσίες γύρω-γύρω και τα περιποιότανε με τον ίδιο τρόπο, όμως τα βράδια τους ήταν

αξέχαστα. Το… με μία λάμπα, είτε έξω με το φεγγάρι, καθόμασταν στο πέργουλο -λέμε εμείς- σε πεζούλια, και τρώγαμε το πεπόνι, το καρπούζι, το σταφύλι, γινόταν ανταγωνισμός, να ξέρετε. Ποιος έβγαλε το καλύτερο σταφύλι...

Ι.Π. (26:50 - 26:52)
Στη σταφίδα γινόταν αυτό; Ποιος έβγαλε την καλύτερη σταφίδα;

Ε.Μ. (26:53 - 26:54)
Ναι, και τα πιο πολλά κιλά.

Ι.Π. (26:55 - 26:58)
Και είχε αντίκρισμα αυτό στην τιμή, γιατί μία τιμή έδινε...

Ε.Μ. (26:58 - 27:42)
Όχι, νομίζω όχι, ο ΑΣΟ έδινε μία τιμή.

Ι.Π. Είχατε αναζητήσει ποτέ, είχε αναζητήσει ο πατέρας σας, ή ξέρατε από άλλους, κάποιον άλλο έμπορο που έδινε καλύτερη τιμή; Υπήρχε κάποιος άλλος;

Ε.Μ. Έρχονταν έμποροι, με καραβάκια που φορτώνανε, αλλά αυτό ήταν η δουλειά του ΑΣΟ. Δεν ήταν η δουλειά των... Τώρα δεν θυμάμαι αν ο πατέρας μου έδινε και ποσότητα τότε σε καταστήματα της πόλης. Γιατί την πουλούσαν. Υπήρχε κόσμος που δεν ασχολιόταν με αυτό και την αγόραζε. Αλλά νομίζω ότι τότε ερχόταν στο σπίτι και του λέγανε, ξέρεις κάτι, θέλω έναν τενεκέ σταφίδα. Ή θέλω για το χειμώνα για το σπίτι μου. Βέβαια αυτή η σταφίδα είχε άλλη περιποίηση. Ήτανε... για άλλη χρήση, ας πούμε.

Ι.Π. (27:47 - 27:58)
Σας έλεγε ο πατέρας σας ή η μητέρα σας ιστορίες από παλιότερες εποχές για τη σταφίδα; Είτε δυσκολίες, είτε κάποιες άλλες συνήθειες που ήταν και πιο δύσκολα πράγματα, πριν βγουν τα μηχανήματα;

Ε.Μ. (27:59 - 30:49)
Ναι. Ο πατέρας μου μας έλεγε… ξεκινάγανε τότε δηλαδή όλοι οι γειτόνοι βοηθούσαν ο ένας τον άλλον. Δεν ήταν εύκολο να πάρεις ένα τσαπί μόνος να ξεκινήσεις να δουλέψεις τόσα στρέμματα. Αυτή τη βδομάδα μαζευόντουσαν όλοι με μεροκάματο, λέγανε τότε, είτε και κάνανε, ας πούμε, τράμπα μεταξύ τους τα μεροκάματα. Έλα βοήθησέ με μια εβδομάδα και θα έρθω κι εγώ μια

εβδομάδα. Ή πήγαινες μεροκάματο σε κάποιον άλλον και πληρωνόσουνα. Υπήρχε μεταξύ τους βοήθεια. Υπήρχε… ο ανταγωνισμός τους ήταν όμορφος. Δεν υπήρχε αυτή η κακία. Τίποτα τέτοιο. Ήταν όλοι αδέρφια. Ήταν πρωτοξάδερφα. Ήταν… ο ένας ήξερε τον άλλονε. Υπήρχε αγάπη.

Ι.Π. Και απ' ό,τι κατάλαβα, οι ιδιοκτησίες ήταν πάνω κάτω… άλλος είχε λίγο μεγαλύτερη άλλος λίγο μικρότερη…

Ε.Μ. Ξέρετε κάτι, στις μεγάλες οικογένειες, ακόμα και του παππού μου, τα παιδιά του ακολουθούσαν διαφορετικούς δρόμους. Δηλαδή από τα παιδιά του παππού μου, που είχε 7 παιδιά περίπου, δύο από τα αγόρια του έκατσαν κοντά του. Και κάναν οικογένειες και δουλεύαν όλοι. Άλλα δύο από αυτά ταξίδευαν στο εξωτερικό. Σε μεγάλα καράβια. Ο ένας του γιος, ο Διονύσης ο Μαρούλης, ήταν πασίγνωστος στη ναυτιλία. Ήταν αρχιμάγειρας. Είχε κάποια εποχή μέχρι και 40 άτομα στην κουζίνα του. Δούλευε σε κρουαζιερόπλοια. Έφαγε όλη του τη ζωή εκεί, όμως έστελνε χρήματα του παππού μου. Κι ο παππούς μου αγόραζε γη. Έτσι επενδύσανε τότε στις προίκες των κοριτσιών τους, να ταχτοποιήσουν τα κορίτσια τους. Τα αγόρια τους δούλευαν και αγόραζαν γη. Έλεγε ο παππούς μου τότε, «έχω τρία γραμμάτια». Είχε τρεις θυγατέρες. Έπρεπε λοιπόν να ξοφληθούν αυτά τα γραμμάτια. Στην κάθε μία αγόραζε αυτό που ήθελε και μπορούσε και όταν ήρθε ώρα, στην κάθε μία έδωσε ένα ξεχωριστό κομμάτι από τη γη που είχε. Η γη ήταν αγορασμένη από τα δύο του αγόρια και περιποιημένη και τη συντηρούσαν ο ίδιος και τα άλλα του δύο αγόρια με τις οικογένειές τους. Έτσι γινότανε πάντα. Και όταν είχες χρήματα και περίσσευαν από τον οικογενειακό προϋπολογισμό της χρονιάς, κοιτούσαν με τι τρόπο, πού θα πουληθεί κάτι να το αγοράσουν. Δεν τους ενδιέφερε η μεριά, να είναι εντός Παλικής. Το είχε αυτό ο παππούς μου.

Ι.Π. (30:49 - 30:51)
Σταφίδα είχε περισσότερο στην Παλική;

Ε.Μ. (30:51 - 30:54)
Ναι. Είχε πολλή σταφίδα.

Ι.Π. (30:56 - 30:59)
Μεγάλοι ιδιοκτήτες υπήρχαν που έκαναν πολύ μεγάλες περιουσίες;

Ε.Μ. (30:59 - 31:25)
Ναι, υπήρχε ένας στην… νομίζω είναι ή Ματζαβινάτα ή Σουλάροι. Λεγότανε Ροκάνης. Είχε τεράστια περιουσία που καλλιεργούσε τη σταφίδα. Έπαιρνε εργάτες. Δούλευε και ο πατέρας

μου κατά καιρούς σε δαύτονε. Και όταν άρχισε πλέον η παρακμή, ας πούμε, έσβησε αυτό. Το θυμάμαι.

Ι.Π. (31:25 - 31:30)

Υπήρχε σεμπρία τότε; Δηλαδή παίρνανε σέμπρους, τους δίνανε ένα κομμάτι γης για καλλιέργεια… σε κάποιον;

Ε.Μ. (31:30 - 33:44)

Ναι, ναι. Τους δίναμε δύο τενεκέδες σταφίδα ή… συνήθως είδος. Η ανταλλαγή γινόταν με είδος και όχι με χρήμα. Υπήρχαν άτομα που ήταν ακληρίτες, ας πούμε, δεν είχαν οικογένεια, είτε λείπαν από την Κεφαλονιά και θέλανε η γη τους να είναι περιποιημένη και την παχτώνανε, ας πούμε, ενοικιαζόντανε, ας πούμε. Εμείς τη λέγαμε πάχτο. Αυτό που δίνανε οι γονείς μας για να πληρώσουν για αυτό λεγόταν πάχτο. Και να ξέρετε ότι αυτά τα χωράφια… έχει πεθάνει ο παππούς μου, έχει πεθάνει ο πατέρας μου, τα έχουν ακόμα παχτωμένα τα αδέλφια μου. Και δεν υπήρχαν ούτε συμβόλαια, ούτε… απλώς προφορικές συμφωνίες. Ξέρει ο άλλος ότι σε ένα μέρος στην Κεφαλονιά υπάρχει αυτό το κομμάτι που είναι παχτωμένο στην οικογένεια του Μιχάλη του Μαρούλη, 60-70 χρόνια, και είναι εκεί. Δεν κουνιέται. Τώρα βέβαια όλη αυτή η γη κατά 80% περίπου, είναι χωράφια ενοικιασμένα σε κτηνοτρόφους. Τα οργώνουν, τα σπέρνουνε βρώμη και τα έχουν για τα ζωντανά τους. Έχει χαθεί ο αρακάς, έχει χαθεί η σταφίδα και από φέτος σας λέω ότι, αν δεν κάνουμε κάτι, θα χάσουμε τις ελιές μας. Εμείς προσωπικά, με τον άντρα μου που έχουμε επενδύσει στις ελιές μας και έχουμε περίπου τρία με τέσσερα μικρά λιοστάσια και ασχολείται ο άντρας μου αυτά. Τα πότιζε φέτος. Όμως υπάρχουν προβλήματα. Όπως το καλοκαίρι δουλεύουμε και ο χρόνος είναι περιορισμένος και δύσκολος. Δεν υπάρχει και μπόλικο νερό εδώ με τον τουρισμό. Μειώνονται οι ώρες. Κάποιες ώρες δεν έχει νερό η πόλη. Αλλά νομίζω ότι με το πότισμα που τους κάναμε κάτι κάναμε. Πέρυσι φυτέψαμε μια πενηνταριά νέα δέντρα και αν δεν τις ποτίζαμε, θα τις χάναμε.

Ι.Π. (33:46 - 33:49)

Παλιές σταφιδοκαλλιέργειες έχουν μετατραπεί σε ελαιώνες τώρα;

Ε.Μ. (33:50 - 36:02)

Ναι. Το μεγαλύτερο ποσοστό. Δεν τα αφήσανε έτσι τα χωράφια τους. Όποιος το ήθελε να το κρατήσει το έκανε λιοστάσι. Να ξέρετε ότι τότε μαζεύαμε ελιές από τον Οκτώβρη μέχρι και τον Μάρτη. Και πώς τις μαζεύαμε; Με το χέρι μας. Οι πατεράδες μας πηγαίνανε και καθαρίζανε τόσο πολύ τον τόπο κάτω από την ελιά για να απλωθεί το πανί είτε το δίχτυ αργότερα, πολύ αργότερα το πλαστικό δίχτυ. Και τι κάναμε; Πριν τα πανιά, γιατί δεν είχαμε, αργότερα βγήκανε, σκουπίζαμε τις ελούλες που πέφτανε από πάνω, γιατί με τα χέρια μας μαζεύαμε την ελιά κλαρί-κλαρί. Αργότερα βγήκανε τα χτενάκια, τα χτυπητήρια, αργότερα βγήκανε τα μηχανήματα που

έχουμε τώρα με γεννήτριες είτε με μηχάνημα και τα μαζεύουμε. Περάσαμε δύσκολα με τα χέρια, πάρα πολύ δύσκολα, ολόκληρη η οικογένεια πάνω σε ένα δέντρο, και αν τέλειωνε το δέντρο, είτε ενάμισι δέντρο, είτε δύο δέντρα την ημέρα μεροκάματο, πηγαίναμε με τα πόδια μας πολλή ώρα διαδρομή για να ανέβουμε στο βουνό. Δεν υπήρχαν δρόμοι, υπήρχαν μονοπάτια που τα είχαν φτιάξει οι ίδιοι και καμιά φορά ανεβάζαμε κανένα γάιδαρο. Συνήθως να ξέρετε ότι τα τσουβάλια με τις ελιές τα κυλάγαμε από δομό[16] σε δομό για να κατεβούνε το βουνό σε ένα συγκεκριμένο σημείο, για να μπορούμε να τα φορτώσουμε στο γαϊδούρι, να τα κατεβάσουμε σε κεντρικό δρόμο που θα μπορούσε να περάσει το φορτηγό να τα πάρει. Όμως, οι ελιές μας τότε λαδίζανε, δηλαδή φτάσανε να έχουν και 4-1. Τι εννοούμε 4-1. 10 κιλά ελιές κάναμε 4 κιλά λάδι. Τώρα έχουμε φτάσει σε 10 κιλά ελιές, όχι, 10 1. 10 κιλά ελιές, 1 κιλό λάδι. Και θεωρώ ότι είναι και τελείως διαφορετική η ποιότητα του λαδιού.

Ι.Π. (36:04 - 36:10)

Πάντως παρά τις δυσκολίες, παρά όλα αυτά… τον κόπο που υπήρχε, μιλάτε με αγάπη για όλες αυτές…

Ε.Μ. (36:10 - 39:09)

Ναι, γιατί περάσαμε όμορφα. Ήταν μια γλυκιά κούραση. Δεν υπήρχε η λέξη άγχος. Δεν είχαμε ρεύμα για να πληρώνουμε λογαριασμό, ούτε τηλέφωνο για να πληρώνουμε λογαριασμό. Δεν είχαμε βενζίνες για να ανεβοκατεβαίνουμε. Δηλαδή, αν δεν είχες χρήμα, ζούσες άνετα. Ενώ τώρα, άμα δεν έχεις χρήμα, υποφέρεις. Λες, δεν έχω τίποτα. Ενώ τότε, είχαμε τα πάντα. Τι να σας πω; Πείτε μου τι να σας πω... Μας έλειπαν οι κότες για τα αυγά μας και το κρέας τους; Εμείς τρώγαμε κόκορα κρασάτο, την Κυριακή όλη η οικογένεια, που τώρα πρέπει να πας σε ένα γκουρμέ εστιατόριο για να τη φας. Τρώγαμε κουνέλι στιφάδο, από τα δικά μας κουνέλια, που μοσκοβόλαγε το κρέας. Τρώγαμε γουρουνάκια, στο φούρνο ψητά, που τώρα… θέλω να σας πω δεν μας έλειπε τίποτα. Υπήρχε αυτάρκεια. Και εκτός αυτού, υπήρχε ένα κομμάτι γης, κοντά στο σπίτι, και είχαμε το μαϊντανό μας, το σέλινό μας, τον άνηθό μας, τση ντομάτες μας, τση μελιτζάνες μας, τση πιπεριές μας, μα δεν μας έλειπε τίποτα. Και άλλο ένα κομμάτι που είχαμε τα πεπόνια μας, τα καρπούζια μας, ακόμα και τις κολοκύθες. Αυτές οι κολοκύθες που πουλάνε, δεξιά κι αριστερά… εμείς δεν είχαμε στρογγυλές, εμείς είχαμε κάτι μακρόστενες κολοκύθες, που η ψίχα τους μέσα ήταν πορτοκαλί. Τις τηγανίζαμε φέτες, και έλεγες, Παναγία μου, τι γεύση έχουν. Φτιάχναμε πίτες, βάζοντας μικροσκοπικά κομμάτια, ανοίγοντας φύλλο, και βάζοντας μέσα την κολοκύθα κομμάτι, με ρύζι και μυρωδιές, κι έτρωγε ολόκληρη οικογένεια.

Ι.Π. Τη σταφίδα τη χρησιμοποιούσατε σε συνταγές εκτός από την πουλέντα που μου είπατε; Σε φαγητά;

[16] δόμος (ο) ή δομός (ο): οριζόντια σειρά από πέτρες ή από πλίνθους.

Ε.Μ. Ακούτε να σας πω. Τότε δεν αγοράζαμε το ψωμί μας. Το ψωμί μας το φτιάχναμε. Είχαμε κομμάτι με στάρι, που φύτευε ο πατέρας μου στάρι, και το πήγαινε στον μύλο. Είχαμε μύλους εδώ. Δύο μύλους είχε εδώ η περιοχή. Και παίρναμε τσουβάλι με αλεύρι. Με αυτό το αλεύρι, ο πατέρας μου και η μάνα μου ζυμώνανε. Η μάνα μου έφτιαχνε το ψωμί, και ο πατέρας μου με τα μπράτσα του το ζύμωνε. Και είχαμε τον ξυλόφουρνό μας, και φτιάχναμε μια φορά την εβδομάδα, δέκα καρβέλια ψωμί. Όμως, μαζί με το ψωμί, έφτιαχνε η μάνα μου, μικρά σταφιδόψωμα. Το παίρναμε στο σχολείο, μαζί μας. Αλλά, είχε άλλη ποιότητα. Τι άλλο κάναμε με τη σταφίδα μας; Την πουλέντα μας, την μπομπότα μας, τα σταφιδόψωμά μας… Την τρώγαμε σκέτη. Δεν θυμάμαι να σας πω κάτι άλλο.

Ι.Π. (39:10 - 39:17)

Είχατε ακούσει για την ιστορία της σταφίδας, πως κάποτε ήταν ένα εισόδημα πάρα πολύ καλό για όλες τις οικογένειες;

Ε.Μ. (39:18 - 39:19)

Μα από αυτούς ζούσανε.

Ι.Π. (39:19 - 39:26)

Και παλιότερα που την έλεγαν ο «μαύρος χρυσός», και εδώ, και στη Ζάκυνθο, και στην Ιθάκη είχε σταφίδα.

Ε.Μ. (39:26 - 40:07)

Και στη Ζάκυνθο υπήρχαν μεγάλο παραγωγοί. Κι εκεί γενόνταν. Κι εδώ το ίδιο. Εκάλυπτε το εισόδημα της σταφίδας το μεγαλύτερο προϋπολογισμό της οικογένειας. Ήταν χρήμα, αλλά όπως και όταν είχαμε μία αγελάδα, είχαμε ένα μοσχαράκι, γιατί το μοσχαράκι που πουλούσαμε με το κρέας του, παίρναμε χρήματα που κάλυπταν και τον καρπό της αγελάδας, αλλά το να είχε τότε ένα μοσχάρι μια οικογένεια ήτανε σαν να έχεις σήμερα, τι να σου πω, ένα τζιπάκι έξω από την πόρτα.

Ι.Π. (40:09 - 40:18)

Κάποια μνήμη έτσι που σας ήρθε τώρα στο μυαλό από τα χρόνια; Είτε από τον τρύγο όταν ήσασταν πιο μικροί και όταν μεγαλώσατε;

Ε.Μ. (40:18 - 44:01)

Θα σας πω για τον τρύγο. Αφού μαζεύαμε τις σταφίδες μας μέσα στα κοφίνια, ξεκίναγαν οι άντρες και φόρτωναν τα κοφίνια πάνω στην πλάτη τους και τα πηγαίνανε στα αλώνια. Μετά

ξεκίναγε η άλλη διαδικασία. Πριν νυχτώσει, πριν βραδιάσει, ένας από εμάς, συνήθως εγώ, έφευγα μέσα από το χτήμα και πήγαινα στα αλώνια και πόστιαζα την σταφίδα σιγά σιγά να μην μου σπάσουν οι ρόγες τη μία δίπλα στην άλλη, όχι να είναι πολύ μαζεμένο, για να μπαίνει το φως του ήλιου να στεγνώξει γρήγορα και την απλώναμε όμορφα μέσα στα αλώνια μας. Την αφήναμε και ξεραινότανε καμία εβδομάδα και μετά ξεκίναγε ο πατέρας μου με ένα εργαλείο που το λέγανε… όχι γραμπαούνι, ένα γράβαλο. Μπράβο! Και την κουνούσε ελαφρώς ώστε να φύγει ο σκελετός της σταφίδας και να μείνουν οι ρόγες πάνω στο αλώνι. Έβγαζε έτσι τα… δεν ήταν τσάμπουρα, αλλιώς το λέγαμε, τα κοτσάνια τα ξερά στην άκρη και έμεναν οι ρόγες σιγά σιγά. Βέβαια, είχαν το νου τους πάντα στον καιρό. Γιατί γύρω στις... μετά τις 20 του Αυγούστου και σχεδόν πάντα τις 23 της Παναγίας της Κεχριωνιώτισσας, έριχνε νερό με το τουλούμι. Και εμείς μία μέρα νωρίτερα σκεπάζαμε τα αλώνια μας με πανιά. Τα πρώτα μας πανιά ήταν πάνινα και ήταν πολλά μέτρα. Ήτανε πέντε επί έξι, επί οκτώ, επί δέκα μέτρα το καθένα. Για να τα βάλουμε χρειαζόνταν τουλάχιστον τέσσερα άτομα. Για να τα βάλουμε. Δεν ερχόταν σε επαφή με τη σταφίδα, απλώς δημιουργούσαμε με πασσάλους ένα ύψωμα στη μέση του αλωνιού και απλώνονταν το πανί. Είχαμε και σκοινιά που τα δέναμε σε πασσάλους για να κρατάει, είτε με τον αέρα, για να μην πέφτει το πανί επάνω στη σταφίδα και την τραυματίζει. Ακριβώς. Και τι κάναμε τα πρωινά; Ανοίγαμε τα πανιά από τη μία μεριά και από την άλλη για να μπαίνει αέρας και φως και το βράδυ τα ξαναδέναμε. Μέχρι που η σταφίδα ξεραινότανε και την κουλουμώναμε[17], την μαζεύαμε, την περνάγαμε από τη μάκινα, που γινόταν η διαλογή και πριν πάρουμε τη μάκινα, θέλω να σας πω ότι κοιτάγαμε ποια μέρα θα βάλει αέρα και την τριμονίζαμε[18]. Είχαμε κάτι μεταλλικά ταψιά που είχαν τρύπες, διαφορετικό μέγεθος το καθένα. Ένας από εμάς στεκόταν, απλώναμε ένα πανί, πάνινο συνήθως, κάτω. Ο πατέρας μου στεκόταν ακίνητος με το τριμόνι και εμείς με μικρά δοχειάκια τού ρίχναμε σιγά-σιγά και τριμόνιζε με τον αέρα. Δεν θα ξεχάσω ποτέ που έλεγε, «φύσα αεράκι μου, φύσα να τελειώσουμε, να κάνουμε τη δουλειά μας». Πολύ κουραστική δουλειά. Και μετά ένα δωμάτιο της αποθήκης μας, απλώναμε άλλο πανί και την καθαρή σταφίδα που τριμονίζαμε τη βάζαμε μέσα. Ξεσκέπαστη. Μέχρι να δοθεί εντολή ότι άνοιξε ο ΑΣΟ μια συγκεκριμένη μέρα, πήγαινε ο πατέρας μου σαν εργάτης εκεί και του λέγανε θα τη φέρεις τη σταφίδα σου την τάδε ημερομηνία. Και καθόμασταν και τη βάζαμε μέσα σε τσουβάλια και τη μετέφερε ο πατέρας μου εκεί.

Ι.Π. (44:02 - 44:04)

Οι πληρωμές γίνονταν άμεσα;

Ε.Μ. (44:04 - 45:21)

Ναι, λίγες μέρες μετά. Λίγες μέρες μετά. Ξέρετε, η εποχή που δούλευαν οι εργάτες εκεί ήταν από τέλος Αυγούστου και μετά και κρατούσε συνήθως μέχρι του Αγίου [Γερασίμου], τον

[17] κουλουμώνω ή κουλουμιάζω: συγκεντρώνω σε σωρό, σκεπάζω

[18] τριμονίζω: περνάω τη σταφίδα από ειδικό μεταλλικό κόσκινο, το τριμόνι (πιο γνωστό ως δριμόνι ή δρυμόνι).

Οκτώβρη. Πληρωνόντουσαν πάρα πολύ καλά, γιατί ήταν βαριά η δουλειά. Μεταφέρανε από τα αυτοκίνητα έξω την σταφίδα πάνω σε μία σανίδα στο χώρο μέσα της αποθήκης, γιατί είχε πατάρια η αποθήκη, που βάζανε, αδειάζανε την σταφίδα. Ήτανε πολύ κουραστική δουλειά. Συνήθως οι άντρες εκεί ήτανε υπέρβαροι, ας πούμε, ώστε να έχουν δυνάμεις να κάνουν αυτή τη δουλειά. Όμως το μεροκάματό τους ήταν πάρα πολύ καλό και για την εποχή εκείνη που άνοιγαν τα σχολεία ήταν ευλογία αυτή η δουλειά για μας, γιατί ήμασταν τέσσερα παιδιά, δεν μας έλειπε τίποτα. Τα βιβλία μας, τα τετράδια μας, τους στυλούς μας, τις σάκες μας, τις σχολικές ποδιές μας, τα παπουτσάκια μας, γιατί ο πατέρας μου εκείνο τον καιρό έβγαζε πάρα πολύ καλά χρήματα, ώστε όταν πληρωνόταν η σταφίδα μας, μας έμενε άθιχτο το ποσό που έπαιρνε. Έτσι μεγαλώσαμε.

Ι.Π. (45:34 - 45:40)

Θέλετε να πείτε κάτι άλλο; Σκέφτεστε κάτι άλλο για τη σταφίδα, κάτι που δεν είπατε;

Ε.Μ. (45:41 - 46:29)

Δεν έχω να σας πω κάτι άλλο. Νομίζω ότι όλα τα είπαμε. Την καλλιέργεία της, το κουτσοκόρφημά της, το κλάδεμά της, το χαράκι που έκανε ο πατέρας μου, τα ραντίσματά της, αργότερα το κουτσοκόρφημα, τη συλλογή της, την διεργασία που γινότανε μέσα στο αλώνι, μέχρι να μπει μέσα στο σπίτι μας. Τότε ξενοιάζαμε, τότε κοιμόντουσαν οι άνθρωποί μας ήρεμοι, όταν ξέραμε ότι ό,τι νερό και να ρίξει, γιατί τότε πιάνανε τα μολημέρια[19], έβρεχε μέρα, νύχτα, νερό, νύχτα, ολόκληρες μέρες. Δεν είναι σαν τώρα που περιμένουμε να βρέξει. Όχι.

Ι.Π. (46:30 - 46:36)

Τώρα κάποιος νέος θα πήγαινε να δουλέψει σταφίδα, θα ξεκινούσε να κάνει μια επένδυση, να κάνει μια καλλιέργεια;

Ε.Μ. (46:36 - 48:02)

Κοίτα, θα μπορούσε. Γιατί αφού δίνεται βοήθεια από το κράτος γι' αυτό, και δίνεται τώρα και για νέους αγρότες, αλλά τώρα έχουν αλλάξει τα πράγματα. Πρέπει να κάνει ενοικιαστήρια, πρέπει να κάνει συμβόλαια. Χρειάζεται μία επένδυση χρόνων, ώστε να έχει καρπό το φυτό του. Δεν είναι το βάλαμε σήμερα και ξέρει ότι το Μάιο θα μαζέψει τη σταφίδα. Όχι. Κοιτάξτε, άμα το έχει σπουδάσει πρώτα, είναι ανοιχτό μυαλό στο να κάνει επενδύσεις πάνω στη δουλειά του, θα μπορούσε. Όμως θα έχει έναν μεγάλο εχθρό. Ποιος είναι; Ο καιρός. Νομίζω ότι το κλήμα της Κεφαλονιάς έχει αλλάξει τόσο πολύ, που πρέπει να πάμε σε άλλες καλλιέργειες, πρέπει να κάνουμε ένα άλλο βήμα. Είμαι σίγουρη ότι σε λίγα χρόνια θα έχουν εξαφανιστεί και οι ελιές από εδώ. Δηλαδή φυτέψαμε κάποιες ελιές και έχω την εντύπωση ότι δεν θα φάμε καρπό απ’ αυτές.

[19] μολημέρι (το) ή μονημέρι: συνεχής σιγανή βροχή που κρατούσε ολόκληρη ημέρα ή ημέρες.

Τις κυνηγάμε, τις προσέχουμε, τις περιποιόμαστε, αλλά υπάρχει ένα αλλά. Είναι Νοέμβρης κι έχει βρέξει ελάχιστα. Αυτά τα δέντρα η ανομβρία τα πεθαίνει και ξέρετε, η γη τρώει από πάνω. Οι ρίζες της βγαίνουν έξω.

Έρχονται δηλαδή σε επαφή με το ξηρό. Δεν πάνε κάτω στη γη να βρουν υγρασία, κάτι.

Ι.Π. (48:04 - 48:08)

Ο τουρισμός έχει επηρεάσει την πρωτογενή τομέα;

Ε.Μ. (48:08 - 49:51)

Πάρα πολύ. Ο τουρισμός είναι καλός αλλά και κακός. Γιατί τότε ο κόσμος δούλευε 12 μήνες τον χρόνο για να ζήσει. Και τώρα ζούνε. Δουλεύουν 5 μήνες τον χρόνο, 3 με το Ταμείο Ανεργίας και τους υπόλοιπους μήνες κοιτάνε τον ουρανό με τ' άστρα. Θεωρώ ότι είναι καταστροφικό όλο αυτό για όλη την Ελλάδα. Εάν υπήρχε τρόπος ο κόσμος μετά τη σεζόν να δουλεύει σε κάποιο άλλο τομέα, για κάποια άλλη δουλειά, θα ήταν μια χαρά. Με αυτό το σύστημα που πάμε θεωρώ ότι έχουν αλλάξει όλα. Έχει τεμπελιάσει ο κόσμος. Υπάρχουν μαγαζιά που ζητάνε κόσμο το χειμώνα και δεν βρίσκουν γιατί κουραστήκανε το καλοκαίρι. Και όντως κουραστήκανε. Γιατί μπορεί οι τουρίστες να έρχονται να κάνουν διακοπές, αλλά οι Κεφαλονίτες υποφέρουνε από υπερβολική κούραση. Δεν υπάρχει σωστός καταμερισμός εργασίας. Όλοι κάνουν όλα, με αποτέλεσμα ούτε μια μέρα κενό. Δεν υπάρχει. Να μου πεις, υπήρχε και τότε στον κάμπο; Όχι. Αλλά τώρα υπάρχει το άγχος. Το άγχος, θα έρθει το αεροπλάνο, θα έρθει το λεωφορείο, θα φέρει τον κόσμο, πρέπει αυτά να είναι έτοιμα και το άγχος τους είναι καθημερινό. Εγώ έχω τρία παιδιά. Κάποια εποχή δουλεύαν και τα τρία για τον τουρισμό και ο άντρας μου τέσσερα και ξέρω από πρώτο χέρι τα καλά του και τα κακά του.

Ι.Π. (49:52 - 49:55)

Τα παιδιά σας είχανε δει ποτέ τις δουλειές στη σταφίδα;

Ε.Μ. (49:56 - 49:57)

Όχι.

Ι.Π. (50:03 - 50:05)

Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ κυρία Μαρούλη.

Ε.Μ. (50:05 - 50:42)

Και εγώ και εγώ. Μου θυμίσατε ωραία πράγματα. Εγώ πέρασα υπέροχα. Η δουλειά είναι δουλειά. Και τώρα δουλεύουμε. Εντάξει. Αλλά όμως ήταν άλλα χρόνια. Αγαπημένα. Δεν είχαμε αυτά τα προβλήματα. Όχι. Ζούσαμε κοντά στη φύση. Και εγώ ξέρετε μένω εκτός πόλης, μέσα σε

αυτά τα χτήματα. Μου άφησε ο πατέρας μου ένα κομμάτι. Και έχω φτιάξει το σπίτι μου εκεί. Και το ότι βγαίνω το πρωί και αντιμετωπίζω… και βλέπω τις ελιές μου και τη γη, έχω τη μυρωδιά της μέσα στη μύτη μου. Και τη λατρεύω. Αυτό.

Ι.Π. (50:47 - 50:48)
Ευχαριστούμε πολύ.

Ε.Μ. (50:48 - 50:52)
Να είστε καλά κι εγώ σας ευχαριστώ. Χάρηκα πολύ που σας γνώρισα.

Ζάκυνθος

(09)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Διονύσιος Χαρακτινός (Δ.Χ.)

Διάρκεια συνέντευξης 15:42

(0:02 - 2:14)

Ι.Π. Καλημέρα, το όνομά μου είναι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος, είμαι ερευνητής για την ιστορία και τον πολιτισμό της μαύρης σταφίδας και βρισκόμαστε εδώ στο σταφιδεργοστάσιο της Ένωσης Συνεταιρισμών Ζακύνθου για να μιλήσουμε για τις εργασίες, την επεξεργασία της σταφίδας και την τυποποίηση της σταφίδας που γίνεται εδώ στο σταφιδεργοστάσιο και γενικότερα για τη σχέση σου με την παραγωγή και την τυποποίηση. Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με κάποια βασικά στοιχεία, προσωπικά. Πώς λέγεσαι, πού γεννήθηκες και πώς ξεκίνησε η σχέση σου με τη σταφίδα;

Δ.Χ. Καλή σας ημέρα κι από μένα, ονομάζομαι Διονύσιος Χαρακτινός, είμαι γεννημένος το 1965, κατάγομαι από αγροτική οικογένεια και ήρθα στην Ένωση το 1989.

Ι.Π. Είχαν καλλιεργήσει σταφίδα στην οικογένειά σας, εσείς;

Δ.Χ. Βεβαίως, καλλιεργούσε ο πατέρας μου από χρόνια. Κατάγομαι από αγροτική οικογένεια, όπως σας είπα, και η δουλειά μας ήταν αγροτική.. αγροτικές. Σταφίδα, λάδι, κρασί. Αυτά τα τρία τα βασικά προϊόντα της Ζακύνθου. Λοιπόν, όταν ήρθα εδώ στην Ένωση, ήρθα κατευθείαν στο σταφιδεργοστάσιο, συγκεκριμένα στο χειρισμό του σταφιδεργοστασίου και σε όλη τη λειτουργία του εργοστασίου. Σιγά-σιγά με τον καιρό, ας πούμε, ασχολήθηκα με τη λειτουργία του εργοστασίου.

(2:14 - 7:37)

Ι.Π. Το εργοστάσιο λειτουργεί όλο τον χρόνο ή μόνο τις περιόδους που μαζεύετε σταφίδα και την επεξεργάζεστε;

Δ.Χ. Κοιτάξτε, τότε λειτουργούσε κάθε μέρα. Γιατί η ποσότητα της σταφίδας που παραλαμβάναμε ήταν αρκετή και απαιτούσε μέρες για την επεξεργασία της. Δηλαδή, συγκεκριμένα ήταν γύρω στους 6.000 τόνους. Η δε παραγωγή του εργοστασίου ήταν γύρω στις 20 τόνους την ημέρα. Και όπως καταλαβαίνετε απαιτούσε κάποιες μέρες για να επεξεργαστεί.

Ι.Π. Η διαδικασία πώς γινόταν; Δηλαδή ερχόταν ο παραγωγός, είχε τρυγήσει τη σταφίδα του, την είχε ξεράνει και ερχόταν εδώ να σας την δώσει να την παραλάβετε εσείς… χρησιμοποιούσατε ειδικές συσκευασίες αυτά με τα μεγάλα κιβώτια; Πώς την έφερνε;

Δ.Χ. Κοιτάξτε, τότε η παραλαβή γινόταν με τσουβάλι. Όταν λέμε τότε, μιλάμε 1989-1990, αυτά τα χρόνια γινόταν με τσουβάλι. Το 2000 σταμάτησε το τσουβάλι και ήρθαν τα κιβώτια. Και υποχρεωνόταν ο παραγωγός να την φέρνει μόνο με κιβώτια.

Ι.Π. Κιβώτια μικρά ή μεγάλα;

Δ.Χ. Κιβώτια ήταν κάποια μικρά, γύρω στα 25 με 30 κιλά. Και εδώ στην αποθήκευση γινόταν στα μεγάλα κιβώτια τα δικά μας που παίρνουν 350 κιλά.

Ι.Π. Οπότε έφερνε τη σταφίδα…. τη ζυγίζατε…

Δ.Χ. Έφερνε τη σταφίδα, τη ζυγίζαμε, εγινόταν ένας ποιοτικός έλεγχος, να δούμε σε τι κατάσταση έρχεται η σταφίδα. Με την παρουσία του γεωπόνου που υπήρχε εδώ. Και την αποθηκεύαμε.

Ι.Π. Μπορεί να γυρίζατε και κάποια ποσότητα πίσω, να μην την παραλαμβάνετε, να λέγατε ότι αυτή δεν είναι καλή ποιοτικώς;

Δ.Χ. Φροντίζανε να την είχανε πάντα καθαρή και περιποιημένη. Εν καιρώ όμως γινότανε και παρατηρήσεις. Γινόταν και παρατηρήσεις. Ναι, αποθηκευόταν η σταφίδα. Την αφήναμε γύρω στο ένα μήνα να ξεκουραστεί. Να σιτέψει που λέμε και μετά εξεκίναγε η επεξεργασία της. Οι παραγγελίες συνήθως ήταν για Αγγλία, Ολλανδία, Αυστραλία, αυτά τα κράτη.

Ι.Π. Το πρώτο στάδιο επεξεργασίας ποιο ήταν;

Δ.Χ. Το πρώτο στάδιο επεξεργασίας ήταν να ξεκινήσουν να φύγουν τα πρώτα κότσαλα. Από κάποιον αέρα που υπήρχε. Να φύγουν τα πρώτα κότσαλα. Και ταυτόχρονα στην γραμμή παραγωγής φεύγανε πάντα ξένες ύλες, κότσαλα, κόκκινο, σάπιο αν υπήρχε, χοντρόρρωγο, όλα αυτά αφαιρότανε μέχρι που να έρθει το τελικό αποτέλεσμα. Το επιθυμητό.

Ι.Π. Και μετά για να φτάσει να τυποποιηθεί η σταφίδα;

Δ.Χ. Για να φτάσει να τυποποιηθεί περνούσε από διάφορα στάδια, όπως είπαμε η αφαίρεση των ξένων υλών, έγινε το πλύσιμο. Μετά το πλύσιμο πήγαινε στην απομισχωτική μηχανή η οποία έκοβε τον μίσχο, μετά περνάγανε από άλλα μηχανήματα που τις στέγνωνε, μετά γινότανε χειροδιαλογή από γυναίκες, προσωπικό έμπειρο, και βγάζανε ό,τι ξένες ύλες είχανε μείνει από τα μηχανήματα, μέχρι που να έρθει στο τελικό αποτέλεσμα που ήταν κατάλληλο για κατανάλωση.

Ι.Π. Οι γυναίκες αυτές που είπατε ήταν έκτακτο προσωπικό;

Δ.Χ. Όχι, υπήρχε ένα προσωπικό που ήταν σχεδόν ολοχρονικής. Εργατικό προσωπικό εδώ για το σταφιδεργοστάσιο που ήταν σχεδόν ολοχρονικής. Δηλαδή βγάζανε αρκετά μεροκάματα το χρόνο.

Ι.Π. Και δουλεύανε και σε διάφορες φάσεις, όχι μόνο φαντάζομαι στη διαλογή, στο τελικό ή συμμετείχαν και σε άλλες...

Δ.Χ. Ήταν συγκεκριμένες οι θέσεις εργασίας, ήταν συγκεκριμένες για τα συγκεκριμένα άτομα. Δηλαδή άλλος ήταν στα κόσκινα, άλλος ήταν στη διαλογή, άλλος ήταν στο να φτιάχνει κιβώτια,

άλλος ήταν στην πλάστιγγα, μέχρι το τελικό αποτέλεσμα στις μπαλέτες που γινόταν και έμπαιναν στο κοντέινερ.

Ι.Π. Η σταφίδα της Ζακύνθου είναι χαρακτηρισμένη ως ΠΟΠ, είναι ποιοτικό προϊόν με ονομασία προέλευσης ανωτέρας ποιότητας και εξάγεται για πάρα πολλά χρόνια. Ήξερα ότι εξάγεται και στην Αμερική. Μάλιστα το όνομα το Ζάντε ήταν γνωστό στην Αμερική, το είχαν ταυτίσει με τη σταφίδα.

Δ.Χ. Ναι, πιο παλιά.

Ι.Π. Μετά πήγαινε περισσότερο στις αγορές της Ευρώπης;

Δ.Χ. Ναι, όπως Αγγλία, Ολλανδία, η Γερμανία είχε πάρει.

Ι.Π. Αλλά και για εσωτερική κατανάλωση.

Δ.Χ. Πολύ για εσωτερική κατανάλωση. Και τοπική, και στην Ζάκυνθο και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Ι.Π. Σήμερα η παραγωγή πώς είναι, έχει μειωθεί;

Δ.Χ. Η παραγωγή έχει μειωθεί κατά πολύ. Γιατί τότε ήταν βασικά προϊόντα, σταφίδα, λάδι, κρασί, όπως είπαμε. Τώρα έχει γίνει και ο τουρισμός, και έχουν μειωθεί οι παραγωγές σε όλα τα προϊόντα αυτά.

Ι.Π. Αυτό σημαίνει ότι έχει μειωθεί και το προσωπικό του σταφιδεργοστασίου. Ή έχουν πάει σε άλλες θέσεις;

Δ.Χ. Ναι, έχουν πάει σε άλλες θέσεις. Γιατί παράλληλα η Ένωση κάνει και κρασί και λάδι. Κρασί και λάδι, ναι.

Ι.Π. Η σχέση με τους παραγωγούς πώς ήταν, δηλαδή έρχονταν εδώ, γιατί φαντάζομαι ότι γνωρίζεστε και με πολλούς.

Δ.Χ. Η σχέση με τους παραγωγούς ήταν πολύ φιλική. Αγαπάγαν την Ένωση, ερχόταν εδώ και ήταν η οικογένειά τους, η δεύτερη οικογένειά τους.

(7:37 - 7:56)

Ι.Π. Υπήρχαν και ανταγωνιστές, έμποροι, ιδιώτες που παραλαμβάνανε σταφίδα;

Δ.Χ. Υπήρχαν, ναι.

Ι.Π. Οπότε κάποιοι παραγωγοί προτιμούσαν να πάνε εκεί.

Δ.Χ. Κάποιοι, ναι, πήγαιναν εκεί.

Ι.Π. Αλλά ο μεγαλύτερος όγκος ερχόταν στην Ένωση.

Δ.Χ. Ο μεγαλύτερος ήταν στην Ένωση, ναι.

(7:56 - 11:54)

Ι.Π. Σήμερα, σε ποιες περιοχές έχει μείνει να καλλιεργείται σταφίδα; Παλιότερα ήταν σχεδόν σε όλο το νησί. Μάλλον ήταν στον κάμπο, όχι σε όλο…

Δ.Χ. Και τώρα είναι σε όλο το νησί, αλλά έχουνε ξεκολωθεί… το περισσότερο μέρος των εκτάσεων της σταφίδας.

Ι.Π. Αυτές έχουν γίνει κάποια άλλη καλλιέργεια, έχουν γίνει ελιές ή τις έχουν αφήσει έτσι;

Δ.Χ. Άλλοι έχουν βάλει ελιές, άλλοι εκάμανε δωμάτια, άλλοι εκάμανε διάφορες… τέτοια πράγματα.

Ι.Π. Για εσάς η σταφίδα τι είναι, δηλαδή τι θα λέγατε ότι είναι η σταφίδα ως προϊόν; Έχετε τόσα χρόνια που ασχολείστε με αυτήν, γιατί από την οικογένειά σας την ξέρατε ως καλλιεργητές…

Δ.Χ. Η σταφίδα ήταν ο μαύρος χρυσός για τη Ζάκυνθο. Ήταν ο μαύρος χρυσός γιατί μπαίνανε πολλά λεφτά.

Ι.Π. Σήμερα;

Δ.Χ. Σήμερα έχει μειωθεί κατά πολύ. Έχει απασχοληθεί ο κόσμος με άλλες ασχολίες και τη σταφίδα την έχει αφήσει.

Ι.Π. Παρόλα αυτά υπάρχουν κάποιοι καλλιεργητές.

Δ.Χ. Υπάρχουν κάποιοι που καλλιεργούν, υπάρχουν κάποιοι μεγαλύτερης ηλικίας που ασχολούνται ακόμα με τη σταφίδα.

Ι.Π. Πιστεύετε ότι μπορεί να ξαναγίνει να ασχοληθούν κάποιοι νέοι άνθρωποι, δηλαδή έχουν κίνητρα;

Δ.Χ. Πρέπει να δοθούν κίνητρα. Από εκεί ξεκινάει… να ανέβει η τιμή, να υπάρχει ζήτηση για να μπορέσει ο κόσμος να καλλιεργήσει.

Ι.Π. Εσείς τώρα σε τι συσκευασίες πουλάτε, προωθείτε τη σταφίδα;

Δ.Χ. Εμείς την πουλάμε σε κιβώτια των 10 κιλών, σε φακελάκι 200 γραμμαρίων και σε μια άλλη συσκευασία 2 κιλά. Τρεις συσκευασίες κάνουμε.

Ι.Π. Έχετε κάποια ιδιαίτερη συσκευασία, κάτι άλλο, κάποιο καιρό έκανε...

Δ.Χ. Έχουμε βγάλει κατά καιρούς και τη σταφίδα με σοκολάτα. Σταφίδα με σοκολάτα, γάλακτος και υγείας. Και αυτή… υπάρχει μια ζήτηση, αρκετή δηλαδή υπάρχει ζήτηση.

Ι.Π. Αλλά είναι και πιο ακριβή και υπάρχει...

Δ.Χ. Κοστίζει γιατί είναι ακριβή η σοκολάτα. Είναι ακριβή η σοκολάτα και ανεβαίνει η τιμή της λόγω της σοκολάτας.

Ι.Π. Τι άλλο έτσι, κάποια εμπειρία, κάποια μνήμη ιδιαίτερη από όλα αυτά τα χρόνια που εργάζεσαι στον σταφιδεργοστάσιο με τη σταφίδα; Κάποιες χρονιές που μπορεί να είχαν κάποιο χαρακτηριστικό που σας έχει μείνει στη μνήμη;

Δ.Χ. Τα χαρακτηριστικά είναι οι θεομηνίες. Δηλαδή να βρέξει κάποια εποχή που δεν επιτρέπεται, όπως ο Αύγουστος. Ή ο Μάιος, ας πούμε, να έχει τέτοιες βροχές και να μην γινόταν η παραγωγή που έπρεπε να γίνει. Αυτά έχουν μείνει κατά καιρούς. Υπήρχαν και χρόνια με πολύ καλές παραγωγές.

Ι.Π. Εσείς είχατε προλάβει τον ΑΣΟ; Δηλαδή υπήρχε ΑΣΟ εδώ στη Ζάκυνθο που παραλάμβανε σταφίδα.;

Δ.Χ. Υπήρχε, ναι. Υπήρχε. Ήμουνα παιδάκι και είχα ακούσει ότι πηγαίνανε και εκεί. Έπαιρνε και ο ΑΣΟ κάποια ποσότητα, ας πούμε, έπαιρνε, ναι.

Ι.Π. Και κάποιο τρόπο διασφάλιζε και το εισόδημα του παραγωγού, γιατί ήξερε ότι θα του πάρει τη σταφίδα. Τουλάχιστον αυτό έχω ακούσει από άλλες περιοχές.

Δ.Χ. Ναι, ήτανε μέλη. Ήτανε κάποιοι που ήταν μέλη στον ΑΣΟ. Όπως και εδώ είχαμε τα μέλη τα δικά μας, ήταν και εκεί κάποια που πηγαίνανε στον ΑΣΟ.

(11:54 - 12:43)

Ι.Π. Σήμερα υπάρχει άλλος έμπορος που παραλαμβάνει σταφίδα, εκτός από την Ένωση;

Δ.Χ Υπάρχει, ναι. Υπάρχει, υπάρχει.

Ι.Π. Και αυτός έχει περίπου τη ποσοστό της αγοράς, της διάθεσης της σταφίδας, της συγκέντρωσης; Ξέρετε ή δεν έχετε καμία εκτίμηση;

Δ.Χ. Ναι, ναι, δεν ξέρω τώρα, ναι, δεν ξέρω τι...

Ι.Π. Οπότε ο παραγωγός τώρα στη Ζάκυνθο, αν θέλει να πουλήσει τη σταφίδα του, την φέρνει είτε εδώ στην Ένωση, στο σταφιδεργοστάσιο, είτε πάει σε κάποιον ιδιώτη.

Δ.Χ. Ναι, ναι, ναι, σε ιδιώτη. Οι οποίοι την βγάνουν εκτός Ζακύνθου, γιατί δεν υπάρχει άλλο σταφιδεργοστάσιο από της Ένωσης και την επεξεργάζονται απέναντι.

Ι.Π. Α, οπότε εδώ γίνεται η συγκέντρωση, η παραλαβή, αλλά η επεξεργασία γίνεται αλλού.

Δ.Χ. Ναι, από τους εμπόρους.

(12:43 - 15:42)

Ι.Π. Άρα είστε το μοναδικό σταφιδεργοστάσιο.

Δ.Χ. Το μοναδικό σταφιδεργοστάσιο.

Ι.Π. Πότε ιδρύθηκε περίπου, θυμάστε, έχετε ακούσει πότε ιδρύθηκε το σταφιδεργοστάσιο, πότε ξεκίνησε να δουλεύει ως σταφιδεργοστάσιο αυτό εδώ;

Δ.Χ. Το συγκεκριμένο σταφιδεργοστάσιο ιδρύθηκε τη δεκαετία του 1970. Πιο παλιά όμως υπήρχε προηγούμενο σταφιδεργοστάσιο της ΕΑΣ, πάλι της Ζακύνθου, το οποίο βρισκόταν στην χώρα, στην παραλία.

Ι.Π. Αυτό σήμερα δεν υπάρχει ως κτίριο;

Δ.Χ. Αυτό δεν υπάρχει, δεν υπάρχει σαν σταφιδεργοστάσιο. Έγινε μεταγκατάστασή του εδώ. Το συγκεκριμένο τότε ήταν εκεί μέχρι και το σεισμό. Μετά το σεισμό γκρεμίστηκε το κτίριο.

Ι.Π. Μετά το 1953.

Δ.Χ. Μετά το ‘53, τους σεισμούς του ’53.

Ι.Π. Τώρα η περίοδος εργασιών, έτσι φόρτου εργασιών του σταφιδεργοστασίου έχει συρρικνωθεί λίγο. Είναι η περίοδος μετά τον τρύγο που φέρνουν σταφίδα οι παραγωγοί...

Δ.Χ. Μετά τον τρύγο, μετά τον Αύγουστο συγκεκριμένα. Εμείς αρχίζουμε και παραλαμβάνουμε το Σεπτέμβριο. Έρχεται εδώ αποξηραμένη. Και ανάλογα τις παραγγελίες γίνεται επεξεργασία.

Ι.Π. Φέτος ήτανε καλή χρονιά, μέτρια;

Δ.Χ. Ήτανε μια καλή χρονιά. Μια καλή χρονιά.

Ι.Π. Δεν ξέρω, έχετε κάτι άλλο, υπόψη σας που θα θέλετε να πείτε για τις δουλειές του σταφιδεργοστασίου, για την επαφή σας με τη σταφίδα, την επαφή σας με τους αγρότες, ή κάποιες σκέψεις που έχετε ακούσει που έρχονται εδώ και μοιράζονται μαζί σας για την παραγωγή, για την τιμή;

Δ.Χ. Υπάρχουν ανθρώποι που, είπαμε, η Ένωση ήτανε η δεύτερή τους οικογένεια. Έφεραν εδώ τα προϊόντα τους, υπήρχε σχέση καλή με τους υπαλλήλους, ρωτάγανε, ενημερωνότανε από τον γεωπόνο για διάφορες ασθένειες που πειράζουν τη σταφίδα, τ' αμπέλι.

Ι.Π. Η καλλιέργεια που κάνουν είναι συμβατική, δεν είναι βιολογική; Υπάρχουν και κάποιοι που κάνουν βιολογική;

Δ.Χ. Οι περισσότεροι είναι συμβατικοί. Υπάρχουν και κάποιοι που καλλιεργούν βιολογικά, αλλά είναι σε μικρό ποσοστό.

Ι.Π. Υπάρχουν μικροί παραγωγοί, δεν ξέρω αν το γνωρίζετε αυτό, που τυποποιούν οι ίδιοι; Και πουλάνε οι ίδιοι τη σταφίδα τους.

Δ.Χ. Όχι, όχι, όχι. Η επεξεργασία της σταφίδας έχει κάποια ιδιαιτερότητα που δεν μπορεί να γίνει, αν δεν είναι σταφιδεργοστάσιο. Δεν μπορείς δηλαδή με το χέρι να πεις ότι θα την καθαρίσεις. Δεν γίνεται με τίποτα.

Ι.Π. Ευχαριστώ πολύ!

Δ.Χ. Να είστε καλά!

(10)

Ερευνητές: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.), Ντένια Πάτρα (Ν.Π.)
Πληροφορητής: Α.Π.

Διάρκεια συνέντευξης 30:53

Α.Π. Γεννήθηκα εδώ το 1952. Μένω εδώ. Εδώ πήγα σχολείο, δημοτικό. Και μετά από το δημοτικό, εξεκίνησα μαζί με τον πατέρα μου για την παραγωγή της σταφίδας. Ο πατέρας μου ήταν παραγωγός και εξεκίνησα κι εγώ στα αμπέλια τα δικά του.

Ι.Π. Είχε και ο παππούς σας;

Α.Π. Ναι, αλλά δεν τον γνώρισα. Δεν τον γνώρισα. Από πάππου προς πάππου. Απ' ό,τι λένε, εδώ τη σταφίδα την είχανε φέρει οι Άγγλοι. Δεν ξέρω αν σας έχουν πει κι αλλού. Και την είχαν οι αφεντάδες. Ε, και με τα χρόνια επήρανε και οι υπόλοιποι. Δεν το 'ζησα, δεν το γνώρισα εγώ. Απ' ό,τι έχω ακούσει. Και η σταφίδα πήγαινε στην Αγγλία. Ήταν ο μαύρος χρυσός, που λέγανε.

Ι.Π. Εσείς τι έκταση είχατε, ο πατέρας σας;

Α.Π. Γύρω… ετότες, εκείνη την εποχή, υπήρχε έλλειψη ψωμιού στη Ζάκυνθο. Και είχαν πολλά χωράφια. Σταφίδα λίγη. Τα οποία τα χωράφια εκείνα τα φύτεψα εγώ στη συνέχεια μεγαλώνοντας. Δεν εγινότανε πολλή σταφίδα κείνα τα παλιά χρόνια. Λίγη σταφίδα. Και πηγαίνανε στους αφεντάδες και έπαιρνε άλλος πέντε στρέμματα, άλλος επτά στρέμματα, γιατί η καλλιέργεια ήταν πολύ δύσκολη.

Ι.Π. Τα έπαιρνε, τα αγόραζε ή ως σέμπρος;

Α.Π. Όχι, τα νοίκιαζε. Σέμπρος. Μισά-μισά. Η καλλιέργεια ήταν δύσκολη εκείνα τα χρόνια. [ακατάληπτη φράση]… ήταν με την αξίνα που λένε. Να το οργώσεις. Τις μέρες τις δικές μου μου βγήκανε τα σκαφτικά. Ήμουν 13 χρονών, θυμάμαι, που πήρα σκαφτικό, μου πήρε ο πατέρας μου. Κι άρχισα κι έσκαβα, από 13 χρονών.

Ι.Π. Αυτό ήταν επανάσταση τότε. Ήταν επανάσταση στην καλλιέργεια. Γιατί σου γλύτωνε πάρα πολύ χρόνο. Και κόπο.

Α.Π. (2:07 - 3:51)

Ναι, ναι. Υπήρχε και πολύ φτώχεια. Γιατί υπήρχαν λίγα. Δεν μπορούσε… αλήθεια, ήταν ακριβή. Και ζήσανε. Ζήσανε, με τα χρόνια, ας πούμε, είχε την ακμή της, στη Ζάκυνθο. Έφτανε και 7.500 τόνους. Και τώρα, σιγά σιγά, πάμε προς το τελείωμα. Τώρα πόσο να κρατηθεί ακόμα, δεν το γνωρίζω.

Ι.Π. Εσάς το χωριό σας είχε πολλή σταφίδα. Και η όλη περιοχή.. .

Α.Π. Ναι. Σταφιδοχώρι, ναι. Σταφιδοχώρι.

Ι.Π. Εδώ υπήρχαν κόντηδες, έτσι, μεγάλοι κτηματίες;

Α.Π. Ένας ήτουνα στο Μαχαιράδο, άλλος ήτουνα πιο κάτω. Αλλά πιο παλιά, δεν τους γνώρισα εγώ, τους …… Κουμούτο, που λένε. Και τον Μακρή. Ήτανε ο Καρρέρ[ης], ήτανε ο Μελισσινός, ήτανε στο Μαχαιράδο. Παλιά, δεν τους γνώρισα εγώ. Και πηγαίνανε Μαχαιραδαίοι και παίρναμε αυτές τις σεμπρίες. Είχαν αυτές τις σεμπρίες κει πέρα, πήγαμε να ζήσουμε από …

Όχι μόνο οι Μαχαιραδαίοι, και από Σαρακινάδο, και από άλλα χωριά. Τότες η καλλιέργεια γινότανε με τα χέρια. Ξεκίναγε ο κλαδοκάθαρος, με την ψαλίδα… με το κλαδευτήρι, που έχω ακούσει, δεν το έχω δει. Και μετά βγήκε η ψαλίδα… με το χέρι. Ήτανε δύσκολη δουλειά. Και παραμένει δύσκολη δουλειά. Ξεκίναγε από το χειμώνα, κλαδοκάθαρο, και μετά ξεκίναγαν και σκάβανε. Μετά να σκαλίσουνε, ραντίσματα, με την μηχανή της πλάτης.

Ι.Π. Και μετά ήρθαν οι εδάφους;

Α.Π. Μετά, μετά. Τις ημέρες ειδικές μου, ράντισα εγώ με εκείνη. Μ’ εκείνη κει ράντισα. Τις ημέρες τις δικές μου, βγήκανε πάλι στην πλάτη, αλλά μηχανικά. Και άρχισε σιγά σιγά, βγήκανε τα σκαφτικά. Και άρχισε σιγά σιγά και κάπως μπορέσαμε... Δουλεύαμε και ζούσαμε, κάναμε παραγωγή. Ανανεωθήκανε όλα τα παλιά χτήματα, γινήκανε καινούρια. Τα οποία θέλουν πάλι τώρα ανανέωμα, περάσαν τα χρόνια. Αλλά…

Ι.Π. Την εποχή του τρύγου, εσείς τρυγούσατε με την οικογένειά σας ή παίρνατε και εργάτες;

Α.Π. Ο τρύγος, κατά την γνώμη τη δικιά μου και την πείρα που έχω, πρέπει να γένει μέσα σε 20 ημέρες. Το αργότερο και πολλά λέω. Μέχρι τις 15 ημέρες πρέπει να έχει πέσει κάτω. Γιατί μετά αρχινάει μαραίνεται και πέφτει κάτω η σταφίδα. Κι αναγκαστικά...

Ι.Π. Θέλεις χέρια.

Α.Π. Τα παλιά χρόνια υπήρχανε χέρια. Κάνανε και παρέα γειτόνοι. Μεταξύ τους έκαναν και στον άλλον ξέρω ‘γω. Ήταν και λίγοι. Δεν ήτανε πολλά στρέμματα τότε. Μετά που περισσέψανε τα στρέμματα, ξανανεωθήκανε εν τω μεταξύ, επαίρναμε εργάτες. Και παίρνω ακόμα. Δεν μπορεί να την βγάλω μόνος μου. Την υπόλοιπη δουλειά την βγάζω μόνος νου. Κλαδοκάθαρο, ας πούμε, ραντίσματα, σκαψίματα... τα βγάζω μόνος μου. Ο τρύγος δεν γίνεται με τίποτα. Ο τρύγος θέλει χέρια. Πρέπει μέσα σε 15 μέρες να πέσει κάτου... Γιατί παθαίνει αυτό το μάραμα μετά και πέφτει κάτω. Τώρα... αρρώστια είναι… τι είναι... δεν ξέρω. Δεν το γνωρίζω.

Ι.Π. Μετά εσείς την ξεραίνατε και την μακινάρατε πριν την πάτε;

Α.Π. Παλιά ναι. Παλιά την ξεραίναμε στα αλώνια. Την κάναμε σωρό, που λένε. Και μετά ερχότουνα η μάκινα και την μακινάραμε και την βάζαμε στα τσουβάλια... Και πήγαινε. [ακατάληπτη φράση], ας πούμε, στην Ένωση. Κείνα τα χρόνια. Τώρα την παίρνουν έτσι.
Πρέπει να την μακινάρετε.

Ι.Π. Και την πάτε σε κιβώτια πλέον…

Α.Π. Ναι, πάμε πάλι στην κιβώτια... Και την μακινάρουμε εκεί. Μακινάρεται μέσα, ας πούμε... αλλά εκεί στο εργοστάσιο.

Ι.Π. Θυμάστε έτσι κάποιες ιστορίες από τον τρύγο; Δύσκολες, χαρούμενες...

Α.Π. Ναι, θυμάμαι. Γιατί, αν σου βρέξει, αυτό το μαύρο χρυσό, που λένε, τελειώνει, διαλύεται. Και πάνε χαμένα ό,τι έχεις κάνει. Ό,τι έξοδα. Ας τους κόπους. Ό,τι έξοδα έχεις πληρωμένα, πάνε χαλάλι. Πολλές χρονιές.

Ι.Π. Οπότε ο φόβος της βροχής είναι πάντα πολύ δυνατός.

Α.Π. Ο φόβος της βροχής είναι μέχρι που να πέσει στ' αλώνι. Αν πέσει στ' αλώνι, την κουμαντάρεις. Αλλά μέχρι τ' αλώνι είναι ο φόβος της βροχής. Για την άνοιξη, για τις αρρώστιες, τους μύκητες... Και τον Ιούλιο μήνα...πάμε προς την ωρίμανση. Με λίγα λόγια, η σταφίδα μετά το Μάη δεν θέλει βροχή άλλο. Τέρμα. Για να κάνει σταφίδα. Αν αρχίσει να βρέχει, πάει η σταφίδα.

Ι.Π. Οι αγρότες που ξέρατε έτσι και από παλιά... γνώριζαν για την αξία του προϊόντος; Δηλαδή το αγαπούσαν το προϊόν;

Α.Π. Το αγαπούσαν. Το είχαν ζήσει. Είχαν ζήσει τις οικογένειες τους.

Ι.Π. Πόσα στρέμματα περίπου ήθελε μια οικογένεια, έτσι, για να ζήσει;

Α.Π. Κείνα τα χρόνια; Δεν ήθελε πολλά. Με 5-6 στρέμματα... τα βολεύανε. Ήταν ακριβή η σταφίδα. Τώρα πρέπει να έχεις 100 στρέμματα, για να τα βγάλεις… Και πάλι δεν συμφέρει, γιατί πληρώνεις πολλά μεροκάματα. Είναι ακριβά τα μεροκάματα.

Ι.Π. Δίνατε και στον ΑΣΟ σταφίδα; Κάποιο ποσοστό;

Α.Π. Ναι. Είχα πάει κι εγώ στον ΑΣΟ.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ που ήταν εδώ στη Ζάκυνθο;

Α.Π. Ο ΑΣΟ ήτανε στου Γαϊτανιού τον κάμπο, που λένε… Ντένια, πώς το λένε; [απευθύνεται στην συνερευνήτρια] ... Μμμ...[μπαίνει ή σύζυγος στο σπίτι]. Απέναντι απ' του [δεν ακούγεται καθαρά το όνομα] το πρατήριο. Εκεί μέσα ήταν ο ΑΣΟ… και στην πόλη.

Ι.Π. Εκεί που έγινε το θέατρο, το δημοτικό.

Α.Π. Ναι, εκεί που είναι το δημοτικό θέατρο. Ναι. Πηγαίνανε πολλοί αγρότες. Εγώ δεν πήγαινα πολύ, ας πούμε, γιατί ήμουνα γραμμένος στην Ένωση και πήγαινα στην Ένωση.

Ι.Π. Άλλοι έμποροι υπήρχαν;

Α.Π. Ναι. Υπήρχαν.

Ι.Π. Και υπήρχε ανταγωνισμός; Μεταξύ της Ένωσης και…

Α.Π. Υπήρχε ο ανταγωνισμός γιατί ήταν η Ένωση στη μέση. Αν δεν ήτουνα η Ένωση, δεν υπήρχε ανταγωνισμός. Αλλά ήταν η Ένωση. Είχε διασυνδέσεις. Και αναγκαστικά ακολουθούσανε. Με…

τώρα.. 50 λεπτά παραπάνω. Όχι μεγάλες διαφορές. Δραχμές, η δραχμή ήταν τότε. Όχι μεγάλες διαφορές. Αλλά ακολουθούσαν. Δεν μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά αν θέλαν να πάρουν σταφίδα.

Ι.Π. Στις δουλειές της καλλιέργειας, όλο τον χρόνο, και στον τρύγο, οι γυναίκες βοηθούσαν; Δουλεύανε κανονικά;

Α.Π. Ναι, ναι. Παλιά, ναι.

Ι.Π. Οπότε ήταν το ίδιο. Άντρας, γυναίκα…

Α.Π. Ναι, όλη μέρα στο χωράφι, όλοι με τη σταφίδα.

Ι.Π. Και τα μικρά παιδιά; Πολλές φορές στον τρύγο ήταν όλοι...

Α.Π. Από παιδάκι. Δηλαδή από τον καιρό που θυμάμαι τον εαυτό μου, να ‘μαι τέσσαρω χρονών να ‘μουνα πέντε, κοντά, σε όλες τις δουλειές.

Ι.Π. Ήταν ευχάριστη ανάμνηση για σας αυτό, μετά, όσο μεγαλώνατε;

Α.Π Κοίταξε να δεις, στην αρχή ήταν ευχάριστο. Αλλά μετά που μεγαλώναμε στα χρόνια και η κούραση εφαινότουνα, δεν ήταν ευχάριστο, αλλά το παιχνίδι το ‘χαμε μάθει. Και αναγκαστικά τρυγάγαμε…

Ι.Π. Είχατε και άλλες καλλιέργειες, όπως σταφύδα. Είχατε και ελιές;

Α.Π. Και ελιές.

Ι.Π. Σήμερα έχετε διατηρήσει τα ίδια στρέμματα σταφίδας που είχατε παλιά ή έχουνε...

Α.Π. Όχι, είχαμε χωράφια, στα οποία σπέρναν στάρι. Τότες κάθε οικογένεια έπρεπε να είχε και χωράφια. Να είχε ψωμί. Εκείνα τα χωράφια εφυτεύτηκαν. Γι' αυτό έφτασε στη Ζάκυνθο, 7.500 τόνους. Παλιά δεν έκαναν πολλή.

Ι.Π. Τώρα πολλοί έχουν εξεριζώσει τις σταφύδες και έχουν βάλει ελιές. Ή τα έχουν αφήσει έτσι.

Α.Π. Έτσι.

Ι.Π. Ο τουρισμός έπαιξε ρόλο αρνητικό στην καλλιέργεια της σταφίδας; Τι πιστεύετε; Επειδή είναι ένα νησί με πολύ τουρισμό η Ζάκυνθος και έχει…

Α.Π. Κοιτάξτε, το Μαχαιράδο δεν έχει τουρισμό. Είναι σταφιδοχώρι, ας πούμε. Βέβαια, τα χωριά που είναι ο τουρισμός έχει παίξει ρόλο, οπωσδήποτε. Αλλά στο Μαχαιράδο δεν νομίζω. Εδώ στην Μεσσαρία δεν ασχολείται ο κόσμος με τουρισμό. Ασχολούμαστε με τη γης. Βέβαια, τα νέα παιδιά ασχολούντα. … τελείωσε.

Ι.Π. Υπήρχανε κάποιοι θρύλοι πού είναι καλύτερη σταφίδα; Στο Μαχαιράδο ή έχουμε στα χωριά της Ρίζας;

Α.Π. Η σταφίδα είναι, πως το λένε, ζωντανό προϊόν. Εάν πάει καλά ο καιρός και δεν την πιάσει στον τρύγο, η σταφίδα είναι πολυτελείας. Αν την πληγιάσει στον τρύγο και οι εργάτες τη σπάσουνε, δεν γίνεται πολυτελείας. Θέλει, ας πούμε, μια προσοχή στον τρύγο. Αν δεν τη σπάσουν οι εργάτες γίνεται πολυτελείας. Αν τη σπάσουνε ή αν φάει βροχή, πάει, τελείωσε.

Ι.Π. Οπότε εσείς με τη εμπειρία που έχετε όταν παίρνετε εργάτες, πάντα είστε από πάνω τους και προσπαθείτε να τους πείτε, γιατί δεν είναι όλοι έμπειροι, φαντάζομαι, οι εργάτες...

Α.Π. Και που να τους βρεις τώρα. Παλιά ήτουνε, τώρα πού να τους βρεις;

Ι.Π. Τα τελευταία χρόνια περισσότερο είναι οι μετανάστες, Αλβανοί κυρίως ή...

Α.Π. Οι Αλβανοί δουλεύανε καλά, αλλά τώρα έχουμε ξεπέσει σε ρομά. Τι να τους κάνεις;
Τους κυνηγάς, κάνεις, φωνάζεις, αλλά το αποτέλεσμα είναι μηδέν. Είναι ευαίσθητο το προϊόν.

Ι.Π. Πιστεύετε ότι ένας νέος σήμερα θα μπορούσε να ασχοληθεί με τη σταφίδα, αν ήτανε καλύτεροι οι όροι, δηλαδή...

Α.Π. Αν ήτανε καλύτεροι οι όροι σε τιμές, ναι, θα μπορούσε. Και να τ' αρέσει. Το θέμα είναι να τ' αρέσει το επάγγελμα. Όχι μόνο να τ΄ αρέσει και να παρακολουθεί, να ξέρει τον καιρό, είναι πολλά. Να συμβουλεύεται γεωπόνους, όπου μπλοκάρει. Θα μπορούσε, αλλά θέλει...

Ι.Π. Εσείς τώρα… τα παιδιά σας, έχετε;

Α.Π. Μια κόρη έχω η οποία δεν πρόκειται να ασχοληθεί. Ο γαμπρός μου δεν υπάρχει περίπτωση.

Ι.Π. Έχετε εγγόνια;

Α.Π. Ένα εγγονάκι.

Ι.Π. Να σας ζήσει! Το παίρνετε… έρχεται στον τρύγο, έρχονται ποτέ, έτσι; Τους δείχνετε;

Α.Π. Το μικρό είναι μικρό τώρα, δυόμιση χρονών είναι.

Ι.Π. Εσείς δυόμιση χρονών όμως πηγαίνατε στον τρύγο.

Α.Π. Με παίρνανε. Να μ' αφήσουν σπίτι;

Ι.Π. Τότε δεν γινόταν αλλιώς. Δεν υπήρχε επιλογή.

Α.Π. Όχι. Δεν υπήρχε άνθρωπος σπίτι να μείνει, να με φυλάει. Οπότε με παίρνανε κοντά.

Ι.Π. Τι άλλο θυμάστε έτσι, καμιά ιστορία από παλιά που να σας έχει μείνει χαραγμένη στη μνήμη.

Α.Π. Τίποτα, όλα τα ίδια και τα ίδια. Αυτό που σας είπα προηγουμένως. Είχε και χαρές, είχε και λύπες. Αν πήγαινε καλά ο καιρός, από την άνοιξη, γιατί τώρα δεν ξέρω τι έχει συμβεί τα τελευταία χρόνια, ο περονόσπορος δεν καταπολεμείται εύκολα. Με αυτά τα δραστικά φάρμακα που υπάρχουν, μας δίνουνε και δεν χτυπιέται. Άσε που επρόπερσι χάσαμε πολλή σταφίδα.

Ι.Π. Από περονόσπορο;

Α. Π. Ναι.

Ι.Π. Ποια ήταν η αρρώστια που φοβόσαστε πιο πολύ; Ο περονόσπορος;

Α.Π. Τον περονόσπορο και μετά η διαφαστένεια [θειαφασθένεια]. Η διαφαστένεια όμως... Το ωίδιο, ναι. Τη χτυπάς. Πιο εύκολα. Τη χτυπάς και με το ράντισμα και με τη σκόνη. Ενώ τον περονόσπορο...

Ι.Π. Ο περονόσπορος μπορούσε να καταστρέψει κι ολόκληρη τη σοδειά, τόσο πολύ;

Α.Π. Όχι το ωίδιο. Η διαφαστένεια. Το διαλύει ολόκληρο το κουτσούρο. Ο περονόσπορος πάει στα σταφύλια. Μπορεί να σου πάρει δέκα. Μπορεί να σου πάρει δεκαπέντε. Να σου πάρει τα μισά. Κάτι θα πάρεις πάντως. Επρόπερσι, ζημιά μεγάλη. Και πότε εμφανίστηκε; Μετά το χαράκι. Παλιά το χαράκι γινόταν με ψαλίδα.

Ι.Π. Με το χαρακοψάλιδο, ναι. Τώρα γίνεται με τεχνητό τρόπο, με τα φάρμακα.

Α.Π. Με τα φάρμακα.

Ι.Π. Καλλιεργούσε κανείς εδώ βιολογικά;

Α.Π. Μαχαιράδο όχι. Όχι. Στο Σαρακινάδο, νομίζω.

Ι.Π. Οι γεωπόνοι ήταν κοντά σας, δηλαδή είχατε βοήθεια από γεωπόνους, της Ένωσης ή άλλους;

Α.Π. Όχι, μόνο αν τον ενοχλούσες. Αν τον ενοχλούσες, σου ‘λεγε.

Ι.Π. Οπότε όλη η καλλιέργεια συνεχιζόταν στην εμπειρία που είχατε αποκτήσει από όλα τα χρόνια, από τους γονείς σας, από τους παλιότερους, από άλλους που ρωτούσατε.

Α.Π. Ναι, την εμπειρία που είχαμε από τους γέροντες. Παππούδες και πατεράδες.

Ι.Π. Οπότε είναι και μια τέχνη η καλλιέργεια που περνάει από γενιά σε γενιά.

Α.Π. Ναι. Έχω πει, και το ‘χουνε παραδεχτεί, ότι η καλλιέργεια της σταφίδας είναι δημιουργία. Έτσι το βλέπω εγώ. Εάν την καλλιεργείς σωστά, ας πούμε, μετά το ευχαριστιέσαι. Είναι δημιουργία... με αγάπη. Έτσι το παρομοιάζω εγώ… το σχέδιο.

Ν.Π. Τώρα, να σας ρωτήσω κάτι κι εγώ. Μας είπατε ότι από δυόμιση χρονών πηγαίνατε, στ' αλώνια...

Α.Π. Από παιδάκι, από παιδάκι.

Ν.Π. Ήτανε κοντά στο σπίτι, δηλαδή, μπορούσατε κάθε μέρα να πηγαίνετε με τα πόδια εκεί, ή ήτανε κάπου μακριά;

Α.Π. Κοίταξε, όλα τα σπίτια είχανε άλογο, γάιδαρο. Μας φορτώναν απάνω και πηγαίναμε. Η περισσότερη σταφίδα εκείνα τα χρόνια… τα αλώνια ήτανε σπίτι. Δεν την απλώνανε στο χωράφι, όπως τώρα. Λίγοι… [ακατάληπτη φράση]. Τώρα, η σταφίδα μπορεί να είναι στα χωράφια του διπλανού που το έχει απαρατήσει, κάνεις αλώνι εκεί, ας πούμε. Επήγαινε στα σπίτια. Και μας παίρναν κοντά.

Ι.Π. Για να την προσέχετε κιόλας, μήπως υπήρχαν και κρούσματα κλωπής ή...

Α.Π. Πολλά, πολλά. Πήγαινε στο σπίτι. Με λίγα λόγια, ας πούμε ... την είχαν σε μεγάλη αυτή τη σταφίδα… Από αυτή ζούσαν. Πήγαιναν στο σπίτι. Ε, μετά... Και εγώ συνεχίζω και τη φέρνω σπίτι. Έχω φτιάξει αλώνια εδώ στο σπίτι μου, ας πούμε.

Ι.Π. Σήμερα βέβαια την κουβαλάτε με το αυτοκίνητο.

Α.Π. Με το τρακτέρ.

Ι.Π. Τότε όλο γινόταν με τα ζώα, όλο το κουβάλημα.

Α.Π. Ε, τότες ήταν με τα ζώα. Όλα τα σπίτια είχανε άλογο, είχανε γάιδαρο. Και την κουβαλούσαν.

Ι.Π. Και στην Ένωση ή στους εμπόρους πώς την πηγαίνατε; Πάλι με τον ίδιο τρόπο;

Α.Π. Παλιά είχαν τα κάρα με το άλογο.

Ι.Π. Τα οποία ήταν σαν αυτό που λένε τα φορτηγά δημοσίας χρήσεως σήμερα, δηλαδή; Και την κουβαλούσαν...

Α.Π. Ναι, τα περισσότερα σπίτια είχαν. Και κάρα και άλογο. Ελάχιστα δεν είχαν.

Ι.Π. Όποιος δεν είχε, θα πήγαινε κάποιος...

Α.Π. Ο καλύτερος τότες κείνα τα χρόνια, ο καλύτερος, να ‘κανε... είκοσι τσουβάλια σταφίδα. Στο Μαχαιράδο. Δέκα, δώδεκα, οχτώ...

Ι.Π. Οπότε μπορούσε με μίας να την φορτώσει πάνω στο κάρο και να την πάει.

Α.Π. Και πήγαιναν. Με κάρα με το άλογο. Και μετά βγήκαν τα τρακτέρια.

Ι.Π. Όταν την πηγαίνατε στην Ένωση, ξέρατε τι τιμή θα την πληρωθείτε; Σας έλεγαν θα κάνει τόσο;

Α.Π. Παλιά έβγαζε το κράτος τιμή. Έβγαζε το κράτος τιμή. Δηλαδή... Έβγαζε, ας πούμε... δέκα δραχμές, λόγου χάρη. Η Ένωση μετά καθότουνα... και σύμφωνα με τις πουλήσεις που είχε... και τις τιμές που θα πούλαγε... και έβγανε άλλη τιμή. Δηλαδή από τη διατίμηση που είχε το κράτος... [Υψηλότερη]. Έβγαζε πιο ψηλά. Οπότε αναγκαζόταν και ο έμπορας να τραβήξει προς τα κει. Είχε καλά λεφτά τότες. Τώρα που είναι ελεύθερη... Απ’ τον καιρό που ελευθερώθηκε και αυτό... Κάνουν κουμάντα δύο-τρεις που είναι... Και πουλάνε όσο θέλουνε. Και μας δίνουν όσο θέλουνε. Έτσι πιστεύω εγώ.

Ι.Π. Και τότε πηγαίνατε και περιμένατε εκεί για να την παραλάβουν ή...την αφήνατε και φεύγατε; Τη ζυγίζανε; Πώς γινόταν;

Α.Π. Ναι, ζυγιζότουνα.

Ι.Π. Γινόταν ένας τύπος ποιοτικού ελέγχου;

Α.Π. Και βέβαια, την κοιτάζανε.

Ι.Π. Και μπορεί κάποιος να γύριζε και μια ποσότητα...

Α.Π. Ναι… έφευγε… πάρτην πίσω… έφευγε. Μου ‘χει τύχει. Μου ‘χει τύχει... Μου είχε τύχει... Να πάω να ξεφορτώσω... Μιλάμε τώρα, με τραχτέρι. Ήμουνα τριάντα χρονών.

Και να πήγε ο άλλος... εβδομήντα τσουβάλια σταφίδα. Δεν την δεχότουνα. Την είχε χαλάσει στον τρύγο. Και δεν την χάλασε μονάχα στον τρύγο. Την χάλασε και στον μάζεμα. Την έτριψε χλωρή. Και άμα τη σπάσεις, πάει η σταφίδα. Άμα σπάσεις, δεν ψήνεται μετά με τίποτα. Και ήταν μια κόλλα.

Ι.Π. Οπότε την γύρισαν πίσω.

Α.Π. Την γύρισαν πίσω, ναι. Κάνα πεντάρι χρόνια έχει πεθάνει αυτός. Το τραχτέρι πίσω. Αλλά την προσέχανε. Το 90% την προσέχανε τη σταφίδα.

Ι.Π. Την προσέχανε γιατί ζούσα απ' αυτό. Ήξεραν ότι αν δεν ήταν καλή δεν θα πληρωθούν.

Α.Π. Τι να την κάμει;

Ι.Π. Ο ΑΣΟ τι την έκανε, αυτό που έπαιρνε το ποσοστό; Για οινοπνευματοποιία;

Α.Π. Ο ΑΣΟ την έπαιρνε, την μάζευε τη σταφίδα και μετά την έβγαζε σε δημοπρασία. Την έπαιρνε με τη διατίμηση του κράτους. Και μετά την έβγαζε δημοπρασία. Και ό,τι περισσεύματα ήτουνα, τα έδινε στους παραγωγούς.

Ε, περίπου το ίδιο σύστημα δούλευε και η Ένωση. Αλλά έβγανε την τιμή πρωτύτερα αυτή. Ενώ ο ΑΣΟ… Ύστερα από 6 μήνες σε καλούσε, ας πούμ,ε και έπαιρνες τα υπόλοιπα. Από τον καιρό που έμεινε ελεύθερη η σταφίδα, τελείωσε και ο ΑΣΟ, τελειώσαν όλα.

Ι.Π. Πιστεύετε ότι οι πολιτικοί δεν την αντιμετώπισαν τη σταφίδα όπως της άξιζε, όπως της έπρεπε; Ήταν δηλαδή θέμα πολιτικής όλο αυτό ή...

Α.Π. Κοίταξε να δεις. Από τη στιγμή που απελευθερωθήκαν τα πάντα, απελευθερώθηκε κι η σταφίδα. Ανταγωνισμός δεν υπάρχει. Γιατί είμαστε τέσσεροι. Οι τρεις μας εδώ πα κι άλλος ένας, οι εμπόροι τώρα με τη σταφίδα, λόγου χάρη, που κάνουν εξαγωγή. Ε, κουβεντιάζουμε. Κουβεντιάζουμε. Και παίζουμε, ο ένας με τον άλλονε δεκάλεπτα. Κουβεντιάζουμε. Ενώ άμα είχε διατίμηση, δεν θα κουβεντιάζαμε.

Ι.Π. Θα υπήρχε μια βάση που θα έπαιρνε τουλάχιστον ο παραγωγός…ένα καλό ποσό και μετά όσο καλύτερα πήγαινε, τόσο παραπάνω θα έπαιρνε.

Α.Π. Ακριβώς. Αυτά τα χρόνια είχα ζήσει. Αυτά ηξέραμε. Ας πούμε, η ηλικία η δική μου. Τώρα γίνονται διαφορετικά.

Ι.Π. Τώρα υπάρχουν άλλοι παραγωγοί εδώ στο Μαχαιράδο, είναι αρκετοί ακόμα που έχουν μείνει και καλλιεργούν σταφίδα;

Α.Π. Όχι πολλοί, όχι πολλοί.

Ι.Π. Και κάθε χρόνο όσο φεύγουν οι παλιοί, μειώνεται…

Α.Π. Είπα προηγουμένως, είναι μια περιφέρεια εδώ πάνω, μπορεί να είναι 200 στρέμματα. Το πολύ πολύ 30 καλλιεργούνται. Το υπόλοιπο … Ούτε κι ελιές τα βάλανε. Τα παρατήσανε.

Ι.Π. Εσείς συνεχίζετε όμως ακόμα. Την αγαπάτε τη σταφίδα;

Α.Π. Πόσο να μπορώ ακόμα; Πόσο να μπορώ; Το 52 γεννηθείς. Πόσο να μπορώ; Ένα χρόνο να μπορώ ακόμα. Δύο. Δεν πιστεύω για παραπάνω. Μακάρι να μπορώ. Θα τη σταματήσω κι εγώ. … τίποτα.

Ν.Π. Υπάρχει κάποιος νέος εδώ στο Μαχαιράδο που ενδιαφέρεται; Έστω από άλλες οικογένειες. Έχετε ακούσει κάποιον; Να υπάρχει μια διάδοχη κατάσταση;

Α.Π. Ένας εδώ πιο κάτω. Εδούλευε οδηγός ο γιος του. Και τελικά εβαρέθηκε και του είπε «πατέρα θα κάτσω». Άλλο δεν ξέρω. Τώρα…. από τα πέρυσι. Θα κάτσει και φέτο; Γιατί δεν πιστεύω για παραπάνω.

Ι.Π. Να σας ρωτήσω. Αυτοί που είπατε ο Κουμούτος και ο Μακρής, οι εκτάσεις που είχαν υπάρχουν ακόμα;

Α.Π. Όχι, του Μακρή πουλήθηκε. Τελείωσε. Δεν είχε και κληρονόμο. Του Κουμούτου… κι αυτός έμεινε χωρίς κληρονόμο. Είχε ένα παιδί που το σκοτώσανε. Έχει μείνει.

Ι.Π. Είχαν και αρχοντικά εδώ;

Α.Π. Αρχοντικό. Μάλιστα του Κουμούτου είχε και πολλή αρχαιολογία μεγάλη. Πολύ αρχαία πράγματα.

Ι.Π. Υπάρχουν αυτά ή έχουν καταστραφεί από τον σεισμό;

Α.Π. Δεν ξέρω. Τελευταία πέθανε η γυναίκα του. Τα είχε γράψει σε κάποιον εδώ Ζακυνθινό. Και το έχει το κτήμα. Λιόφυτα τώρα είναι κι αμπέλι. Τις σταφίδες τις έχει ξεριζώσει [Δεν έχουν καθόλου]. Τώρα…

Ν.Π. Θα σας ρωτήσω και κάτι ακόμη. Έχετε συνεργαστεί καθόλου με την Αγροτική τράπεζα; Να μας πείτε λίγο την εμπειρία σας. Αν χρειάστηκε αυτά τα χρόνια.

Α.Π. Παλιά όλοι οι αγρότες είμαστε στην Αγροτική τράπεζα. Τότες παίρναμε λιπάσματα, παίρναμε δάνεια. Κι όταν πληρώνομαστε από τη σταφίδα, θελα πληρωθούμε από την Αγροτική τράπεζα. Δεν πληρώνομαστε από την Ένωση ή από τον έμπορα.

Ι.Π. Με επιταγή. Παίρνατε επιταγή και πηγαίνατε την εξαργυρώνατε στην τράπεζα;

Α.Π. Πηγαίναμε στην τράπεζα και κάναμε λογαριασμό. Πληρώνανε και φεύγαμε [δεν ακούγεται καλά] τα χρόνια.

Ι.Π. Οπότε υπήρχε περίπτωση κάποιος να είχε χρεωθεί στην τράπεζα, για να πάρει ένα… να κάνει… καλλιεργητικό δάνειο ή να πάρει λιπάσματα και όταν πήγαινε να εισπράξει λεφτά του να του κρατούσε η τράπεζα αυτά που χρώσταγε;

Α.Π. Τα κράταγε.

Ι.Π. Οπότε μπορεί μια χρονιά κάποιος να μην έπαιρνε πολλά, άμα τα χρώσταγε;

Α.Π. Τα κράταγε. Δεν υπήρχε περίπτωση να μην τα κρατήσει. Τα κράταγε και μπορεί να μην έμενε και δραχμή. Να ‘μενε και χρεωμένος. Συνέβαινε. Δεν ήτανε καλά τα χρόνια.

Ι.Π. Ήτανε πολύ μεγάλοι οι τόκοι, δηλαδή, της τράπεζας;

Α.Π. Ναι, δουλεύανε με μεγάλους τόκους τότε. Γιατί οι καταθέσεις είχαν 22%, οι καταθέσεις. Δεν υπήρχε σε αγρότη κατάθεση. Δεν υπήρχε περίπτωση. Οπότε γύρω στα 15-16% τα δάνεια που δίνανε. Ήταν και το αυτό το οποίο μου το είχε πει ένας τραπεζικός… εεε το δάνειο που έπαιρνες ή τα λιπάσματα … αυτό είχε κάποιο αντίτιμο, ας πούμε. Το δάνειο. Δάνειο

ονομαζότανε. Κάθε τρεις μήνες ανατοκιζόταν, δηλαδή ο τόκος έμπαινε στο κεφάλαιο και ξανατοκιζόταν από την αρχή. Με λίγα λόγια, ετότε όλοι οι αγρότες δεν ξεμπλέκανε από την Αγροτική τράπεζα. Κάθε τρεις μήνες… και μου το ‘πε ένας τραπεζικός -καλή του ώρα, είναι συνταξιούχος τώρα- πήγαινα να πάρω δάνειο. Είχε πεθάνει ο μακαρίτης ο πατέρας μου. Είχα πάρει το πρώτο μου φορτηγάκι… δεν μου φτάναν τα λεφτά… ήταν τώρα, ήθελα να τρυγήσω, λέω να πάω να πάρω δάνειο. Πάω σ' αυτόν που τον εγνώριζα εκεί πέρα, και του λέω έτσι και έτσι, μου λέει «σήκω φύγε από εδώ, δεν σου φτάνει τούτα που έχεις πληρωμένα;», λέω «τι έχω πληρωμένα; ό,τι παίρνω τα πληρώνω». «Το ξέρω, αλλά πώς τα πληρώνεις το ξέρεις; Και αν το πεις πες το, δεν νοιάζει, ας χάσω το ψωμί μου» και μου ‘πε αυτή την κουβέντα: «ανά τρεις μήνες ο τόκος μπαίνει στο κεφάλαιο και ξανατοκιζόταν από την αρχή».

Ν.Π. Δηλαδή, αυτό δεν το ξέρατε από την αρχή;

Α.Π. Όχι, κανένας δεν το ‘ξερε αυτό. Κανένας, αλλά με εκτιμούσε, γνωριζόμαστε χρόνια πολλά.

Ι.Π. Αν θέλετε να προσθέσετε κάτι άλλο…

Α.Π. Έχω ακούσει από έναν παππού, «όταν το παιδί μεγαλώσει και δει τον ίσκιο του μεγάλονε και δεν έχει πάει στη γης, δεν πρόκειται να πάει». Το έχω ακούσει από έναν παππού, αν πάει στη γη προτού δει τον ίσκιο του, θα πάει στη γης.

Ι.Π. Δηλαδή, τι θέλει να πει αυτό;

Α.Π. Όταν μεγαλώσει, ας πούμε, θα κοιτάζει άλλη ζωή, δεν κοιτάζει τη γης, άλλα επαγγέλματα. Πρέπει να πάει από μικρό, προτού δει τα άλλα επαγγέλματα.

Ι.Π. Ευχαριστούμε!

(11) **Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)**
Πληροφορητής: Νικόλαος Σκιαδόπουλος (Ν.Σ.)

Διάρκεια συνέντευξης 34:21

Ι.Π. Καλησπέρα, ονομάζομαι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος, είμαι ερευνητής για την ιστορία της μαύρης σταφίδας και βρισκόμαστε εδώ, στο χωριό Καταστάρι της Ζακύνθου, να μιλήσουμε μαζί σας για τη σχέση σας με τη μαύρη σταφίδα. Θέλω να ξεκινήσουμε με κάποια στοιχεία για εσάς, πώς ονομάζεστε, πότε γεννηθήκατε, λίγα για την οικογένειά σας.

Ν.Σ. Εγώ λέγομαι Σκιαδόπουλος Νικόλαος του Ιωάννου, έχω γεννηθεί το 1953 από αγροτική οικογένεια, ήμουνα μοναχοπαίδι, δεν είχε ο πατέρας μου και η μάνα μου άλλα παιδιά και ασχολήθηκα στον αγροτικό τομέα, δεν ήθελα να σπουδάσω, δεν ήθελα… λοιπόν. Ο πατέρας μου καλλιεργούσε σταφίδα, το οποίο για τα χρόνια ήταν πολύ δύσκολα τα χρόνια και αγωνιζόμαστε όλοι λίγο πολύ. Εγώ από 12 χρονών βοήθαγα τον πατέρα μου να σκάβουμε, τότες δεν ήταν είτε μηχανήματα είτε εργαλεία, με την τσάπα και με το φτυάρι εκεί σκάβαμε τις σταφίδες. Μετά, γύρω στο 65-67 πήραμε ένα μηχάνημα και σκάβαμε τα χτήματα. Βέβαια δεν ήταν τότες τα χτήματα γραμμικά για να μπορούν τα μηχανήματα να δουλεύουνε… με το ζόρι, άλλα κόβαμε, άλλα έτσι, άλλα αλλιώς μέχρι που ανανεώναμε σιγά σιγά λίγα λίγα τα χτήματα. Και έτσι αρχίσαμε και συνεχίσαμε τη δουλειά. Μετά το 70… το 80 είχε πεθάνει ο πατέρας μου. Μέχρι το 70 εκεί τον εβόηθαγα τον πατέρα μου, έκανε κουμάντο ο πατέρας μου, πέθανε αυτός το 70.. το 81 επέθανε ο πατέρας μου και συνέχισα εγώ την καλλιέργεια. Επαντρεύτηκα το 80, μετά που πέθανε ο πατέρας μου, έκαμα δύο αγόρια, ο ένας εσπούδασε καθηγητής και ο άλλος έμεινε στον αγροτικό τομέα. Και ασχολιέται και αυτός με τον αγροτικό τομέα μέχρι σήμερα. Έχουμε κάνει μεγάλες επενδύσεις σε μηχανήματα, τρακτέρ και κόλπα, όλα τα εργαλεία. Έχουμε περίπου 20 στρέμματα σταφίδες και αμπέλια και καλλιεργούμε και πολλές ελιές. Η δε σταφίδα τα πρώτα χρόνια πήγαινε καλά. Είχε κάποιες τιμές, κάτι βόλευε, κάτι οικογενειακά εκεί τρυγάγαμε, ξέρω εγώ, κάπως τη βολεύαμε. Αλλά μετά από το 80 και μετά εβάλαμε τα προβλήματα χερικό. Δεν βρίσκουμε αργάτες να την καλλιεργήσουμε, δεν βρίσκουμε καλή τιμή να πουληθεί. Όλα αυτά τα πράγματα έχει έρθει σε μια κατάσταση που είναι δύσκολη τώρα να καλλιεργήσεις σταφίδα. Επίσης τώρα πάμε για ξεκόλωμα.[20] Τα παιδιά μου, τώρα ο ένας, είπαμε, ο καθηγητής δεν έχει διοριστεί, έχει ανοίξει κάποια επιχείρηση και δουλεύουν το καλοκαίρι και οι δύο παρέα. Κι έτσι και ο μεγάλος πολεμάει να τα παρατήσει τις σταφίδες. Να τα ξεκολώσουμε, να βάλουμε καμία ελιά που είναι πιο εύκολη. Αν και εκεί έχουμε πρόβλημα πάλι, δεν υπάρχουν εργάτες. Ευτυχώς έχουμε κάτι Πακιστανούς εκεί και την βολεύουμε την κατάσταση. Αυτά. Η σταφίδα, όπως ξέρεις και πολύ καλά γνωρίζει όλος ο κόσμος, δεν έχει τιμή καθόλου. Τη μία χρονιά την παίρνουν τσάμπα, φέτο μπορεί να πάει τίποτα. Επέρυσι είχαμε όλη την ξηρασία του κόσμου που εκεί που

[20] ξερίζωμα

ήταν να κάμεις χίλια κιλά ο κόσμος έκανε εκατό. Εμπήκαμε όλοι μέσα, που λέει η κατάσταση. Και φέτο τη βλέπω δύσκολη τη χρονιά, γιατί δεν έχουν δύναμη τα κούρβουλα, δεν έχουν… η βέργα δυναμώσει, ταλαιπωρημένη η χρονιά θα γίνει και φέτο.

Ι.Π. Η σταφίδα αυτή, τα 20 στρέμματα που είχατε, αυτή την βρήκατε από τον πατέρα σας ή την ανανεώσατε;

Ν.Σ. Ναι, βρήκαμε από τον πατέρα μου την ανανεώσαμε και φυτέψαμε και με το γιό μου κάποια κομμάτια. Είχαμε πάρει και κάποια σεμπρικά κομμάτια 5-6 στρέμματα εκεί και καλλιεργούσαμε. Αλλά ήτανε παλιά κι ευτούνα και τώρα δεν συμφέρει, είτε να τα ανανεώσεις είτε τίποτα. Να βοηθήσει το κράτος να δώσει κάποια επιδότηση δεν δίνει για να ανανεωθούν. Εδίνανε μία ενίσχυση και από 300 που εδίνανε τώρα έχει πάει εξευτιλισμένα, είτε 50 δεν ξέρω πόσο παίρνουν. Και έτσι η κατάσταση είναι πολύ δραματική.

Ι.Π. Αυτή η έκταση παλιότερα στην περίοδο που ήσαστε εσείς νέος ήτανε καλή, ζούσε μια οικογένεια;

Ν.Σ. Ναι, ζούσε τότε μια οικογένεια.

Ι.Π. Τώρα με αυτή την έκταση δεν μπορεί να ζήσει.

Ν.Σ. Τώρα δεν μπορεί να ζήσει μια οικογένεια, όχι. Εδώ τότε ήτανε πιο φτηνά τα πράγματα, πιο φτηνά τα μεροκάματα. Υπήρχε κόσμος εδώ τοπικά το οποίο σε βοήθαε… και πολλοί επηγαίναμε, άλλος επήγαινε και ερχότανε στον τρύγο να μαζώξεις ελιές και αλλουνού επήγαινες να τον μαζώξεις ελιές, ας πούμε. Ερχότανε να σου βοηθήσει πέντε μέρες στον τρύγο, επήγαινες πέντε μέρες στις ελιές που δεν είχε πολλές. Εγινότανε συναλλαγή. Τώρα δεν υπάρχει άνθρωπος να κάμει συναλλαγή. Και αυτοί οι μαύροι που έρχονται εδώ να τρυγήσουμε, μαύρος τρύγος κι αραχνιασμένος γίνεται. Εγώ στενοχωριέμαι, εγώ όλο τσακώνουμε με δαύτους.

Ι.Π. Δεν έχουνε εμπειρία; Δεν ξέρουν;

Ν.Σ. Δεν έχουνε εμπειρία. Η σταφίδα είναι ευαίσθητο προϊόντο. Άμα ο άλλος το πετάει μες στο κοφίνι και λιώνει, χαλάει η ποιότητά τση. Παλαιά την κόβαμε μία-μία με το ψαλίδι. Ήταν απίθανο να μας χαλάει. Τώρα βλέπεις την κόβει και έχει το καλάθι εκεί πέρα και μπαφ την πετάει μέσα. Λιώνει, πάει η σταφίδα, χαλάει. Είναι πολλά τα προσόντα που δεν έχει ο κόσμος για να τρυγήσουν αυτοί που έρχονται. Η σταφίδα είναι ένα ευαίσθητο προϊόντο. Γι' αυτό και τα χρόνια ήτανε, γιατί κείνα τα χρόνια την προσέχανε, όπως προσέχει ο άνθρωπος το μάτι του,

λέγανε οι παλαιοί. Και γι' αυτό τη λέγανε και μαύρο χρυσό. Και τότες εχαρακώνανε και με την ψαλίδα και με φαλτσούλες, βέρα που λέγανε παλαιά, και χίλια δύο. Τώρα είναι τα φάρμακα, είναι διαφορετικά. Ο άλλος το κάνει αγγαρεία. Ο άλλος λέει επειδή την έβρηκα από τον πατέρα μου και ζει ο πατέρας μου και δεν θέλω να την ξεκολώσω, γιατί στενοχωριέται ο γέρος. Είναι πολλά τα πράγματα που γίνονται. Και τώρα πάει, όπως φαίνεται η δουλειά, θα πάει για εξαφάνιση. Και είναι κρίμα ένα… Γιατί εδώ η Ζάκυθο, μπορεί να το ξέρεις εσύ, βγάνει την ωραιότερη σταφίδα. Αρωματική, είναι πολύ ωραία σταφίδα. Τώρα τι θα γίνει δεν ξέρω. Εγώ τώρα έχω αποσυρθεί [γελάει], απλώς βοηθάω τον γιο μου. Ο γιος μου … είναι απελπισμένος.

Ι.Π. Τη δίνετε στην Ένωση;

Ν.Σ. Στην Ένωση τη δίνουμε, ναι.

Ι.Π. Παλιότερα υπήρχαν και άλλοι έμποροι εκτός από την Ένωση;

Ν.Σ.Ναι παλιά υπήρχαν ήταν και ο Ασός [ΑΣΟ] που την έπαιρνε ήταν και ο Γιγάντης που λέγανε εδώ ένας έμπορας. Ήταν εμπόροι που είχε μία συναγωνισμό η σταφίδα. Το μεταξύ έρχονταν και οι Άγγλοι τότε και παίρνανε και άλλα κράτη. Τώρα έχει πέσει η κατάσταση. Τώρα βρίσκουνε λέει φτηνότερη από Τουρκία, βρίσκουνε φτηνότερη κάτω από το Μαρόκο εκεί ξέρω πού και πού βρίσκουνε σταφίδες.

Ι.Π. Δεν έχει σχέση η ποιότητα εκείνη...

Ν.Σ. Δεν έχει σχέση η ποιότητα, αλλά ο άλλος δεν κοιτάει την ποιότητα, κοιτάει την φθήνια. Όταν πάει στο σούπερ μάρκετ και λέει η Ζακυνθινή γιαπαράδειγμα έχει 2 ευρώ και η άλλη έχει 1,5 θα πάρει με την 1,5. Ας μην τρώεται, που λέει ο λόγος. Δεν κοιτάει την ποιότητα παρά κοιτάει τη φθήνια και το φθηνό κρέας, λέγανε οι παλαιοί, το τρώει το σκυλί, αυτό είναι.

Ι.Π. Θυμάστε έτσι ιστορίες από τον τρύγο από παλιά και από την εποχή που ήσασταν εσείς παιδί, είτε χαρούμενες είτε δυσάρεστες;

Ν.Σ. Ναι, κοίταξε για τα χρόνια ήτανε ευχάριστες, γιατί δεν υπήρχε η εξέλιξη που υπάρχει σήμερα και μαζωνόμαστε, ας πούμε ο παππούς μου, της μάνας μου ο πατέρας, είχε σταφίδες και εκεί που είχε τα αλώνια κάτω σε μια περιοχή που τη λέγανε Παλαιοσυκιά, ήταν 4-5 γείτονες που είχανε κοντά κοντά αλώνια και μαζωνόμαστε 20 παιδάκια από 10 μέχρι 15 χρονών 17 κει χάμου… και μικροί εμείς γιατί ο πατέρας μου και η μάνα μου πήγανε στον παππού να τρυγήσουν ή ο άλλος, κάνανε δανεικά ο κόσμος που το λέγαμε, πήγαινε ο ένας τον ένα εσήμερα και ο άλλος

στον άλλο, το οποίο τρυγάγανε εκεί όλοι παρέα και μαζωνόμαστε παιδιά κει χάμου και παίζαμε και φωνές και ωραία και… ή μετά στο τρίψιμο ή μετά που την λιχνάγαμε με τη μάκινα κείνα τα χρόνια, μαζωνότανε πάλι έτσι δέκα ανθρώποι παρέα εκεί και παιδάκια, πολλοί να κάτσουμε απάνω στη μάκινα και ο άλλος να γυρίζει τα χερούλια, ήτανε ωραία χρόνια εκείνα πιο άνετα. Τώρα τι ζει ο κόσμος; ένα άγχος και όλοι προβλήματα, ενώ τότε ο παππούς μου δεν είχε πρόβλημα κανένα, σηκωνόταν το πρωί επήαινε κάτω στα χτηματάκια του είχε και μια καλυβούλα και καθότουνα εκεί και πέρναγε η ημέρα του. Μέχρι 94 χρονώ που επέθανε, ήτανε μες στο χτήμα, τώρα ποιος να πάει;

Ι.Π. Στενοχώριες, προβλήματα, ο φόβος του καιρού;

Ν.Σ. Ναι, βέβαια ήτανε τότες κείνα τα χρόνια ήτανε ο φόβος του καιρού, γιατί κάθε τρεις και λίγο, δεν ήταν τα φάρμακα όπως είναι σήμερα που αντέχουν έστω να βρέξει μία δύο μέρες, εκεί έβρεχε, την άλλη μέρα έπρεπε να ξαναραντίσεις, πάλι εγώ μου έλεγε ο πατέρας μου πολλές φορές 13 φορές έτυχε να ραντίσει παλαιότερα, 13 φορές, ενώ τώρα το πολύ πολύ να κάνουν δύο ραντίσματα. Κι εγώ στα χρόνια το 60 το 70 εκεί χάμου μέχρι και το 80 μοτεράκια που ραντίζαμε ράντιζα 6-7-8 φορές ετύχαινε χρονιά που έβαναμε. Τότες ήτανε ο χαλκός, δεν υπήρχανε τα φάρμακα που σήμερα ραντίζεις και να βρέξει εντάξει αντέχει 10 μέρες. Ήτανε πρόβλημα τότες, ήτανε πολύ ζόρικη η κατάσταση. Τώρα είναι και τα περισσότερα που βάνουν όλοι τα τραχτέρ, είναι γραμμικά πλατιά φυτεμένα και τόνα τ' άλλο, αν ήτανε έτσι, ας πούμε, να έχει μια λογική τιμή, όπως λέει τώρα έχει φτάσει 3 ευρώ αν έχει μια τέτοια τιμή και κάποια βοήθεια από το κράτος να δίνει, πιστεύω ότι ο κόσμος θα την καλλιεργούσε… θα 'χε, γιατί είναι και μερικές τοποθεσίες που δεν κάνουνε όλες για ελιές, είναι μερικοί που έχουνε οικογένεια, έχουνε παιδιά που μπορούν να βοηθήσουνε.

Ι.Π. Εδώ στη Ζάκυνθο ποιες περιοχές ήτανε καλύτερες για τη σταφίδα; Ποιες είχανε περισσότερο…

Ν.Σ. Εδώ οι περιοχές ήταν τα Διπόταμα που λέγανε, ήτανε σκληρογές βέβαια αλλά ήτανε καλή θέση για σταφίδα παράγανε πολλή σταφίδα, ενώ ήτανε και η άλλη περιοχή, η Παλαιοσυκιά, στην άλλη μεριά, ήτανε αμμοσογές, ήτανε πιο εύκολες, και εκεί είχε καλή σταφίδα και καλή ποιότητα, αλλά εκεί ήτανε λίγο λιγότεροι αλλά οι σκληρογές που λέγαμε εδώ του Τσιρογιάννη τα μετόχια κάτι εδώ ήτανε πολύ καλές θέσεις.

Ι.Π. Οι εκτάσεις γενικά ο κλήρος ήταν μικρός έτσι; Πόσο ήταν;

Ν.Σ. Ο κλήρος ήταν μικρός ναι κείνα τα χρόνια δεν είχαν μεγάλες εκτάσεις, είχαν όλοι πέντε, έξι, δέκα στρέμματα ο καλύτερος. Δύο, τρία πέντε όλο εκεί χάμου ήταν ανακατεμένοι. Λίγοι ήταν

εκείνοι που είχαν πάνω από δέκα είκοσι στρέμματα. Μες στο Καταστάρι ήτανε ο Μπαμπαούνος ένας που λέγανε αφέντης εδώ και είχε 20-30 στρέμματα Λίγοι ήτανε τότε που είχαν πολύ μεγάλες εκτάσεις. Όλοι οι άλλοι ήτανε μέσον όρο κανένα δεκάρι στρέμματα γύρω γύρω. Από πέντε μέχρι δέκα και κάπου εκεί ήταν ο κλήρος που είχανε. τότε δεν αφήνανε καμία γωνία χέρση, τίποτα. Όλα φυτεύανε όπου και να ήταν μια αδειά βάζανε ένα κούρβουλο για να παράγουνε. Τώρα βλέπεις και τώρα κάνουν όλοι αεροδρόμιο που λέμε.

Ι.Π. Ήταν πιο ανθεκτικά τα φυτά τότε; Ίσχυε αυτό;

Ν.Σ. Ε βέβαια, οπωσδήποτε ήταν δεν είχαν τις αρρώστιες που έχουν σήμερα. Τότε η μόνη αρρώστια ήταν ένα κατσάρωμα μερικές περιοχές που είχανε. Κατσαραίνανε λέγανε τώρα τι ήτανε κανείς δεν το είχε έβρει από τι προερχόταν αυτό. Ήβλεπες ένα κούρβουλο πολύ δυνατό και την άλλη χρονιά έκανε μια βεργούλα μικρή,αρρώσταινε. Κάτι αρρώστια ήτανε αλλά δεν το είχε έβρει κανείς αυτή την αρρώστια από τι… Τώρα ήδη έχει σταματήσει αυτό το κατσάρωμα που είχε γίνει. Στο μεταξύ τώρα είναι και όλα εμβολιασμένα, όποιος φυτεύει παίρνουν εμβολιασμένα φυτά. Βέβαια και αυτά δεν έχουνε μεγάλη αντοχή. Εγώ έχω φυτέψει και αμπέλι εμβολιασμένη ρομπόλα άσπρη και αυγουστιάτη. Βάνω χερικό και αρρωσταίνουνε και πόσο είναι; 15 χρόνια περίπου τα έχω φυτεμένα. Δεν αντέχουνε και αυτά πολλά χρόνια. Τα τσιμπάει κι αυτά η αρρώστια.

Ι.Π. Η πιο ακριβή ποικιλία στο κρασί ποια είναι;

Ν.Σ. Ο αυγουστιάτης. Είναι ένα σταφύλι εδώ ζακυνθινό το πλείστο που παράγει πολύ καλό κρασί. Είναι πολύ εξαιρετική ποιότητα. Αυτό το πλείστο το σηκώνει στα ορεινά μέρη. Απάνω στα βουνά. Η ορεινή περιοχή της Ζακύνθου. Εκεί παράγεται περισσότερο αυγουστιάτης. Και στον κάμπο γίνεται, αλλά δεν έχει τα αρώματα και πώς να το πω, τα συστατικά που έχει τα ορεινά από τον καμπίσιο.

Ι.Π. Έχετε κάνει και τις δύο καλλιέργειες. Ποια είναι πιο δύσκολη; Της σταφίδας ή του αμπελιού του κρασιού;

Ν.Σ. Η σταφίδα είναι η πιο δύσκολη καλλιέργεια. Η πιο δύσκολη είναι της σταφίδας. Γιατί η σταφίδα θα ξεκινήσεις από τώρα και μέχρι τον Αύγουστο πρέπει να είσαι κάθε μέρα μέσα. Αυτό είναι ο μεγάλο πρόβλημα. Να την κλαδέψεις, να κόβεις τα χόρτα, να τη σκάψεις, να τη ραντίζεις, να χαρακώσεις. Και μετά να τρυγήσεις. Αυτός ο τρύγος τώρα έχει γένει μαρτύριο, που δεν υπάρχουν ανθρώποι. Και είπαμε ότι και να βρεις κανέναν από τους ξένους, δεν κάνουν σωστή δουλειά. Είναι μεγάλο πρόβλημα το σταφύλι να το πετάς μες στο καλάθι και να λιώνει ή στο αλώνι που τα πάμε και τα απλώνουμε πάλι. Άμα δεν ξέρεις να το απλώσεις όμορφα και ωραία

και τα τραβάς με το γράβαλο και λιώνουν, χαλάει η σταφίδα, γιατί λιώνει μία κολλάει και η άλλη. Είναι πρόβλημα αυτό.

Ι.Π. Το σπίτι σας ήτανε κοντά στα στ' αμπέλια με τη σταφίδα ή ήτανε μακριά;

Ν.Σ. Ήτανε κάνα δυο χιλιόμετρα. Τα μισά ήτανε περίπου 500-700 μέτρα. Και τα άλλα μισά ήτανε περίπου δύο χιλιόμετρα.

Ι.Π. Οπότε την περίοδο του τρύγου, όταν μαζεύατε τη σταφίδα, κοιμόσασταν εκεί ή...

Ν.Σ. Όχι επηαίναμε κι ερχόμαστε.

Ι.Π. Υπήρχαν όμως άλλοι που ήταν μακριά από τα σπίτια τους;

Ν.Σ. Ναι, ήτανε άλλοι μερικοί που πηαίνανε το καλοκαίρι, είχανε καλύβες στ' αλώνια και εκαθόντανε εκεί, τη φυλάγανε, γιατί τα παλιά χρόνια εκλέβανε κιόλας. Αλλά εντάξει μετά το 70 εκεί είχε κάπως λασκάρει. Και υπάρχει εμπιστοσύνη, την άφηνες. Όλο γινότανε μικροκλοπές, αλλά εντάξει, ελάχιστες.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ βοηθούσε τον παραγωγό; Δηλαδή, όσο υπήρχε ο ΑΣΟ…

Ν.Σ. Όσο υπήρχε ο ΑΣΟ, υπήρχαν καλύτερες τιμές. Υπήρχαν και οι εμπόροι, ο Γιγάντες. Συναγωνιζότανε λίγο οι τιμές. Επίσης έπαιρνε πάντα η Ένωση ένα μέρος παραπάνω. Συναγωνιζόντανε η δουλειά. Τώρα που ήταν μονοπώλιο τι να κάνουνε; Δεν έχει και μεγάλη τράβηξη. Και οπωσδήποτε δυσκολεύουν τα πράγματα.

Ι.Π. Η Αγροτική τράπεζα σας βοηθούσε; Παίρνατε δάνεια καλλιεργητικά;

Ν.Σ. Η Αγροτική τράπεζα εβοήθαγε τους αγρότες, πραγματικά. Γιατί και δάνεια επαίρναμε και τα λεφτά έδινε… έπαιρνε η Ένωση. Τη χρηματοδοτούσε και πλήρωνε τους αγρότες. Και όταν πούλειε [πουλούσε] τη σταφίδα η Ένωση, πλήρωνε την τράπεζα. Τώρα ούτε τράπεζα υπάρχουν ούτε τίποτα να βοηθήσουν. Θέλουν ένα…

Ι.Π. Οπότε τα παλιά τα χρόνια που υπήρχε η Αγροτική τράπεζα, εσείς πληρωνόσαστε, παίρνατε επιταγή από την Ένωση και την εξαργυρώνατε στην Αγροτική τράπεζα; Και αν κάποιος είχε πάρει ένα δάνειο θα του κρατούσαν το ποσό;

Ν.Σ. Θα του κρατούσαν… Παίρναμε λιπάσματα. Όλος ο κόσμος τότε ψώνιζε από την Ένωση ή απ' την τράπεζα, ας πούμε, έπαιρνε ένα δάνειο. Έπαιρνε φάρμακα. Έπαιρνε στάρι για τα παιδιά του να φά νε. Ψώνιζε.

Ι.Π. Οπότε μόλις πληρωνόταν…

Ν.Σ. Και με την πληρωμή της σταφίδας τα κρατούσαν και γινόταν μια ωραία συναλλαγή. Και διευκολυνόταν ο φτωχός λαός. Κείνα τα χρόνια ήταν δύσκολα. Δεν υπήρχαν το χρήμα που υπάρχει σήμερα. Γιατί τώρα υπάρχει χρήμα, ντάξει ένα μέρος. Αλλά ο κόσμος αγωνίζεται γιατί όλο το καλοκαίρι δουλεύει ο κόσμος με τον τουρισμό ή θέλεις λίγα οικονομάει ή θέλεις πολλά οικονομάνε, υπάρχει κάποια ευκολία του χρήματος. Ενώ κείνα τα χρόνια περιμένανε από τη σταφίδα και από το λάδι. Και μερικοί,ας πούμε, δεν πηαίνανε στην τράπεζα επηαίνανε στον έμπορα. Και ο έμπορας του έλεγε: «Πάρε ένα σακί αλεύρι», παράδειγμα, «και θα φέρεις τη σταφίδα». Και οι περισσότεροι ήτανε χρεωμένοι. Πηαίνανε τη σταφίδα τους και φέρνανε το τσουβάλι αδειανό και κλούβιο που εψωνίζανε όλο τον χρόνο. Αυτά γινότανε τότε. Και όποιος είχε μεγάλη οικογένεια ακόμα χειρότερα ήτανε χρεωμένος από τη τράπεζα τότες. Ναι τον εξυπηρετούσε και η Αγροτική τράπεζα, αλλά εβολευότουνα η δουλειά.

Ι.Π. Οι γεωπόνοι της Ένωσης ή οι ιδιώτες σας βοηθούσαν στην καλλιέργεια;

Ν.Σ. Όχι πολλά πράγματα. Όχι πολλά πράγματα. Ποτέ … όλο δεν υπάρχανε γεωπόνοι για να έρθουν να μας πούνε πέντε πράγματα, ας πούμε, ότι πώς μπορεί να καλλιεργήσουμε τέτοια πράγματα. Ποτέ στη ζωή μου δεν είδα γεωπόνο να 'μαι στο κτήμα και να τύχει να πει.. επέρασε ένας γεωπόνος. Μόναχα όταν γινόταν καμία ζημιά ερχότουνα κανένας να ελέγξει. Κάπως έτσι. Αλλά να 'ρθει γεωπόνος τότε που ήταν η Διεύθυνση Γεωργίας… Όλο δεν έχουνε προσωπικό. Αν επήγαινες εκεί και τους ρώταες ή πήγαινες , είχες ένα κλαρί άρρωστο, ξέρω γω, μπορεί να σου πούνε, να σου δώσουν ένα φάρμακο να ραντίσεις, κάτι να κάμει. Αλλά να γυρίσουνε γεωπόνοι, δεν εγίνηκε ποτέ αυτό. Όλες οι κυβερνήσεις λέγανε πως θα βάλουν γεωπόνους και επί ΠΑΣΟΚ περισσότερο πως θα έρχονται γεωπόνοι να βοηθάνε τον αγροτικό κόσμο και το 'να και τ΄ άλλο. Ποτέ κανείς δεν εβοήθησε. Καμία κυβέρνηση, ανεξαρτήτως, δεν λέω για κόμμα εγώ και τέτοια, ανεξαρτήτως. Καμία κυβέρνηση δεν θέλει να βοηθήσει τον αγροτικό τομέα. Όλοι τον έχουνε… που ήπρεπε η πρώτη δουλειά να βοηθάνε τον αγρότη. Αυτός παράγει τα πάντα για να προχωρήσει ο κόσμος και να μείνει στην ύπαιθρο, να μην μένουν έρμα και …. Αλλά δυστυχώς.

Ι.Π. Οι νέοι άνθρωποι σήμερα πιστεύετε ότι θα έμεναν στη σταφίδα; Δηλαδή, μπορούν να μείνουν στη σταφίδα έτσι όπως είναι τα πράγματα;

Ν.Σ. Όπως είναι τα πράγματα, όχι. Δεν πρόκειται να μείνει κανένας. Και εκείνοι που είναι ελάχιστοι τώρα, που είναι νέοι, όπως είναι ο γιος μου τώρα είναι 40 χρονών και ασχολείται λίγο, σε ένα-δύο χρόνια θα την παρατήσει. Δεν υπάρχουν νέοι άνθρωποι να προχωρήσουν σ' αυτό, γιατί δεν συμφέρει. Δεν βγάνει μεροκάματο… μπαίνεις σε παθητικό. Άμα κάτσεις με το μολύβι να κάνεις λογαριασμό, δεν βγάζεις τα έξοδά σου ξεκάθαρα.

Ι.Π. Ο τουρισμός εδώ στο νησί έχει παίξει ρόλο;

Ν.Σ. Ναι, έχει παίξει. Έρχεται ο κόσμος, δουλεύει όλος ο κόσμος: γυναίκες, άντρες, παιδιά, άπαντες. Οικονομάνε από εκεί και δεν ασχολούνται πολύ με τη σταφίδα, γιατί είπαμε ότι δεν ασχολούνται, γιατί δεν βγάζεις μεροκάματο… Γιατί αν ήθελε να έχει μια λογική τιμή και να μπορείς να σου μείνει κάτι, θα έλεγες «εντάξει, να δουλέψω πέντε ώρες και στη σταφίδα μου και να πάω το οκτάωρο στο δωμάτιο να καθαρίσει μια γυναίκα». Αλλά όσο και να δουλέψεις το κτήμα, δεν θα βγάλει τίποτα. Ούτε το ψωμί δεν βγάζει. Και έτσι πάμε στον κατήφορο. Δεν υπάρχει θέμα.

Ι.Π. Η σταφίδα μπορεί να αξιοποιηθεί στον τουρισμό, δηλαδή σε πρωινά στα ξενοδοχεία, να φτιάχνουν συνταγές, να προωθηθεί δηλαδή ένα κομμάτι της παραγωγής στον τουριστικό τομέα;

Ν.Σ. Έχουνε γίνει προσπάθειες. Εγώ προσωπικά είχα πει κάποτε στην Ένωση, συγκεκριμένα λέω: «ρε παιδιά, να συνεννοηθούμε με τα ξενοδοχεία, εκεί που έρχονται χιλιάδες λαός και κλείνει η εταιρεία και λέει, ο κύριος Σκιαδόπουλος θα πάει δέκα μέρες στη Ζάκυνθο για διακοπές, και του στοιχίζει πεντακόσια ευρώ, να του φτιάσουμε ένα ωραίο πακέτο με σταφίδα, κρασί και με λάδι, τρία ωραία προϊόντα». Και εκεί που του λέει η εταιρεία πεντακόσια ευρώ, να του πει «ξέρεις κάτι, θα δώσεις πεντακόσια είκοσι, αλλά φεύγοντας, θα πάρεις ένα ωραίο δωράκι ξέρω ‘γω να το φας το χειμώνα σου». Τη βλέπανε καλή την ιδέα μου, αλλά μετά έλεγανε «δεν γίνεται και είναι δύσκολο» και «δεν έχουν οι εταιρείες»… Δεν έκαμε κανείς μια τέτοια προσπάθεια. Γιατί αν γινόταν μια τέτοια προσπάθεια τον καιρό που έφευγε ο τουρίστας, να παίρνει ένα κιλό σταφίδα από τα εκατομμύρια του κόσμου που έρχονται, θα ήθελαν να μας φάνε ζωντανούς. Πολύ ωραία! Θα πάρουν και τα κούρβουλα, όχι τη σταφίδα μοναχά, και το κρασί μας και το λάδι μας. Θα πάρει πολλά προϊόντα, αλλά δεν κάνει κανείς την κίνηση αυτή. Ο άλλος έρχεται διακοπές, αν του πεις πεντακόσια και του πεις πεντακόσια δέκα ή πεντακόσια είκοσι, δεν του λέει τίποτα. Εγώ πιστεύω έτσι το έβλεπα. Δεν λέει «καλή είναι η ιδέα σου, καλή είναι, αλλά δεν γίνεται και πώς θα γίνει»; Κάποιοι επιτήδειοι και κάποιοι που ξέρουν να πούμε, μπορεί να τον εργαστούν, αλλά δεν τον εργάζεται και κανείς.

Ι.Π. Κάτι άλλο που θυμάστε, έτσι, όχι μόνο από τον τρύγο, από τη διάθεση, τη συγκέντρωση της σταφίδας που πηγαίνατε στην Ένωση;

Ν.Σ. Ναι, τότες επηαίναμε στην Ένωση. Ήταν πολύς ο κόσμος. Επήαινε πολλές σταφίδες, έκανες δύο μέρες να ξεφορτώσεις, ας πούμε. Δεν είχε σειρά. Παρά γινότανε ουρά εκεί στην Ένωση και στους εμπόρους πραγματικά. Τώρα όμως δεν υπάρχει τέτοια, να ζορίζεσαι. Φορτώνεις το πρωί, πας ξεφορτώνεις αμέσως και ησυχάζεις. Εκείνα τα χρόνια ήταν πολλή η σταφίδα. Ήταν διαφορετικά τα πράγματα.

Ι.Π. Είχατε δει εσείς περιπτώσεις που μπορεί κάποιος να μην πήγαινε καλή ποιότητα, να μην την είχε ξεράνει καλά ή να μην είχε κάτι να πει και την γύριζαν πίσω;

Ν.Σ. Υπήρχανε, ναι, είχα δει πολλές φορές. Υπήρχανε. Αλλά τώρα είχε έρθει και ο γεωπόνος, ας πούμε, που έλεγχε τη σταφίδα. Γιατί εκεί που την παραδίναμε την ελέγχανε τη σταφίδα. Βλέπανε ότι ο Νίκος πάει μια ωραία σταφίδα. Εγώ πολλές φορές, γιατί πάντα μου άρεσε να κάνω καλό προϊόντο, σε όλα μου τα πράγματα, και στο λάδι και στη σταφίδα και στο κρασί και πάντα είχα καλή ποιότητα. Εγώ την πήγαινα και αμέσως την βάνανε για εργασία, αμέσως να φύγει και ψημένη. Και ήτανε κάποιοι άλλοι που την πήγαιναν λάσπη. Εκτενότουνα εκείνος λέει «πάρ' τηνε», «και πού να την πάω;». Και φωνές και αντάρες. Και πέφτανε πέντε κολλητοί. Λέει «να του την πετάξουμε του κακομοίρη… του Γιώργη, του Νίκου, του Παναγιώτη». Ε, την βάνανε εκεί παρέα με την άλλη. Χάλαγε του αλλουνού που ήταν καλή σταφίδα και που είχε πέντε τα εκατό, ας πούμε, σκάρτη, έβγάναμε δέκα. Κακό ευτούνο. Αλλά δυστυχώς, στον ελληνικό λαό [γέλιο] συμβαίνουν αυτά.

Ι.Π. Πρέπει να υπάρχει συνείδηση και υπευθυνότητα από τον ίδιο τον παραγωγό.

Ν.Σ. Ακριβώς, αυτό είναι, ότι δεν υπάρχει συνείδηση στον παραγωγό. Παρά κοιτάει να την κάνει όπως όπως, να την πάει εδεκεί, να την πετάξει, σαν να είναι πεθαμένος άνθρωπος και να βρωμέψει. Ενώ είναι ένα χρυσάφι η σταφίδα. Εκατό χρόνια οι έμποροι που την παίρνανε τη σταφίδα, μου ΄λεγε ο πατέρας μου, ότι την πηαίνανε και την περνάγανε από κόσκινο. Την κοσκινάγανε τη σταφίδα και έπεφτε η ψιλή η καλή και κοιτάγανε απάνω οι χοντρές και οι λιωμένες και όλα αυτά. Και έλεγε 15 χρονιά έβαναν 10, παραδείγματος χάρη. Τη μέτραε, επέσανε 5 καλές και έμειναν και 5 σκάρτη. Η καλή σταφίδα έπεφτε τα 8 και έμεναν 2 σκάρτη. Και σου ‘δινε άλλη τιμή, είχε η μία, άλλη η άλλη. Τώρα βγάζει μια τιμή 1 ευρώ και σου λέει ότι θέλεις, φεύγει. Αυτό έχει φάει. Δεν υπάρχουν ποιότητες. Εγώ πιστεύω ότι αν υπήρχαν ποιότητες, να πει «ξέρεις κάτι φίλε μου, η καλή σταφίδα έχει 2 ευρώ, η δεύτερη έχει 1,5 και η τρίτη έχει 1», να δεις που όλοι ήθελε να αγωνίζονται να κάνουν καλή ποιότητα. Αλλά αφού πάει όλοι στον ίδιο σωρό, σου λέει «εντάξει». Εδώ μερικοί δεν προλαβαίνουν να την ψήσουν, να την βάλουν εκεί, τάκα την έχουν πάει στον έμπορα. Μαζεύει ο έμπορας όλη τη σταφίδα. Τώρα που έχει έλλειψη, έχει τσιμπήσει η τιμή.

Ι.Π. Η σταφίδα της Ζακύνθου πού πήγαινε εξαγωγή, σε ποιες χώρες;

Ν.Σ. Το πλείστο πήγαινε στην Αγγλία. Και στην Ολλανδία πήγαινε, δεν θυμάμαι τώρα ακριβώς να σου πω, αλλά η περισσότερη πήγαινε στην Αγγλία. Εδώ πήγαινε και μικρό ποσοστό σε άλλα κράτη, αλλά τη μεγάλη παραγωγή την έπαιρνε η Αγγλία.

Ι.Π. Σήμερα έχουν μειωθεί οι εξαγωγές.

Ν.Σ. Τώρα έχουν μειωθεί, βέβαια.

Ι.Π. Δεν αγοράζει πολύ και η Αγγλία, όπως αγοράζει παλιά.

Ν.Σ. Όχι βέβαια. Εκεί έχουν πέσει… η κατανάλωση και στην Αγγλία φαίνεται. Ή παίρνουν από αλλού και δεν παίρνουν από την ελληνική. Βρίσκουν φτηνότερη από άλλα κράτη. Έχει μειωθεί η παραγωγή.

Ι.Π. Μάλιστα. Τι άλλο; Θέλετε κάτι άλλο να συμπληρώσετε; Σκέφτεστε κάτι άλλο σε σχέση με τη σταφίδα;

Ν.Σ. Όχι, τίποτα άλλο. Εντάξει καλά. Να σκύψει το κράτος στον αγροτικό τομέα, μην το βοηθήσει, αν χρειάζεται και θέλει να υπάρχει αυτό το προϊόντο, να βοηθήσει όσους μείνουνε, να υπάρχει.

Ι.Π. Πώς θα μπορούσε να βοηθήσει το κράτος, δηλαδή; Να βγάλει γεωπόνους, να είναι κοντά στον καλλιεργητή, εξασφαλίζοντας τη διάθεση, να κάνει συμφωνίες δηλαδή με άλλες χώρες για εξαγωγή;

Ν.Σ. Πρώτο και κύριο είναι να δίνει κάποια επιδότηση για να μπορεί να καλλιεργήσει ο κόσμος ή να μειώσει κάποια πετρέλαια, τέτοια που έχουν έξοδα ή τα φυτοφάρμακα που ραντίζουμε και είναι πανάκριβα. Και στον εμπορικό τομέα. Να πει η ελληνική σταφίδα, φίλε μου, έχει 2 ευρώ να πληρώνεται ο παραγωγός. Όχι να την παίρνει 1 και να την πουλούνε 5, ας πούμε, οι μεσάζοντες. Να τρώνε όλο το κέρδος οι μεσάζοντες και να μην παίρνει ο παραγωγός τίποτα. Όπως το λάδι τώρα μας το παίρνουνε 4 ευρώ και στο ράφι έχει 15. Δεν πέφτει. Αυτό είναι το κακό που γίνεται. Να πέσει , εγώ δεν φέρνω αντίρρηση. Πέρυσι πήγε 8 ευρώ. Κακώς, επήγε και εγώ δεν το ‘βλεπα καλό. Να μπορεί και ο άλλος να το φάει. Αλλά τώρα πάει 4. Κατέβασε και εσύ στο ράφι σου να κατεβεί. Να μπορεί ο φουκαράς, ο άλλος, ο Αθηναίος και ο κάθε εργαζόμενος να φάει. Εκόλλησε εκείνο στο ράφι 10 ευρώ, 15, ξέρω ‘γω, στον παραγωγό, τον κατήφορο. Αυτά είναι τα κακά. Εκεί πρέπει κάπως να επιβλέπει λίγο το κράτος και μεγάλες κερδοφορίες που κάνουν οι μεσάζοντες.

Ι.Π. Επιδότηση για αναμπέλωση υπάρχει; Δηλαδή, ξέρω ότι η αναμπέλωση σταφυλιού, υπήρχε.

Ν.Σ. Ναι, υπήρχε.

Ι.Π. Για τη σταφίδα υπάρχει;

Ν.Σ. Για τη σταφίδα, όχι, δεν υπάρχει.

Ι.Π. Θα βοηθούσε και αυτό;

Ν.Σ. Θα βοηθούσε, βέβαια, θα βοηθούσε.

Ι.Π. Πόσα χρόνια τώρα αντέχει ένα κλίμα. 20-30;

Ν.Σ. Το πολύ πολύ μέχρι 40 χρόνια.

Ι.Π. Και ειδικά … τώρα τα νεότερα αυτά.

Ν.Σ. Ναι, τα νεότερα.

Ι.Π. Τα εμβολιασμένα και λιγότερο.

Ν.Σ. Και λιγότερο. Γιατί παράγουν αυτά πάρα πολλά σταφύλια. Είναι πιο εύφορα, αλλά δεν αντέχουν και πάρα πολλά χρόνια.

Ι.Π. Άρα θα βοηθούσε...

Ν.Σ. Ναι, να βοηθούσε, όπως γίνηκε και με την αναμπέλωση. Εγώ που σου είπα ότι έχω φυτέψει, ήτανε εδώ και 15 χρόνια που είχαν δώσει κάποια επιδότηση. Μας δώσανε κάποια λεφτά. Μας βοηθούσαν στα σίδερα εκεί να τα βάλουμε. Πήραμε το φυτό εμβολιασμένο και με κάποια συμφερτική τιμή και γίνηκε η αναμπέλωση. Άλλαξε πολύς κόσμος. Εάν βοηθούσε και στη σταφίδα… ελέγανε όλοι πως θα δώσουν στη σταφίδα και πως θα δώσουν να γίνει αυτό, αλλά δεν δώσανε. Δεν εδώσανε ποτέ. Γιατί αν εδίνανε, ας πούμε, ήθελαν να ξεκολωθούνε τα παλιά κτήματα και να φυτευτούν λίγα καινούργια, τα οποία και να μπορείς να τα καλλιεργήσεις πιο άνετα και να είναι πιο εύφορα από τα παλιά. Τώρα, όταν ένα κτήμα είναι 50 χρονών, φυτεμένο, εγώ έχω ένα κτηματάκι 3-4 στρέμματα, είναι αυτό που έχει μείνει και είναι 50 χρονών. Με το στανιό το συντηρώ, πολύ καλά το ταΐζω και είναι και κάτι κάνει. Αλλιώτικα, θα έπρεπε να είναι ξεκολωμένο. Αλλά άμα το ξεκολώσουμε, ποιος θα το φυτέψει τώρα; Δεν συμφέρει. Και λες, άστο εδεκεί, ότι κάνει 2-3 χρόνια να δούμε πού θα πάει η κατάσταση. Αν εγινότανε όπως η αναμπέλωση στ' αμπέλια, κάτι θελα γίνει, εγώ πιστεύω ότι αρκετός κόσμος… είναι και άτομα που είναι 50-60 χρονών και μπορούν να δουλέψουν 5-10 χρόνια που δεν τα παρατάνε, γιατί πού να πάει τώρα; Εγώ αν ήμουνα 60 χρονών πού θα πάω τώρα να δουλέψω; Σερβιτόρος; Να πλένω πιάτα; Δεν υπάρχει θέμα. Κάποιοι γέροι, ξέρω 'γω, μετά τα 50 εκεί μπορεί να ασχοληθούνε ακόμα και να παράγουνε λόγω που είναι τα μηχανήματα και οι ευκολίες. Το μόνο που ναι δύσκολο, είπαμε, είναι ο τρύγος. Εκεί κολώνει λίγο η δουλειά, στο τρύγο δεν υπάρχουν εργάτες [γέλιο].

Ι.Π. Τι θα λέγατε ότι είναι για εσάς η σταφίδα, αν σας λέει κάποιος, τα παιδιά σας ή τα εγγόνια σας; Δεν ξέρω αν έχετε…; Τι είναι η σταφίδα για σας;

Ν.Σ. Εγώ σου είπα, ότι έζησα από μικρός με τη σταφίδα και την αγάπησα και την αγαπάω, ας πούμε. Γιατί τα πρώτα χρόνια μας έδωσε ζωή και ζήσαμε. Και η σταφίδα και το λάδι αυτά ήταν τα κύρια προϊόντα που παράγαμε. Και είναι κρίμα. Εγώ τα λυπάμαι, δεν τα αφήνω. Ακόμα αγωνίζομαι μέχρι τα γεράματα. Και ακόμα βοηθάω το γιο μου, να κλαδέψω και να καθαρίσω... Είναι ένα προϊόντο που αν είχε λίγη τιμή, ήτανε εύφορο. Μπόρηγε ο άνθρωπος να ζήσει. Αν έχει πολλά, να ζήσει βέβαια. Γιατί τώρα με τα έξοδα που υπάρχουν για αυτή την κατάσταση, θέλεις να έχεις τεράστιες περιουσίες. Αλλά αν νομίζω ότι υπήρχε μια λογική τιμή και το κόστος των εξόδων να είναι λιγότερο, μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι που να το συνεχίσουν το επάγγελμα.

Ι.Π. Θέλετε να πείτε κάτι άλλο, σκέφτεστε κάτι άλλο;

Ν.Σ. Όχι τίποτα. Καλά ήτανε να σκύψουν αυτοί οι κεφαλαιούχοι από πάνω εκεί να βοηθήσουν να θέλουν να υπάρχει και να υπάρχει και κτηνοτροφία και να υπάρχουν και ελιές και να υπάρχει και σταφίδα και ο πρωτογενής τομέας να παράγει. Γιατί είναι εύφορα μέρη η Ελλάδα, είναι ένα μέρος εύφορο. Όπως η Ζάκυνθος είναι το πιο εύφορο μέρος στον κόσμο, εγώ πιστεύω. Γιατί εδώ παλιά έρχονταν ξένοι από άλλα μέρη. Εγώ έβανα πολύ πεπόνι το 1980 και μετά που ήταν

μια… και έρχονταν και λέγανε «μα πώς γίνεται χωρίς νερό;». Ήταν εύφορο μέρος η Ζάκυνθος, είναι ένα πολύ καλό νησί, παράγει τα πάντα. Αν το βοηθάγανε λίγο, ήθελε να ‘ναι ακόμα καλύτερο. Δεν είναι ότι θα ωφελιόμαστε εμείς, αλλά και το κράτος. Όλοι ωφελιόμαστε, λίγο πολύ. Αυτά έχουμε να πούμε.

Ι.Π. Μάλιστα. Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ!

Ν.Σ. Να ‘σαι καλά! Κι εγώ ευχαριστώ!

Κορινθία

(12)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)
Πληροφορητής: Δημήτριος Ξενόπουλος (Δ.Ξ.)

Διάρκεια συνέντευξης 40:40

Ι.Π. (0:05 - 0:30)
Καλησπέρα. Το όνομά μου είναι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος, είμαι ερευνητής της ιστορίας της μαύρης σταφίδας και βρισκόμαστε εδώ στο Ξυλόκαστρο για να μιλήσουμε για τη σχέση σας με τη μαύρη σταφίδα. Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με κάποια στοιχεία για εσάς προσωπικά, πώς ονομάζεστε, πού και πότε γεννηθήκατε, λίγα λόγια για την οικογένειά σας και πώς ξεκινήσατε να ασχολείστε με τη σταφίδα.

Δ.Ξ. (0:30 - 1:06)
Ναι, καλώς ορίσατε στο Ξυλόκαστρο. Ξενόπουλος, λέγομαι, Δημήτρης. Είμαι από οικογένεια που προέρχεται από καλλιεργητές μαύρης σταφίδας, και από το 1996 και μετά ασχολούμαι εγώ επαγγελματικά. Η οικογένεια που έχουμε αυτή τη στιγμή είναι δύο παιδιά και η σύζυγος, που βοηθάνε όσο μπορούνε στην καλλιέργειά μας και προχωράμε κανονικά την καλλιέργεια, την τυποποίηση και προσπαθούμε να πουλήσουμε κάποιες μικρές ποσότητες μόνοι μας προς τα έξω.

Ι.Π. (1:07 - 1:09)
Πότε ξεκινήσατε να ασχολείστε με τη σταφίδα;

Δ.Ξ. (1:09 - 1:25)
Το 1996 επαγγελματικά, από τότε.

Ι.Π. Ήταν και οι γονείς σας, οι παππούδες σας, έτσι;

Δ.Ξ. (1:25)
Και οι γονείς μας και ο παππούς είναι όλοι καλλιεργητές μαύρης σταφίδας.

Ι.Π. (1:31 - 1:33)
Πού έχετε τη σταφίδα;

Δ.Ξ. (1:33 - 1:38)
Η εγκατάστασή μας είναι στο Παναρίτι Κορινθίας, στον Δήμο Ξυλοκάστρου.

Ι.Π. (1:39 - 1:40)
Για τι έκταση μιλάμε;

Δ.Ξ. (1:40 - 1:43)
Μιλάμε για μία έκταση γύρω στα 40 στρέμματα.

Ι.Π. (1:44 - 1:46)
Την οποία αυτή την βρήκατε, την έκταση, από τους γονείς σας;

Δ.Ξ. (1:46 - 1:53)
Την βρήκαμε και έχουμε αγοράσει μόνο ένα μικρό κομμάτι στα έξι στρέμματα.

Ι.Π. (1:53 - 2:03)
Αυτή θεωρείται μια καλή έκταση για να μπορεί να ζήσει μία οικογένεια; Και σήμερα ακόμα που έχουν μειωθεί οι τιμές.

Δ.Ξ. (2:03 - 2:22)
Σήμερα όχι. Σήμερα όχι, γιατί έχει ανεβεί πολύ το κόστος διαβίωσης και επίσης έχουν και έξοδα τεράστια. Μπορώ να πω ότι έχουν διπλασιαστεί και λίγο παραπάνω τα έξοδα της σε σχέση με πριν 15 χρόνια.

Ι.Π. (2:26 - 2:29)
Εσείς έχετε τελειώσει το γυμνάσιο;

Δ.Ξ. (2:29 - 2:47)
Έχουμε τελειώσει εμείς και τεχνικό λύκειο του τομέα μηχανολόγου και μία σχολή στην Αθήνα δύο ετών μηχανολόγων. Και στη συνέχεια γυρίσαμε πίσω να ασχοληθούμε με αυτά που είχαν οι δικοί μας.

Ι.Π. (2:49 - 2:51)
Σας άρεσε πάντα η ενασχόληση με τη γη;

Δ.Ξ. (2:52 - 3:02)
Ναι. Από μικρός, δηλαδή από το δημοτικό, είμαι συνέχεια στα κτήματα. Τα Σαββατοκύριακα και τα καλοκαίρια φυσικά, γιατί το υπόλοιπο διάστημα ήμαστε στα σχολεία.

Ι.Π. (3:05 - 3:08)
Και εκτός από σταφίδα, είχατε και ελιές;

Δ.Ξ. (3:08 - 3:12)
Και ελιές τότε. Σήμερα βρισκόμαστε και αμπελώνες.

Ι.Π. (3:12 - 3:14)
Οπότε βγάζετε και κρασί;

Δ.Ξ. (3:14 - 3:16)
Και κρασί βγάζουμε… κάποιους τύπους.

Ι.Π. (3:17 - 3:25)
Ποια από τις καλλιέργειες αποδίδει περισσότερο σήμερα, από ελιές, σταφίδα και κρασί;

Δ.Ξ. (3:25 - 3:54)
Αποδίδει οικονομικά περισσότερο; Μπορώ να πω ότι περίπου είναι στον ίδιο παρονομαστή και οι τρεις. Γιατί η κάθε καλλιέργεια έχει τα δικά της έξοδα και τη δική της δουλειά. Η σταφίδα, ας πούμε, έχει περισσότερα βάρη, ας το πούμε. Η μισή δουλειά είναι στην αποξήρανση της σταφίδας και είσαι περιορισμένος πάλι και στον χρόνο.

Ι.Π. (3:55 - 4:00)
Και απαιτεί να είσαι και περισσότερο χρόνο, τους περισσότερες μήνες του χρόνου;

Δ.Ξ. (4:00 - 4:25)
Απαιτεί, ναι βεβαίως, όσο διάστημα είσαι στην καλλιέργεια, άλλο τόσο διάστημα συμπυκνωμένο όμως, έτσι, χρονικά, είναι στην αποξήρανση. Και επίσης παίζει ρόλο και ο καιρός τώρα. Τι καιρό θα έχεις για να μπορέσεις να κάνεις, ξέρω εγώ, το μάζεμα από τα αλώνια.

Ι.Π. (4:30 - 4:34)
Οι δικοί σας, οι γονείς σας, ο παππούς σας, πού διέθεταν τη σταφίδα, πού την πουλούσατε;

Δ.Ξ. (4:34 - 4:50)
Την πουλούσαμε πολύ παλιά, από ό,τι θυμάμαι, στο ΑΣΟ.

Ι.Π. Στον ΑΣΟ του Ξυλοκάστρου;

Δ.Ξ. Του Ξυλοκάστρου, ο μόνος οργανισμός που τις μάζευε. Την τότε εποχή, δηλαδή, δεν ξέρω τώρα ημερομηνίες, αλλά πριν το 1950.

Ι.Π. (4:52 - 4:55)
Όταν μπήκατε εσείς μετά στην παραγωγή και στην καλλιέργεια;

Δ.Ξ. (4:55 - 5:12)
Το 1996 και μετά εμείς είχαμε μόνο εμπόρους, δεν υπήρχε συνεταιρισμός. Υπήρχε ένα διάστημα, κάποια ένωση εδώ της περιοχής, η οποία και αυτή δεν… όσοι θέλανε βέβαια, πήγαιναν στην ένωση. Εμείς πηγαίναμε σε εμπόρους απ’ έξω.

Ι.Π. (5:13 - 5:16)
Και κάποια στιγμή αποφασίσατε να τυποποιήσετε μόνοι σας;

Δ.Ξ. (5:16 - 5:17)
Ναι, να ξεφύγω μόνος μου, ναι.

Ι.Π. (5:17 - 5:18)
Για πείτε μου λίγο γι' αυτό.

Δ.Ξ. (5:18 - 5:25)
Επειδή έχουμε και άλλους κωδικούς και το ένα βοηθάει το άλλο και γι' αυτό κάναμε και αυτή την κίνηση.

Ι.Π. (5:26 - 5:32)
Πώς ξεκινήσατε; Από μόνος σας; Είχατε κάποια βοήθεια, ρωτήσατε ειδικούς;

Δ.Ξ. (5:32 - 5:50)
Όχι, από κανένα, από μόνος μου. Επειδή είχα ξεκινήσει πιο νωρίς με το κρασί και το ελαιόλαδο, είπα να βάλω σε εφαρμογή και την τυποποίηση της σταφίδας. Ξεκινήσαμε σε μεγάλες κλίμακες, όπως μας διέθετε το εργοστάσιο και τώρα σιγά-σιγά έχουμε και μικρότερες.

Ι.Π. (5:52 - 5:57)
Οπότε εσείς καλλιεργείτε, τρυγάτε, ξηραίνετε τη σταφίδα.

Δ.Ξ. (5:57 - 6:13)
Ξηραίνουμε, την μαζεύουμε, την πηγαίνουμε σε εργοστάσιο, την τυποποιούμε.

Ι.Π. Και μετά την παίρνετε εσείς και την τυποποιείτε.

Δ.Ξ. Την τυποποιεί το εργοστάσιο και εγώ στη συνέχεια την μεταφέρω στις αγορές μου.

Ι.Π. (6:14 - 6:22)
Οι αγορές σας είναι στην Ελλάδα ή έχετε και στο εξωτερικό;

Δ.Ξ. Στην Ελλάδα.

Ι.Π. Έχετε σκεφτεί να στείλετε και στο εξωτερικό; Έχετε διερευνήσει κάποια δυνατότητα;

Δ.Ξ. (6:22 - 6:30)
Μέχρι αυτή τη στιγμή δεν έχω ασχοληθεί γιατί οι ποσότητες είναι λίγες που έχουμε και τις ξοδεύουμε εδώ. Στο μέλλον δεν ξέρω.

Ι.Π. (6:30 - 6:35)
Έχετε βρεθεί ποτέ κάποια χρονιά να σας έχουν ζητήσει περισσότερη σταφίδα από αυτή που έχετε;

Δ.Ξ. (6:35 - 6:37)
Έχει βρεθεί, ναι. Έχει γίνει και αυτό.

Ι.Π. (6:38 - 6:41)
Πώς το έχετε αντιμετωπίσει; Έχετε σκεφτεί να πάρετε από άλλους ή...;

Δ.Ξ. (6:41 - 6:49)
Να πάρεις από άλλους, μια κουβέντα είναι αυτή, απλά δεν είναι και τόσο εύκολο το να πάρεις από κάποιον άλλον.

Ι.Π. (6:49 - 6:51)
Γιατί πρέπει να ξέρεις ότι κάνει την ίδια ποιότητα με σένα.

Δ.Ξ. (6:52 - 6:53)
Δεν είναι τόσο εύκολο.

Ι.Π. (6:53 - 6:59)
Η περιοχή που καλλιεργείτει, το Παναρίτι, είναι μια περιοχή που έχει πολλή σταφίδα. Είχε, τουλάχιστον, στο παρελθόν πάρα πολύ.

Δ.Ξ. (7:00 - 7:10)
Είναι το μόνο χωριό στο Δήμο του Ξυλοκάστρου που έβγαζε τις μεγαλύτερες ποσότητες. Και λέω «έβγαζε» γιατί τώρα λόγω καιρικών συνθηκών έχουν μειωθεί αυτά κατά πολύ.

Ι.Π. (7:11 - 7:14)
Τώρα πόσοι είναι οι σταφιδοκαλλιεργητές;

Δ.Ξ. (7:14 - 7:18)
Είναι αρκετοί, αλλά οι ποσότητες που βγάζουμε είναι οι μισές.

Ι.Π. (7:19 - 7:22)
Ξέρετε για τους υπόλοιπους πού τη διαθέτουν;

Δ.Ξ. (7:22 - 7:24)
Σε εμπόρους.

Ι.Π. (7:24 - 7:28)
Οι οποίοι έρχονται εδώ, είναι στην περιοχή ή έρχονται από αλλού;

Δ.Ξ. (7:28 - 7:44)
Η δουλειά τώρα γίνεται μέσω των εμπόρων από μεσίτες. Ο οποίος μεσίτης μαζεύει όλα τα τονάζ σε αποθήκες και στη συνέχεια τα παίρνει ο έμπορος. Δεν μπορεί να πάει κάθε παραγωγός μόνος του στον έμπορο, γιατί είμαστε πολλοί, ας πούμε, δεν βρίσκουμε άκρη.

Ι.Π. (7:44 - 7:54)
Έχει σκεφτεί κάποιος να κάνει μια κίνηση αντί για εσάς από τους υπόλοιπους; Δηλαδή, σας έχει ρωτήσει κάποιος «Δημήτρη, θέλω και εγώ να το κάνω αυτό»;

Δ.Ξ. (7:54 - 8:15)
Από ό,τι έχει γίνει μέχρι τώρα σε συζητήσεις μας που έχουμε κάνει, δεν θέλει κανένας να ασχοληθεί με αυτό. Συνομίληκούς μου δηλαδή, δεν θέλουν περισσότερο τρέξιμο. Αυτή είναι η αλήθεια δυστυχώς.

Ι.Π. (8:15 - 8:21)
Στο Παναρίτι παραδοσιακά είχατε κάποιο εργοστάσιο;

Δ.Ξ. (8:21 - 8:39)
Βεβαίως και είχαμε εργοστάσιο. Υπάρχει το κτίριο ακόμα, αλλά μηχανήματα δεν υπάρχουν μέσα, δεν ξέρω τι έχουν γίνει. Πολύ παλιά φτιάχνανε σταφίδα. Του χωριού τη σταφίδα τη φτιάχνανε μόνοι τους εκεί οι παραγωγοί και την παίρνανε μετά. Δεν ξέρω πού ακριβώς την πήγαιναν.

Ι.Π. (8:40 - 8:42)
Και αυτό ήταν συνεταιριστικό;

Δ.Ξ. (8:44 - 8:49)
Συνεταιριστικό, ναι. Τώρα έχουμε μόνο το κτίριο, δυστυχώς, για εμάς.

Ι.Π. (8:52 - 9:05)
Τώρα πώς είναι οι σχέσεις σας με τους χονδρεμπόρους; Πώς πηγαίνετε στην αγορά; Πηγαίνετε σε κάποιους χονδρεμπόρους, τη δίνετε, πηγαίνετε κατευθείαν στη λιανική;

Δ.Ξ. (9:05 - 9:27)
Είμαι στη λιανική κατευθείαν, σε επαγγελματίες. Η σχέση μας είναι καλή με αυτούς που ανταποκρίνονται. Αυτοί που δεν ανταποκρίνονται, δεν τους κοιτάμε καθόλου.
Αυτοί έχουν ημερομηνία λήξης. Άνθρωποι δεν το έχουν καταλάβει οι ίδιοι, αλλά αυτό δείχνουν οι καιρικές συνθήκες.

Ι.Π. (9:28 - 9:30)
Στατιστικά, σε ποια περιοχή της Ελλάδας δίνετε περισσότερο;

Δ.Ξ. (9:30 - 9:56)
Στατιστικά υπάρχουν τα Ιωάννινα και μέσα στην Αθήνα. Σε καλές περιοχές της Αθήνας. Και σε

Ξηροκαρπάδικα, ως επί το πλείστον. Και Θεσσαλονίκη. Και στα νησιά ζητάνε, αλλά πολύ περιορισμένη ποσότητα. Παντού τη ζητάνε στην Ελλάδα.

Ι.Π. (9:56 - 9:59)
Και δίνετε και μεγαλύτερες συσκευασίες, χύμα;

Δ.Ξ. (10:00 - 10:01)
Εντάξει.

Ι.Π. (10:02 - 10:03)
Αλλά και μικρές.

Δ.Ξ. (10:03 - 10:20)
Είμαστε λίγο συγκρατημένοι στις μεγάλες συσκευασίες, γιατί τα τονάζ μας είναι λίγα. Λόγω δηλαδή της κατάστασης όλης, δεν έχουμε τα τονάζ που είχαμε πριν 10 χρόνια. Με αποτέλεσμα να μας περιορίζουν.

Ι.Π. (10:21 - 10:25)
Τώρα περίπου για τι ποσότητα σταφίδας μιλάμε;

Δ.Ξ. (10:25 - 10:28)
Μιλάμε τώρα για περίπου για 10.000 κιλά.

Ι.Π. (10:34 - 10:37)
Ποια άλλα χωριά στην γύρω περιοχή έχουν σταφίδα;

Δ.Ξ. (10:37 - 10:52)
Στην γύρω περιοχή έχουν όλα τα χωριά, αλλά σε μικρότερες ποσότητες. Είναι αρκετά τα χωριά του Δήμου εδώ, Ξυλοκάστρου, τα οποία όλα έχουν σταφίδα, άλλα σε μεγαλύτερες, άλλα σε μικρότερες ποσότητες.

Ι.Π. (10:54 - 11:00)
Οι παραγωγοί ξέρουν την ιστορία της σταφίδας, δηλαδή ξέρουν ότι ήταν το κυριότερο εξαγώγιμο προϊόν της Ελλάδας;

Δ.Ξ. (11:00 - 11:02)
Οι πιο παλιοί ναι, η νέα γενιά όχι.

Ι.Π. (11:03 - 11:06)
Για τη διατροφική της αξία, που θεωρείται σήμερα υπερτροφή;

Δ.Ξ. (11:06 - 11:34)
Αυτό το έχουν ακουστά. Δηλαδή δεν υπάρχει γνωμάτευση συγκεκριμένη. Έχουν ακούσει από τους μεγαλύτερους ότι αυτό το προϊόν είναι superfood τροφή. Τώρα τις λεπτομέρειες δεν τις ξέρουν. Η νέα γενιά δεν έχει ασχοληθεί με πωλήσεις και τα λοιπά. Έχει ασχοληθεί μόνο με το θέμα της καλλιέργειας. Από εκεί και μετά φεύγει στον χονδρέμπορα. Δεν ξέρουνε κάτι άλλο.

Ι.Π. (11:35 - 11:51)
Εδώ στο Ξυλόκαστρο μπορεί να βρει κάποιος δικής σας σταφίδα; Άρα κάποιος ξένος που θα έρθει το καλοκαίρι μπορεί να αγοράσει σταφίδα;

Δ.Ξ. Μπορεί.

Ι.Π. Μπορεί να επισκεφτεί το κτήμα σας, το αμπέλι σας; Το έχετε επισκέψιμο;

Δ.Ξ. (11:52 - 12:03)
Ναι, βέβαια. Και το αμπέλι και γκρουπάκια δεχόμαστε να έρθουν. Και στο οινοποιείο δεχόμαστε να έρθουν και εξηγούμε τα πάντα. Δεν έχουμε κάποιο πρόβλημα, δεν έχουμε να κρύψουμε κάτι.

Ι.Π. (12:04 - 12:08)
Έχετε δει ενδιαφέρον; Υπάρχει ενδιαφέρον; Οι άνθρωποι που δεν ξέρουν πώς είναι η καλλιέργεια;

Δ.Ξ. (12:08 - 12:31)
Υπάρχει ακόμα και από παιδιά της πρωτεύουσας, από την Αθήνα. Υπάρχει ενδιαφέρον που έρχονται εδώ πέρα να μείνουν και να δουν τα Σαββατοκύριακα και ρωτάνε. Υπάρχουν οι συσκευασίες με QR code. Μπορούν επιτόπου να δουν κάποια στοιχεία. Υπάρχουν τηλέφωνα. Υπάρχουν τα πάντα. Είναι πλέον μια οργανωμένη διαχείριση.

Ι.Π. (12:33 - 12:37)
Είστε σχεδόν τριάντα χρόνια τώρα που ασχολείστε αποκλειστικά με αυτό.

Δ.Ξ. (12:37 - 13:00)
Τριάντα επαγγελματικά. Αλλά είμαι από την Πέμπτη Δημοτικού. Στην Πέμπτη Δημοτικού, χαράκωνα. Τα κούτσουρα, κάτι παλιά που είχε ο παππούς, που η διάμετρός τους πρέπει να ήταν γύρω στα 15 με 20 εκατοστά. Και χαράκωνα με το ξυράφι, θυμάμαι, στην Πέμπτη Δημοτικού πήγαινα.

Ι.Π. (13:01 - 13:14)
Οπότε έχετε μνήμες και από την παιδική σας ηλικία, αλλά και ακόμα και από τώρα. Ο τρύγος τότε, σε σχέση με σήμερα, πώς θα τον συγκρίνατε; Θα βρίσκατε ομοιότητες ή διαφορές τότε με τώρα;

Δ.Ξ. (13:14 - 13:57)
Ο τρύγος είναι το ίδιο πράγμα. Τον κάνεις με τα χέρια σου. Να έχεις καλά χέρια.
Λοιπόν, τίποτα άλλο. Και όρεξη. Απλά τώρα, τι κάνουμε; Εμείς τρυγάμε εδώ πέρα με κλούβες, με κιβώτια, όπως λέμε. Ενώ παλιά είχαμε τα κοφίνια. Εμείς τώρα δουλεύουμε με τις κλούβες, να πούμε, τις οποίες ξέρουμε και φορτώνουμε το αυτοκίνητο. Τέλος πάντων, παίρνει πενήντα, πενήντα πέντε, πάει συγκεντρωμένα σε ένα αλώνι. Εκεί κανονίζουμε το φορτίο μας. Και από εκεί και μετά ξεκινάς. Ξέρεις ότι η δουλειά πάει πιο γρήγορα, γιατί πλέον τώρα όλες οι δουλειές γίνονται και με εργάτες.

Ι.Π. (13:58 - 14:00)
Αυτό ήθελα να ρωτήσω. Τώρα μόνο είναι εργάτες για τον τρύγο;

Δ.Ξ. (14:00 - 14:03)
Ναι, μόνο στη συγκομιδή. Μόνο.

Ι.Π. (14:03 - 14:04)
Μόνο στον τρύγο. Όχι στις υπόλοιπες.

Δ.Ξ. (14:04 - 14:05)
Δεν χρειάζονται.

Ι.Π. (14:05 - 14:07)
Αλλού δεν χρειάζονται.

Δ.Ξ. (14:07 - 14:10)
Έχουμε περιθώρια χρονικά για να μαζεύεται η δουλειά.

Ι.Π. (14:11 - 14:13)
Οι εργάτες αυτοί είναι από εδώ, από τις γύρω περιοχές;

Δ.Ξ. (14:13 - 14:16)
Οι εργάτες είναι αλλοδαποί όλοι, δυστυχώς.

Ι.Π. (14:16 - 14:18)
Είναι μετανάστες. Ξέρουν καθόλου, δηλαδή;

Δ.Ξ. (14:18 - 14:19)
Ξέρουν, ναι.

Ι.Π. (14:19 - 14:22)
Τους δείχνετε, τους μαθαίνετε, τους εκπαιδεύετε λίγο;

Δ.Ξ. (14:22 - 14:24)
Όχι. Είναι χρόνια εδώ. Είναι χρόνια.

Ι.Π. (14:24 - 14:24)
Και έχουν μάθει.

Δ.Ξ. (14:24 - 14:32)
Έχουν μάθει, γιατί αν κάποιος είναι άμαθος δεν τον παίρνεις καθόλου. Θα σου κάνει ζημιά. Δεν σου χρειάζεται.

Ι.Π. (14:32 - 14:34)
Θα μαζέψεις καλά τις σταφίδες και θα τις δημιουργήσεις.

Δ.Ξ. (14:34 - 14:56)
Θα έχεις πρόβλημα. Θέλει τη δική της τεχνική να γίνει συγκομιδή, να πάει στο αλώνι, να απλωθεί κάτω όπως πρέπει και στη συνέχεια για να μαζευτεί, να αποθηκευτεί, πάλι είναι μία ιδιαίτερη τέχνη. Την οποία πρέπει να έχεις και το χέρι λίγο, να αντέχεις με το θέμα. Δεν μπορεί οποιοσδήποτε να το κάνει αυτό.

Ι.Π. (14:57 - 15:15)
Η τέχνη αυτή, η καλλιέργεια της σταφίδας, είναι κάτι που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά;

Δ.Ξ. (15:16 - 15:34)
Βεβαίως.

Ι.Π. Και είναι και μία ζωντανή κληρονομιά, θα λέγαμε.

Δ.Ξ. Έτσι είναι.

Ι.Π. Οι γεωπόνοι, τι ρόλο παίζουν; Εσάς σας έχουν βοηθήσει, δηλαδή έχετε αποταθεί σε γεωπόνο για την καλλιέργεια;

Δ.Ξ. (15:16 - 15:34)
Με τα παιδιά που συνεργάζομαι δεν έχω απολύτως κανένα πρόβλημα να αντιμετωπίσω. Αν δυσκολευτούμε σε κάτι, τέλος πάντων στα βιολογικά, ή τώρα που έχουμε γυρίσει όλη την κατάσταση, ρωτάμε, εξακριβώνουμε και προχωράμε.

Ι.Π. (15:34 - 15:36)
Γιατί στραφήκατε στη βιολογική καλλιέργεια;

Δ.Ξ. (15:38 - 15:42)
Γιατί βλέπω ότι έχουν μεγαλύτερη ζήτηση.

Ι.Π. (15:43 - 15:47)
Και φυσικά χρήση λιγότερων χημικών, μάλλον καθόλου χημικών.

Δ.Ξ. (15:47 - 16:12)
Καθόλου χημικά δεν χρησιμοποιούνται, δεν υπάρχουν δηλητήρια. Υπάρχουν κάποια πολύ απαλά, ας το πούμε, εντομοκτόνα, τα οποία κρατάνε, έχουν διάρκεια 5-6 μέρες, δεν έχουν παραπάνω. Και δείχνουν ένα καθαρό περιβάλλον. Ζεις στο κτήμα σου σε καθαρό περιβάλλον.

Ι.Π. (16:12 - 16:13)
Δεν είναι όμως πιο ακριβά;

Δ.Ξ. (16:14 - 16:16)
Είναι πιο ακριβά, ναι. Έχουμε άλλο κοστολόγιο.

Ι.Π. (16:17 - 16:21)
Το παίρνεις αυτό από την τιμή της σταφίδας που θα την πουλήσετε και αυτή πιο ακριβά;

Δ.Ξ. (16:21 - 16:33)
Το παίρνεις, ναι. Είναι όλα έτερον εκάτερον. Δίνεις περισσότερα χρήματα στο κοστολόγιο, αλλά τα παίρνεις πάλι από την πώληση.

Ι.Π. (16:33 - 16:37)
Μπορεί να έχεις και μικρότερη παραγωγή, όταν κάνεις βιολογική καλλιέργεια;

Δ.Ξ. (16:37 - 17:02)
Εξαρτάται από τα θέματα του κτήματος, από γεωγραφική θέση, από εδαφολογικές συνθήκες και άλλους παράγοντες που δεν είναι οι ίδιοι σε κάθε τεμάχιο. Ναι, εξαρτάται. Μπορεί όμως και να μην έχεις κανένα πρόβλημα. Η παραγωγή να είναι η ίδια.

Ι.Π. (17:04 - 17:15)
Ποιες είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζετε, τα σοβαρά προβλήματα, ας πούμε ασθένειες ή κάποια στιγμή η αγορά να έχει προβλήματα που έχετε αντιμετωπίσει από όλα αυτά τα χρόνια της εμπειρίας σας;

Δ.Ξ. (17:15 - 18:00)
Οι ασθένειες όσον αφορά τώρα το κτήμα, τα κλήματα που λέμε, είναι καινούριες ασθένειες οι οποίες προσβάλλουν και τα φυτώρια. Τα φυτεύουμε και μετά από τρία χρόνια, τέσσερα, αρχίζουν και ξεκινάνε τα προβλήματα στο έδαφος, στο δικό μας το χωράφι. Τα οποία άλλα αντιμετωπίζονται, άλλα όχι. Πρέπει ξανά να κάνεις αναδιάρθρωση. Στη συνέχεια, ασθένειες όσον αφορά τώρα την καλλιέργεια της σταφίδας, που προσβάλλουν τα σταφύλια, δεν είναι κάτι το ιδιαίτερο. Δεν υπάρχουν. Δηλαδή, αν προσέξεις κάποια πράγματα που πρέπει να προσέξεις, δεν έχεις κανένα πρόβλημα.

Ι.Π. (18:02 - 18:05)
Πόσα χρόνια ζωής έχει ένα κλήμα σταφίδας;

Δ.Ξ. (18:05 - 18:24)
Τα παλιά που είχαμε πριν το 1980 είχαν 35 με 40 χρόνια. Τα τωρινά έχουν γύρω στα 20 με 25, το πολύ. Μέσα σε αυτά τα χρόνια η καλλιέργεια είναι για μία πενταετία. Δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουμε ποσότητες.

Ι.Π. (18:25 - 18:27)
Χρειάζεται μία πενταετία για να δώσει.

Δ.Ξ. (18:27 - 18:32)
Ναι, χρειάζεται οπωσδήποτε μία πενταετία για να μπει σε ένα δρόμο, για να μπορέσεις να προχωρήσεις.

(18:33 - 18:40)
Και τώρα τα καινούργια είναι εμβολιασμένα ήδη;

Δ.Ξ. (18:40 - 18:54)
Ναι, είναι εμβολιασμένα, τα παίρνουμε εμβολιασμένα.

Ι.Π. Γι' αυτό λέτε ότι μπορεί να έχουν ασθένειες από τα φυτώρια.

Δ.Ξ. (18:59 - 19:07)
Όχι, είναι θέμα υποκείμενου. Όχι το κεντράδι (το μάτι), το υποκείμενο που το έχει ο φυτωριούχος κάτω στη γη ένα χρόνο. Από εκεί προέρχονται.

Ι.Π. Σε σχέση με τις άλλες περιοχές που παράγουν σταφίδα, έχετε κάποιο ανταγωνισμό; Έχετε δηλαδή...

Δ.Ξ. (19:08 - 19:31)
Ανταγωνισμό, όχι, δεν έχουμε να πούμε. Όλες οι περιοχές βγάζουν καλή σταφίδα, αλλά τα χωριά του Δήμου μας βγάζουν την καλύτερη. Γιατί είναι οι κλιματολογικές συνθήκες και η γεωγραφική θέση των αγροκτημάτων που έχουμε στην περιοχή. Όπως και η Αιγιαλεία έχει καλή σταφίδα.

Ι.Π. (19:31 - 19:43)
Βλέπετε μέλλον για τη σταφίδα;

Δ.Ξ. Βλέπουμε

Ι.Π. Γιατί όλοι έχουν τις επιφυλάξεις, έχουν την απογοήτευση για την παραγωγή. Σίγουρα έχει μειωθεί πάρα πολύ η έκταση και η παραγωγή.

Δ.Ξ. (19:44 - 20:43)
Έχει μειωθεί η παραγωγή από τις καιρικές συνθήκες. Δεν μας φταίει το κτήμα. Από εκεί και πέρα, όταν δεν υπήρχαν αυτά τα προβλήματα, είχαμε παραγωγές. Τώρα φτάσαμε να βγάζουμε και 400 κιλά στο στρέμμα. Και οι τιμές μπορώ να πω ότι είναι καλές. Εξαιρουμένης της φετινής, που είναι αρκετά καλή λόγω έλλειψης, αλλά οι τιμές είναι σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο. Βέβαια, τα έξοδά τους είναι αρκετά. Και από εκεί και πέρα δεν υπάρχει και η επιδότηση. Η επιδότηση έχει διαλυθεί εντελώς. Σχεδόν έχει μηδενιστεί. Και οπωσδήποτε αυτό ήταν ένα συν για τον κάθε παραγωγό. Είχαμε μία βοήθεια από εκεί, την οποία τώρα δεν την έχουμε. Ίσως γι' αυτό να λένε οι παραγωγοί ότι δεν έχει μέλλον, κτλ. Αυτές οι συνθήκες είναι που έχουν παίξει το ρόλο.

Ι.Π. (20:47 - 21:01)
Για εσάς, η σταφίδα τι είναι; Πώς την βλέπετε ως προϊόν; Την καλλιεργείτε μαζί με την ελιά, μαζί με το ελαιόλαδο, μαζί με το κρασί. Έχει μια ιστορία. Τι είναι για εσάς όμως; Πώς θα την χαρακτηρίζατε;

Δ.Ξ. (21:02 - 21:12)
Τι να χαρακτηρίσω για εμάς; Εμείς δεν έχουμε άλλη δουλειά. Αυτή τη δουλειά μάθαμε να κάνουμε. Αυτό θα κάνουμε όσο μπορούμε. Μέχρι την τελευταία ώρα, αυτή τη δουλειά θα κάνουμε. Όπως και να πάνε τα πράγματα.

Ι.Π. (21:13 - 21:15)
Θα συμβουλεύατε έναν νέο να ασχοληθεί με τη σταφίδα;

Δ.Ξ. (21:16 - 21:42)
Εξαρτάται. Αν του αρέσει και θέλει. Αν δεν έχει όρεξη για δουλειά. Έχει πολλή δουλειά. Το κτήμα σε θέλει συνέχεια. Δεν μπορείς να πεις περνάω απλά για να το βλέπω και φεύγω. Έχει δουλειά. Πάνω απ' όλα πρέπει να σου αρέσει η φύση. Και αν μπορείς κάτω από τις συνθήκες που υπάρχουν να ανταπεξέλθεις.

Ι.Π. (21:43 - 21:55)
Έχετε αξιοποιήσει καθόλου μεθόδους έξυπνης γεωργίας; Έχετε σκεφτεί, έχετε ακούσει ποτέ κάτι που θα μπορούσε να σας βοηθήσει; Στο κτήμα, drone ή μετεωρολογικοί σταθμοί;

Δ.Ξ. (21:55 - 22:28)
Στη δική μας, στις καλλιέργειες που έχουμε εμείς, και στη μορφολογία του εδάφους, το μόνο που μπορεί να μας βοηθήσει είναι ο γεωργικός ελκυστήρας. Τίποτα άλλο. Με αυτό γίνονται οι δουλειές αυτές που γίνονται. Από εκεί και πέρα το μάζεμα, σε όλα αυτά τα προϊόντα, γίνεται με τα χέρια. Δεν μπορεί… το drone να το βάλεις, τι να κάνει τώρα, να μαζέψει ελιές; Δύσκολο. Έτσι δεν είναι;

Ι.Π. (22:29 - 22:48)
Ναι. Έχετε σχέσεις καθόλου με προγράμματα αγροτών; Έχετε αξιοποιήσει κάποιο πρόγραμμα;

Δ.Ξ. (22:48 - 22:49)
Δυστυχώς, όχι. Δυστυχώς.

Ι.Π. (22:49 - 22:59)
Έχετε ποτέ πάρει κάποιο δάνειο από τράπεζα για να...;

Δ.Ξ. (22:59 - 23:17)
Δεν χρειάστηκε.

Ι.Π. (23:19 - 23:21)
Δεν χρειάζεται. Έχετε ακούσει ιστορίες από παλιότερα, από γονείς ή άλλους παλιότερους σε σχέση με τον δανεισμό από την τράπεζα ή σε σχέση με την...

Δ.Ξ. (23:19 - 23:21)
Έχω ακούσει. Έχω ακούσει ότι κάποιοι, δηλαδή, είχαν θέματα με τις τράπεζες και γι' αυτό και τις φοβήθηκα. Φρόντισα να μην ασχοληθώ καθόλου. Δανειστήκανε χρήματα, δεν μπορούσαν να τα επιστρέψουν για τον άλφα ή βήτα λόγο, με αποτέλεσμα να υπήρχε πρόβλημα μετά.

Ι.Π. (23:22 - 23:44)
Στην Αγροτική;

Δ.Ξ. (23:19 - 23:21)
Στην Αγροτική. Ναι. Η Αγροτική.

Ι.Π. (23:22 - 23:44)
Έκλεισε η Αγροτική όμως, έκλεισε και ο ΑΣΟ. Από τότε που έκλεισε ο ΑΣΟ, πιστεύετε ότι άλλαξε κάτι για τους παραγωγούς; Δηλαδή... ο ΑΣΟ διασφάλιζε μια κατώτατη τιμή για τον παραγωγό… Αυτό επηρέασε την πορεία της σταφίδας;

Δ.Ξ. (23:44 - 23:53)
Δεν νομίζω να έχει παίξει ρόλο αυτό. Δεν πιστεύω. Συνήθως τώρα όλα τα προϊόντα είναι προσφορά και ζήτηση.

Ι.Π. (23:54 - 23:58)
Πιστεύετε ότι θα χρειαζόταν κρατική παρέμβαση μεγαλύτερη ή όχι;

Δ.Ξ. (23:58 - 23:58)
Ναι.

Ι.Π. (23:59 - 24:01)
Ως προς ποιο σκέλος;

Δ.Ξ. (24:01 - 24:37)
Να υπάρχει, ας πούμε, μία σταθερότητα σε μία τιμή στη σταφίδα και επίσης να βοηθήσουν τους παραγωγούς με τις επιδοτήσεις. Να υπάρχει μία επιδότηση στο προϊόν, γιατί και ο έμπορας δεν μπορεί να επιβάλλει μεγάλη τιμή, γιατί και αυτός μετά δεν μπορεί να διοχετεύσει αγορές του. Όταν το προϊόν είναι πανάκριβο, συν όλα τα έξοδα που έχει για να φύγει και να φτάσει στο τελικό σημείο, στοιχίζει. Και οπωσδήποτε υπάρχουν μικρές ποσότητες πώλησης πάνω σε αυτό.

Ι.Π. (24:40 - 24:50)
Υπάρχουν ομάδες παραγωγών, οι οποίες όμως δεν προχωράνε παραπέρα να διαθέσουν οι ίδιες το προϊόν, αυτό που κάνετε εσείς μόνος σας;

Δ.Ξ. (24:50 - 24:53)
Όχι, υπάρχουν ομάδες που διαθέτουν, ναι.

Ι.Π. (24:54 - 25:04)
Δηλαδή τυποποιούν κανονικά με κάποιο όνομα, έχουν φτιάξει κάποια εταιρεία, στην περιοχή δική μας;

Δ.Ξ. (25:05 - 25:07)
Εταιρικό όνομα, τα οποία κάνουν εξαγωγή, μόνο εξαγωγή.

Ι.Π. (25:08 - 25:10)
Ξέρετε σε ποια χώρα ή σε ποιες χώρες;

Δ.Ξ. (25:10 - 25:22)
Όχι, δεν το γνωρίζω αυτό. Αυτά είναι του υποκείμενου θέματα, αλλά για κάποιους λόγους δεν λένε, ας πούμε, ότι υπόσχονται. Τα δεχόμαστε όλα.

Ι.Π. (25:26 - 25:43)
Τι μνήμες έχετε ως μικρό παιδί από τη σταφίδα, δηλαδή; Μνήμες. Γλυκες, ευχάριστες, κάτι που σας είχε συγκινήσει ή σας είχε μείνει χαραγμένο στο μυαλό από κάτι που είχαν αντιμετωπίσει οι γονείς σας;

Δ.Ξ. (25:44 - 26:21)
Κοιτάξτε να δείτε. Μνήμες ιδιαίτερες δεν έχω. Η δουλειά μου άρεσε, δηλαδή ακόμα και σήμερα μετά από τόσα χρόνια πηγαίνω στο κτήμα με ευχαρίστηση.
Κάνω αυτή τη δουλειά με ευχαρίστηση. Έχουμε όμως και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, όπως όλες οι δουλειές. Έχουμε, δηλαδή, πείρα μεγάλη ετών. Ξέρουμε ότι μπορεί να τύχει και η στραβή και η ανάποδη. Αυτό δεν σημαίνει, ας πούμε, ότι καταθέτεις τα όπλα και κάνεις πίσω. Λοιπόν, όλες οι εμπειρίες είναι ευχάριστες.

Ι.Π. (26:22 - 26:25)
Είχε τύχει κάποια χρονιά να καταστραφεί σοδειά από βροχή;

Δ.Ξ. (26:26 - 26:50)
Ναι, βεβαίως, έχουμε αυτό και από βροχή και από καύσωνα. Έχουμε μεγάλη μείωση. Δηλαδή, θυμάμαι τρεις ή τέσσερις φορές στην καριέρα τη δική μου. Ναι, είχαμε, βγάλαμε, δηλαδή, ποσότητες στο 1/4 της κανονικής. Βέβαια, οι τιμές ανέβηκαν, όπως και φέτος. Αλλά αυτό δεν λέει κάτι, γιατί δεν είχαμε ποσότητες.

Ι.Π. (26:51 - 26:56)
Η ζημιά πότε γινόταν, πριν τον τρύγο;

Δ.Ξ. (26:56 - 27:10)
Πάντα πριν τον τρύγο, ναι, είχαμε και βροχές το καλοκαίρι τον Αύγουστο, αλλά και από τις

θερμοκρασίες, ειδικά το τελευταίο καλοκαίρι του 2024. Είχαμε τρεις μήνες καύσωνα, συνεχόμενα.

Ι.Π. (27:12 - 27:17)
Επειδή η κλιματική κρίση, η κλιματική αλλαγή είναι παρούσα και είναι μια απειλή...

Δ.Ξ. (27:17 - 27:17)
Είναι παντού, ναι.

Ι.Π. (27:18 - 27:24)
Έχετε σκεφτεί, έχετε μιλήσει με γεωπόνους, έχετε ακούσει κάποιες συζητήσεις που γίνονται πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί κάτι;

Δ.Ξ. (27:25 - 28:00)
Δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από εμάς. Εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι. Εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε. Το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι ότι τώρα εντάσσονται όσοι θέλουν και μπορούν, στα οικολογικά σχήματα, να προσέξουμε λίγο τη μόλυνση στην περιβάλλον. Μόνο αυτή. Το οποίο και αυτό θα αργήσει πάρα πολύ για να καλυτερεύσει, ας πούμε, η ατμόσφαιρα. Θα περάσουνε χρόνια. Έχουμε μπει και σε αυτή τη διαδικασία.

Ι.Π. (28:01 - 28:05)
Είναι πολλοί καλλιεργητές που έχουν στραφεί στη βιολογική γεωργία στην περιοχή σας;

Δ.Ξ. (28:05 - 28:25)
Δεν νομίζω να είναι πολλοί. Αλλά υπάρχουν όμως σε όλες τις περιοχές κάποιοι. Είμαστε περίπου 600 παραγωγοί. Εντάξει, μπορεί να είναι το 1/10 στην βιολογική. Στα οικολογικά σχήματα είναι λίγο παραπάνω.

Ι.Π. (28:28 - 28:36)
Παλιότερα θυμάστε να έχουν γίνει κινητοποιήσεις, συλλαλητήρια για διάφορα θέματα που αφορούσαν τη σταφίδα, για την τιμή, για κάποια άλλα ζητήματα;

Δ.Ξ. (28:36 - 28:41)
Για την επιδότηση, πιο πολύ θυμάμαι. Το οποίο δεν έγινε κάτι.

Ι.Π. (28:42 - 28:45)
Δεν άλλαξε κάτι παρά την κινητοποίηση.

Δ.Ξ. (28:45 - 29:00)
Ναι, δεν άλλαξε κάτι. Δυστυχώς, δηλαδή, αυτό είναι το πρόβλημα το σοβαρό. Ότι μία βοήθεια μικρή την είχαμε από αυτή την επιδότηση, την οποία τώρα δεν την έχουμε.

Ι.Π. (29:08 - 29:19)
Σκέφτεστε κάτι άλλο έτσι που έχει σημασία να ξέρουμε για την καλλιέργεια της σταφίδας από την πολύχρονη εμπειρία σας, την ενασχόλησή σας με αυτήν;

Δ.Ξ. (29:19 - 29:43)
Το μόνο που μπορείτε να ξέρετε, κι εσείς κι όλος ο κόσμος, είναι ότι είναι superfood τροφή, έχει πολλά θρεπτικά στοιχεία, δεν δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα στον ανθρώπινο

παράγοντα. Και ακόμα και σε αυτούς που έχουν πρόβλημα, όπως διαβητικούς ή με αρτηριακές πιέσεις, η σταφίδα είναι χρήσιμη. Αυτό μόνο, μόνο θετικά στοιχεία έχει.

Ι.Π. (29:44 - 29:46)
Έχει υψηλή διατροφική αξία.

Δ.Ξ. (29:46 - 29:56)
Και επίσης χρησιμοποιείται και σε πολλά υπέροχα φαγητά, κτλ. Και σε ψωμιά και σε διάφορα.

Ι.Π. (29:56 - 30:02)
Σε κέικ, στην αρτοποιία, σε φαγητά που είπατε. Έχετε κάποια συνταγή εδώ που βάζετε σταφίδα;

Δ.Ξ. (30:02 - 30:14)
Εδώ είχαν οι παλιοί, εμείς δεν βάζουμε, δεν τα ξέρω.

Ι.Π. Ποια συνταγή είναι αυτή;

Δ.Ξ. Δεν θυμάμαι τώρα ακριβώς, αυτά τα ξέρει η μητέρα μου, αυτή γνωρίζει.

Ι.Π. (30:16 - 30:20)
Οπότε χρησιμοποιούσαν τη σταφίδα και στο φαγητό εκτός από τα γλυκά.

Δ.Ξ. (30:20 - 30:23)
Ναι, για να μην βάζουνε ζάχαρη, κτλ. βάζανε τη σταφίδα.

Ι.Π. (30:24 - 30:28)
Υπάρχει άλλο υποπροϊόν από τη σταφίδα που βγαίνει;

Δ.Ξ. (30:29 - 30:29)
Όχι.

Ι.Π. (30:29 - 30:31)
Δηλαδή βγαίνει πετιμέζι;

Δ.Ξ. (30:31 - 31:08)
Παράγωγα από τη σταφίδα δεν βγαίνουν. Το πετιμέζι μπορούν να το βγάλουν, αλλά δεν είναι το τέλειο πετιμέζι. Η σταφίδα χορηγείται για τη διατροφική της αξία, καθαρά. Για φαγητό. Μόνο ξερή. Μόνο ξερή. Ναι, μόνο ξερή. Το πετιμέζι βγαίνει από τα αμπελοστάφυλα.
Για να κάνεις ένα καλό, πλούσιο χυμό, με πολύ θρεπτική αξία και αρώματα. Φυσικά, γιατί όλα αυτά έχουν αρώματα. Και η μαύρη σταφίδα έχει ένα ιδιαίτερο άρωμα.

Ι.Π. (31:11 - 31:15)
Έχετε ακούσει παλιές ονομασίες για τη σταφίδα ή παλιά...

Δ.Ξ. (31:15 - 31:27)
Το μόνο που θυμάμαι είναι τη ποικιλία τη Βοστίτσα. Δεν ξέρω κάτι άλλο. Βοστίτσα επίσης λένε και την περιοχή του Αιγίου λόγω της σταφίδας. Από πολύ παλιά. Αυτό μόνο ξέρω.

Ι.Π. (31:28 - 31:33)
Και η ποιότητα αυτή, η ποικιλία, είναι και εδώ ίδια έτσι;

Δ.Ξ. (31:34 - 32:34)
Ίδια ποικιλία. Οι άλλες περιοχές αυτές έχουν την ίδια ποικιλία. [Κορινθιακή μαύρη σταφίδα[. Ναι, δεν υπάρχει κάτι άλλο. Επίσης έχουμε και σουλτανίνα εδώ. Αλλά εντάξει, αυτό είναι σε πολύ μικρές ποσότητες. Και η οποία έχει μία άλλη... Ας πούμε πώς να το πω τώρα...
Δεν έχει καμία σχέση με την μαύρη σταφίδα. Είναι τελείως διαφορετικό προϊόν. Με άλλες αξίες.

Ι.Π. Η καλλιέργεια της είναι το ίδιο δύσκολη.

Δ.Ξ. Διαφέρει. Διαφέρει.

Ι.Π. Είναι πιο εύκολη ή πιο δύσκολη, γενικά;

Δ.Ξ. Είναι πιο δύσκολη η σουλτανίνα. Α, πιο δύσκολη. Για να πετύχεις να βγάλεις το σταφύλι αυτό που βλέπετε εσείς το ωραίο, το όμορφο, εκεί του κατά κινδύνου. Και επίσης σε πολύ μικρές ποσότητες. Έχει πιο πολλή δουλειά, περισσότερα έξοδα, μεγαλύτερο κόστος.
Και δεν ξέρεις αν θα σου πετύχει να το κάνεις.

Ι.Π. (32:35 - 32:38)
Έχει κάποιο πλεονέκτημα, είναι πιο ανθεκτική;

Δ.Ξ. (32:38 - 32:40)
Όχι, είναι πιο ευαίσθητη.

Ι.Π. (32:40 - 32:44)
Πιο ευαίσθητη. Και γιατί καλλιεργείται και δεν καλλιεργούν την κορινθιακή;

Δ.Ξ. (32:44 - 32:55)
Γιατί προφανώς θέλουν να την δώσουν ως τραπέζιο σταφύλι. Βγάζει περισσότερα κιλά το στρέμμα και καλύτερες τιμές.

Ι.Π. (32:56 - 32:57)
Οπότε δεν την αποξηραίνουν καν.

Δ.Ξ. (32:57 - 33:11)
Δεν την αποξηραίνουν, μπράβο. Συνήθως αυτή που δεν πετυχαίνει να φύγει σαν σταφύλι επί τραπέζιο, την ξεραίνουν μετά. Την β’ ή γ’ διαλογή, που λέμε. Κάπως έτσι.

Ι.Π. (33:12 - 33:23)
Στη σταφίδα σας μένει κάποιο ποσοστό που δεν είναι τόσο καλή, είναι πιο χοντρή, δεν θα την τυποποιήσετε; Αυτή τι την κάνετε;

Δ.Ξ. (33:23 - 33:46)
Μπορεί να βγει μία φύρα από 6% μέχρι 15%, ανάλογα με τη χρονιά. Αλλά αυτό δεν είναι στάνταρ σε όλους τους παραγωγούς. Για παράδειγμα, η δική μου έχει σταθερά 6% φύρα. Παίζουν ρόλο κάποιοι παράγοντες πάνω σε αυτό.

Ι.Π. (33:47 - 33:51)
Αυτή τι την κάνετε μετά, την διαθέτει κάποιος;

Δ.Ξ. (33:51 - 34:02)
Αυτή τη δίνουμε για ξίδι το εργοστάσιο. Γιατί πλέον δεν μπορείς να την κάνεις κάτι άλλο, για ζωοτροφή πηγαίνει ή για ξίδι.

Ι.Π. (34:02 - 34:06)
Και η τιμή της σε σχέση με την τιμή της καλής ποιότητας;

Δ.Ξ. (34:06 - 34:42)
Είναι χαμηλή, πολύ χαμηλή. Κατά πολύ χαμηλή. Ναι, τώρα το ακριβώς δεν το ξέρουμε.
Είναι τώρα ανάλογα με το τι άκρες έχει ο κάθε έμπορας που θα τη διοχετεύσει. Αλλά είναι πολύ μικρή ποσότητα αυτή, ας πούμε. Εκτός κι αν υπάρχει, γιατί έχει τύχει και χρονιά, που οι σταφίδες οι καλές ας πούμε, έχουν χαλάσει στα αλώνια, στην αποξήρανση και τις μαζεύουν, δεν μπορεί να την κρατήσει ο έμπορος για την τυποποίηση και τη δίνει για ξίδι. Σε άλλη τιμή φυσικά.

Ι.Π. (34:47 - 34:48)
Μάλιστα.

Δ.Ξ. (34:49 - 34:50)
Όλα αυτά τα ωραία [γέλιο].

Ι.Π. (34:52 - 34:58)
Θέλετε να προσθέσετε κάτι άλλο;

Δ.Ξ. Τίποτα, όχι, εσείς, ό,τι θέλετε να με ρωτήσετε.

Ι.Π. (34:59 - 35:09)
Ναι, ήθελα να ρωτήσω κάτι ακόμα. Στις δουλειές, και από παλιά και τώρα, συμμετέχουν γυναίκες της οικογένειας;

Δ.Ξ. (35:10 - 35:17)
Βεβαίως, πάντα. Όσες θέλουνε να βοηθήσουνε, βεβαίως. Εάν δεν έχεις γυναίκα να σε βοηθήσει, πρέπει να έχεις έναν εργάτη.

Ι.Π. (35:18 - 35:22)
Στους εργάτες που πήρατε παλιά, ήταν και γυναίκες ή μόνο άντρες;

Δ.Ξ. (35:22 - 35:23)
Ναι, ναι. Και σήμερα. Υπάρχουν και γυναίκες εργάτες, κανονικά. Τρυγάνε, γεμάνε τα κιβώτια, περνάει το τραχτέρ και τα φορτώνει. Κάποιος τα φορτώνει στο τραχτέρ και τα βγάζει έξω. Γιατί όλα τα χτήματα είναι γραμμικές εγκαταστάσεις, οργανωμένη δηλαδή η δουλειά, για να συντομεύουμε και τον χρόνο μας.

Ι.Π. (35:51 - 36:02)
Ξέρετε αν τα μεροκάματα που έπαιρναν οι γυναίκες και οι άντρες ήταν ίδια ή έπαιρναν λιγότερα οι γυναίκες;

Δ.Ξ. (36:02 - 36:18)
Όχι, είναι ίδια. Είναι όλα ίδια. Δεν ξεχωρίζουμε κανέναν, γιατί όλοι δουλεύουν.
Δεν είναι δουλειά, γίνεται πολύ πιο εύκολα τώρα, από ό,τι πριν 50 χρόνια. Είναι όλες οι

εγκαταστάσεις γραμμικές, περνάει το τραχτέρ μπροστά σου. Δεν έχεις να μεταφέρεις, ας πούμε, κιβώτια έξω και τα λοιπά, ή κοφίνια ή οτιδήποτε.

Ι.Π. (36:19 - 36:23)
Έχει γίνει λίγο πιο εύκολη και γρήγορη.

Δ.Ξ. Έχει γίνει πολύ πιο εύκολη και γρήγορη. Γρήγορη, αρκετά γρήγορη.

Ι.Π. (36:28 - 36:38)
Δηλαδή, οι μέρες που κρατούσε ο τρύγος παλιότερα και οι μέρες που κρατάει τώρα, στην ίδια έκταση, με την ίδια περίπου παραγωγή, είναι μικρότερος σήμερα ο χρόνος;

Δ.Ξ. (36:38 - 36:40)
Είναι μικρότερος, ναι.

Ι.Π. (36:40 - 36:46)
Αυτό δίνει και καλύτερη ποιότητα, δηλαδή πρέπει να γίνει πιο γρήγορα ο τρύγος ή όχι, δεν μας πειράζει;

Δ.Ξ. (36:46 - 37:25)
Ποιότητα δεν δίνει. Απλά, μαζεύεις τη δουλειά σου πιο γρήγορα, γιατί το μαγαζί που λέω εγώ είναι ξεσκέπαστο. Έπιασε ένας καιρός, δύο-τρεις μέρες, δεν σταματάει η βροχή, τα έχασες όλα.
Όταν πηγαίνεις πολύ αργά, όταν όμως φεύγεις γρήγορα, μπορεί και να προλάβεις να τα πάρεις όλα. Και να τα βάλεις από κάτω από τα πανιά. Και είσαι καλυμμένος. Κοιμάσαι ήσυχος κατά 70% όταν είναι από κάτω στα πανιά. Για να κοιμάσαι 100% ήσυχος πρέπει να έχουν μαζευτεί από τα πανιά και να πάνε στην αποθήκη. Κατανοητό; Γιατί έτσι είναι. Γιατί έχει τύχει, μας έχει πάρει ο αέρας και τα πανιά, που δεν έχει γίνει ποτέ, μια φορά έχει γίνει αυτό στην καριέρα μου. Και δεν μπορούσα να κάνω τίποτα, γιατί κόντευε να σηκώσει και μένα. Δεν μπορούσα να κάνω κάτι, βραχήκανε στα δύο.

Ι.Π. (37:44 - 37:45)
Κοιμάται ήσυχος ο αγρότης ποτέ;

Δ.Ξ. (37:45 - 37:50)
Εντάξει. Κοιμάται κάποιες φορές. Κάποιες δεν κοιμάται.

Ι.Π. (37:50 - 37:57)
Σήμερα ίσως είναι κάτι πιο εύκολο από ό,τι παλιά. Γιατί παλιά νομίζω ότι την περίοδο της αποξήρανσης...

Δ.Ξ. (37:57 - 38:15)
Της συγκομιδής, ναι. Είχαν πανιά πάνινα, τα οποία την νύχτα έπρεπε να τα ρίξουν, να τα σκεπάσουν. Και την ημέρα τα ξαναβγάζανε για να τα δει ο ήλιος. Ενώ τώρα με τα νάυλον τα σκεπάζεις και πηγαίνεις να ανοίξεις όταν θα είναι να κάνεις κάποια δουλειά, ας πούμε.

Ι.Π. (38:18 - 38:21)
Το αμπέλι και η σταφίδα σας, ήταν μακριά από το σπίτι σας;

Δ.Ξ. (38:22 - 38:28)
Είναι, ναι. Δεν μπορείς να τα έχεις όλα τα κτήματα γύρω-γύρω. Είναι 7 σκαλοπάτια όλα τα κτήματα.

Ι.Π. (38:29 - 38:34)
Και όταν την περίοδο του τρύγου, δηλαδή παλιά πηγαίνατε και μένατε εκεί...

Δ.Ξ. (38:35 - 39:08)
Όχι, όχι. Τα αλώνια που απλώνουμε τις σταφίδες είναι σε δύο σημεία. Τα οποία από το σπίτι τώρα σε πέντε λεπτά με το αυτοκίνητο έχεις φτάσει. Ό,τι και να γίνει. Δεν έχεις φόβο. Βέβαια, όταν ακούς τον καιρό ότι υπάρχει θέμα, τα σκεπάζεις. Δεν τα αφήνεις. Συνήθως εμείς τα αφήνουμε μια-δύο μέρες ανοιχτά και μετά τα σκεπάζουμε. Και πάμε, ανοίγουμε αυτά που θέλουμε να δουλέψουμε εκείνη τη χρονική στιγμή που μας χρειάζονται.

Ι.Π. (39:10 - 39:23)
Παλιότερα, στην εποχή του παππού σας, είχε χρησιμοποιηθεί στην περιοχή σας η μέθοδος ξήρανσης σε σκιά; Οι σκιάδες που λέμε. Αυτή υποτίθεται είναι καλύτερη ποιότητα και ήταν το πιο ακριβή...

Δ.Ξ. (39:23 - 39:53)
Ε, υποτίθεται. Στην ουσία είναι η ίδια ποιότητα με αυτή που βγάζουμε κι εμείς κάτω, απλά να αγαπάς τη δουλειά και να ξέρεις να την κάνεις σωστά. Είναι το ίδιο αποτέλεσμα. Αυτό μπορώ να το επιβεβαιώσω, να σας δώσω και δείγμα. Αλλά δεν έχω μαζί μου τώρα. Δεν έχω, γιατί τα έχω στο εργοστάσιο και δεν τα έχουν ετοιμάσει να μπορώ να τα πάρω. Και δεν έχω εδώ καθόλου τώρα, έτσι ένα-δυο σακουλάκια.

Ι.Π. (39:55 - 39:59)
Η διάθεση της σταφίδας γίνεται όλο το χρόνο. Δηλαδή πότε είναι έτοιμη, την έχετε τυποποιήσει;

Δ.Ξ. (40:00 - 40:02)
Συνέχεια την τυποποιούμε και δίνουμε.

Ι.Π. (40:02 - 40:04)
Μικρές ποσότητες, ανάλογα με τη ζήτηση.

Δ.Ξ. (40:04 - 40:23)
Κάθε ένα μήνα ενάμιση, ναι, συνέχεια. Όλο το χρόνο αυτή η δουλειά κάνω. Δεν πάμε μία φορά να τη φτιάξουμε όλη τη σταφίδα, σιγά σιγά. Ανάλογα με τις παραγγελίες που έχουμε, δίνουμε. Την επόμενη φορά θα δοκιμάσετε.

Ι.Π. (40:23 - 40:29)
Ωραία. Εννοείται θα έρθουμε και στο Παναρίτι.

Δ.Ξ. Να ‘ρθείτε.

Ι.Π. Να δούμε και το αμπέλι.

Δ.Ξ. (40:29 - 40:35)
Καλοδεχούμενοι, να ‘ρθείτε. Να πάρετε φωτογραφίες. Να σας ξεναγήσω.
Ό,τι θέλετε. Πρόβλημα κανένα.

Ι.Π. (40:36 - 40:39)
Ωραία. Ευχαριστούμε πολύ κύριε Ξενόπουλε. Να είστε καλά!

Δ.Ξ. (40:39 - 40:40)
Να είστε καλά κι εσείς!

(13)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)
Πληροφορητής: Αγγελική Γεωμπρέ (Α.Γ.)

Διάρκεια συνέντευξης 35:01

(0:00 - 6:27)

Α.Γ. Καλημέρα σας, ονομάζομαι Γεωμπρέ Αγγελική. Θεωρούμαι η τρίτη γενιά στην οικογένειά μου που ασχολούμαστε με τη σταφίδα. Εν αρχή ήταν ο παππούς μου, ο Βασίλειος Γεωμπρές, ο οποίος ασχολείτο με τη σταφίδα πιο πολύ μαζεύοντας κάποιες ποσότητες και μεταφέροντάς τις σε μεγαλύτερους εξαγωγείς τότε, όπως απ' ό,τι θυμάμαι ήταν ο κύριος Σαρμάς, ο κύριος Δρούλιας, ακόμα ακόμα και ο Μπελούσης[21] εκείνη την εποχή, και έτσι ξεκίνησε η ενασχόληση του παππού μου.

Ο πατέρας μου το είδε πιο ολοκληρωμένα το έργο και είπε, αφού αυτός ο τόπος της Νεμέας παράγει περί τους 5000 τόνους, ίσως και περισσότερο παλαιότερες εποχές, γιατί να μην κάνω κάτι εδώ στον τόπο μου, να μπορέσω να αξιοποιήσω αυτή τη σταφίδα, η οποία φεύγει και παρασκευάζεται, συσκευάζεται, μεταποιείται κάπου αλλού. Έτσι ξεκίνησε.

Ι.Π. Πότε;

Α.Γ. Γύρω στο… μετά το 1975-1976, εκείνη την περίοδο, το 1975 μέχρι το 1980, σε ένα παλιό σταφιδεργοστάσιο, αποθήκη πιο πολύ που είχαμε εκείνο το διάστημα, που φτιάξανε λίγο και με δικό τους κόπο χειρωνακτικά με τον παππού μου και με παλιά κοπής μηχανήματα, ξύλινες μάκινες, έτσι λίγο παλαιωμένα. Τώρα θα είναι μουσειακά αυτά όλα. Προφανώς κάπου θα τα δείτε σε κάποιο μουσείο εδώ στην Ελλάδα που ασχολείται με τη σταφίδα.

Ξεκινήσανε να κάνουν κάποιες πρώτες εξαγωγές, κατόπιν μιας γνωριμίας που είχε ο πατέρας μου με τον κύριο Τσικλιτήρα[22]. Αυτός πιο πολύ μας έβαλε στη δουλειά και ορθοποδήσαμε και έκανε τις πρώτες του εξαγωγικές προσπάθειες, οικογενειακά, τότε κάποιος έπρεπε να μιλάει αγγλικά, μιλούσε η μητέρα μου, τον βοήθησε με τις μεταφράσεις και τα τιμολόγια και όλα αυτά και σιγά σιγά έτσι εξελιχθήκαμε. Σε αυτό τον χώρο που είμαστε τώρα, ήρθαμε το 1987, όπου και γίναμε ανώνυμη εταιρεία και πορευόμαστε έως τώρα. Ο πατέρας μου έφυγε από τη ζωή πριν

[21] Σταφιδέμποροι της Πάτρας. Ο Δρούλιας είχε αποθήκες και στο Αίγιο
[22] Η εταιρεία Demos Cicliitra ltd είναι γνωστή εισαγωγική εταιρεία αποξηραμένων φρούτων (κυρίως κορινθιακής σταφίδας) στο Λονδίνο. Ο ιδρυτής της, Δήμος Τσικλητήρας, καταγόταν από γνωστή οικογένεια σταφιδεμπόρων της Πάτρας του 19ου αιώνα.

11 χρόνια περίπου. Εγώ τη δουλειά την ήξερα, την αγαπούσα, μεγάλωσα μέσα από αυτή και έτσι συνέχισα.

Ι.Π. Η γνωριμία με τον Τσικλητήρα ήταν με τον Ντένις Τσεκλητήρα;

Α.Γ. Ναι, ναι. Και κατόπιν με τον Άντριου, που κάναμε δουλειά, πάντα γνωριζόμασταν, συναντιόμασταν, μέχρι που δυστυχώς και αυτός, νέος, πέθανε.

Ι.Π. Σήμερα συνεργάζεστε με ποιες χώρες, σε ποιες χώρες κάνετε εξαγωγή;

Α.Γ. Εμείς είχαμε την τύχη να γνωρίσουμε και να συνεργαστούμε με έναν ολλανδικό όμιλο εισαγωγών, Klaas de Poel, με τον κύριο Siebold De Poel, ο οποίος hand to hand, win to win πήγαμε μαζί όλα τα χρόνια. Έχουμε μία συνεργασία πάνω από 40 χρόνια και πορευόμαστε μαζί. Είναι ο κύριος πελάτης μου, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι δεν υπάρχει διασπορά στην αγορά, αλλά εμείς είχαμε επενδύσει προς την Ολλανδία τις σχέσεις μας.

Με την Αγγλία περιστασιακά, καλές δουλειές πάντα, αλλά δεν ήταν η πρώτη μας συνεργασία, η πρώτη και κύρια συνεργασία. Πιο πολύ ανέκαθεν εμείς είχαμε να κάνουμε με την Ολλανδία και γι' αυτό και δεν είχαμε και πολύ κόντρα με άλλους εξαγωγείς που έχουν κάνει focus πιο πολύ στην Αγγλική αγορά.

Ι.Π. Επηρεάστηκε η αγορά από το Brexit;

Α.Γ. Εντελώς. Εντελώς επηρεάστηκε από το Brexit. Και ίσως γι' αυτό δεν μας κόστισε και πάρα πολύ εμάς που δεν είχαμε τόσο μεγάλο turnover με τους Άγγλους. Τέλος πάντων, εδώ με τις εξαγωγές... Βέβαια κάνουμε και Αμερική, Καναδά, Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, Τουρκία, Ταϊλάνδες, μέχρι και Κίνα. Έχουμε συνεργαστεί με διάφορες χώρες στον κόσμο.

Ι.Π. Έχετε κάνει μελέτες εσείς ή έχετε αναθέσει σε κάποιον, ως… δεν ξέρω αν έχετε κάποιο συλλογικό όργανο ή επιχειρηματίες που ασχολούνται με τη σταφίδα, για την πρόσληψη της σταφίδας από τους καταναλωτές των άλλων χωρών; Δηλαδή, παλιά ξέραμε ιστορικά, η Αγγλία, στην πουτίγκα, στα κέικ βάζουν πάρα πολύ σταφίδα, τους αρέσει πάρα πολύ, τρελαίνονται οι Άγγλοι, έφευγαν μεγάλες ποσότητες…

Α.Γ. Τώρα τι γίνεται; Ακούστε να δείτε, όσο αλλάζουν οι γενιές, αλλάζουν και τα γούστα, οι διατροφικές συνήθειες και η όλη αντιμετώπιση του φαγητού. Δεν νομίζω ότι τώρα είναι τόσο πολύ δημοφιλής η πουτίγκα στην αγγλική αγορά. Δεν νομίζω ότι κάποιος 15, 16, 17 θα περιμένει

το βράδυ των Χριστουγέννων να φάει γαλοπούλα και πουτίγκα με 85-90% κορινθιακή σταφίδα και το υπόλοιπο αλκοόλ.

Ναι, αυτό επηρεάζει και τη δική μας πώληση, γιατί μείναμε στο πατραπαράδοτο. Δηλαδή, δεν έγινε ένα κατάλληλο μάρκετινγκ ή μία προώθηση με σύγχρονους τρόπους της σταφίδας. Έχουν γίνει προσπάθειες, αλλά δεν έχουν αποδώσει ιδιαίτερα.

Η σταφίδα εξακολουθεί να καταναλώνεται από την κλασική παλιά αγορά, μέσα από τα κλασικά παλιά κανάλια. Όταν αυτό θα αλλάξει, δεν ξέρω ποια θα είναι η μοίρα της. Εννοώ να σταματήσουν οι ίδιοι καταναλωτές, κάποια στιγμή θα φύγουν από το καταναλωτικό κοινό και αυτοί που τρώνε την πουτίγκα.

(6:27 - 10:45)

Ι.Π. Η σταφίδα που εσείς επεξεργάζεστε, τυποποιείτε και προωθείτε στην αγορά, είναι και βιολογικής καλλιέργειας και συμβατικής;

Α.Γ. Και βιολογικής και συμβατικής.

Ι.Π. Περίπου το ποσοστό...

Α.Γ. Περίπου 85% συμβατική και 15% βιολογική.

Ι.Π. Υπάρχει κάποια προτίμηση από τους καταναλωτές για την βιολογική;

Α.Γ. Πριν τον κορονοϊό, η Γερμανία ήθελε μόνο βιολογικά προϊόντα. Μετά τον κορονοϊό έγινε ένα κραχ στην αγορά των βιολογικών, όπως θα έλεγα. Μάλλον φυλάνε τα λεφτά τους για ενέργεια και όχι για τροφή.

Ι.Π. Οπότε τώρα;

Α.Γ. Τώρα υπήρχε ένα κενό. Να το δείτε και αλλιώς. Τι τιμή είχε πριν τον κορονοϊό η βιολογική σταφίδα και τι τιμή είχε εν μέσω και μετά τον κορονοϊό. Δηλαδή έχουν μέσες άκρες πέσει στα ίδια επίπεδα βιολογικά και μη βιολογικά προϊόντα.

Γιατί όταν η αγορά δεν υπάρχει demand, ζήτηση, αναγκάζεται και πέφτει και το όλο υπόλοιπο κομμάτι.

Ι.Π. Από τους παραγωγούς που παίρνετε, παραλαμβάνετε σταφίδα…

Α.Γ. Δεν έχει γίνει κάποια αύξηση στην καλλιέργεια. Δηλαδή, δύο παραγωγούς τρεις είχαμε, δύο παραγωγούς τρεις έχουμε. Δεν βλέπω μία τάση μετάβασης από τη συμβατική στη βιολογική καλλιέργεια. Δεν βλέπω. Ίσα-ίσα στη σουλτανίνα, κάνουμε και σουλτανίνα, τείνουμε προς εξαφάνιση, γενικότερα του προϊόντα στην Ελλάδα. Κάποτε κάναμε πέντε χιλιάδες τόνους σουλτανίνα. Πέντε χιλιάδες τόνους σουλτανίνα ελληνική. Και γινόταν και εξαγωγή και απορροφούσε πάρα πολύ μεγάλη ποσότητα και η ελληνική αγορά, σε αντίθεση με την κορινθιακή μαύρη σταφίδα, που δεν απορροφάται τόσο από την ελληνική αγορά και γίνεται εξαγωγή. Λοιπόν, από αυτούς τους πέντε χιλιάδες τόνους καταλήξαμε όλη η Ελλάδα… εγώ έκανα πέντε χιλιάδες τόνους. Όλη η Ελλάδα έκανε δεκαπέντε χιλιάδες τόνους, είκοσι χιλιάδες τόνους. Τώρα μείναμε στους χίλιους, όλη η Ελλάδα.

Ι.Π. Νεμέα και Κορινθία γενικότερα;

Α.Γ. Και Κρήτη. Αυτές οι δύο περιοχές.

Ι.Π. Σουλτανίνα όμως καλλιεργείται και σε άλλες περιοχές του κόσμου, σε άλλες χώρες. Στην Τουρκία πάρα πολύ.

Α.Γ. Σιγά-σιγά θα γίνει και η κορινθιακή έτσι.

Ι.Π. Ναι, αλλά η κορινθιακή έχει μια μοναδικότητα.

Α.Γ. Η Νότιος Αφρική φυτεύει φουλ.

Ι.Π. Φυτεύει, αλλά λένε ότι δεν είναι ίδια ποιότητα.

Α.Γ. Δεν είναι, αλλά άμα δεν θα παράγεται στην Ελλάδα... Θα υπάρχει κάτι παρεμφερές που θα καλύπτει κομμάτι της αγοράς.

Ι.Π. Γνωρίζετε αν οι εισαγωγικές εταιρείες στην Ολλανδία, στην Αγγλία...

Α.Γ. Αγοράζουν.

Ι.Π. (9:11 - 9:13)
Είναι πολύ ανταγωνιστικές οι τιμές τους;

Α.Γ. Πολύ; Είναι φθηνότερο από εμάς, συνήθως βγαίνουν… Αλλά δεν υπάρχει μεγάλη ποσότητα. Δηλαδή να παράξει 5000 τόνους όλους τώρα η Νότιος Αφρική με αυξητικές τάσεις και εμείς με τάσεις μείωσης. Τι να σας πω...

Ι.Π. Και δεν βλέπουν τη διαφορά στην ποιότητα;

Α.Γ. Όταν μπαίνει μέσα στο μπισκότο σου και στο τσουρεκάκι σου και στο κέικ σου ή σε κάποιο γλυκό, ή σε μία μπάρα δημητριακών δεν νομίζω ότι είναι πάρα πολύ εύκολο να καταλάβεις τι είναι, τι τρως. Υπάρχει και σουλτανίνα η οποία είναι μικρή, ψιλή, σκούρα που μπορώ να σας βεβαιώσω ότι μοιάζει με κορινθιακή σταφίδα πάρα πολύ. Όταν αυτή σε μία προεπεξεργασία για να μπει σε μία ζύμη, σε ένα μείγμα κοπεί και στη μέση και μέσα στο ψωμάκι θα δεις ένα tiny tiny berry που δεν ξέρεις τι ακριβώς είναι...

Ι.Π. Έχετε κάνει ποτέ κάποια συνεργασία με κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα για ισχυρισμό, υγείας ή για την ανάλυση της διατροφικής αξίας του προϊόντος;

Α.Γ. Όχι.

Ι.Π. Ωστόσο υπάρχουν πολλές μελέτες, έρευνες, όλοι ξέρουμε πόσο...

Α.Γ. Έχει κάνει, νομίζω, η Παναιγιάλειος Ένωση σε αυτό και βασιζόμαστε στις απαντήσεις των ερευνών τους.

Ι.Π. Και στη Ζάκυνθο, ισχυρισμό υγείας...

Α.Γ. Υπάρχουν δημοσιευμένα αυτά.

(10:45 - 12:35)

Ι.Π. Να πάμε λίγο πίσω. Στον παππού και στον πατέρα σας. Όταν ο πατέρας σας δημιούργησε την επιχείρηση, το εργοστάσιο, υπήρχαν άλλα αντίστοιχα εργοστάσια στον περιοχή σας;

Α.Γ. Υπήρχαν. Υπήρχε ο Δουβής. Ο Δουβής ήταν...

Ποιοι άλλοι; Μου διαφεύγει τώρα εμένα…

Ι.Π. Και οι Ενώσεις που έκαναν...

Α.Γ. Οι Ενώσεις δεν κάνανε μεταποίηση τότε.

Ι.Π. Α, δεν κάνανε μεταποίηση.

Α.Γ. Όχι, καμιά σχέση. Τότε υπήρχε ο ΑΣΟ.

Ι.Π. Ο ΑΣΟ μάζευε τη σταφίδα και την έδινε στα εργοστάσια.

Α.Γ. Ναι, ναι.

Ι.Π. Και μπορεί να πήγαινες και σε εργοστάσια και του Αιγίου και της Πάτρας, όπου...

Α.Γ. Ναι, τώρα δεν τους θυμάμαι όλους απ' έξω. Ήτανε και μακριά απ' την εποχή. Ήμουνα και μικρή. Και δεν τα έχω εμπεδώσει πολύ καλά. Αλλά εγώ θυμάμαι πάντα υπήρχε μια κόντρα με τον Δουβή πιο πολύ. Α, ήτανε και ο... Δες, γι' αυτό σου λέω... Ο Πάνος…

Ι.Π. Σήμερα υπάρχουν αυτές οι επιχειρήσεις;

Α.Γ. Όχι, όχι. Τώρα είναι ο Παπαβασιλείου που είναι στην Κορινθία, η Melisagro. Ναι.
Μαζί με το Μελισσίδη, που ήτανε σταφιδάς στο Ηράκλειο της Κρήτης. Και κάνανε έτσι συνεργασία και υπάρχει αυτό το εργοστάσιο. Είναι καινούργιο το εργοστάσιό τους, το έχουνε φτιάξει πρόσφατα. Μέσα στη δεκαετία εννοώ που μας πέρασε. Ο Γιώργος ο Παπαλέκας είναι επίσης εδώ στην Κορινθία που ασχολείται.

Ι.Π. Η περιοχή της Νεμέας, πέρα από το εξαιρετικό τοπίο, έχει και πολύ μεγάλο αμπελώνα-οινοποιητική ζώνη.

Α.Γ. Ναι, λένε ότι είμαστε ο μεγαλύτερος αμπελώνας των Βαλκανίων. Και πάνω από 45 οινοποιεία ενεργά στην περιοχή.

(12:35 - 17:08)
Ι.Π. Γνωρίζετε αν φυτεύτηκαν αμπέλια σε θέσεις σταφιδοφυτείας;

Α.Γ. Ναι, ναι, ναι. Εννοείται. Γίνεται και τώρα.

Ι.Π. Γίνεται ακόμα.

Α.Γ. Τώρα, τώρα. Αυτή την ώρα που μιλάμε φυτεύουνε... ροδίτες και καμπερνέ…

Ι.Π. Γιατί βλέπουν ότι υπάρχουν μεγαλύτερο κέρδος; Είναι πιο εύκολη η καλλιέργεια του οινοποιήσιμου;

Α.Γ. Τσεκ κάνω και στα δύο. Δώστε μου και ένα τρίτο να κάνω τσεκ [γέλιο]. Πιο εύκολο είναι…

Πιο, εντάξει… πιο εύκολο είναι και έχει μεγαλύτερη απόδοση. Βέβαια οι τιμές είναι λίγο… χρηματιστηριακό είδος η σταφίδα. Δηλαδή πριν δύο χρόνια είχε 70 λεπτά. Γιατί υπήρχαν κάποια… 4.000 τόνοι αποθέματα που έπρεπε να φύγουν πρώτα για να πουλήσουμε. Και ο παραγωγός απογοητεύτηκε, κουράστηκε, αγανάκτησε και βγαίνουνε και ποσότητες. Δεν υπάρχει και η αναδιάρθρωση που λέγανε τόσα χρόνια θα γίνει.

Ι.Π. Αναμπέλωση;

Α.Γ. Αναδιάρθρωση σταφίδας. Είναι ανάλογο με την αναμπέλωση. Δηλαδή ότι θα επιδοτούσανε για να γίνει αυτό. Τα παλιά τα γέρικα… σου λένε, να βάλω σταφίδα; Ποιος θα τα καλλιεργήσει; Δεν υπάρχει διάδοχος κατάσταση. Εγώ θα επιμείνω σε αυτό. Θα επιμείνω. Δεν υπάρχει διάδοχος. Δηλαδή το παιδί τους θέλουν να το διώξουν μακριά από το χωράφι. Το κατανοώ. Μπορεί και να μην το κατανοώ, αλλά τέλος πάντων. Δηλαδή όταν κάποιος έχει 150 στρέμματα, 200 στρέμματα γης και θέλει να πάει να γίνει οδηγός φορτηγού… Έχει αλλάξει η νοοτροπία μας προφανώς και αυτό δεν ωφελεί την καλλιέργεια, την οποιαδήποτε καλλιέργεια στην Ελλάδα.

Ι.Π. Σίγουρα παλιότερα τα πράγματα ήταν καλύτερα και για τους εργαζόμενους στον πρωτογενή τομέα, τους αγρότες, τους παραγωγούς. Αλλά και για τους επιχειρηματίες της σταφίδας.

Α.Γ. Από ποια άποψη ήταν καλύτερα; Υπήρχε λιγότερη δυσκολία και λιγότερη κούραση; Όχι.

Ι.Π. Όχι, υπήρχε μεγαλύτερο κέρδος.

Α.Γ. Υπήρχε άλλη νοοτροπία; Ίσως.

Ι.Π. Νοοτροπία… Δηλαδή επέμεναν, ήταν και λίγο δηλαδή η αγάπη για το προϊόν;

Α.Γ. Και το κέρδος… δεν είναι το κέρδος. Ας πούμε, αναλογικά άμα το δεις… μπορεί… πάμε δραχμές με ευρώ και κάνουμε τέτοιες αναλύσεις… είναι παραπάνω αυτή τη στιγμή που μιλάμε. Η τιμή της πρώτης ύλης στον παραγωγό είναι 2,80… 2,90.

Ι.Π. Που είναι πολύ καλύτερα από τα προηγούμενα χρόνια, αλλά δεν είναι καλή τιμή.

Α.Γ. Δεν είναι καλή τιμή; Δεν ξέρω. Δεν θα πω εγώ ότι δεν είναι καλή τιμή.

Τρία ευρώ στον παραγωγό δεν θα πω ότι δεν είναι καλή τιμή. Βέβαια δεν έγινε σε όλη την γκάμα των παραγωγών. Δηλαδή κάποιοι πουλήσανε τον Σεπτέμβρη με δύο ευρώ τώρα.

Δηλαδή χτυπιέται σταφίδα. Και πάλι, κατά τη γνώμη μου, αυτό δεν είναι δίκαιο. Δηλαδή θα προτιμούσα να υπήρχε συμβολαιακή γεωργία, και να λέγαμε πόσο θα πάρεις τη σταφίδα, πόσο θα την πάρετε; Αν βγάλουμε, ας πούμε, 5.000 τόνους, όλη η Ελλάδα θα την πάρουμε 3 ευρώ. Και αν βγάλει 10.000 τόνους θα την πάρουμε 2,80. Να ξέρουν όλοι από πριν τι θα πάρουν. Να ξέρουμε και εμείς τι θα πουλήσουμε. Και η αγορά… να μην πουλάμε τον Σεπτέμβρη, ας πούμε…

Ι.Π. Γιατί δεν προχωράει;

Α.Γ. Δύο ευρώ και το δύο... Τρία ευρώ, λέμε, και το Πάσχα τέσσερα ευρώ.

Ι.Π. Πολλοί μπορεί να κρατάνε τη σταφίδα, μήπως ανέβει η τιμή…

Α.Γ. Ναι, ναι, ναι. Αυτό είναι ελεύθερο εμπόριο. Συμφωνώ, δεν είναι κακό. Αλλά...

Δεν κάνει καλό για την πώληση της σταφίδας.

Ι.Π. Η συμβολαιακή γεωργία έχει προχωρήσει, δηλαδή...

Α.Γ. Έτσι όπως είναι τώρα η νομοθεσία, νομίζω το πλαίσιο, είναι ότι θα πρέπει οι παραγωγοί να κάνουν ομάδες και να μπορούν να κάνουν συμβολαιακές και να έχουν και άλλα προνόμια μέσω των ομάδων. Αλλά, τέλος πάντων, κάποια στιγμή θυμάμαι, στο παρελθόν παλιά, ότι υπήρχαν αυτά τα συμβόλαια. Δηλαδή έκανα συμβόλαιο εγώ με εσάς ότι το Σεπτέμβρη θα μου φέρεις τη σταφίδα σου, ότι θα τη φέρεις σ' εμένα και ότι εγώ θα σου δώσω, ας πούμε, ένα ευρώ. Γιατί αλλιώς είναι και λίγο τζόγος…

(17:20 - 18:33)

Ι.Π. Σήμερα από τους παραγωγούς, επειδή έρχονται εδώ, τι ακούτε; Ποια είναι η γνώμη τους για το μέλλον της σταφίδας και ποια είναι και η δική σας; Ξαναρωτάω, το είπατε και λίγο πριν ότι δεν βλέπετε διάδοχη κατάσταση.

Α.Γ. Ναι, δεν βλέπω.

Ι.Π. Αυτό είναι κάτι που κυριαρχεί σε όλο το φάσμα...

Α.Γ. Είναι σπάνιες τώρα. Δηλαδή, τώρα κοιτάξτε να δείτε, άμα υπάρχουν παιδιά πίσω που είναι γύρω στα 30, κάπως λες ότι αυτός εντάχθηκε. Κάτω από αυτή την ηλικία νομίζω ότι θα είναι δύσκολο να ενταχθούν νέοι αγρότες.

Ι.Π. Χρειάζεται να γίνει κάτι από την πολιτεία; Κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσε να υπάρχει κάποια παρέμβαση, κάποια πολιτική που να ευνοήσει...

Α.Γ. Κοιτάξτε να δείτε. Υπάρχουν υπουργοί γεωργίας, αλλάζουν πολύ συχνά, ας καθίσουν τόσα κεφάλια και τόσα μυαλά να δούνε τι κάνουν… αν θέλουν αυτή την καλλιέργεια να υφίσταται στην Ελλάδα. Εάν δεν θέλουν, και ξέρουν αυτοί ότι η Ελλάδα μπορεί να προορίζεται σαν τουριστικός προορισμός και όχι σαν αγροτική παραγωγή, διότι υπάρχουν άλλες γείτονες χώρες που μπορούν να κάνουν αυτή τη δουλειά… δεν ξέρω… υπουργός δεν είμαι. Και ούτε θα γίνω ποτέ.

Ι.Π. Είστε επιχειρηματίας.

Α.Γ. Ναι. Όσο μου το επιτρέπει η κατάσταση να είμαι, θα είμαι.

(18:34 - 20:10)
Ι.Π. Σας αρέσει αυτή η ενασχόληση με τη σταφίδα;

Α.Γ. Πάρα πολύ.

Ι.Π. Τι είναι η σταφίδα για εσάς; Δηλαδή πώς θα χαρακτηρίζατε αυτό το προϊόν, έχοντας αυτή τη σχέση, δηλαδή να την παίρνετε από τον παραγωγό και να την διώχνετε στο εξωτερικό;

Α.Γ. Αυτό είναι που είμαι εγώ. Αυτό ξέρω να κάνω. Αυτό κάνω.

Τι αισθάνομαι, θα σας πω, όταν ανοίγει η πόρτα πίσω στην αποθήκη που μπορεί να έχω μέσα δύο χιλιάδες τόνους και να ευωδιάζει και μπαίνω μέσα και αυτή η μυρωδιά με συνοδεύει όλη μου τη ζωή. Όλη μου τη ζωή. Δηλαδή αυτή η μυρωδιά της κορινθιακής σταφίδας είναι υπέροχη μυρωδιά. Και χαίρομαι πολύ γιατί είναι ένα ιδιαίτερο προϊόν, το οποίο δυστυχώς εκτιμούν οι ξένοι περισσότερο από εμάς, τους Έλληνες. Και νομίζω ότι τους κάνουμε και ένα θείο δώρο να ταΐζουν τα παιδιά τους με την κορινθιακή μας σταφίδα.

Ι.Π. Που έχει και ισχυρισμούς υγείας…

Α.Γ. Τα πάντα όλα έχει. Superfood. Γιατί έγινε μόδα να το λέμε αυτό το superfood.

Όχι πως δεν το ξέραμε. Μία χούφτα σταφίδα μπορεί να σε κρατήσει ζωντανό και να καλύψει τις ημερήσιες θρεπτικές σου ανάγκες. Μία χούφτα σταφίδα καλύπτει πλήρως τις ανάγκες ενός οργανισμού. Επιβίωσε κόσμος στον πόλεμο, με τη σταφίδα όσοι βαστάγανε…

Στο στρατό μας δίναμε σταφίδα. Αλλά τέλος πάντων είναι ένα απαξιωμένο προϊόν στην Ελλάδα.

(20:13 - 22:18)

Ι.Π. Στο εργοστάσιο τι προσωπικό έχετε; Πόσα περίπου άτομα;

Α.Γ. Γύρω στα είκοσι άτομα.

Ι.Π. Δουλεύουν όλο τον χρόνο;

Α.Γ. Όχι, δουλεύουν περιστασιακά. Γιατί περιστασιακά επεξεργαζόμαστε κι εμείς. Και το προσωπικό που έρχεται περιστασιακά μόνιμο είναι. Είναι συντοπίτες μας οι οποίοι έχουν και κάποια άλλη παράλληλη εργασία. Είτε είναι αγρότες, είτε είναι νοικοκυρές, μαμάδες. Και μπορούν και έρχονται κάποιες μέρες του μήνα, του χρόνου, της εβδομάδας. Και εργαζόμαστε.

Ι.Π. Οι συσκευασίες που έχετε στα προϊόντα σας είναι μικρές, των 200;

Α.Γ. Οι συσκευασίες μας πρωτίστως είναι: κορινθιακή σταφίδα 12,5 κιλά κιβώτιο, σουλτανίνα 10κιλο κιβώτιο. Και μετά πάμε σε μικροσυσκευασίες που μπορούμε να έχουμε από 50 γραμμάρια μέχρι φορμάτ των 2 κιλών.

Ι.Π. Στο εξωτερικό τι προτιμούν;

Α.Γ. Εμείς είμαστε υπερχονδρέμποροι. Και στέλνουμε ολόκληρα κοντέινερ. Παλεταρισμένα και όχι. Δηλαδή μπορεί να είναι χύμα, τα κιβώτια τοποθετημένα μέσα σε ένα κουτί, σε ένα κοντέινερ. Ή μπορεί να είναι με παλέτες. Πλέον σήμερα προτιμάει η αγορά με τις παλέτες.

Γιατί δεν υπάρχει και εργατικό δυναμικό να ξεφορτώνει. Οπότε κάνουμε πιο εύκολη τη ζωή μας. Και φεύγουν έτσι, ο κύριος όγκος, το 90% της παραγωγής μας. Σε παλέτες. Για εξαγωγή. Ό,τι κάνουμε εδώ στην Ελλάδα είναι 200 γραμμάρια. Σουλτανίνα, Κορινθιακή. Για καταστήματα λιανικής, σούπερ μάρκετ. Δουλεύουμε και αρκετά private label. Για πολλές δημοφιλείς μάρκες, να το πω έτσι. Των σούπερ μάρκετ. Κυρίως βιολογικά.

(22:20 - 27:10)

Ι.Π. Εσείς είχατε ποτέ, η οικογένειά σας σταφιδοφυτεία;

Α.Γ. Όχι, ποτέ. Παρ' όλα αυτά έχουν συγγενείς μας. Και έχω τρυγήσει.

Και έχω απλώσει. Και έχω τρίψει.

Ι.Π. Υπήρχαν χρονιές για τους παραγωγούς, και για εσάς φυσικά, που να είναι πολύ άσχημες; Λόγω καιρικών συνθήκων;

Α.Γ. Ναι, οι τελευταίες.

Ι.Π. Λόγω του καύσωνα …

Α.Γ. Οι τελευταίες, θα το πω έτσι ... Παιδιά, παλιά ο τρύγος εδώ ήταν γιορτή. Γιορτή.

Μοσχοβόλαγε ο τόπος. Κανόνιζε η δικιά μου οικογένεια με τη δικιά σας οικογένεια. Να ξεκινήσουμε πρώτα από τα δικά σας.

Να τρυγήσουμε, να απλώσουμε, να αρχίσουμε στα δικά μας. Ή και παράλληλα. Και έτσι γινόταν η δουλειά. Και παραγόταν πολλή σταφίδα. Όχι τώρα που είναι δύο χούφτες και δεν ξέρουμε ποιος θα τις δουλέψει. Δεν υπάρχει εργατικό προσωπικό. Οι τιμές στην καλλιέργεια έχουν ανέβει πάρα πολύ. Όσον αφορά... Ξεκινάμε. Εργατικό προσωπικό και μεροκάματα, πετρέλαια και καλλιέργεια με τραχτέρ κ.λπ. Λιπάσματα, ψεκασμοί κ.λπ.

Κλάδοι, κορφοκόματα, στέρφα, καματέματα, να ‘ρθούμε να τρυγήσουμε. Ναι.

Είναι δύσκολο. Τώρα γίνεται με αγγαρεία όλο αυτό. Και επειδή με ρωτήσατε αν θα βάλει κάποιος αμπέλι, τι αβαντάζ μπορεί να έχει; Τώρα πλέον μπαίνουν οι τρυγητικές μηχανές. Ο καλλιεργητής μπορεί να κάτσει με τα ρούχα του χωρίς να λερωθεί καθόλου. Να κοιτάξει τη διαδικασία και να πληρωθεί.

Ι.Π. Ενώ στη σταφίδα δεν μπορεί να γίνει αυτό.

Α.Γ. Όχι, όχι.

Ι.Π. Θα χαλάσει.

Α.Γ. Η σταφίδα θέλει προσοχή, πώς τη βάζεις στο κοφίνι. Που δεν υπάρχουν πλέον κοφίνια με λινάτσες μέσα πια. Γιατί είχε και αυτό το σκοπό του. Η λινάτσα είχε να μην τραυματιστεί η ρόγα. Να απορροφήσει τα υγρά από κάποια εκχύμωση, πιθανή ενός τσαμπιού. Είχε τον σκοπό του. Να μην γίνουν όλα «πλιόβα», όπως λέμε εδώ στο χωριό μου.

Και επίσης θέλει να απλωθεί με προσοχή. Όχι να πετιόνται οι κλούβες στο κέντρο και μετά με την τσουγκράνα να το κάνουμε πέρα δώθε. Γιατί έτσι θα σπάσει η ρόγα.

Θα υπάρχει εκχύμωση και ένα πρώιμο ζαχάρωμα. Και δεν το θέλουμε.

Ι.Π. Εσείς εκπαιδεύετε κατά κάποιο τρόπο τους παραγωγούς;

Α.Γ. Κανονικά οι παραγωγοί θα πρέπει να με εκπαιδεύουν εμένα. Γιατί είναι μεγαλύτεροι και δεν θα πάω εγώ να τους δείξω τη δουλειά τους. Εγώ γνωρίζω ότι όλοι γνωρίζουν πώς πρέπει να γίνει η δουλειά.

Ι.Π. Και το κάνουν;

Α.Γ. Όχι δεν το κάνουν. Γιατί έχει γεράσει ο πληθυσμός. Και θα βάλουν κάποιον εργάτη. Και συνήθως άμα δεν υπάρχει ποιότητα από έναν παραγωγό που ξέρεις ότι μια ζωή ήταν νοικοκυραίος και τα έκανε όλα πολύ καλά, έχει πάντα πολύ καλή ποιότητα και βλέπεις μία μη συμμόρφωση σου λέει: «Ω, μωρέ εγώ δεν μπορώ και έβαλα τον εργάτη και του είπα έτσι και του είπα αλλιώς, αλλά δεν με ακούνε». Ναι.

Ι.Π. Οπότε μπορεί να τύχει να γυρίσετε και κάποιο μέρος μιας παραγωγής, μιας παραλαβής, πίσω.

Α.Γ. Για να είμαι ειλικρινής, πλέον δεν έχουμε την πολυτέλεια να το κάνουμε αυτό γιατί είναι ελάχιστες λιγοστές σταφίδες, αλλά έχουν υπάρξει χρονιές που υπήρξε μία διαφοροποίηση στην τιμή του προϊόντος.

Ι.Π. Και πλέον δεν την μακινάρουν οι παραγωγοί.

Α.Γ. Πλέον δεν την μακινάρουν. Εμείς ποτέ δεν... Α, ναι, οι παραγωγοί να την μακινάρουν… γιατί υπάρχουν και κάποιοι παραλήπτες, μεταποιητές που παλαιότερα, ως πρόσφατα νομίζω είχανε μάκινες στην παραλαβή, πηγαίνατε εσείς με την ποσότητα σας, την μακινάρανε έξω στο προαύλιο και σου έλεγε αυτό είναι απόρριμα, δεν το πληρώνεσαι, αυτό που βγήκε καθαρό από τη μάκινα μπροστά, το παραλαβαίνω και το πληρώνω. Εμείς δεν το είχαμε αυτό το συνήθειο ποτέ. Αγοράζουμε και τη φύρα δηλαδή.

Ι.Π. Η οποία πού διατίθεται μετά;

Α.Γ. Η οποία ποσότητα αυτή πάει για οξοποιία, ίσως και για οινοποιία, ίσως και για ζωοτροφή και ίσως και για λίπανση. Δηλαδή, ο μίσχος που βγάζουμε εμείς, μπορούμε να λιπάρουμε πάρα πολύ ωραία τα χωράφια μας.

Ι.Π. Οπότε μιλάμε για κυκλική οικονομία.

Α.Γ. Ναι, προσπαθούμε και γι' αυτό. Δεν θέλουμε να πετάμε κάτι. Δηλαδή αυτά είναι ημιβρώσιμα, που λέω κι εγώ.

(27:11 - 31:22)

Ι.Π. Ωραία… την εποχή του παππού σας, που είπατε ότι ήταν σταφιδομεσίτης. Σας είχε ποτέ πει ιστορίες, είχατε ακούσει ιστορίες που σας είχε μεταφέρει ο πατέρας σας;

Α.Γ. Έχω ακούσει ιστορίες με τα φορτηγά που μεταφέρανε τη σταφίδα σε σακιά και ποιος ξεφόρτωνε τα σακιά και ποιος το έκανε πιο γρήγορα και ποιος θα ανεβεί πάνω στην ντάνα τα σακιά. Εντάξει, αυτές μέσα από τα βουνά, δύσκολοι καιροί, με κάτι παλιοφορτηγά. Πιο πολλές ιστορίες από τα φορτηγά άκουγα. Που μένανε στις κορυφές, στις ράχες των βουνών.. και τέτοια. Έχω ακούσει και μια ιστορία πως ήτανε καλοντυμένοι οι κύριοι τότε στα εργοστάσια που παραλαμβάνανε σταφίδα. Και θυμάμαι μου είχε πει συγκεκριμένα ο πατέρας μου ότι είχε δει τον Σαρμά μία φορά, τον κύριο Θόδωρα, και φόραγε ένα παπούτσι κροκοδειλένιο… φιδίσιο, κάτι τέτοιο. Και του είχε κάνει εντύπωση.

Και λέει: «Παναγία μου, πού ήρθα εδώ; Τι λόρδοι είναι αυτοί;» Δεν είχαν παπούτσια τότε να φορέσουν. Φοράγαν κάτι παπούτσια με κάτι σόλες που τις έπαιρνε το ποτάμι… κι έλεγε: «Παναγία μου, να πάρω κι εγώ ένα παπούτσι τέτοιο». Παρ' όλα αυτά, ο πατέρας μου, ποτέ δεν πήρε φιδίσια ή κροκοδειλένια παπούτσια. Αλλά έχει μείνει αυτή η ιστορία.

Ι.Π. Ναι, τότε οι έμποροι… άρχισε να συγκροτείται μια καινούργια αστική τάξη.

Α.Γ. Μα οι άνθρωποι αυτοί είχαν και επαφές με το εξωτερικό, φαντάζομαι. Εδώ τώρα πάμε μία βόλτα στο εξωτερικό και παθαίνουμε πολιτισμικό σοκ, φαντάσου τότε.

Ι.Π. Και φυσικά έφεραν και πολλά. Πολλές συνήθειες. Το εμπόριο της σταφίδας έφερε και πολλά πράγματα από το εξωτερικό.

Α.Γ. Ναι, ναι.

Ι.Π. Και γυρνούσαν με μπακαλιάρο… και με πολιτισμό γενικότερα, όχι μόνο με τρόφιμα. Έφεραν και άλλες συνήθειες. Ναι, τότε οι σταφιδέμποροι ήταν μια τάξη...

Α.Γ. Ναι, από μόνη της. Μια κατηγορία μόνη της.

Ι.Π. Και στο Αίγιο και στο Πύργο και στη Μεσσηνία. Ναι. Παλιά η μεγαλύτερη παραγωγή πήγαινε στον ΑΣΟ, ο οποίος μετά την έδινε στους εμπόρους.

Α.Γ. Έτσι έγινε. Είχαμε και τα παρακρατήματα.

Ι.Π. Παρεμβάσεις κρατικές που προσπαθούσαν να δημιουργήσουν το σταφιδικό ζήτημα από τότε, από την εποχή της κρίσης. Τη μεγάλη κρίση στα τέλη του 19ου αιώνα. Σήμερα όμως δεν αντιμετωπίζουν οι πολιτικοί και η πολιτική τη σταφίδα ως ένα σημαντικό ζήτημα.

Α.Γ. Ακούστε να δείτε, τότε ο ξένος κόσμος για δύο πράγματα ενδιαφέρθηκε για την Ελλάδα. Για τα αρχαία μας και τη σταφίδα μας. Εν ολίγοις, έτσι.

Και τη σταφίδα γιατί την ονόμασαν currants; Γιατί τα currants είναι ένα φυτό στην Αγγλία. Όταν λοιπόν.. αυτή την ιστορία έχω ακούσει… όταν ψάχνανε εδώ πέρα για αρχαία, ήτανε και σταφίδες μέσα. Και αυτοί νομίζανε ότι ήταν αυτό το θάμνος Ναι, ναι, ναι, ναι. Αυτό το θάμνο, τα currants που έχουν, είναι αυτοφυή φαντάζομαι κι εκεί πέρα.

Και αυτοί τα τρώγανε, το είχανε περί πολλού. Σαν μύρτιλλο που είναι σαν... Και το είδαν εδώ πέρα κι έπαιρναν και αυτό το ονόμασαν Corinthian currants, Greek currants. Και τα παίρνανε… εγώ ξέρω για το Κατάκολο. Κιβώτια, ξύλινα, σταφίδα μέσα, Μάλτα και από Μάλτα Αγγλία.

Ι.Π. Ναι. Αυτό το έχουμε ακούσει και σ’ ένα συνέδριο πρόσφατα…

Α.Γ. Ναι, εγώ αυτή την ιστορία ξέρω. Νομίζω ότι είχα και φωτογραφίες τώρα από αυτά,. Άμα τις βρω, θα σας τις σκανάρω και θα σας στείλω.

(31:25 - 35:01)

Ι.Π. Θυμάστε κάτι άλλο έτσι από όλη αυτή την εμπειρία που έχετε, από τη σταφίδα ή από ιστορίες που έχετε ακούσει;

Α.Γ. Θυμάμαι ότι δεν μόνιασε ποτέ κανείς με κανέναν. Δηλαδή μια ζωή υπήρχε μια κόντρα, που δεν θα έπρεπε να γίνεται αυτό. Εγώ είμαι η μοναδική γυναίκα τώρα στον κλάδο που ασχολείται και τους το λέω συνέχεια. Παίρνω τηλέφωνο. Ρε παιδιά, γιατί δεν συνεννούμαστε. Ένα προϊόν έχουμε. Πέντε νοματαίοι είμαστε.

Ι.Π. Είναι συγκεκριμένες περιοχές που μπορεί να γίνει στην Ελλάδα. Με αυτή την ποιότητα. Υπήρχε κι από παλιά αυτή η διαφοροποίηση σε ποιότητες η Gulf, η Provincial και η Vostizza;

Α.Γ. Είναι θέμα μάρκετινγκ.

Ι.Π. Νομίζω ότι αυτό είχε περάσει από κάποιο παλιό διάταγμα.

Α.Γ. Κανένα διάταγμα. Καταργηθήκαν οι περιοχές. Δεν υφίσταται. Ήταν νούμερο ένα η Αιγιάλεια. Νούμερο δύο Κόρφος, Gulf, εμείς εδώ, Κορινθία. Νούμερο τρία Πύργος, Ζάκυνθος, Καλαμάτα και λοιπά Πατρών. Αυτές ήταν οι τρεις κατηγορίες. Ποιοτικά. Η Αιγιάλεια δεν μπορούσε να πάρει από άλλες περιοχές. Ήταν κλειστή περιοχή. Εμείς μπορούσαμε να πάρουμε από το Αίγιο για βελτίωση προϊόντος, αλλά δεν μπορούσαμε να πάρουμε από Καλαμάτα, Πύργο και τα λοιπά. Έτσι πήγαινε η δουλειά.

Ι.Π. Και πότε καταργήθηκαν οι ζώνες; Πάνε πάρα πολλά χρόνια;

Α.Γ. Πάνε πολλά χρόνια. Μου διαφεύγει η ακριβής ημερομηνία.

Ι.Π. Λίγο πριν από το 2000, όχι;

Α.Γ. Ναι, ναι, κάπου εκεί. Και μετά έγινε το μπάχαλο.

Ι.Π. Πιστεύετε ότι υπάρχει μέλλον για τη σταφίδα, αν αλλάξουν κάποια πράγματα;

Α.Γ. Κοιτάξτε, θα υπάρξει ένα μέλλον. Σίγουρα για τη σταφίδα θα υπάρξει μέλλον. Μπορεί να υπάρξει μέλλον για τη σταφίδα. Για τον κόσμο γύρω από τη σταφίδα δεν θα υπάρξει μέλλον. Δηλαδή δεν θα μπορούν να υπάρχουν 5, 10, 15 μεταποιητικές επιχειρήσεις. Θα πρέπει να μείνει μία, άντε και άλλη μία, για να μην το κάνουμε μονοπώλιο. Τώρα, αν με ρωτάτε ποιοι θα είναι αυτοί, δεν ξέρω να σας απαντήσω. Θα συρρικνωθεί η δουλειά. Μέλλον θα υπάρχει και θα υπάρχει… τώρα θα είμαστε χαζοί και αν πλέον συρρικνωθεί και άλλο η παραγωγή και η απόδοσή της κι εμείς επιμένουμε να τη στέλνουμε με χαρτοκιβώτια των 30 κιλών στο εξωτερικό, χύδην, ό,τι να ‘ναι. Θα πρέπει να γίνει άλλη κατεύθυνση. Μικροσυσκευασία… πάρτηνε, φίλε από την Ελλάδα, έτσι με την υπεραξία της. Γιατί να στη δώσω με ένα κιβώτιο ξύλινο; Φάτε παιδιά της Αγγλίας… και της Ελλάδας φάτε ποπ κορν…

Ι.Π. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο σας.

Α.Γ. Α, τελειώσαμε [γέλιο]. Να είστε καλά, εγώ ευχαριστώ!

Ι.Π. Εκτός αν θέλετε να πείτε κάτι άλλο;

Α.Γ. Όχι, τι να πω. Πολλά νομίζω είπα.

Ι.Π. Θα μπορούσαμε να λέμε πάρα πολλά, αλλά… Ευχαριστούμε!

Ηλεία

(14)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Ανδρέας Βαρώτσος (Α.Β.)

Διάρκεια συνέντευξης 50:41

(0:00 - 3:04)

Α.Β. Ναι, γεια σας και από μένα. Λέγομαι Ανδρέας Βαρώτσος. Κατάγομαι από την Αλφειούσα, Ηλείας. Γεννήθηκα το 1953. Το 1971 πέρασα στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών. Ήταν επιλογή μου να γίνω γεωπόνος, γιατί θεωρούσα ότι θα μπορούσα να βοηθήσω με τις γνώσεις μου τους αγρότες. Συνέχισα, μετά τελείωσα και την Ανωτάτη… την ΑΣΟΕΕ, το Οικονομικό Τμήμα της ΑΣΟΕΕ. Ήμουνα υπάλληλος στο Υπουργείο τότε Συντονισμού και Εθνικής Οικονομίας, μετά για έργα δημοσίων επενδύσεων και κυρίως αγροτικά, όπως εγγειοβελτιωτικά και διάφορα άλλα αγροτικά project. Έχω κάνει και κάποιες κοινωνικο-οικονομικές μελέτες για αυτά τα έργα, με τη βοήθεια και της Ευρωπαϊκής και της τότε Διεθνούς Τράπεζας, γιατί τότε παρακολουθούσαμε τα έργα που χρηματοδούνταν από αυτές τις τράπεζες.

Μετά ήρθα με απόσπαση στη Διεύθυνση Γεωργίας Ηλείας, σαν γεωπόνος στις αρχές δεκαετίας του 1990, και τότε ξεκίνησε το πρόγραμμα για τη βιολογική γεωργία και ήμουνα ο πρώτος χειριστής του προγράμματος της βιολογικής γεωργίας. Παράλληλα, κάναμε και την Ένωση Βιοκαλλιεργητών Ηλείας και ήταν οι πρώτοι βιοκαλλιεργητές που υπήρχαν στη δεκαετία του 1990 και στην Ηλεία αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα. Η Ένωση….τώρα, μετά από ένα διάστημα που δεν ήμουνα εδώ, είμαι και τώρα πάλι πρόεδρος της Ένωσης Βιοκλλιεργητών Ηλείας. Προσπαθούμε να αναδείξουμε την βιολογική γεωργία και τα βιολογικά προϊόντα. Έχουμε κάνει και μία μικρή αγορά βιοκαλλιεργητών εδώ στον Πύργο και παράλληλα, το 2017, ξεκινήσαμε να… δημιουργήσαμε τον Όμιλο Φίλων της Σταφίδας. Ο Όμιλος Φίλων της Σταφίδας δημιουργήθηκε από την… απόφοιτους του Γυμνασίου Αρρένων Πύργου… βασικά που αποφοίτησαν από το γυμνάσιο το 1971. Και υπήρχε λόγος που έγινε αυτός ο όμιλος. Τώρα, εγώ μεγάλωσα στην...

(3:04 - 4:28)

Ι.Π. Πριν μου πείτε, πριν πάμε στα παιδικά σε χρόνια. Οι βιοκαλλιεργητές Ηλείας, τι προϊόντα καλλιεργούν;

Α.Β. Καλλιεργούν εκτός από τα γνωστά προϊόντα που καλλιεργούν και γενικότερα στην Ελλάδα… δηλαδή, καλλιεργούν ελιές για λάδι, βασικά για λάδι.

Ι.Π. Βρώσιμες;

Α.Β. Βρώσιμες, η Ηλεία δεν έχει πάρα πολλές ελιές, οπότε δεν ασχολούνται με αυτό. Κυρίως ελιές, καλλιεργούν και εσπεριδοειδή, λίγοι καλλιεργούν σταφίδα βιολογική.

Ι.Π. Τι ποσοστό είναι;

Α.Β. Πολύ μικρό ποσοστό. Είναι πέντε-έξι βιοκαλλιεργητές που καλλιεργούν σταφίδα, αλλά παλιοί αγρότες που έχουν ασχοληθεί με τη σταφίδα. Και καλλιεργούν και λίγοι κηπευτικά.

Και γι' αυτό έχουμε και την αγορά των... Και μάλιστα, οι πρώτοι που είχαν δημιουργήσει και την αγορά της Καλαμάτας, την βιολογική αγορά της Καλαμάτας, με πρωτοβουλία του τότε δημάρχου του κ. Νίκα, ήταν βασικά από την Ηλεία. Γιατί ενώ στη Μεσσηνία υπήρχαν λίγοι βιοκαλλιεργητές, αυτοί δεν είχαν κηπευτικά. Οι βιοκαλλιεργητές που στήριξαν την αγορά της Καλαμάτας, τη βιολογική, ήταν βασικά από την Ηλεία.

(4:29 - 10:04)

Ι.Π. Μάλιστα. Πάμε λοιπόν πίσω. Στα παιδικά χρόνια… Αλφειούσα. Η Αλφειούσα πόσο κοντά είναι στον Πύργο;

Α.Β. Η Αλφειούσα είναι δέκα χιλιόμετρα από τον Πύργο. Είναι στην επαρχία Ολυμπίας, δηλαδή από την άλλη πλευρά του Αλφειού, προς την επαρχία… Και είναι στον δρόμο που απέχει δέκα χιλιόμετρα από την Ολυμπία και δέκα χιλιόμετρα από τον Πύργο. Η Αλφειούσα είναι ένα από τα σταφιδοχώρια από παλιά και έχει παραμείνει, παρόλο τη μείωση της καλλιέργειας, έχει παραμείνει ακόμα ένα από τα σταφιδοχώρια της Ηλείας. Μεγαλώσαμε λοιπόν στις σταφίδες. Το κύριο εισόδημα τότε των γονιών μας ήταν η σταφίδα.

Αλλά εκείνο που παρατήρησα, όταν κάναμε μια προσπάθεια να δημιουργήσουμε τον Όμιλο και απευθυνθήκαμε σε πολύ κόσμο, πάρα πολλοί επαγγελματίες, όπως δικηγόροι, μηχανικοί κ.λπ., στους οποίους είχαμε απευθυνθεί και οι υπάλληλοι είχαν μνήμες από τη σταφίδα. Είχαν μεγαλώσει και είχαν σπουδάσει από το εισόδημα από τη σταφίδα. Ζήσαμε λοιπόν όλο αυτό και γι' αυτό κάναμε και τον Όμιλο, της σταφίδας.

Ι.Π. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια; Ήταν αποκλειστικό επάγγελμα των γονιών σας ή ήταν...

Α.Β. Ουσιαστικά οι γονείς μας στηριζόντουσαν στο εισόδημα τους από τη σταφίδα. Και γι’ αυτό ήταν… επειδή ήταν αποκλειστικά, ήταν και όλη η οικονομική τους κατάσταση εξαρτιόταν δηλαδή από την παραγωγή της χρονιάς. Αν η παραγωγή ήταν καλή, η παραγωγή από τις καιρικές συνθήκες και από την τιμή της σταφίδας βέβαια. Αλλά παρόλα αυτά είχαν τη δυνατότητα να σπουδάσουν τα παιδιά τους, όσοι ενδιαφέροντουσαν βέβαια, με το εισόδημα που είχαν από τη σταφίδα. Ζούσαμε τη σταφίδα, ζούσαμε στις εξοχές το καλοκαίρι. Γιατί στις εξοχές; Γιατί τότε και τα παλιά χρόνια δεν υπήρχε δυνατότητα, όπως τώρα να έχει τα αλώνια να τα προστατεύσεις από τις καιρικές συνθήκες με τα νάιλον. Και γι' αυτό λοιπόν έπρεπε να μείνουνε στην εξοχή, ούτως ώστε όταν οι καιρικές συνθήκες ήταν άσχημες, να προλάβουν να σκεπάσουνε τις σταφίδες. Γι' αυτό λοιπόν το χωριό ουσιαστικά, κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, όλο το καλοκαίρι ήταν έξω, στα λεγόμενα εξοχικά, στα αγροτόσπιτα. Και είχαν βέβαια εκεί, είχαν και

τη δυνατότητα να καλλιεργούν και κηπευτικά, και υπήρχε και η δυνατότητα να έχουν νερό σε σχέση με το τώρα που έχουνε μειωθεί οι βροχοπτώσεις, με τα πηγάδια και με τα … Δηλαδή, πήγαιναν τον Ιούλιο στις εξοχές και γύριζαν τον Σεπτέμβριο όταν ξεκινούσανε τα σχολεία. Και κάποιοι δηλαδή πήγαιναν στο σχολείο και από την εξοχή με τα λεωφορεία.

Κι εγώ, αλλά και οι άλλοι συμμαθητές που συζητάμε, συμμετείχανε και σε όλες τις εργασίες. Βοηθούσαμε τους γονείς μας στις διακοπές και του… κυρίως του Πάσχα, αλλά και όλο το καλοκαίρι, στο να τους βοηθάμε στο να ραντίζουνε τη σταφίδα, στο να χαρακώνουνε τη σταφίδα, στον τρύγο βέβαια είμαστε όλοι εκεί. Τρυγούσαμε πάρα πολλές μέρες… και δεκαπέντε μέρες… ο οποίος τρύγος ξεκινούσε ουσιαστικά γύρω στα τέλη Ιουλίου και τελείωνε στις αρχές Σεπτέμβριου. Γιατί ήταν και πολλά αυτά. Και είχανε τώρα βέβαια και τις δανεικαριές που λέμε, η οποία ήταν πάρα πολύ έξυπνη… καταμερισμός του χρόνου. Γιατί κάποιος που δεν είχε σταφίδα βοηθούσε στην περίοδο της σταφίδας και αυτοί που είχαν βοηθηθεί τον βοηθούσανε είτε για τις ελιές είτε για κάποιες άλλες καλλιέργειες.

Ι.Π. Χρειαζόσασταν και εργάτες, παίρνατε και εργάτες εκτός από τις δανεικαριές.

Α.Β. Κυρίως με τις δανεικαριές και με τη βοήθεια των συγγενών, καλύπταμε τις ανάγκες. Ήταν πολύ λίγοι οι εργάτες που χρειαζόμαστε. Γιατί ήταν και μεγάλο το διάστημα που τρυγούσαμε τη σταφίδα. Δηλαδή, δουλεύαμε και στα δικά μας κτήματα αλλά και στων συγγενών και των φίλων με τις δανεικαριές ένα μήνα και πάνω με τον τρύγο της σταφίδας. Ενώ τώρα έχει μειωθεί πάρα πολύ και με τα μηχανικά μέσα, αλλά έχει μειωθεί και η παραγωγή της σταφίδας. Αλλά τότε βέβαια ήταν και τα περισσότερα χειρωνακτικά.

(10:04 - 19:07)

Ι.Π. Τη σταφίδα, πού τη διέθεταν τότε οι γονείς σας;

Α.Β. Τη διέθεταν κυρίως στον ΑΣΟ. Στην Αλφειούσα υπήρχαν αποθήκες σταφίδας, πολύ καλές, μια κατασκευή στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η οποία έγινε με την προσωπική εργασία των παραγωγών. Εγώ μπορώ να πω ότι είναι μνημείο, και σαν κτίσματα, είχε τρεις δίρριχτες κατασκευές μεγάλες, και σαν κτίσμα, αλλά και σαν προσπάθεια, συλλογική προσπάθεια, για να φτιάξουν κάτι το οποίο θα ωφελούσε όλους. Και από τα αρχεία του πιστωτικού συνεταιρισμού βλέπαμε εκεί ότι υπήρχαν… μεγάλη αλληλεγγύη μεταξύ των παραγωγών, όπως και με την προσωπική εργασία που υπήρχαν για την κοινότητα. Δεν ξέρω αν ξέρετε, ήταν υποχρεωμένοι οι κάτοικοι στα χωριά τότε να αφιερώσουν μία, δύο ή τρεις μέρες το χρόνο, προσφέροντας προσωπική εργασία για κάποια έργα της κοινότητας.

Και αυτό με τις μαρτυρίες των παραγωγών τότε, αυτές οι αποθήκες έγιναν με την προσωπική εργασία και κουβαλώντας την πέτρα και χτίζοντας τις αποθήκες, οι οποίες αποθήκες χρησιμοποιούνταν μετά από τον ΑΣΟ, και για την συγκέντρωση της σταφίδας, αλλά και μετά και για την προμήθεια των υλικών, των λιπασμάτων ειδικά του χαλκού, που τα αποθήκευαν εκεί για να διευκολύνουν τους παραγωγούς.

Ι.Π. Και σταφιδόπανα, φαντάζομαι, που διέθετε ο ΑΣΟ.

Α.Β. Και σταφιδόπανα, ο ΑΣΟ…

Ι.Π. Αυτές οι αποθήκες σήμερα πού ανήκουν;

Α.Β. Δυστυχώς ανήκαν στο συνεταιρισμό. Τώρα ο τοπικός συνεταιρισμός έχει αδρανοποιηθεί και χρησιμοποιούνται με πρωτοβουλίες πολιτών του χωριού ένα μέρος τους για κάποιες πολιτιστικές δραστηριότητες. Δεν χρησιμοποιούνται για τη σταφίδα.

Έγινε μία απόπειρα να χρησιμοποιηθούν, να συγκεντρώνουν οι παραγωγοί τη σταφίδα τότε στη δεκαετία του '10, στη περίοδο της κρίσης, ούτως ώστε να μπορούν να διαπραγματευθούν μετά συνολικά το προϊόν με τους εμπόρους και εξαγωγείς αλλά δυστυχώς δεν καρποφόρησε. Ήταν έτσι ένα-δύο χρόνια που προσπαθήσανε αλλά δυστυχώς δεν καρποφόρησε. Και αυτό ήταν και από την νοοτροπία και από την καχυποψία των παραγωγών και από αυτή την έλλειψη συνεργασίας και αλληλεγγύης που διέπει τώρα πλέον όλο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα στην περιοχή μας.

Ι.Π. Η οποία όμως παλιότερα υπήρχε; Ήταν έντονη;

Α.Β. Ήταν πολύ έντονη.

Ι.Π. Ήταν πολύ έντονη και η καχυποψία και ένας φόβος και μια επιφύλαξη να συνεργαστούν μεταξύ τους οι παραγωγοί. Έμποροι υπήρχαν τότε στην… εννοώ την εποχή που είχαν οι γονείς σας τη σταφίδα; Έμποροι στην περιοχή την ευρύτερη που αγόραζαν σταφίδα; Θυμάστε, ξέρετε, είχατε ακούσει;

Α.Β. Είχαμε ακούσει αλλά κυρίως πολλές φορές τη σταφίδα όταν υπήρχε περίσσευμα ή δεν ήταν σε καλή ποιότητα τη δίνανε και στην Ένωση. Υπήρχε και η Ένωση η οποία ήταν σε πολύ καλή κατάσταση τότε. Η Ένωση Ηλείας Ολυμπίας και είτε και αυτή έπαιρνε σταφίδα… Μάλιστα τα τελευταία χρόνια είχε κάνει και ένα σύγχρονο σταφιδεργοστάσιο, το οποίο δυστυχώς τώρα έχει κλείσει και αυτό. Αυτό είναι στην είσοδο του Πύργου, το σταφιδεργοστάσιο. Αλλά ο ΑΣΟ είχε εγκαταστάσεις και στο Επιτάλιο, εκεί στην Αλφειούσα αλλά και σε πάρα πολλά μέρη της… εκεί γύρω. Όπως ξέρετε και στον Πύργο είχε, υπήρχε και το Ινστιτούτο του ΑΣΟ, σταφίδας στον Πύργο. Υπήρχαν εδώ στο κέντρο του Πύργου οι αποθήκες του ΑΣΟ με το εργοστάσιο επεξεργασίας και από εκεί ξεκινούσαν… η γραμμή για το Κατάκολο. Η γραμμή Πύργου-Κατακόλου ήταν η δεύτερη γραμμή στην Ελλάδα σιδηροδρομική μετά την Αθήνα-Πειραιά, για να εξυπηρετεί τη σταφίδα. Η Ένωση λοιπόν έκανε και… πολλές φορές έπαιρνε και ο ΑΣΟ, έπαιρνε τη σταφίδα για να κάνει κρασί ή για οινόπνευμα. Τη χρησιμοποιούσε… αυτά που δεν ήταν καλής ποιότητας.

Ι.Π. Για τι έκταση μιλάμε, τι έκταση περίπου είχαν οι γονείς σας τότε, θυμάστε;

Α.Β Ναι, ήταν από δέκα στρέμματα, κατά μέσον όρο ήταν γύρω στα δέκα στρέμματα.

Ι.Π. Τόσο είχαν κι οι υπόλοιποι; Οι μεγάλοι;

Α.Β. Μέσος όρος. Οι μεγάλοι… να είχαν τα είκοσι στρέμματα, όχι και παραπάνω. Υπήρχαν εξαιρέσεις βέβαια που κάποιοι παλιότερα ήταν σαν τους τσιφλικάδες, είχαν πολλά στρέμματα και χρησιμοποιούσαν εργάτες οι οποίοι εργάτες ερχόντουσαν από την ορεινή Αρκαδία, από τη Γορτυνία και όπως στο Αίγιο, είχα ακούσει, ερχόντουσαν από την Ήπειρο.

Ερχόντουσαν από εκεί οι εργάτες που καθόντουσαν εδώ, στην περίοδο… όταν σκάβανε τις σταφίδες, πριν βγούνε οι μηχανές και τα ζιζανιοκτόνα, όταν σκάβανε τις σταφίδες και κατεβαίναν πάλι στον τρύγο της σταφίδας. Αυτοί οι μεγαλοτσιφλικάδες, ας το πούμε…

Η σταφίδα δεν μπορούσε βέβαια να καλλιεργηθεί σε πολύ μεγάλη έκταση, γιατί δεν ήταν μεγάλη καλλιέργεια όπως είναι τα σιτηρά. Αλλά υπήρχαν κάποιοι τέτοιοι οι οποίοι χρησιμοποιούσαν εργάτες που σκάβανε. Μπορώ να πω ότι ο μέσος όρος… βέβαια ήταν και σε πολλά κομμάτια η σταφίδα τότε. Ήταν μοιρασμένος ο κλήρος σε πολλά τεμάχια.

Ι.Π. Πεδινές περιοχές κατά κύριο λόγο;

Α.Β. Ήταν πεδινές και ημιορεινές περιοχές. Και αυτό έχει το ιδίωμα η σταφίδα. Θα το πούμε και στα χαρακτηριστικά της, ότι μπορεί να καλλιεργηθεί και σε ημιορεινές περιοχές εκεί όπου δεν μπορεί να καλλιεργηθεί παρά μόνο η ελιά. Εκεί λοιπόν υπήρχαν, μπορώ να πω, ο μέσος όρος ήταν 10-12 στρέμματα με πάρα πολλά, τουλάχιστον 5 αγροτεμάχια η κάθε ιδιοκτησία, η κάθε γεωργική εκμετάλλευση. Και βέβαια τότε με τα πρωτόγονα μέσα, ραντίζανε με την ψεκαστήρα της πλάτης, σκάβανε με τις αξίνες. Βέβαια τότε οι αγρότες δεν είχαν… βέβαια έξοδα όσον αφορά τις εισροές. Το πολύ πολύ είναι να είχαν λίγα έξοδα για το λίπασμα και να αγοράσουν το χαλκό και το θειάφι. Ενώ τώρα τα έξοδα είναι πάρα πολλά, τα μηχανήματα, χρησιμοποιούν πάρα πολλά λιπάσματα. Τότε χρησιμοποιούσαν και τις κοπριές από τα ζώα, χρησιμοποιούσαν… Η σταφίδα δεν χρειαζόταν τότε και πολλά λιπάσματα. Γιατί μπορούμε να πούμε ότι δεν είχαν υποβαθμιστεί τα εδάφη με τον τρόπο που τις καλλιεργούσαν. Είχαν παραμείνει τα εδάφη της σε αρκετά καλό επίπεδο. Τώρα δυστυχώς η σταφίδα με τα λιπάσματα, τα ζιζανιοκτόνα και τη συνεχή κατεργασία, τα εδάφη της έχουν υποβαθμιστεί. Αυτά τα λέω σαν γεωπόνος. Σαν γεωπόνος και ειδικά σαν βιοκαλλιεργητής. Τότε λοιπόν δεν χρειαζόταν ούτε πολλά λιπάσματα γιατί τις βοηθούσαν και με τις κοπριές και πολύ λίγα φυτοφάρμακα.

Ι.Π. Οπότε εσείς μέχρι να τελειώσετε το σχολείο κάθε καλοκαίρι πηγαίνατε στη σταφίδα;

Α.Β. Κάθε καλοκαίρι ήμουν στη σταφίδα, ναι.

(19:08 - 27:12)

Ι.Π. Μετά ξεκινήσατε σπουδές. Σας οδήγησε λίγο, νομίζω μου το είπατε και πριν, να επιλέξετε σπουδές στη γεωπονική, η ενασχόλησή σας, η εμπειρία σας, το βίωμά σας από την καλλιέργεια της σταφίδας;

Α.Β. Έβλεπα, ναι, τους αγρότες να δοκιμάζονται πάρα πολύ. Παρόλα ότι ήταν άνθρωποι του μόχθου, ήταν πάρα πολλοί συνεπείς σε αυτό που έκαναν. Ήταν αφοσιωμένοι σε αυτό και έβλεπα και στο σχολείο που πήγαινα στον Πύργο τους αγρότες να έρχονται στον Πύργο φτωχικά ντυμένοι, αλλά πάντα σε καλή κατάσταση. Μπορεί το παντελόνι του να ήταν ραμμένο, αλλά ήταν όμως καθαροί, ήταν περιποιημένοι και πολύ ευγενικοί απέναντι και στις δημόσιες υπηρεσίες. Οι αγρότες τότε είχαν αποδεχτεί το επάγγελμά τους και προσπαθούσαν με τρόπους ηθικούς και ακέραιους να προωθήσουν το… αυτό… ήθελα με αυτόν τον τρόπο, έκανα την

επιλογή να βοηθήσω με τις γνώσεις μου να έχουν καλύτερο εισόδημα και καλύτερη εξέλιξη σαν αγρότες.

Ι.Π. Μετά λοιπόν σπουδάσατε, διοριστήκατε, μείνατε φαντάζομαι στην Αθήνα για αρκετά χρόνια. Ερχόσασταν τα καλοκαίρια μετά, υπήρξε ένα κενό;

Α.Β. Ναι, ο πατέρας μου κράτησε τη σταφίδα μέχρι τα εβδομήντα του χρόνια, όταν εγώ είχα τελειώσει το πανεπιστήμιο και ήμουνα εργαζόμενος. Μετά την έδωσε σε κάποιους νεότερους σαν μισακή και εγώ μετά όταν τελείωσα, την παρέλαβα από αυτούς και την ανανέωσα τη σταφίδα, γιατί πίστευα στη σταφίδα και μάλιστα όταν την ανανέωνα τη σταφίδα, ένας αγρότης που ήρθε να βοηθήσει, συνηθισμένοι από την παλιά αυτή, όταν εγώ ξεκίνησα να την ανανεώνω τη σταφίδα προστρέξανε την ημέρα που βάζαμε την καινούρια σταφίδα πέντε-έξι αγρότες, ένας μάλιστα μολόγησε ο Αντρέας για να βάζει την καινούρια σταφίδα κάτι ξέρει και δεν μετάνοιωσα και πιστεύω… γιατί πιστεύω σε αυτό. Επειδή την έζησα τη σταφίδα και επειδή ήμουνα κοντά στη σταφίδα και επειδή όταν ήμουνα εδώ στη Διεύθυνση Γεωργίας έζησα το μόχθο των αγροτών και είδα ότι η σταφίδα έχει τη θέση της, παρόλες τις νέες καλλιέργειες που ξεκίνησαν οι αγρότες εδώ στην περιοχή. Έγιναν τα αρδευτικά στις αρχές της δεκαετίας του ‘70 του Αλφειού και του Πηνειού, ξερίζωσαν τις σταφίδες εκεί που υπήρχαν τα αρδευτικά και άρχισαν να βάζουν καλαμπόκι, να βάζουν τριφύλλια και μετά να βάζουν καρπούζια. Τώρα έχουν και τις φράουλες στον κάμπο της Ηλείας. Παρ' όλα αυτά διαπίστωσα και διαπιστώνω ότι η σταφίδα έχει τη θέση της στην περιοχή της Ηλείας. Και γιατί το λέω αυτό; Η σταφίδα έχει τα εξής χαρακτηριστικά… να μπούμε τώρα στην αυτή… γιατί πιστεύω επειδή είχε παρελθόν έχει παρόν αλλά έχει και μέλλον. Η σταφίδα καταρχάς είναι ένα προϊόν το οποίο έχει το απόλυτο συγκριτικό πλεονέκτημα παγκοσμίως. Μαύρη κορινθιακή σταφίδα υπάρχει στη βορειοδυτική Πελοπόννησο και στη Ζάκυνθο και ελάχιστη στην Κεφαλονιά, δηλαδή από τη Μεσσηνία μέχρι την Κορινθία, την Νεμέα και στη Ζάκυνθο και λίγη στην Κεφαλονιά. Πουθενά αλλού στον κόσμο. Με βάση τη βιογραφία δηλαδή δεν υπάρχει. Έχουν αποπειραθεί να κάνουν τη μαύρη σταφίδα και αλλού αλλά δεν έχουν πετύχει δηλαδή αυτό το προϊόν, τη μαύρη κορινθιακή σταφίδα. Επομένως, και όπως λέω χαρακτηριστικά, ελιές και λάδι γίνονται και αλλού σε όλη τη λεκάνη της Μεσογείου και μάλιστα τώρα τελευταία και άλλες χώρες όπως η Πορτογαλία η Τυνησία, η Τουρκία έχουν αυξήσει πολύ τις εκτάσεις και την παραγωγή του λαδιού πέρα από την Ισπανία.

Ι.Π. Και καλό λάδι…

Α.Β. Και καλό λάδι. Μάλιστα και η Τυνησία έχει σε μεγάλο ποσοστό βιολογικό λάδι. Λάδι λοιπόν υπάρχει και αλλού, καρπούζια υπάρχουν και αλλού, φράουλες υπάρχουν και αλλού, ελιές υπάρχουν και αλλού, αλλά σταφίδα δεν υπάρχει πουθενά αλλού. Αυτό είναι βασικό. Το δεύτερο είναι ότι η σταφίδα μπορεί να καλλιεργηθεί σε οριακά εδάφη, όπως λέω, δηλαδή σε ημιορεινά εδάφη και εκεί που δεν είναι αρδευόμενα. Η σταφίδα λοιπόν τώρα έχει περιοριστεί σε αυτά τα εδάφη και αν δεν κρατηθεί η τιμή της και εκριζωθεί η σταφίδα, τότε η μόνη εναλλακτική καλλιέργεια σε αυτά τα εδάφη είναι η ελιά. Η ελιά θα έχει δύο μειονεκτήματα: το πρώτο μειονέκτημα είναι δεν μπορεί να έχεις όλο σου το εισόδημα, να το στηρίξεις σε ένα προϊόν, γιατί δεν κάνεις διασπορά του ρίσκου, όπως λέμε, δεν μπορείς να βάλεις όλα τα αβγά στο ίδιο αυτό,

όπως λένε οι παλιοί, και το δεύτερο είναι, όπως είπαμε, λάδι υπάρχει και αλλού και επομένως δεν εξαρτάται από την παραγωγή της Ελλάδας η τιμή του λαδιού, εξαρτάται από την παραγωγή της Ισπανίας, από την παραγωγή… και των άλλων χωρών. Τώρα η Τουρκία μας ανταγωνίζεται, η Πορτογαλία έχει φτάσει αυτό, η Τυνησία, το Μαρόκο. Επομένως δεν μπορεί να υπάρχει υποκατάστατο της σταφίδας σε αυτά τα εδάφη που καλλιεργείται η σταφίδα. Ένα άλλο που ξεχνάμε είναι ότι η σταφίδα έχει συντηρήσει το τοπίο στις περιοχές. Είναι χαρακτηριστικό ότι το τοπίο εδώ στην περιοχή που καλλιεργείται η σταφίδα είναι παρόμοιο με της Τοσκάνης. Η Τοσκάνη θεωρείται το καλύτερο αγροτικό τοπίο στον κόσμο. Η Τοσκάνη δεν πουλάει μόνο λάδι, κρασί, αυτά τα προϊόντα, πουλάει το τοπίο της. Είναι χαρακτηριστικό, όταν φιλοξένησα μια Γαλλίδα εδώ στην … και περάσαμε από τα μέρη της Αλφειούσας, της είπα κάποια στιγμή ότι… λέει είναι πολύ ωραίο το τοπίο, μονολόγησε, και της είπα ναι, μοιάζει με την Τοσκάνη και μου απάντησε ότι δεν μοιάζει με την Τοσκάνη, είναι καλύτερο από το τοπίο της Τοσκάνης. Αυτό λοιπόν το έχουμε παραβλέψει. Εάν λοιπόν… η σταφίδα επίσης είναι και μια ζώνη για την προστασία από τις πυρκαγιές. Αν φύγει η σταφίδα, τότε οι πυρκαγιές, η φωτιά μπορεί...

(27:13 - 35:35)

Ι.Π. Δημιουργεί φυσικές αντιπυρικές ζώνες.

Α.Β. Ακριβώς, φυσικές αντιπυρικές ζώνες. Η σταφίδα δεν μπορεί να περάσει … αν έχετε προσέξει και στην περιοχή του Αιγίου αλλά και εδώ όπου υπάρχει σταφίδα υπάρχει αντιπυρική ζώνη. Αυτά λοιπόν δυστυχώς τα έχουμε παραβλέψει. Επομένως και πέρα των άλλων ότι η σταφίδα είναι ένα superfood, είναι ένα λειτουργικό τρόφιμο το οποίο μεταξύ των άλλων έχει και την ρεσβερατρόλη, είναι μια αντιοξειδωτική ουσία η οποία έχει ανακαλυφθεί την τελευταία δεκαετία ουσιαστικά και σύμφωνα με μερικούς ερευνητές και γιατρούς στο εξωτερικό η ρεσβερατρόλη είναι η πηγή της νεότητας, «the fountain of youth». Η σταφίδα λοιπόν και το κόκκινο κρασί είναι πλούσια σε ρεσβερατρόλη, δεν ξέρω αν έχετε ακούσει και το παράδοξο των Γάλλων. Το παράδοξο των Γάλλων που οφείλεται; Οφείλεται στο κόκκινο κρασί, άρα λοιπόν αντί να πίνουμε κόκκινο κρασί και να μεθάμε, μπορούμε να τρώμε σταφίδα η οποία έχει τη ρεσβερατρόλη, τη μαύρη σταφίδα.

Ι.Π. Και το κρασί είναι προϊόν ζύμωσης, ενώ η σταφίδα είναι εντελώς φυσικό προϊόν.

Α.Β. Η σταφίδα έχει αυτό το χαρακτηριστικό.

Ι.Π. Το κρασί κάνει και καλό, κάνει και λίγο κακό, δεν λέω για τη μέθη, όχι και ως προϊόν ζύμωσης κάτι έχει.

Α.Β. Σταφίδα μπορεί να φας αρκετή και να μην πάθεις τίποτα αρκετό και συνέχεια. Και πράγματι η σταφίδα είναι ένα φυσικό προϊόν 100%. Ακόμα και η Σουλτανίνα για να γίνει ξανθιά, ξέρετε ότι περνάει μέσα από μια χημική, ας το πούμε, επεξεργασία, ενώ η σταφίδα είναι εντελώς φυσικό προϊόν. Δηλαδή η βιολογική σταφίδα, ας πούμε, που δεν υφίσταται και απεντόμωση είναι 100% φυσικό προϊόν και γι' αυτό λοιπόν εμείς σαν Όμιλος Φίλων της Σταφίδας -θα πάμε και στον όμιλο- επειδή πιστεύουμε… είχαμε ένα συναισθηματικό δέσιμο με τη σταφίδα όλοι

αυτοί που ξεκινήσαμε τον όμιλο και πιστεύουμε ότι είχε… για αυτό έχουμε κάνει την ημερίδα με τίτλο «Κορινθιακή Σταφίδα: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον». Είναι γνωστό βέβαια ότι η σταφίδα είχε παρελθόν και το τέλος του 19ου αιώνα ήταν το 70 με 80% των εξαγωγών και του συναλλάγματος της Ελλάδας, δηλαδή η σταφίδα ουσιαστικά έδωσε την ώθηση να αναπτυχθεί η Ελλάδα και μάλιστα όταν κατέρρευσε τότε η σταφίδα μετά την αυτή ήταν και η αιτία να γίνει η μετανάστευση στην Αμερική. Οι πρώτοι μετανάστες στην Αμερική το 1900 το τέλος του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα ήταν εξαιτίας της κρίσης, της σταφιδικής κρίσης. Όπως οι πρώτοι μετανάστες στην Αμερική ήταν από την Ιρλανδία λόγω του περονοσπόρου της πατάτας, δεν ξέρω αν το ξέρετε. Οι Ιρλανδοί, το κύριο τρόφιμό τους ήταν η πατάτα. Το 1840 έπεσε περονόσπορος στην πατάτα και ένα εκατομμύριο κόσμος πέθανε από την πείνα, από το λιμό και ένα εκατομμύριο κόσμος μετανάστευσε στην Αμερική. Δηλαδή οι πρώτοι ουσιαστικά μετανάστες στην Αμερική ήταν οι Ιρλανδοί. Όλες οι βόρειο-ανατολικές πολιτείες, οι Γιάνκηδες δηλαδή οι Αμερικάνοι είναι Ιρλανδοί εξαιτίας του περονοσπόρου της πατάτας και οι Έλληνες λοιπόν που πήγαν στην Αμερική ήταν εξαιτίας της σταφιδικής κρίσης. Είχε λοιπόν παρελθόν η σταφίδα και βέβαια έγιναν και τότε και τα γεγονότα, η πολιτική κρίση, είχαν πέσει κυβερνήσεις θα έχετε δει, θα έχετε διαβάσει και το βιβλίο για τη σταφίδα της Τσίχλη. Έχει παρόν η σταφίδα γιατί ακόμα διατηρείται, αλλά πιστεύουμε ότι έχει μέλλον, γιατί είναι ένα λειτουργικό, ένα superfood, ένα λειτουργικό τρόφιμο. Είναι χαρακτηριστικά δηλαδή κάθε μέρα… ένας αντιπρίτανης από το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο… το Χαροκόπειο… ασχολείται πολύ με τα τρόφιμα. Σε μία παρουσίαση τελευταία, όταν του ζήτησα να ονοματίσει τέσσερα βιοδραστικά, τα κυριότερα βιοδραστικά προϊόντα της Ελλάδος, είπε ότι είναι το ελαιόλαδο, η μαστίχα της Χίου και η σταφίδα και τα μανιτάρια… και τα εδώδιμα είτε τα άγρια είτε …. Ήταν μέσα στα τέσσερα προϊόντα και ξέρουμε ότι έχουν γίνει ακόμα και κλινικές μελέτες από την Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών που δείχνουν ότι η σταφίδα δεν έχει την… παρόλο που είναι γλυκιά… δεν δημιουργεί πρόβλημα σε αυτούς που έχουν διαβήτη, γιατί έχει φρουκτόζη περισσότερο παρά...

Ι.Π. Έχει φυσικά σάκχαρα και δεν ανεβάζει απότομα τον γλυκαιμικό δείκτη.

Α.Β. Ακριβώς, ακριβώς. Επομένως για πάρα πολλούς λόγους γι' αυτό έχουμε ζητήσει και να γίνει ισχυρισμός υγείας για τη σταφίδα και να αναβιώσει το Ινστιτούτο της Σταφίδας, γιατί έχει πολλά να κάνει το Ινστιτούτο. Εγώ είχα βρει ετικέτα του Ινστιτούτου της Σταφίδας της δεκαετίας του 1950 που η ετικέτα έλεγε για χυμό από σταφίδα, jus de….

Ι.Π. Δεν είναι η σταφιδίνη αυτό;

Α.Β. Όχι, δεν είναι η σταφιδίνη.

Ι.Π. Ήταν χυμός από σταφίδα; Πριν την αποξήρανση, δηλαδή, γινόταν χυμός;

Α.Β. Ναι, ναι, ναι. Γινόταν χυμός, ναι. Δηλαδή υπήρχε μια ετικέτα από αυτό και ήταν από το Ινστιτούτο Σταφίδας. Το Ινστιτούτο δηλαδή της Σταφίδας έχει πάρα πολλά να κάνει. Ισχυρισμός υγείας λοιπόν, Ινστιτούτο Σταφίδας, διαφήμιση της σταφίδας και στην Ελλάδα. Δυστυχώς, καλά είναι και τα άλλα τα berries, τα οποία είναι εισαγόμενα τα περισσότερα, αλλά η σταφίδα όμως είναι κάτι το μοναδικό. Και είναι και ελληνικό προϊόν 100%. Και ζητάμε να γίνει και μουσείο της

Σταφίδας, για να θυμούνται οι παλιοί και να βλέπουν οι νέοι ότι η σταφίδα… τη σημασία που έχει η σταφίδα. Όπως λένε και οι ιστορικοί και μας έλεγε χαρακτηριστικά και ο Διονύσης ο Τραμπαδώρος, ακόμα και η κοινωνική ζωή της περιοχής καθοριζόταν από τη βιολογία της σταφίδας. Δηλαδή το πότε θα παντρευτούν, το πότε θα κάνουν τα παιδιά, το πότε θα… φρόντιζαν να είναι την περίοδο που είχαν τη δυνατότητα σε σχέση με τη σταφίδα, Με τον τρύγο, με το κλάδεμα. Ακόμα και η κοινωνική ζωή είχε σχέση με τη σταφίδα.

Ι.Π. Θυμήθηκα τώρα ένα δίστιχο που είχα δει στη Ζάκυνθο που έλεγε, τον Αύγουστο αν πάει καλά η σοδειά, σε παντρεύομαι. Κάπως έτσι το έλεγε. Δηλαδή αν δεν βρέξει, αν είναι καλή η παραγωγή, θα έχω πλούτη από τη σταφίδα, οπότε θα μπορούμε να παντρευτούμε.

Α.Β. Ακριβώς, ακριβώς.

(35:35 - 43:28)

Ι.Π. Είπατε πριν περονόσπορος, για τους Ιρλανδούς. Για πείτε μου για τον περονόσπορο και για τις άλλες ασθένειες της σταφίδας, εσείς ως γεωπόνος. Ποιος ήταν έτσι από τους μεγαλύτερους εχθρούς, κινδύνους; Παλιότερα; Αν υπάρχει τώρα αυτός; Φοβούνται τις ασθένειες το ίδιο οι σταφιδοκαλλιεργητές;

Α.Β. Παλιότερα πράγματι υπήρχε ο περονόσπορος. Και ο περονόσπορος μέχρι να ανακαλυφθεί ο χαλκός, κι ο χαλκός ανακαλύφθηκε με τον βορδιγάλειο πολτό τότε και τον βουργούνδειο πολτό στη Γαλλία τυχαία.

Ι.Π. Χαλκός και ασβέστης είναι αυτό;

Α.Β. Ναι, χαλκός και ασβέστης είναι. Τον ασβέστη τον βάζουμε για να εξουδετερώσει το ph του χαλκού. Φτιάχνουμε τον βορδιγάλειο πολτό. Και υπάρχει και ο βουργούνδειος πολτός. Ε, τυχαία ανακαλύφθηκε από έναν παραγωγό στα αμπέλια της Γαλλίας, όταν είδε κάποιο… τυχαία ένα ψέκασμα με χαλκό, το αμπέλι δεν είχε προσβληθεί από το περονόσπορο.

Από τότε που ανακαλύφθηκε ο χαλκός έγινε πιο ήπια η αυτή, αλλά πράγματι υπέφεραν οι αγρότες τότε… είχαν πρόβλημα με τον περονόσπορο και με το ωίδιο, τη λόβα που λένε εδώ κοινώς. Τώρα, αυτά τα δύο, τα οποία είναι και φυσικά και τα οποία επιτρέπονται και στη βιολογική γεωργία, σε λελογισμένη βέβαια ποσότητα, κυρίως ο χαλκός… το θειάφι δεν έχει πρόβλημα, μπορούν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα. Έχουν όμως αναπτυχθεί τώρα και άλλα έντομα και άλλες ιώσεις που δεν υπήρχαν παλιά, όπως τώρα το τζιτζικάκι, ένα έντομο το οποίο υπήρχε, αλλά δεν δημιούργησε πρόβλημα. Και γιατί δεν δημιούργησε πρόβλημα; Γιατί τώρα ραντίζουν οι παραγωγοί με εντομοκτόνα για την ευδεμίδα και για άλλα έντομα και γύρω από τη σταφίδα και για άλλες καλλιέργειες, με αποτέλεσμα να μην έχει εχθρούς αυτό το τζιτζικάκι και να μπορεί να αναπτύσσεται ανάλογα με τη χρονιά, αν το ευνοήσουν οι κλιματικές συνθήκες, να αναπτύσσεται ανεξέλεγκτα. Με αποτέλεσμα να μπαίνουν σε έναν φαύλο κύκλο οι παραγωγοί, να ραντίζουν για το τζιτζικάκι, ραντίζοντας για το τζιτζικάκι σκοτώνουν και τα ωφέλιμα από το τζιτζικάκι και με αυτόν τον τρόπο επιδεινώνουν το πρόβλημα. Επομένως, πρέπει να ξαναγυρίσουμε σε μεθόδους με τις γνώσεις που έχουμε τώρα πλέον και με τα σκευάσματα που

έχουν αναπτυχθεί αλλά και με τα εργαλεία που έχουμε στη διάθεσή μας. Μπορούμε να γυρίσουμε σε πιο ήπιες μεθόδους καλλιέργειας, χωρίς να επιδεινώνουμε και να επιβαρύνουμε και το προϊόν και το περιβάλλον. Δηλαδή, ουσιαστικά η σταφίδα πριν από τη δεκαετία του 1960 ήταν βιολογική, όπως ήταν και η ελιά. Τώρα, λοιπόν, την έχουμε κάνει συμβατική αλλά με αυτόν τον τρόπο έχουμε επιδεινώσει το πρόβλημα, έχουμε μειώσει και την ποιότητα της σταφίδας. Τώρα δεν δίνεται έμφαση στην ποιότητα, δίνεται έμφαση μόνο στην ποσότητα. Ένα άλλο καλό που είχε ο ΑΣΟ, είχε το ποιοτικό παρακράτημα, την β' διαλογή και με αυτόν τον τρόπο ανάγκαζε τους παραγωγούς να έχουν καλή ποιότητα σταφίδας. Τώρα, δυστυχώς, οι παραγωγοί μετράνε τα κιλά και δεν μετράνε την εμφάνιση της σταφίδας.

Και αυτό, βέβαια, οφείλεται και στους παραγωγούς, πιστεύω και στους εμπόρους, αλλά και γενικότερα. Πρέπει, δηλαδή, να κρατήσουμε το προϊόν σε ένα πολύ καλό επίπεδο για να μπορεί να έχει αυτό, γιατί παρόμοιες με τη σταφίδα όταν είναι σε πολύ μεγάλο… υπάρχουν σταφίδες, αλλά οι οποίες δεν είναι τόσο λεπτές όπως είναι η κορινθιακή σταφίδα. Και ειδικά η σταφίδα που γινόταν παλιά, χωρίς τα λιπάσματα, τα συμβατικά λιπάσματα, δεν ήταν δυνατόν και με το χαράκι που γινότανε, δεν ήταν δυνατόν να γίνουν χοντρές οι σταφίδες, πάρα πολύ χοντρές σταφίδες. Τώρα έχω δει σταφίδα που μου έχει φέρει ένας εξάδερφός μου από το Ουζμπεκιστάν, μαύρη σταφίδα, να είναι χοντρή όπως η σουλτανίνα. Και γι' αυτό, λοιπόν, υπάρχει κίνδυνος να υποκατασταθούν από τέτοιες σταφίδες που δεν έχουν καμία σχέση με την κορινθιακή σταφίδα. Γι' αυτό, λοιπόν, πρέπει να κρατήσουμε και την ποιότητα της σταφίδας.

Ι.Π. Ήθελα να σας ρωτήσω και γι' αυτό, ως γεωπόνος, τα κλήματα, τι διάρκεια ζωής έχουν;

Α.Β. Τα κλήματα έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής, δηλαδή, μπορεί να ζήσουν και 50 χρόνια, και ανανεώνονται βέβαια κατά τη διάρκεια της...

Ι.Π. Σήμερα όταν βάζουνε καινούρια, είναι το ίδιο ανθεκτικά, έχει αλλάξει κάτι, γιατί λένε ότι…

Α.Β. Ναι, ναι, αντιφυλλοξηρικά. Οι αγρότες έχουν διαμαρτυρηθεί ότι τα αντιφυλλοξηρικά υποκείμενα… βέβαια, είναι από πιστοποιημένα φυτώρια και ανάλογα με την ανάλυση του εδάφους, γιατί υπάρχουν διάφορα υποκείμενα, αν είναι το κατάλληλο υποκείμενο και γίνει και ο σωστός χειρισμός, δεν νομίζω ότι υπάρχει πρόβλημα. Και αυτό το διαπιστώνουν και μετά από έρευνα και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου, αλλά και των Ινστιτούτων, που είδανε ότι τελικά τα προβλήματα που ανακύψανε σε σταφίδες με αντιφυλλοξηρικά υποκείμενα, ήταν κυρίως από το κακό χειρισμό. Δηλαδή, οι αγρότες βάζανε τα καινούρια φυτέματα και ραντίζανε με Roundup και με ζιζανιοκτόνα όταν ήταν μικρά τα φυτά, οπότε τα ξεραίνανε ή χαλάγανε το μεταβολισμό τους και δεν ξεραινόντουσαν άμεσα, αλλά μετά από δύο, τρία, πέντε χρόνια εκφυλιζόντουσαν τα φυτά και ξεραινόντουσαν. Αυτό το έλεγαν και αυτοί. Τους έλεγε η ομάδα του Πανεπιστημίου και με επικεφαλής τον καθηγητή, λέει μη ραντίζετε, όχι δεν ραντίζουμε και έλεγαν ψέματα, λέει. Ήταν χαρακτηριστική περίπτωση. Επομένως, εάν γίνεται σωστή… και σωστός έλεγχος των φυτωρίων, γι' αυτό και εμείς και σαν Όμιλος έχουμε εμπλακεί και σε όλη τη διαδικασία παραγωγής, να ξεκινάει η σωστή διαχείριση του προϊόντος από τη φύτευση μέχρι και την τελική παραγωγή, τότε δεν θα υπάρχει κανένα πρόβλημα.

(43:28 - 46:39)

Ι.Π. Ο Όμιλος Φίλων Σταφίδας, έχει συνεργασίες, έχει δει αν υπάρχει κάτι αντίστοιχο σε άλλες περιοχές σταφιδοπαραγωγές, στην Αιγιάλεια, στη Ζάκυνθο, στη Μεσσηνία;

Α.Β. Ο Όμιλος απευθύνεται σε όλους τους, σε όλες τις περιοχές της σταφίδας, αλλά κυρίως επειδή δραστηριοποιείται με τους εδώ τους, στην Ηλεία. Αλλά απευθύνεται σε όλους. Έχει έρθει σε επαφή. Έχουμε κάνει πολλές προσπάθειες, τότε στην περίοδο της κρίσης, από το 2020 ουσιαστικά μέχρι και το 2023, η σταφίδα η τιμή της είχε κατρακυλήσει ουσιαστικά. Δηλαδή ήταν το μόνο προϊόν στην περίοδο του κορονοϊού που αντί να αυξηθεί η τιμή, σε όλα τα τρόφιμα η τιμή αυξήθηκε εκτός από τη σταφίδα. Όχι απλώς δεν αυξήθηκε, έπεσε στο μισό. Εκεί που είχε δηλαδή το ‘18-19, 1,5 ευρώ περίπου το κιλό, έπεσε στο 0,70. Κάτω από το μισό. Με αποτέλεσμα να μην καλύπτει ούτε τα έξοδα παραγωγής. Τότε οι παραγωγοί άρχισαν να κόβουν τη σταφίδα. Εάν λοιπόν συνεχιστεί αυτό το πράγμα, τότε λοιπόν εμείς κάναμε πάρα πολλές σαν Όμιλος Φίλων Σταφίδας, πολλές παραστάσεις και στο Υπουργείο. Μέχρι και στον Πρωθυπουργό κάναμε ανοιχτή επιστολή, εκθέτοντας όλους αυτούς τους λόγους και προτείνοντας συγκεκριμένα μέτρα. Και ζητήσαμε να γίνει η Επιτροπή για τη Σταφίδα, που θα συμμετέχουν όλοι οι φορείς, και οι παραγωγοί και οι εξαγωγείς αλλά και οι υπηρεσίες, για να ξεκινήσει μία καινούρια πολιτική για τη σταφίδα. Από την αρχή δηλαδή. Να γίνει μία επανεκκίνηση με συγκεκριμένες προτάσεις. Δυστυχώς, δεν έχουμε καταφέρει να δημιουργηθεί αυτή η Επιτροπή και μία άλλη από τις προτάσεις μας είναι να γίνει διεπαγγελματική για τη σταφίδα. Η διεπαγγελματική θα φέρει κοντά και τους παραγωγούς και τους μεταποιητές και τους εξαγωγείς και τότε θα υπάρχει μία καλύτερη συνεννόηση και όλοι θα ενδιαφέρονται για το δάσος και όχι για το δέντρο, για την τύχη της σταφίδας γενικότερα. Γιατί ξέρουν και οι εξαγωγείς, όπως λένε και οι ίδιοι, σε κατ’ ιδίαν συζητήσεις, εάν η σταφίδα αυτή… δεν θα έχουν λόγο ύπαρξης και αυτοί.

Και μάλιστα αν πέσει κάτω από μία κρίσιμη μάζα η ποσότητα, η παραγωγή της σταφίδας, τότε δεν θα υπάρχει δυνατότητα εξαγωγής.

Ι.Π. Παρ' όλα αυτά είστε αισιόδοξοι για τη σταφίδα, θεωρείτε ότι έχει μέλλον. Είπαμε για το παρελθόν, είπαμε για το παρόν, τις δυσκολίες, τις παλιές καλές εποχές, αλλά πιστεύετε ότι έχει μέλλον.

Α.Β. Ναι.

(46:39 - 50:41)

Ι.Π. Τι είναι για σας η σταφίδα, γιατί την αγαπάτε και γιατί θεωρείτε ότι έχει μέλλον; Τι θα λέγατε τι είναι για εσάς;

Α.Β. Η σταφίδα είναι ένα εμβληματικό προϊόν. Όπως είπαμε, γιατί είναι μοναδικό και όσον αφορά τη θέση του και όσον αφορά την … σαν τρόφιμο, αλλά πιστεύω ότι έχει τη θέση της στην περιοχή και θέλω να πω, μου δίνετε ευκαιρία να πω και στους αγρότες, ότι εάν δεν κρατήσουν

αυτό το προϊόν, τότε δυστυχώς θα μετανιώσουν, εάν θέλουν να μείνουν στην περιοχή. Η σταφίδα, δηλαδή, είναι και ένα προϊόν που θα συμβάλει στην περιφερειακή ανάπτυξη. Γιατί η ελιά, αν θα καλλιεργηθεί εκτός των άλλων μειονεκτημάτων, η ελιά μπορεί να την καλλιεργήσει και ένας συνταξιούχος με τηλεργασία, όπως λέμε. Να είναι στην Αθήνα και να καλλιεργεί ελιά σε ένα χωριό της Ηλείας. Σταφίδα, όμως, μπορούν να την καλλιεργήσουν μόνο σταφιδοκαλλιεργητές. Η σταφίδα έχει μια ειδική τεχνογνωσία. Η ελιά δεν είναι δύσκολο να καλλιεργηθεί από οποιονδήποτε. Η σταφίδα καλλιεργείται μόνο από αυτούς που έχουν καλλιεργήσει σταφίδα. Και σταφίδα, γιατί αυτή η γνώση έχει περάσει από γενιά σε γενιά, από παππού προς πάππο. Αυτοί οι τελευταίοι σταφιδοκαλλιεργητές, που είναι 50 και 60 χρόνων, έχουν μεγαλώσει στη σταφίδα. Έχουν διδαχθεί από τους γονείς τους τη σταφίδα. Την πονάνε τη σταφίδα. Εγώ τους βλέπω να μπαίνουν στη σταφίδα και να την παρακολουθούν συνέχεια τη σταφίδα. Την αγαπάνε τη σταφίδα. Και αυτό, λοιπόν, πρέπει να τους δώσουμε αυτή τη δυνατότητα να συνεχίσουν την αγάπη τους στη σταφίδα. Εάν φύγει αυτή η γενιά και φύγει η σταφίδα, δεν είναι εύκολο να ξαναφτιάξουμε Σταφίδα. Εάν φύγει, δεν θα ξαναγίνει σταφίδα, γιατί η σταφίδα έχει και ειδική τεχνογνωσία, όπως είπα, και έχει και κόστος να ξαναγίνει η σταφίδα.

Τώρα, λοιπόν, η σταφίδα δεν είναι μαρουλάκια, τα οποία τα βάζεις και σε τρεις μήνες παίρνεις παραγωγή. Η σταφίδα πρέπει να κάνεις μία προεργασία, θα περάσουν τέσσερα-πέντε χρόνια ουσιαστικά, θα κάνεις μία επένδυση μεγάλη, δεν θα παίρνεις εισόδημα για τέσσερα-πέντε χρόνια και πρέπει να αφιερώσεις πολύ χρόνο. Όταν μεγαλώνεις ένα φύτεμα, όπως λένε οι παλιοί, είναι σαν να μεγαλώνεις ένα μικρό παιδί. Όταν αρχίζει να περπατάει στα τέσσερα-πέντε χρόνια και να γίνεται αυτόνομο, έτσι είναι και η σταφίδα. Το κούρβουλο, το πρέμνο, όπως λέμε αυτό… το κλήμα, όπως λέμε ... Γι' αυτό πιστεύω ότι ακράδαντα στη σταφίδα και γι' αυτό καλλιεργώ και τη σταφίδα, σε μικρή βέβαια αυτή, αλλά και προσπαθώ να διατηρήσω την ποιότητά της. Να είναι η παραδοσιακή σταφίδα όπως τη θυμόμαστε.

Ι.Π. Πολύ ωραία! Θέλετε να συμπληρώσετε κάτι άλλο.

Α.Β. Όχι

Ι.Π. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Α.Β. Και εγώ ευχαριστώ που μου δώσατε την ευκαιρία να μιλήσουμε και να απευθυνθώ και σε αυτούς που θα μας ακούσουν, γιατί πιστεύω ότι είναι ιστορικές οι στιγμές που ζούμε, όσον αφορά τη σταφίδα και όσον αφορά την περιοχή.

Ι.Π. Και το σημαντικό είναι αυτό ότι η σταφίδα έχει μέλλον, πρέπει να το πιστέψουμε αυτό.

Α.Β. Ναι, ναι

Ι.Π. Ευχαριστώ πολύ.

Μεσσηνία

(15)

Ερευνητής: Ιωάννης Παπαγιαννόπουλος (Ι.Π.)

Πληροφορητής: Γεώργιος Κατσούλης (Γ.Κ.)

Διάρκεια συνέντευξης 42:27

(0:00 - 15:31)

Ι.Π. Χαίρετε, το όνομά μου είναι Γιάννης Παπαγιαννόπουλος, είμαι ερευνητής της ιστορίας της μαύρης σταφίδας και θα ήθελα να συζητήσουμε μαζί για τις μνήμες σας, τα βιώματά σας από την καλλιέργεια της σταφίδας, για την οικογένειά σας, τι σχέση έχετε με τη σταφίδα, αλλά και με την ιδιότητά σας ως συνδικαλιστής. Είμαστε στον νομό Μεσσηνίας… πείτε μας λοιπόν λίγο, πώς ονομάζεστε, πότε γεννηθήκατε…

Γ.Κ. Είμαι ο Γιώργος Κατσούλης, κατάγομαι από το Αβραμιού Μεσσήνης, στον νομό Μεσσηνίας, από ένα ιστορικά σταφιδικό χωριό. Είμαι τεχνολόγος γεωπόνος στο επάγγελμα και παραγωγός και καλλιεργητής λοιπόν σταφίδας και αγαπώντας και πιστεύοντας στις συνέργειες, συμμετέχω στα τριτοβάθμια όργανα του Συνδέσμου Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδος, τον ΣΑΣΟΕΕ και αυτή την περίοδο έχω την τιμή και τη χαρά να εκπροσωπώ το Σύνδεσμο από τη θέση του Προέδρου. Όπως είπαμε, κατάγομαι από ένα χωριό το οποίο είναι πλούσιο σε ιστορία με την καλλιέργεια της μαύρης κορινθιακής σταφίδας. Βέβαια, με την πάροδο των ετών έχει μειωθεί δραματικά η καλλιέργεια τόσο στον νομό όσο και ειδικότερα στο χωριό από το οποίο κατάγομαι. Οι λόγοι λίγο ή πολύ είναι και γνωστοί και κοινοί. Είναι η μικρή σε αριθμό… η μικρή αριθμητικά, με συγχωρείτε, δυνατότητα αλλαγής γενεών στον πρωτογενή τομέα, γεγονός που πλήττει και όλες τις καλλιέργειες, έτσι λοιπόν και τη μαύρη κορινθιακή σταφίδα.

Η στρατηγική επιλογή, αν μπορούμε να την ονομάσουμε στρατηγική επιλογή, να περάσουμε σε ένα καθεστώς μονοκαλλιέργειας στον νομό, το οποίο είναι η καλλιέργεια για την παραγωγή ελαιολάδου ποικιλίας κορωνέικης, ελιά, που πλέον συντριπτικά καλύπτει όλες τις καλλιεργήσιμες σχεδόν εκτάσεις. Αλλά μιας και σήμερα έτσι έχω την χαρά να με φιλοξενείτε σε όλη αυτή τη μεγάλη προσπάθεια που κάνετε για να καταγράψετε ιστορικά ένα αντικειμενικά ιστορικό προϊόν και εγώ με τη σειρά μου ιστορικά να προσθέσω για όσους θα γνωρίσουν, θα έρθουν σε επαφή με την πλούσια μελέτη και καταγραφή που κάνετε, να σημειώσουμε λοιπόν ότι η μαύρη κορινθιακή σταφίδα είναι το μόνο προϊόν που ιστορικά, όταν η χώρα δεν είχε χρήματα για να διαπραγματευτεί με τους τότε εταίρους της, τον εθνικό προϋπολογισμό της, για να μπορέσει να δανειστεί, εγγυητής ήταν ο περίφημος «μαύρος χρυσός» και επειδή λίγο ή πολλοί θα τον έχουν ακούσει τον όρο αυτό οι συμπολίτες μας και οι συμπατριώτες μας, μαύρος χρυσός στην Ελλάδα δεν εννοούμε το πετρέλαιο, αλλά εννοούμε τη μαύρη κορινθιακή σταφίδα

που αποτέλεσε αντιστάθμισμα ιστορικά για να μπορέσουμε να δανειστούμε και να τα βγάλουμε πέρα στις δύσκολες εκείνες περιόδους της χώρας. Είμαι χαρούμενος για την προσπάθειά σας και ξαναδηλώνω πάλι χαρούμενος που με φιλοξενείτε.

Όπως σας είπα, το χωριό μου έχει μια πλούσια διαδρομή μέσα σε αυτήν την καλλιέργεια.

Έχει αποτελέσει για πολλά χρόνια το δεύτερο σταφιδοπαραγωγικό χωριό σε ποσότητες μαύρης κορινθιακής σταφίδας στο νομό. Πρώτο σε δύναμη με ελάχιστη διαφορά από το χωριό μου ήταν το χωριό Βλαχόπουλο που βρίσκεται εδώ στα ορεινά του Δήμου Μεσσήνης, στα όρια του Δήμου Πύλου Νέστορος. Και οι αναμνήσεις πραγματικά είναι πλούσιες. Έχουμε μια ιστορική διαδρομή η οποία μας διέπει. Ξέρουμε και αγαπάμε αυτή την καλλιέργεια. Όπως όλες οι καλλιέργειες, έτσι και αυτή είναι μια απαιτητική καλλιέργεια με ιδιαίτερες δεξιότητες και καλλιεργητικές φροντίδες. Αλλά για εμάς αποτελεί, όμως σας είπα, ιστορική διαδρομή. Άρα είναι και γονιδίωμα, είναι και κουλτούρα που προκύπτει για εμάς. Και θα μπορούσα να πω και αγάπη για ένα προϊόν και μια καλλιέργεια την οποία ξέρουμε να την καλλιεργούμε ή προσπαθούμε να την εκσυγχρονίσουμε.

Διαβάζουμε και παρακολουθούμε όλες τις εξελίξεις, όπως την ψηφιοποίηση των καλλιεργειών που τρέχει δυναμικά στην χώρα αυτήν την περίοδο, την εκμηχάνησή της, τις νέες μεθόδους καλλιέργειάς της για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε και ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα που είναι η έλλειψη εργατικού δυναμικού. Έτσι όπως ισχύει σε όλες τις καλλιέργειες, ισχύει και για την σταφίδα. Η αυστηρή μας και προσεκτική πλέον παρατήρηση των καιρικών φαινομένων με την έλευση της κλιματικής αλλαγής, η οποία και αυτή επηρεάζει την καλλιέργεια με τη σειρά της.

Ό,τι σας αναφέρω αυτή τη στιγμή για εμάς αλλά και για όλους τους συναδέλφους, θέλω να πιστεύω, είναι οι βασικές δυσκολίες, οι βασικές προκλήσεις -να το πω έτσι- που υπάρχουν γύρω και μέσα στην καλλιέργεια. Βέβαια δεν είμαστε πολύ χαρούμενοι για το γεγονός που σας αναφέρω ότι έχει μειωθεί δραματικά η καλλιέργεια αυτή αλλά από την άλλη αποτελεί και μια πραγματικότητα που δεν μπορούμε να την κρύψουμε όμως μπορούμε να υπερασπιστούμε αυτόν τον θησαυρό, τον ιστορικό, τον γαστρονομικό, τον πολιτιστικό θησαυρό, γιατί εγώ τουλάχιστον που σας αναφέρομαι αυτή τη στιγμή έτσι το αντιμετωπίζω. Παρακολουθούμε επίσης πλούσιες ημερίδες και μελέτες που γίνονται γύρω από το προϊόν για την διατροφική του αξία, γιατί είναι ένα πραγματικά υψηλής διατροφικής αξίας προϊόν η μαύρη κορινθιακή σταφίδα ή οι ιατρικές του δυνατότητες και χρήσεις μέσα στην καθημερινή μας διατροφή, αλλά όλο αυτό το μείγμα των δυσκολιών που υπάρχει γύρω από τον πρωτογενή τομέα επισκιάζει με τη σειρά του και την μαύρη κορινθιακή σταφίδα.

Ι.Π. Να σας πάω λίγο πίσω στο παρελθόν; Η σταφίδα αυτή ανήκει στην οικογένειά σας, είχε ο πατέρας σας, είχε ο παππούς σας, δηλαδή τρίτη γενιά είστε εσείς.

Γ.Κ. Τρίτη γενιά, ναι.

Ι.Π. Η απόφασή σας να σπουδάσετε γεωπόνος είχε σχέση με αυτό, με τη σταφίδα ή γενικότερα με το ότι ήταν μια… ήσαστε από αγροτική οικογένεια;

Γ.Κ. Αν εξαιρέσουμε το δόγμα των οικογενειών να σπουδάσουν τα παιδιά τους όλοι και να γίνουν γιατροί ας πούμε ότι έκανα την εξαίρεση, γιατί τα δύο μου αδέρφια έγιναν γιατροί. Και όντως και προφανέστατα υπήρξε ο σοβαρότερος επηρεασμός και κριτήριο. Πραγματικά αγαπούσα όλη αυτή την ενασχόληση με τις καλλιέργειες.

Είχα την τύχη από δραστήριο πατέρα να προσπαθεί από τα αντικειμενικά ενεργητικά του χρόνια να περάσει την καλλιέργεια στην επόμενη ημέρα. Ήταν από τους πρώτους καλλιεργητές στην περιοχή που άλλαξε την διαρρύθμιση μέσα στο χωράφι, έκανε γραμμική καλλιέργεια νέου τύπου και προσπαθούσε με νέες μεθόδους να περάσει την καλλιέργεια στην επόμενη ημέρα. Οπότε και σίγουρα ο γενικότερος επηρεασμός για τη συγκεκριμένη καλλιέργεια από την ατμόσφαιρα που απόπνεε από το ίδιο μας το χωριό, την ίδια μας την κοινότητα που εκεί μεγαλώσαμε.

Υπήρξε λοιπόν βασικός λόγος και η συγκεκριμένη καλλιέργεια. Κάνω και άλλες επίσης δύο δυναμικές καλλιέργειες. Το αυτονόητο είναι ότι το ελαιόλαδο και κάνω και ακόμα μία καλλιέργεια όπως είναι δυναμικά η καλλιέργεια για την ανοιξιάτικη πατάτα στην περιοχή μας εδώ.

Όμως εκεί πάντα ήταν ένα όριο μετάβασης για εμένα. Το δυναμικό κομμάτι της συμμετοχής στο καλλιεργητικό κομμάτι σε αντίθεση με το εποπτικό κομμάτι, το επιστημονικό. Θέλω να πιστεύω ότι σε ένα βαθμό έχω καταφέρει να προσπαθώ και από τις δύο αυτές μεριές να μπορώ να το συνδυάζω γιατί για μένα οι σπουδές, οι γεωπονικές σπουδές υπήρξαν εργαλείο. Οι γνώσεις που προέκυψαν από εκεί ήταν εφόδια τα οποία μου έδιναν τη δυνατότητα να μπορώ να παρακολουθώ τις εξελίξεις σε απόλυτο βαθμό. Και ένας ακόμα δίαυλος, δυνατότητα να μπορώ να παρακολουθώ τις εξελίξεις και να αντιλαμβάνομαι το συνολικό γίγνεσθαι είναι η ενασχόληση με τα συνεργατικά σχήματα που τα πιστεύω πραγματικά. Γιατί αν θέλουμε να μιλήσουμε εντός εισαγωγικών για μια προσπάθεια ελέγχου μέσα σε ένα καθεστώς ελεύθερης οικονομίας, που να σημειώσουμε τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχουν και κανόνες, γιατί η ελεύθερη οικονομία έχει και κάποιους κανόνες, αλλά βλέπουμε να μην τηρούνται. Την έχω αποκτήσει από τη διάσταση των συνεργειών και των συλλογικών σχημάτων. Οπότε όλα αυτά μαζί προσπαθούμε να τα περάσουμε στις καλλιέργειές μας.

Να μπορέσουμε λοιπόν να αντιληφθούμε τι γίνεται γύρω μας, τόσο στην ευρωπαϊκή οικογένεια που ανήκουμε και εμείς, όσο και στην παγκόσμια κοινότητα. Και από την άλλη να μπορέσουμε να ακολουθήσουμε… να το πω έτσι, των εξελίξεων που υπάρχουν στο πρωτογενή τομέα για να μπορούμε συνεχώς να περνάμε στις καινούργιες εποχές και στις καινούργιες συνθήκες που προκύπτουν στις καλλιέργειές μας. Έτσι αντιλαμβανόμαστε λοιπόν και την καλλιέργεια για την μαύρη κορινθιακή σταφίδα, την οποία όπως σας είπα παρακολουθούμε τις εξελίξεις, δεν αφήνουμε ποτέ όμως τον τρόπο που έχουμε γνωρίσει από τους παλαιότερους, όπως και

επισημάναμε είμαι τρίτης γενιάς καλλιεργητής και θεωρώ ότι μάλλον κάπου εκεί κρύβεται το μυστικό όσον αφορά το καλλιεργητικό κομμάτι.

Όσον αφορά τα υπόλοιπα κομμάτια, θεωρώ ότι όταν υπάρχουν υγιή και ενεργητικά συνεργατικά σχήματα, είμαι σίγουρος, για να μην λέω μεγάλα λόγια, ότι θα εξασφαλιστεί σίγουρα το πρώτο επόμενο βήμα από την καλλιέργεια και το πρώτο επόμενο βήμα από την καλλιέργεια είναι η συγκέντρωση προϊόντος. Όσον αφορά το κομμάτι των αγορών, των δικτύων των αγορών, όπου έχει αλλάξει και αυτό δραματικά, γιατί σήμερα με την παρουσία της τεχνολογίας ο καθένας μπορεί να αναζητήσει τι είναι αυτό που τον ενδιαφέρει, άρα οι απαιτήσεις έχουν μεγαλώσει πάρα πολύ και τις επηρεάζει σίγουρα και ο χρόνος παράδοσης που πάντα ήταν το διαχρονικό ζήτημα στην παράδοση ενός προϊόντος, θεωρώ λοιπόν ότι με τα συνεργατικά σχήματα εξασφαλίζεται σίγουρα αυτό που σας είπα. Στη συγκέντρωση προϊόντος υπάρχει σίγουρα κατά αυτή. Υπάρχει σίγουρα νομιμότητα, υπάρχει σίγουρα ποιοτικός έλεγχος και ομαδοποίηση του προϊόντος και ποσοτικά και ποιοτικά, άρα όσοι ενδιαφέρονται να έρθουν σε επαφή εμπορικά με το προϊόν θα έχουν την ίδια έναρξη, το ίδιο εφαλτήριο, τις ίδιες τιμές, τις ίδιες ποιότητες και έτσι θα μείνει μετά η προσπάθεια προώθησης του προϊόντος σε αυτό που λέγεται δίκτυο καταναλωτών και, ευρύτερα, αγορές.

Όμως αυτός ο πυλώνας, και σας το λέω και από τη θέση του πρόεδρου του ΣΑΣΟΕ έχει αδυνατήσει για πάρα πολλά χρόνια λόγω ενός κυρίαρχου και επίμαχου προβλήματος. Το συνεταιριστικό κίνημα στη χώρα και γενικότερα οι κανόνες των συνεταιρισμών δεν έχουν προσωπικά για εμένα κανένα μειονέκτημα και έτσι δεν έχουν και βασικά ελαττώματα. Όμως στη χώρα συνέβη το εξής παράδοξο, θα μπορούσα να την ονομάσω και πρωτοτυπία, αντί να ενοχοποιηθούν τα πρόσωπα που διαχειρίστηκαν τις τύχες του συνεταιριστικού κινήματος ενοχοποιήθηκε ο θεσμός.

Και αυτή είναι μια παραδοξότητα και δημιούργησε ενοχή στην αντίληψη του κόσμου για τους συνεταιρισμούς και τα συνεργατικά σχήματα και έτσι μια διάθεση απομάκρυνσης των καλλιεργητών, παραγωγών, αγροτών, κτηνοτρόφων από τους συνεταιρισμούς και αυτό δημιούργησε μια καινούργια συνθήκη όπου έχουμε συνθήκη απομόνωσης άρα έχουμε και δυνατότητα διαφορετικών προσεγγίσεων. Ακούμε πολλές φορές ότι ένας παραγωγός έλαβε μια προσφορά άλφα, ένας άλλος παραγωγός έλαβε μια προσφορά πλην άλφα και κάποιος άλλος συν άλφα. Άρα λοιπόν αυτό που υπήρχε παλιά, η ενιαία αντιμετώπιση, δεν υπάρχει.

Θα μου πείτε τώρα, μπορεί να γίνει στην ελεύθερη οικονομία; Προφανώς και μπορεί να γίνει. Με εκσυγχρονισμένα δίκτυα λοιπόν. Με agro logistics, τα οποία απουσιάζουν δυναμικά. Με εκμετάλλευση κτηριακών υποδομών σε ζωτικά σημεία. Και τον εκσυγχρονισμό, λοιπόν, όλων αυτών των μερών, ώστε ο κάθε ένας μέσα από τον υπολογιστή του να μπορεί να παρακολουθήσει, όπως κάνει όλος ο κόσμος δηλαδή τη σήμερα εποχή. Πού υπάρχει λοιπόν το προϊόν, εν προκειμένω η σταφίδα; Πώς μπορούμε να τη ζητήσουμε. Τι ποσότητες προσφέρονται. Τι ποιότητες; Τι τιμές;

Πότε είναι παραδοτέο; Επίσης να κάνω και ένα τελευταίο σχόλιο έτσι γύρω από αυτό.

Να υπενθυμίσουμε στον κόσμο που θα έρθει σε επαφή με την έρευνά σας ότι και σαν κράτος η χώρα μας δεν έχει να χάσει κάτι από τη λειτουργία των συνεταιρισμών, γιατί υπάρχει μια πάγια τακτική. Ό,τι μπαίνει, με συγχωρείτε, ό,τι εισέρχεται, ό,τι φιλοξενείται και ό,τι εξέρχεται από ένα συνεταιρισμό είναι πλήρως τιμολογημένο. Άρα, σε αυτή την αλυσίδα των ενεργειών που σας αναφέρομαι δεν νομίζω ότι έχει να χάσει κάποιος κάτι. Όλοι, από τη μεριά τους, είναι θεωρώ κερδισμένοι.

Στα πιο ενδότερα λοιπόν της καλλιέργειας, όπως σας είπα, το χωριό υπήρξε πολύ δυναμικό. Όση ώρα μιλάμε τρέχουν εικόνες και ήχοι στο μυαλό μου…

(15:32 - 25:15)

Ι.Π. Τι εικόνες σας έρχονται στο μυαλό;

Γ.Κ. Οι πρώτες εικόνες που μου έρχονται στο μυαλό ως παιδάκι είναι για δύο συγκεκριμένες ενέργειες που είναι πάρα πολύ χαρακτηριστικές και θα μου επιτρέψετε να προσπαθήσω με πολύ κομψό τρόπο να παντρέψω λίγο ό,τι σας έλεγα πριν για τις ενέργειες ακόμα και με τις αναμνήσεις και θα σας το εξηγήσω, όταν έρθει η ώρα.

Η πρώτη μνήμη είναι ηχητική κυρίως. Είναι την περίοδο όπου με τις μικρές μάκινες στην κάθε αυλή του σπιτιού στο χωριό υπήρχε αυτός ο χαρακτηριστικός ήχος από τη λειτουργία τους για να καθαρίσουν τον καρπό της σταφίδας από το κοτσάνι, ώστε να αρχίσουν να την αποθηκεύουν και να μπορούν τις επόμενες ημέρες να την παραδώσουν. Θεωρώ ότι ήτανε κάπου … μια στιγμή όπου από τις πρώτες πρωινές ώρες μέχρι περίπου εκεί τις 12 υπήρχε αυτός ο ήχος, αυτή η κινητικότητα μέσα στις αυλές των σπιτιών, κάτω από τα υπόστεγα να καθαρίζει ο κόσμος το προϊόν. Αυτό που ήθελα να σας πω -το σκέφτομαι ως ένα καθεστώς συνέργειας- την φιλοτιμία και την ενεργοποίηση των χωριανών τα βράδια που απειλούνταν οι σταφίδες στην πιθανότητα βροχής, οπότε όλοι… ο ένας ειδοποιούσε τον άλλον ως μια γροθιά «έρχεται βροχή, πάμε να σκεπάσουμε τα αλώνια να μην μας βραχούν οι σταφίδες». Οπότε θυμάμαι μια … κινητικότητα, ξαφνικά να αδειάζει το χωριό, να τρέχουν όλοι προς το κάμπο του χωριού που ήταν η μεγάλη έκταση των χωραφιών με τις σταφίδες και να τρέχουν όλοι να βοηθήσουν, αν είχαν τελειώσει να περάσουν στον γείτονα, τον βοηθήσουν να δέσει τα πανιά του να μην τα σηκώσει ο αέρας ή να μην προλάβει η βροχή να του βρέξει το προϊόν.

Είναι, έτσι, δύο πολύ… στο μυαλό μου χαραγμένες στιγμές και επίσης θα προσθέσω και μια τρίτη, τη χαρά και την όρεξη, την εποχή του τρύγου όπου πάλι βοηθιόντουσαν όλοι μεταξύ τους για να μπορέσουν να επιλέξουν τις κρίσιμες ημέρες που θέλουν να κάνουν το μεγάλο κομμάτι της συγκομιδής. Κάποιοι άνθρωποι ήταν ακόμα πιο εύθυμοι, τραγουδούσαν στα κτήματα, σταματούσαν το μεσημέρι για να φύγει το μεγάλο κύμα της ζέστης, να ξεκουραστούν, να φάνε λίγο το φαγητό τους, να πιούν ένα ποτήρι κρασί, να πουν την καθημερινότητά τους, τα αστεία τους, τα καλαμπούρια τους, τις ανησυχίες τους. Το απόγευμα ξανασυνέχιζαν και γι' αυτό

πιστεύω ότι μας είχε ταιριάξει στη συγκεκριμένη καλλιέργεια, γιατί σε όλες τις εργασίες είχε συγκεκριμένο προγραμματισμό.

Δεν έχει αυθαιρεσία η σταφίδα ως καλλιεργητική πρακτική και συνήθεια. Είναι δομημένη από την πρώτη στιγμή, από τη στιγμή που μπαίνουμε και για να αρχίσουμε να … να αρχίσουμε να ασχολούμαστε με το χώμα, να απομακρύνουμε τα ζιζάνια, να έχουμε καθαρά τα κτήματα, να… όσοι δεν ήταν πλήρως την επόμενη ημέρα να δέσουν τα στελέχη, να στέκονται ευθεία. Να αρχίσει μετά.

Εγώ δεν πρόλαβα την εποχή που χαράκωναν το προϊόν. Είμαι αρκετά πιο… στην καλλιέργεια, με συγχωρείτε, το υποκείμενο. Όμως, έχω ακούσει πολλές ιστορίες για την επίπονη αυτή διαδικασία. Πολλούς που να λένε, «με πόναγαν τα γόνατά μου γιατί ήμουν σκυμμένος όλη την ημέρα». Αναρίθμητες ιστορίες γύρω από την καλλιέργεια αυτή. Επίσης, θυμάμαι και την περίοδο της χαράς εκεί των συγχωριανών μου, όπου μαζικά παρέδιδαν το προϊόν τους για να πάει προς τον ΑΣΟ, αυτόν τον τότε μεγάλο φορέα που ήταν δυναμικά σε αυτή την καλλιέργεια.

Και εκεί, λοιπόν, θυμάμαι έτσι για πάρα πολλές ημέρες, έτσι, μεγάλα φορτηγά, ήμασταν μικρά παιδιά, να έρχονται στην πλατεία του χωριού να παίρνουν σειρά ο κάθε παραγωγός με το δελτίο του, να έχει την ποσότητά του, να τις αδειάζουν από τα τσουβάλια που τις είχαν βάλει καθαρές μέσα, να ανταγωνίζονται έτσι ευγενικά και κάπως με μία δόση πειράγματος μεταξύ τους, «ήταν λίγο βαριά η δική σου», ήταν κάποιες εκφράσεις, ότι πιθανόν μπορεί να υπήρχε υγρασία, «η δική μου ήταν σαν χάντρα», έλεγε άλλος. Δηλαδή, αυτή έτσι ήταν λίγο η αργκό που θυμάμαι, αν και δεν πρόλαβα πολύ, γιατί στα εφηβικά μου χρόνια είχε παρθεί απόφαση να αλλάξει η καλλιέργεια και άλλαζε δραματικά, όμως πολλοί κρατούσαν ένα μικρό μέρος της καλλιέργειάς τους, γιατί ένιωθαν πόνο που άλλαζαν την καλλιέργεια, γιατί την ήξεραν, την αγαπούσαν, ταίριαζε κιόλας στην περιοχή μας, είναι και να σου ταιριάζει κάτι, άμα σου αποδίδει, αλλά δυστυχώς όπως η μεγάλη αστυφιλία που υπήρξε στις δεκαετίες του ‘60, του ‘70, του ‘80 και του ‘90, στην ουσία άφησαν μία γενιά ενεργή, μία καθόλου, και τώρα αυτή που εκπροσωπώ εγώ και μάλιστα αυτή που αναδύεται, που όλο και λιγότερη είναι η δυνατότητα συμμετοχής μέσα σε αυτήν την καλλιέργεια. Επίσης, να σας προσθέσω και αυτό, θεωρώ ότι η μαύρη κορινθιακή σταφίδα υπήρξε ένα πολύ γενναίο εισόδημα για τις οικογένειες, γιατί ήταν και μία οικογενειακή αμιγώς καλλιέργεια, ένα πάρα πολύ καλό εισόδημα που στη δική μας την περιοχή στήριξε πολύ πιο δυναμικά τον οικιακό προϋπολογισμό απ’ ό,τι το ελαιόλαδο ή οι βρώσιμες ελιές.

Και αν υπήρχε δυνατότητα να έρθουμε με μεγαλύτερους ανθρώπους ηλικιακά σε επαφή, θα σας έλεγαν ότι, σίγουρα, «έχω σπουδάσει τα παιδιά μου από τη σταφίδα, έχω φτιάξει το σπίτι μου από τη σταφίδα, έχω πληρώσει την οφειλή μου στην τράπεζα από τη σταφίδα, έχω κάνει αγορές άλλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων από τη σταφίδα». Αυτό ήταν έτσι, θυμάμαι, το έχω ακούσει από πολλούς ανθρώπους εκεί στο χωριό μου μεγαλώνοντας. Και έτσι όλα αυτά αποτελούν μνήμες. Και μάλιστα όταν ήμασταν μικροί είχαμε τη ροπή προς τη μόδα να θέλουμε να φάμε κάτι σε σνακ, όμως η γιαγιά, ο παππούς, η μητέρα μου με τον πατέρα μου, πάντα με κάποιον τρόπο θα μας έβαζαν κοντά μας λίγη από την ποσότητά της, για να ξέρουμε πόσο σημαντική είναι, πόσο σημαντικό είναι αυτό το προϊόν, το αγαπάμε. Προσπαθούμε με αυτή τη

νέα τάξη πραγμάτων να την κρατήσουμε, να διατηρήσουμε την ιστορική μας διαδρομή, την πολιτιστική μας κληρονομιά. Κάποια χωριά κρατάνε και κάποια πιο… συλλογικά έθιμα, φτιάχνουν τα προϊόντα τους, τη μουσταλευριά τους, όλα αυτά τα πράγματα μετά, όχι από το σταφίδα ακριβώς, αλλά ευρύτερα από τα αμπέλια τους και τον τρύγο τους.

Γενικότερα υπήρχε αυτή η αντίληψη και θεωρώ ότι κάθε προσπάθεια, όπως αυτή η προσπάθεια που καλή ώρα εκπροσωπείτε και κάνετε σήμερα, μόνο καλό μπορεί να κάνει και σίγουρα σε κάποιους θα ξύσει τη μνήμη τους και κάποιους μπορεί να τους επηρεάσει για την νέα τάξη πραγμάτων γύρω από την μαύρη κορινθιακή σταφίδα, αλλά σίγουρα θα φέρει και πιο κοντά ένα πολύ μεγαλύτερο κοινό, το οποίο λόγω έλλειψης εθνικής γαστρονομίας που τη διαπιστώνουμε όλοι στη χώρα, δεν έρχεται σε επαφή με αυτό το σπουδαίο προϊόν, που είναι υψηλής διατροφικής αξίας και ιατρικής χρήσης σε πολλές περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στους ανθρώπους με χρόνια πάθηση, διαβήτη ή καρδιακά νοσήματα, τα οποία μπορεί να τα ενισχύσει και να καλυτερεύσει την κατάσταση κ.τ.λ., εντάσσοντάς το σωστά στον διατροφολόγιό σου. Θεωρώ ότι είναι η νούμερο ένα ελληνική υπερτροφή, να την πούμε με την ελληνική της διάσταση και να μην πούμε το superfoods όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται και να κάνει να βρεθεί τρόπος, χρόνος και δίαυλος και δίοδος να μπορέσει να έρθει κοντά ο ελληνικός κόσμος μας εδώ, οι συμπατριώτες μας, με αυτό το φοβερό προϊόν, το οποίο μόνο οφέλη μπορεί να σου προσφέρει.

(25:16 - 30:58)

Ι.Π. Μπορεί να υπάρχει σύνδεση με τον τουρισμό; Γαστρονομία είπαμε και φυσικά και τουρισμός, φαντάζομαι. Θα μπορούσε αυτό να δώσει μια ώθηση στο προϊόν, πιστεύετε;

Γ.Κ. Θεωρώ απόλυτα ότι λόγω της μακρόπνοης αποθήκευσής της και όχι του κινδύνου να χαλάσει το προϊόν, η σταφίδα ενδείκνυται γαστρονομικά για τους εξής λόγους: η ιστορική της διαδρομή είναι παν-πλούσια… τόση ώρα με αφήσατε με απόλυτη ελευθερία να σας πω τα ερεθίσματά μου και βέβαια βρισκόμαστε σε ένα καθεστώς συνέντευξης που θα μπορούσαμε να μιλάμε για ώρες… για ερεθίσματα. Άρα είναι σίγουρο ότι είναι ένα προϊόν το οποίο μπορεί να αναδείξει τόσο κυρίαρχα στην Πελοπόννησο, στο Ιόνιο, στα νησιά της Ζακύνθου, στην Κεφαλονιά και ούτω καθεξής, που υπάρχει έτσι πλούσια πολιτιστική ιστορική διαδρομή με το προϊόν. Οπότε, όσον αφορά τον τουρισμό, ας προσπαθήσουμε να το εξειδικεύσουμε. Η σταφίδα είναι ένα προϊόν που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλους τους τύπους των πρωϊνών που προσφέρονται μέσα σε ξενοδοχεία είτε σε καφέ, εστιατόρια, τα οποία κάνουν την παροχή του πρωινού.

Λαμβάνει χώρα σε αμέτρητα προϊόντα μέσα σε φούρνους. Μπορούμε να πούμε ότι συνδυάζεται και με το πρωϊνό, αλλά και αυτοτελώς. Όσον αφορά το κομμάτι του φαγητού, είναι και εκεί επίσης αμέτρητες οι συνταγές με την παρουσία της, τόσο σε σαλάτες, όσο σε μαγειρευτά φαγητά, και ούτω καθεξής. Επίσης, σε αυτό που λέγεται αλκοόλ και ποτό, ως συνοδευτικό αυτού. Δηλαδή, δεν υπάρχει διάσταση γαστρονομική, στην οποία με τέτοιο απόλυτο τρόπο και

με τέτοια, αν το θέλετε, δυνατότητα επίγευσης, να μπορεί να συνδυάζεται άλλο προϊόν με τόσες χρηστικές δυνατότητες, σε τόσες πολλές διαφορετικές διατροφικές και γαστρονομικές συνήθειες.

Άρα, γι' αυτό την ονόμασα κορωνίδα, τη σταφίδα, πραγματικά λαμβάνει χώρα παντού. Από ένα μικρό σνακ, με συγχωρείτε, ξέχασα και το δεκατιανό ή σνακ, ή το απογευματινό, ας πούμε, σνακ του καθενός, δεν υπάρχει, δηλαδή, ώρα μέσα στην ημέρα και δυνατότητα διατροφής… διάθεση διατροφής, με συγχωρείτε, όπου να μην μπορεί κάποιος να την εντάξει. Άρα, μιλάμε για ένα προϊόν, το οποίο θέλει τυπικά τον κατάλογο της εθνικής γαστρονομίας. Και θεωρώ ότι μαζί με το ελαιόλαδο, μαζί με τις ελιές Καλαμών, μαζί με τα πολύ ωραία γαλακτοκομικά μας προϊόντα και την κορωνίδα της χώρας που λέγεται φέτα, μπορούν να αποτελέσουν στο απόλυτο ένα πλούσιο καλάθι, τραπέζι, πιάτο, όπως θέλει να το φανταστεί, απόλυτο εθνικής γαστρονομικής προσφοράς. Είναι αμαρτία η χώρα μας να δέχεται περίπου 20 εκατομμύρια επισκέπτες το χρόνο, ίσως και παραπάνω, και να μην έχουν τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με αυτά τα προϊόντα. Τι καλύτερη διαφήμιση είναι να γυρίσει κάποιος στο εξωτερικό και να αναζητήσει στα ράφια των επιχειρήσεων της πατρίδας του αυτό το προϊόν που γεύτηκε;

Όταν όμως δεν του το έχεις προσφέρει, ή όταν δυστυχώς δίνουμε σταφίδες τουρκικής προέλευσης, είμαστε και υπεύθυνοι και οι ίδιοι για την τύχη τη δική μας και γενικότερα για την εξέλιξη των πραγμάτων. Γι' αυτό σας είπα για εθνική γαστρονομία, γιατί το πιστεύω απόλυτα, ψάξτε όλη τη χώρα. Νομό νομό και δήμο δήμο μέσα σε κάθε νομό.

Η χώρα είναι μια πλούσια χώρα σε τοπικές κουζίνες και γαστρονομία. Δεν κάνει να απουσιάζουν αυτά τα προϊόντα. Είναι αμαρτία, γιατί δυστυχώς χάνουμε τη δυνατότητα υπεραξίας, δεν δίνουμε δυνατότητα ανάπτυξης στις εξαγωγές της χώρας, αντιθέτως ενισχύουμε τις εισαγωγές της χώρας και είναι, θα μου επιτρέψετε τον όρο -να το πω ευγενικά- τραγικό, η χώρα να εξαρτάται από εισαγωγές προϊόντων όταν δεν έχουμε παραδειγματιστεί από ό,τι φαίνεται ως χώρα σε τρεις βασικές εξελίξεις.

Η έλευση της πανδημίας, η έλευση της ενεργειακής κρίσης και η έλευση της ακρίβειας από τον πόλεμο στην Ουκρανία δοκίμασαν τα αποθεματικά και τα δοκιμάζουν τα αποθεματικά μας. Και θέλω μέσω της συνέντευξής μας να αφήσω ένα μικρό αποτύπωμα. Υπάρχει σοβαρό φάσμα έλλειψης προϊόντων, άρα δυνατότητα φάσματος επισιτιστικού κινδύνου.

Γιατί τα προϊόντα απαξιώνονται, όταν δεν καλλιεργούνται και όταν δεν προφέρονται καλές τιμές, άρα δεν θα καλλιεργηθούν και έτσι θα απουσιάσουν από τα ράφια και …. το ένα συμπαρασύρει το άλλο. Όταν η χώρα λοιπόν αποκτά εξάρτηση στις εισαγωγές προϊόντων, σημαίνει ότι δεν κοιτάει την τοπική της παραγωγή ή την εθνική της παραγωγή, άρα δεν υπηρετεί και το δόγμα της εθνικής γαστρονομίας.

(30:58 - 42:27)

Ι.Π. Να κάνω μια τελευταία ερώτηση. Βλέπετε εσείς να μπορεί να επανακάμψει, αν όχι να ξαναγίνει μαύρος χρυσός, αλλά να μπορεί η σταφίδα να ξεφύγει από την πτώση, την μείωση

της παραγωγής που υπήρχε τα τελευταία χρόνια και να πάρει λίγο τα πάνω της, να μπορέσει να δώσει κίνητρο και σε νέους ανθρώπους να μπουν στην καλλιέργειά της;

Γ.Κ. Θα σας απαντήσω με ειλικρίνεια δύο πράγματα, και τι πιστεύω και πραγματικά τι εύχομαι να γίνει. Θα σας πω πρώτα το αντικειμενικό, το τι πιστεύω. Η αντικειμενική παραδοχή είναι ότι έχουμε κανόνες ελεύθερης οικονομίας. Καθεστώς, αν μου επιτρέπετε, ελεύθερης οικονομίας. Άρα στη σταφίδα τούτη την περίοδο θα ισχύσει το εξής απόλυτο. Ό,τι είναι ελλειματικό είναι και ακριβό, γιατί το προσδιορίζει απόλυτα η δίοδος της ζήτησης.

Δεν έχουμε όμως να υπηρετήσουμε σε αυτή την περίοδο την δυνατότητα της προσφοράς, γιατί αυτός είναι ολοκληρωμένος κύκλος της οικονομίας. Η προσφορά και η ζήτηση. Πάραυτα θέλω να πιστεύω ότι μπορεί να αποτελέσει ελκυστικό κίνητρο το γεγονός -και κάνουμε μια μικρή πρόβλεψη με οποιαδήποτε επισφάλεια μπορεί να την χαρακτηρίζει- ότι λόγω της ελλειματικής διάθεσης και χρονικής στιγμής για τη σταφίδα που υπάρχει ποσοτικά, θεωρώ ότι σίγουρα οι τιμές θα κοιτάν προς τα πάνω.

Ας ελπίσουμε να γίνει ένας πρώτος ελκυστικός λόγος να ξανακοιτάξουν κάποιοι ξανά την καλλιέργεια αυτή. Δεύτερον, θεωρώ ότι για τη δική μας την περιοχή φαίνεται να μη μας ευνοεί η επιλογή των τελευταίων 40 και πλέον ετών να περάσουμε δυναμικά στην καλλιέργεια της ελιάς και να απαξιώσουμε την καλλιέργεια, για παράδειγμα, της σταφίδας που σήμερα συζητάμε. Άρα λοιπόν σε μια κυκλική οικονομία πρέπει να έχεις και κυκλικά εισοδήματα ημερομηνιακά μέσα στον χρόνο.

Άρα αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να το ξαναδούν. Αν όλα αυτά προκύψουν ως απόρροια της οικονομικής διάστασης μετά πρέπει, πριν φτάσουμε σε αυτή, πρέπει να τρέξουμε την οργανωτική διάσταση. Η οργανωτική διάσταση είναι ότι η πολιτεία και η πολιτειακή ηγεσία πρέπει να ενσκήψει στο πρόβλημα της δυσκολίας που υπάρχει με τους εργάτες γης.

Πρέπει να υπάρξουν δυναμικές και ευέλικτες πολιτικές, οι οποίες να απλοποιούν και όχι να μπερδεύουν περισσότερο την δύσκολη αυτή διαδικασία του καλέσματος ενός από τρίτες χώρες, πιθανού εργάτη που μπορεί να δουλέψει. Άρα πρέπει να λύσουμε αυτό. Πρέπει να δοθούν κίνητρα στους αγρότες οι οποίοι είναι η βασική μερίδα που κατοικούν την ύπαιθρο, άρα την περιφέρεια των περιφερειών, γιατί το δημογραφικό είναι πολλαπλάσιο σε σχέση με το αμείλικτο δημογραφικό της χώρας που το είδαμε πέρυσι και νομίζω ότι κάπως τρομάξαμε όλοι με την απεικόνισή του.

Άρα λοιπόν πρέπει να δοθούν κίνητρα φορολογικά, ασφαλιστικά, πρέπει να δώσουν κίνητρα νέες οικογένειες να κάνουν το δύσκολο βήμα να μείνουν στις επαρχίες, στα χωριά, γιατί και αυτοί αισθάνονται πολίτες δεύτερης κατηγορίας, γιατί δεν έχουν τις δυνατότητες της μάθησης στο σχολείο για τα παιδιά τους, την ενίσχυση της διδασκαλίας τους, δεν υπάρχουν οι παροχές αυτές σε ένα χωριό. Άρα λοιπόν πρέπει να δοθούν σοβαρά κίνητρα για να μπορέσουν να είναι τα χωριά ενεργά, να μπορέσουν να διασωθούν οι καλλιέργειες γιατί αυτό που σας ανέφερα πριν σοβαρές οικονομικές κρίσεις που προέκυψαν και την πανδημία, πρέπει να παραδειγματιστεί η χώρα γιατί ο πρωτογενής τομέας τράβηξε το άρμα εκείνων των δύσκολων χρόνων και κάλυψε

πολύ μεγάλη μερίδα από τις ζημιές που δέχτηκε η χώρα, γιατί διαφορετικά μπορεί να αντιμετωπίζαμε μια εικόνα η οποία μάλλον τη βλέπουμε να μην συμβαίνει κοντά στη γειτονιά μας, αλλά θα ξυπνάγαν μνήμες σε μεγαλύτερους, περιόδους που δεν υπήρχε δυνατότητα να βρεις προϊόν ήταν τόσο ακριβό το προϊόν όπου έτσι και αλλιώς δεν μπορούσες να το αγοράσεις. Γι' αυτό λοιπόν αναφέρομαι με τέτοια εμφατικότητα και αυτό που πραγματικά εύχομαι να γίνει επειδή, όπως σας εξήγησα πρότερα το αγαπάμε θέλουμε να ξαναγυρίσει η καλλιέργεια γιατί πραγματικά και αντικειμενικά, όπως σας θέλω να πιστέψω σας εξήγησα με τον τρόπο μου διεξοδικά και αναλυτικά, υπάρχει σοβαρός λόγος, ιστορικός, πολιτιστικός, εργασιακός και μάλιστα λόγος προοπτικής.

Ι.Π. Να ρωτήσω, σε όλα αυτά υπερισχύει η ιδιότητά σας ως γεωπόνου, ως καλλιεργητή, σταφιδοκαλλιεργητή ή ως προέδρου του ΣΑΣΟΕ;

Γ.Κ. Θα σας πω, νομίζω ότι στην τοποθέτησή μου με κάποιον τρόπο υπήρξε μια αλληλουχία από όλες αυτές τις... εκπροσωπώ συνεταιρισμούς από τον Έβρο μέχρι την Κρήτη, σε όλα τα μήκη και πλάτη της χώρας και θα σας πω αυτό: θεωρώ ότι η συνεργατικότητα αφενός είναι ίσως το μόνο εφόδιο, για να μην πω όπλο, για να αντιμετωπίσεις τις δυσκολίες της παγιωμένης οικονομικής δύσκολης κατάστασης που ισχύει και στην χώρα μας και στην ευρωπαϊκή οικογένεια και γενικότερα στον κόσμο. Το πιστεύω βαθιά. Επίσης, οι συνέργειες, όπως έχει αποφασίσει η παγκόσμια πρακτική και ο νομοθέτης είναι αυτές που μπορούν να έχουν τη δυνατότητα πρώτιστα να έρχονται σε επαφή με τα μέλη τους, να τα εκπαιδεύουν, να τα καθοδηγούν να τα φέρνουν σε διαδραστική επαφή με όλες τις νέες τεχνολογίες που αναδύονται, όπως σας είπα με τα έξυπνα συστήματα γεωργίας και με αυτό που λέγεται ευφυής γεωργία, για να χρησιμοποιηθεί και αυτό ως ένα εργαλείο για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε την έλλειψη χρηματοδοτικών ροών που υπάρχουν στον πρωτογενή τομέα. Απ' την άλλη, να αποθηκευτούν τα προϊόντα και να συγκεντρωθούν γιατί ο προπατορικός σκοπός ενός συνεταιρισμού είναι να συγκεντρώσει το προϊόν, άρα να μην ξεχνάμε τους βασικούς λόγους. Η διάσταση του γεωπόνου μου δίνει τη δυνατότητα να μπορώ να παρακολουθήσω αυτά που σας είπα, γιατί απόλυτος σύμβουλος για έναν καλλιεργητή είναι ο γεωπόνος. Η κλιματική αλλαγή το κάνει σαφές. Οι καλλιεργητικές πρακτικές δεν είναι μόνο στη δυνατότητα της συνήθειας. Είναι και στην ενσωμάτωσή τους αυτό που λέγεται κλιματική αλλαγή. Οπότε εκεί κάπως λαμβάνει χώρα η διάσταση αυτή. Ο καλλιεργητής είναι κάτι που… κατάγομαι από μία οικογένεια αγροτών. Η ενασχόληση στην φύση και γενικότερα η ελευθερία που σου προσφέρεται μέσα στον αγρό στα χρόνια της πίεσης που ζούμε και μεγαλώσαμε όλοι, θα μπορούσα να πω είναι ένα γενναίο ευεργέτημα, όχι ότι δεν έχει άπειρα άγχη η δουλειά του αγρότη. Γιατί; Γιατί πρώτα απ' όλα δεν είναι κατοχυρωμένο το επάγγελμα του. Ο κάθε κάτοχος αγροτικής γης, όποτε του φωτίσει η διάθεσή του μπορεί να λέει ότι καλλιεργεί προϊόν, όμως ο αγρότης είναι κάτι διαφορετικό ζει και υπάρχει μέσα στα αγροκτήματά του όλο το χρόνο, είναι το απόλυτο εισόδημά του, άρα τον ενδιαφέρει απόλυτα η προοπτική από το α έως το ω, τι συμβαίνει στις καλλιέργειες και στον

αγροτικό κόσμο και στον πρωτογενή τομέα, οπότε αυτές είναι βασικά που με ρωτάτε… πώς… είναι αλληλοτροφοδοτούμενα, χωρίς να υπάρχει πρώτιστο ποιο τροφοδοτεί τα άλλα, είναι στιγμές που κερδίζει ο αγρότης μέσα γιατί νιώθει τι είναι αυτό που περνάει ο αγρότης, είναι στιγμές που πρέπει να δούμε τη μεγαλύτερη εικόνα, τι περνάμε όλοι μαζί, τι προοπτικές έχουμε, τι μπορούμε να αλλάξουμε και η δυνατότητα -να είναι καλά οι γονείς μου που μου παρείχαν την δυνατότητα να σπουδάσω- να βλέπεις τα πράγματα με μία πιστότητα, γιατί τα καινούργια καλλιεργητικά πρωτόκολλα είναι σφιχτά πρωτόκολλα, είναι πρωτόκολλα που έχουν να κάνουν με το αποτύπωμα άνθρακα, με τα πιο φιλικά καλλιεργημένα προϊόντα, με την αειφορία, με την καλή διάσταση των χωραφιών μας, γιατί πέρα από πηγή εισοδήματος είναι και πηγή ζωής για εμάς. Έτσι λοιπόν το αντιμετωπίζουμε όλο αυτό… βέβαια δεν χρειάζεται κάποιος να έχει σπουδάσει γεοπόνος για να μπορεί να δει αυτό που λέω. Τρέχουν πολλοί συνεταιρισμοί πολλές ημερίδες, με συνεργασίες, γίνονται πολλά σεμινάρια και νομίζω ότι είναι υπερπλούσια. Κάποτε τα σεμινάρια ήταν πιο αδύνατα, τώρα είναι πιο δυναμικά, φτάνουν πιο βαθιά, έχουν καλύτερη οργανωτική δομή, καλύτερη δυνατότητα μεταδοτικότητας και, επίσης, επιτρέψτε μου να το ολοκληρώσω, υπάρχει η δυνατότητα του διαδικτύου, όπου αυτή τη στιγμή μπορείς να μπεις μέσα, να παρακολουθήσεις όλες τις νέες τάσεις, τη βιβλιογραφία, πώς ήταν, πώς είναι, πώς θα αλλάξει, να ρωτήσεις, να μάθεις, υπάρχει λοιπόν η δυνατότητα εκμάθησης, αρκεί να έχεις το μεράκι και να αγαπάς αυτό που λέγεται καλλιέργειες, πρωτογενής τομέας ευρύτερα.

Ι.Π. ΚΙ εσείς φαίνεται πώς το αγαπάτε πολύ.

Γ.Κ. Το κατά δύναμιν.

Ι.Π. Ευχαριστώ πάρα πολύ, είπαμε πάρα πολλά, θα μπορούσαμε να λέμε και άλλα για ώρες, αλλά νομίζω ότι κάπου εδώ πρέπει να σταματήσουμε, εκτός αν θέλετε να μας πείτε κάτι ακόμα…

Γ.Κ. Θα ήθελα για ακόμα μία φορά να σας ευχαριστήσω για τη φιλοξενία και επιτρέψτε μου να κλείσω, να σας ευχαριστήσω διπλά για το ενδιαφέρον και για τον τρόπο που παρακολουθείτε και καταγράφετε ένα απόλυτα ιστορικό προϊόν, το οποίο θεωρώ ότι μπορεί να κάνει την ανατροπή και να γυρίσει δυναμικά Να είστε καλά!